

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

VEKALET YÖNTEMİNİN İSLAMİ FİNANSTAKİ YERİ
ve TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

İstanbul
Haziran, 2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

VEKALET YÖNTEMİNİN İSLAMİ FİNANSTAKİ YERİ VE
TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

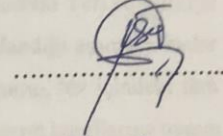
Danışman
Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul
Haziran, 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

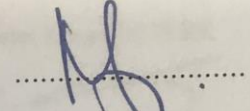
Üye Prof. Dr. Arif ERSOY

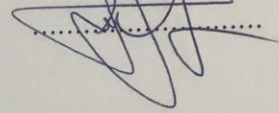
Üye Prof. Dr. Mehmet BULUT

Üye Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Üye Prof. Dr. Servet BAYINDIR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “Vekalet Yönteminin İslami Finanstaki Yeri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Biz öğrencilerinden ilgi ve alakasını eksik etmeyen, vizyonu ile ufkumuzu genişleten değerli hocam Prof. Dr. Mehmet BULUT'a, tez çalışmamın her aşamasında yardımcı olan ve büyük bir sabır göstererek tecrübelerini paylaşan değerli tez danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK'a, bilgi ve tecrübesiyle bizi aydınlatan ve engin bilgi birikimini bizden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Arif ERSOY'a, İslami finans alanında kendisinden çok şey öğrendiğim ve her daim desteğini hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Servet BAYINDIR ve Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU'na, doktora eğitimim boyunca iş hayatımda her türlü kolaylığı ve desteği sağlayan yöneticilerime, eğitimim süresince sabrını esirgemeyen sevgili eşime ve oğluma, her daim yanımda olduklarını hissettiğim anneme, babama ve tüm aileme teşekkürlerimi sunarım. Araştırmanın yapılması için her tür alt yapı ve fiziksel imkânı sağlamanın yanı sıra, mesai konusunda gerekli esnekliği göstererek araştırmanın sahada gerçekleşmesini kolaylaştırdığı için ayrıca Üniversite ve Bölüm çalışanlarına teşekkür ederim. Bu çalışma, katılım bankası çalışanları ve ismini saymadığım şahısların da desteği ve katkısıyla mümkün olabilmıştır. Hepsine ayrıca şükranlarımı sunmak isterim.

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

ÖZET

VEKALET YÖNTEMİNİN İSLAMİ FİNANSTAKİ YERİ ve TÜRKİYE İÇİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

Doktora Tezi, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans

222 + XI sayfa, Haziran-2019

Konvansiyonel bankacılık ve finans alanındaki gelişmelerle birlikte, İslami açıdan faaliyet gösteren finansal kurumlarda ve ürünlerde artış görülmektedir. Bankacılık ve finans faaliyetlerinin İslami açıdan değerlendirilmesi esnasında, kullanılan ürün ve hizmetlerin İslami değerlere uygunluğu baz alınmakta, uygun olmayan ürünler ya kabul görmemekte ya da İslami değerlere uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. İslami finans sisteminde finansman ihtiyaçlarının karşılanması için ortaya çıkan finansman yöntemlerinden biri de vekalet sözleşmesi denilen akit türüdür. Bu yöntemde yatırımcı ücreti karşılığında bir vekil tayin eder, vekil de daha önceden belirlenen bir yüzdede getiri elde etmek için bu sermaye ile ticaret yapar. Çalışmanın temel amacı, yeni bir fon toplama yöntemi olarak ‘Vekalet’ yöntemini hukuki, fıkhi, iktisadi açıdan değerlendirmek ve İslami finans kurumları için İslami ilkelere uygun standart bir model önerisi sunmaktır. Türkiye’de özellikle katılım bankaları tarafından kısa vadeli ve yurtdışı kaynaklı fon temini amacıyla kullanılan ‘vekalet’ ürününün, henüz yeteri kadar uygulama alanı bulmadığı veya uygulansa dahi kısıtlı bir düzeyde olduğu ve uygulanan kısmının ise doğru olarak sisteme entegre edilmediği gözlemlenmektedir. Faizsiz bankacılık ilkelerine ve İslami değerlere uygun bir şekilde uygulandığı takdirde ‘Vekalet Usulüyle Fon Toplanması ve İşletilmesi’ yönteminin, birey bazında fon sahiplerinin atıl fonlarının ekonomiye kazandırılması açısından önemli bir yöntem olduğu ve faizsiz bankacılık alanında katma değer oluşturacağına kanaat getirilmiştir. Araştırma kapsamında bu finansman türünün içeriği, hukuki ve fıkhi dayanakları, dünya ve Türkiye finans sistemindeki yeri, diğer akit türleri ile farkı incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar ve değerlendirmeler, sektör yöneticileri ile araştırmacılar için bilgiler ve politika yapıcılarını için öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vekalet, Wakala, Fon Toplama, İslami Finans, Katılım Bankacılığı

ABSTRACT
THE PLACE OF WAKALA METHOD IN ISLAMIC FINANCE
AND A MODEL PROPOSAL FOR TURKEY

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

PhD Dissertation, Islamic Economics and International Finance

222 + XI pages, June- 2019

Along with the developments in conventional banking and finance, there has been an increase in the number of instruments and financial institutions operating in Islamic finance. During the evaluation of banking and finance activities from the Islamic point of view, the products and services used are based on their conformity to Islamic values. Incompatible products are either not accepted or attempted to be adapted to Islamic values. One of the financing methods to meet the financial needs in Islamic finance system is the type of contract of so-called the agency agreement. In this type of financing, one assigns an agency for the investor's fee, and the agency trades with this fund to obtain a predetermined percentage return. The main aim of the study is to evaluate the "Investment Agency-al Wakalah Bi Al-Istithmar" method in terms of legal, sharia, financial and economic as a method of collecting new funds or liabilities and to present a standard model proposal in compliance with Islamic principles for Islamic financial institutions. In Turkey, it has been observed that the Investment Mandate product, which is used by the participation banks for the purpose of short-term funding from abroad, has not been applied yet. If applied in accordance with interest-free banking principles and Islamic values, "Collection Fund Using Wakala Method" method is considered to be an important method in terms of earning the idle funds of the fund holders on an individual basis and added value in the field of interest-free banking in our country. Within the scope of this research, the content of this financing, its legal and fiqh basis, its position in the world and Turkish system, and its differences with other contract types have examined. The resulting outcomes and evaluations will provide information for the industry executives, researchers and will provide proposals for policy makers.

Keywords: Agency, Wakala, Fond Collection, Islamic Finance, Participation Banking

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
İSLAMİ FİNANSIN GELİŞİMİ ve VEKALET YÖNTEMİ.....	6
1.1. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi	6
1.1.1. İslami İktisat ve Finansın Tanımı ve Temel İlkeleri.....	7
1.1.2. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi.....	17
1.1.2.1. İslam İktisat ve Finans Tarihi (Eski Dönem)	18
1.1.2.2. İslami Finans Tarihi (Modern Dönem)	22
1.1.2.3. Türkiye’de İslami Finansın Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durumu	33
1.1.3. Para-Vekalet İlişkisi ve İslam Ekonomisindeki Yeri.....	40
1.2. Vekaletin İslami Finanstaki Yeri.....	54
1.2.1. Vekaletin Tanımı ve Özellikleri	54
1.2.2. Vekalet Kavramının Hukuki ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi	61
1.2.2.1. Vekaletin Rükünü.....	67
1.2.2.2. Vekaletin Şartları	70
1.2.2.3. Vekaletin Genel Hükümleri	73
1.2.2.4. Satın Almaya (Şiraya) Vekalet.....	77
1.2.2.5. Satmaya (Bey’e) Vekalet	78
1.2.2.6. Borcu Kabz ve Ödemede Vekalet	79
1.2.2.7. Vekilin veya Vasinin, Başka Birini Vekil Tayin Etmesi	79
1.2.2.8. Vekaletin Sınırlanması	80
1.2.2.9. Vekile Geniş Yetki Verilmesi	81

1.2.2.10.	Birden Çok Kişinin Vekil Olması	82
1.2.2.11.	Vekalette Ücret ve Vekil ile Müvekkil Arasındaki İlişki	83
1.2.2.12.	Vekaletin Sona Ermesi	84
1.3.	Vekalet Kavramının Diğer Hukuki Akitler ile Mukayese Edilmesi	89
1.3.1.	Vekalet ile Ortaklık (Şirket) Mukayesesi	89
1.3.2.	Vekalet ile Mudarebe Mukayesesi	95
1.3.3.	Vekalet ile Müşareke Mukayesesi	103
1.3.4.	Vekalet ile Emanet (Vedia) Mukayesesi	106
1.3.5.	Vekalet ile Ariyet Mukayesesi	109
1.3.6.	Vekalet ile Kefalet Mukayesesi	112
1.3.7.	Vekalet ile Rehin Mukayesesi	116
1.3.8.	Vekalet ile Havale Mukayesesi	121
İKİNCİ BÖLÜM		124
VEKALET YÖNTEMİNİN DİĞER FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ İLE MUKAYESESİ		124
2.1	Fon Toplama Yöntemi Olarak Vekalet	124
2.1.1	Vekaleten Fon Toplama Yönteminin Hukuki Zemini	128
2.1.2	Yatırım Vekaleti Yönteminin Uluslararası Standartlardaki Yeri	135
2.2	Vekalet Yöntemi ile Diğer Fon Toplama Yöntemleri Mukayesesi	142
2.2.1	Vekalet ile Özel Cari Hesapların Mukayesesi	142
2.2.2	Vekalet ile Katılma Hesapları Mukayesesi	144
2.2.3	Vekalet ile Özel Fon Havuzlarının ile Mukayesesi	149
2.2.4	Vekalet ile Teverruk Mukayesesi	150
2.2.5	Vekalet ile Tekafül (İslami Sigortacılık) Mukayesesi	152
2.2.6	Vekalet ile Sukuk Mukayesesi	155
2.3	Vekalet Yönteminin Uluslararası Finans Alanında Uygulaması	164
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		174
VEKALET YÖNTEMİNİN TÜRKİYE'DE UYGULAMASI ve MODEL ÖNERİSİ		174
3.1.	Yatırım Vekaleti Yönteminin Türkiye'de İşleyişi ve Mevzuat Yapısı	174
3.2.	Vekalet Ürünü Analizi ve Derinlemesine Mülakat Tekniği	184

3.3. Yeni Model Önerisi	188
3.4. Vekaletle Dayalı Fon Toplama Yöntemi ile İlgili Politika Önerileri	189
3.4.1. Katılım Bankaları İçin Politika Önerileri.....	190
3.4.2. BDDK İçin Politika Önerileri	190
3.4.3. TKBB İçin Politika Önerileri.....	191
3.4.4. Hükümet İçin Politika Önerileri	191
3.4.5. Üniversiteler İçin Politika Önerileri	192
3.4.6. Diyanet İçin Politika Önerileri.....	192
SONUÇ.....	193
KAYNAKÇA	196
ÖZGEÇMİŞ.....	219

TABLÖLAR

Tablo 1.1: Seçilmiş Ülkelerde İslami Finansal Varlıkların Büyümesi.....	30
Tablo 1.2: Katılım Bankaları/Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri.....	36
Tablo 1.3: TKBB-Aktif Büyüklük Sıralaması. IV/2017.....	39
Tablo 3.1: Katılım Bankaları Bazında Vekalet Kredisi Bakıyeleri.....	182

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: İslami Finans Kavramsal Çerçeve.....	10
Şekil 1.2: İslami Finans İlkeleri ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	17
Şekil 1.3: İslami Finans Piyasası ve Ekonomik Gelişmişlik Durumu.....	26
Şekil 1.4: Dünya İslami Finans Sektörü Büyüklüğü (Milyar USD)	28
Şekil 1.5: Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörle Bazda Dağılımı	29
Şekil 1.6: İslami Finansal Varlıkların Bölgesel Dağılımı	29
Şekil 1.7: Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi.....	31
Şekil 1.8: Dünyada Katılım Ekonomisi Finansal Varlıklarının Tarihsel Gelişimi.....	32
Şekil 1.9: Lidyalılar Tarafından Basılan Altın Paralar.....	42
Şekil 1.10: Tarihin En Eski Banknotu “Jiao Zi”	42
Şekil 1.11: İmameyn Görüşlerine Göre Vekalette Tazmin.....	81
Şekil 1.12: Bağlayıcılık Açısından Akitler.....	88
Şekil 1.13: Gayesi Bakımından Akitler.....	88
Şekil 1.14: Tazmin Sorumluluğu Açısından Akitler.....	89
Şekil 2.1: Vekalet Ürünün Şekilsel Gösterimi.....	128
Şekil 2.2: Yatırım Vekaleti Süreci.....	130
Şekil 2.3: Vekalet Tekafül Yapısının İşleyişi.....	154
Şekil 2.4: Vekalet Sukuk İşleyişi.....	162
Şekil 2.5: Vekaleti İşletim Süreci.....	165
Şekil 2.6: Konvansiyonel ve İslami Fon Uluslararası Para Piyasası İşlemleri.....	167
Şekil 2.7: Yatırım Vekaleti İşleyiş Süreci.....	169
Şekil 3.1: Yatırım Vekaleti İşleyişi Önerilen Model.....	189

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu
ADCB	: Abu Dhabi Commercial Bank
ADIB	: Abu Dhabi İslamic Bank
Ad Hoc	: Amaca Özel
AED	: Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi
AGC	: Antika Altın Paralar (Ancient Gold Coin)
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ARCIFI	: İslami Finansal Kurumlar için Tahkim ve İskân Kurulu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BI	: Bank Islam
BK	: Bankacılık Kanunu
BKP	: Beklenen Kâr Payı
Bkz.	: Bakınız
BNM	: Bank Negara Malaysia
BM	: Birleşmiş Milletler
CIBAFI	: İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Genel Kurulu
DIFC:	Dubai International Financial Centre
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DIB	: Dubai İslamic Bank
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
EFH	: Avrupa Finans Kurumu (Europe Finance House)
et al.	: Ve Diğerleri (İngilizce)
GES	: Gelire Endeksli Senet

GCC	: Gulf Cooperation Council
GIF	: Global Islamic Finance (HSBC)
GIFR	: Global Islamic Finance Report
GKP	: Gerçekleşen Kâr Payı
ICANAS	: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IFI	: Uluslararası Finans Kurumu
IFRE	: International Financing Review
IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IIFM	: Uluslararası İslami Finans Piyasası
IIRA	: Uluslararası İslami Derecelendirme Kuruluşu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İĞİAD	: Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
KD	: Kuveyt Dinarı
KFH	: Kuwait Finance House
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KK	: Kaynak Kuruluş
L/C	: Akreditif (Letter of Credit)
MENA	: Middle East and North Africa
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
PLS	: Kâr/Zarar Paylaşımı (Profit and Loss Sharing)
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
SPV	: Özel Amaçlı Şirket (Special Purpose Vehicle or Entity)
S&P	: Standard & Poor's
S	: Sayfa

sy.	: Sayfa Yok
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
t.y.	: Tarih Yok
UK	: Birleşik Krallık (İngiltere)
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNICERT	: United Certification
UMS	: Uluslararası Muhasebe Standartları
USA	: Amerika Birleşik Devletleri
WB	: Dünya Bankası (World Bank)
vd.	: Ve Diğerleri
VKŞ	: Varlık Kiralama Şirketi

GİRİŞ

Ülkeler için ekonomik büyümenin en önemli faktörlerinden biri, yatırımları finanse etmek üzere gerekli sermayeyi toplamaktır. Finansal sistemin içinde önemli bir yer tutan bankaların en önemli fonksiyonu tasarruf sahiplerinin fonlarını yatırımcıların kullanımına sunmasıdır. Böyle olmakla birlikte özellikle konvansiyonel bankaların bu işlevi ne kadar verimli bir şekilde gerçekleştirdiği üzerinde tartışmalar mevcuttur. Faiz ve spekülasyon unsuru içeren konvansiyonel bankacılık sisteminin etkinliği ve iktisadi büyümeye katkısı dışında gelir adaletsizliğini artırdığına yönelik önemli eleştiriler söz konusudur. Kar paylaşımına dayalı, faiz içermeyen ve spekülatif işlemler barındırmayan İslami finansal sistemin ise ülkelerin ekonomik kalkınmaları için klasik bankacılık faaliyetlerine göre daha fazla katkı sağlama potansiyeli bulunmaktadır. Böyle olmakla birlikte faizsizlik prensibine dayalı finansal uygulamaları içeren İslami bankacılığın küresel finans sektörü içerisindeki payı yüzde 2'nin altında bulunmaktadır (IMF, 2017:7).

İslami finansın geleneksel yöntemleri ağırlıklı olarak nüfusu Müslüman ülkelerde uygulanmaya başlamış ve özellikle 1980 sonrasında tüm dünyaya yayılarak günümüzde global bir düzeye erişmiştir. Avrupalı finansörler ve iş adamları da İslami finansın birçok kavramını, tekniğini ve araçlarını kabul etmişlerdir. İslami ilkelere uygun ticari faaliyetler faizsiz ya da İslami bankacılık şemsiyesi altında yapılandırılmıştır. İslami finansal sistem; faizin alınması veya ödenmesinin yasaklandığı, risk paylaşımının baz alındığı, ortaklık esasına dayalı, bireysel hakların ve mülkiyet haklarının korunduğu ve akdin gereğinin yerine getirilmesinin ilke edinildiği İslami prensipler tarafından desteklenen bir sistemdir. Benzer şekilde, İslami finansal sistem bankacılık faaliyetleri ile sınırlı olmayıp, finansal araçları, finansal piyasaları ve her türlü finansal işlemleri kapsamaktadır. İslami finans sisteminin temel amacı, Müslümanların İslami prensipler çerçevesinde mali ve iktisadi faaliyetlerini düzenlemektir.

Konvansiyonel bankacılık sisteminin çok sayıda faiz içeren finansal aracı bünyesinde barındırması nedeniyle, İslami finans piyasaları kendine has ve İslami hukuk kurallarına uygun finansal enstrümanlarını ortaya çıkartmış ve geliştirmiştir. İslami finansın

temelinde faizin yasak oluşu Müslümanları farklı borçlanma araçları arayışına itmiştir. Bunun sonucunda İslami hukuka uygun birçok borçlanma aracı ortaya çıkmıştır. Yapılan işlemlerde faize ve belirsizliğe yer verilmemesi, bu tür borçlanma araçlarının temel unsurudur.

Çeşitli nedenlerden dolayı, peşin mal alınıp vadeli satımından oluşan fon kullandırma yöntemi olan Murabaha işlemleri, Türkiye'deki katılım bankacılığı işlemlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Halbuki İslami bankacılığın gelişimi için en önemli unsurlardan biri hem fon toplama hem de fon kullandırmada kullanılan enstrümanların çeşitliliğinin sağlanmasıdır. Vekâlet yöntemi Türkiye'de katılım bankacılığına yeni bir fon toplamada enstrümanı olarak kazandırılabilirse katılım bankacılığının gelişmesine ve bu sayede sektör payının artırılmasına katkı sağlayabilir.

Vekâlet yönteminde yatırımcı bir bankayı ya da finansal işletmeyi vekil tayin etmektedir. Buna paralel banka veya finans kurumu yatırımı, müşterisi adına ticari bir faaliyette işletmektedir. Yatırım neticesinde elde edilmesi beklenen tahmini kâr oranı en başta belirlenmektedir. Bu aracılık işlemi sonucunda banka ya da finans kurumu bir komisyon ya da belli bir oranda gelir elde etmektedir. Banka ya da finans kurumu en başta belirlenen tahmini kâr oranından fazla kâr elde ederse, bu fazlalık kısmını sözleşmeye bağlı kalarak vekil ücreti olarak alabilmektedir. Bu belirlenen orandan yüksek kâr sadece aracı kuruluşa da kalabilir veya iki taraf arasında pay da edilebilir, bu durum tamamen sözleşmeye bağlı olarak değişmektedir. Ancak yatırımdan zarar edilmesi durumunda ise vekilin ağır kusur veya ihmali yoksa zarardan sermaye sahibi sorumludur. Banka ya da finans kurumunun bir ihmali söz konusu değilse, sermaye sahibi aracı kuruluştan anaparayı veya getirisini isteme hakkına sahip değildir.

İslami ilkelere dayalı olarak oluşturulan vekâlet sözleşmesi, zarar riski sermaye sahibinde olmak üzere sermayenin yönetimi hususunda hak ve yükümlülükleri yatırımcı ve vekil arasında bölüştürmektedir. Bu sayede sermayenin işletilmesi neticesinde kâr elde edilmesi durumunda sözleşmede belirlenen esaslara göre kar paylaşılmaktadır. Yatırım neticesinde zarar elde edilmesi durumunda ise sermaye sahibi zararı üstlenmekte birlikte, vekil sözleşme hükümlerine göre ya önceden belirlenen vekâlet ücretini tahsil etmekte ya da herhangi bir ücret alamamakta, ancak her halükârda zarar

tazmininden muaf tutulmaktadır. Türkiye’de pek kullanılmayan bu yöntemin geliştirilerek yaygınlaştırılması, İslami finansal çeşitliliğin sağlanması açısından önemli bir potansiyel taşıdığı belirtilebilir. Tez, İslami finans araçlarından biri olan vekâlet yöntemini teorik, hukuki ve fihhi açıdan incelemeyi ve Türkiye’deki uygulamaların standart ve ilkelere uygun şekilde gerçekleştirilmesi için bir model önerisi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Vekâlet yoluyla fon toplama yönteminin Türkiye’de ve uluslararası finans dünyasındaki yeri ve önemini tespit edilmesi, Türkiye mevzuat yapısı ile ilgili eksikliklerin giderilmesine yönelik öneriler sunarak bu konuda literatüre katkı yapılması ve bu yöntemin özellikle katılım bankacılığında uygulamasına yönelik yeni bir model önerisinde bulunulması, tezin temel problematiğini oluşturmaktadır. Genel anlamda henüz Türkiye’de yeteri kadar uygulama alanı bulmadığı tespit edilen vekâlet yönteminin, faizsiz bankacılık ilkelerine uygun bir şekilde icra edildiği takdirde, Türkiye faizsiz bankacılık alanında katma değer oluşturacağı değerlendirilmektedir. Çalışmada mevcut katılım bankalarındaki uygulamaların boyutunu, uluslararası piyasalarda vekâlet uygulamalarının büyüklüğünü karşılaştırarak, hukuki, fihhi ve finansal açıdan karşılaştırma yapılacaktır.

Vekâlet yöntemi hakkında yapılan literatür taramasında, ağırlıklı olarak “Vekâlet” kavramını hukuki yönden irdeleyen çalışmaların ortaya konulduğu tespit edilmiştir. Vekâlet yöntemiyle finansman sağlanması noktasında gerek yurt içi gerekse uluslararası piyasalar üzerinden literatür taraması yapılmış olup, yurt dışı piyasasında elde edilen veriler daha somut iken, tez yazım dönemi içerisinde yurt içi piyasalarda doğrudan “vekâlet” adında yöntem uygulamasının olmaması veya yeni uygulama alanı bulan bir süreç olması sebebiyle sayısal veriler elde etme noktasında kısıtlar söz konusu olmuştur. Doğrudan tez konusu ile aynı içerik ve kapsam dâhilinde herhangi bir yüksek lisans veya doktora tezine rastlanılmamıştır. Türkiye’de ise henüz yeteri kadar uygulama alanı bulmadığı veya uygulansa dahi kısıtlı bir düzeyde olduğu, doğru olarak sisteme entegre edilmediği ve muhasebeleştirilmesinde farklılıklar olduğu görülmüştür.

Çalışmada vekâlet kurumunun hukuki ve fihhi yönden dayandığı temel İslami normlar ile Körfez ülkeleri başta olmak üzere Türkiye, Malezya ve diğer uluslararası faizsiz finans piyasalarındaki banka ve finans kuruluşlarının işlemlerine dayanak teşkil eden

hükümler analiz edilmiştir. Tezin hazırlanmasında “Literatür Taraması” ve “Derinlemesine Mülakat Tekniği” olmak üzere iki yöntem uygulanmıştır:

Literatür Taraması neticesinde “Vekâlet” yönteminin faizsiz finans ilkelerine uygun olarak, kâr/zarar paylaşımı esasına dayalı ortaklık yöntemi ile işletilmesinin ana unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Vekâlet kavramının diğer hukuki ve iktisadi kavramlarla gerek benzer yönlerinin olduğu gerekse farklılıklar içerdiği tespit edilmiştir. Vekâlet bir kişiye paranın, malın veya eşyanın devredilmesi unsurunu içermesi bakımından temlik ile benzer olmasının yanı sıra, vedia kavramı içerisinde ele alınmış olması sebebiyle devir olmayıp bir emanet olarak adlandırıldığı görülmüştür. Aynı zamanda vekâlet rıza ile bir eşya üzerinde yetkilerin aktarılması manasına da geldiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan uluslararası uygulamalarında ağırlıklı olarak “vekâlet” yoluyla temin edilen fonların cari veya katılım hesabı gibi toplanan fonlar kısmında bilanço hesaplarında takip edildiği görülmüş olup, Türkiye’de ise sınırlı kapsamda yapılan vekâlet işlemlerinin genel olarak yurt dışından elde edilen krediler kısmında muhasebeleştirildiği ve bilanço hesaplarına aktarıldığı tespit edilmiştir. Vekâleten alınan ve işletilen fonların katılım bankaları açısından aslında bir kredi olarak algılandığı tespit edilmiştir.

Derinlemesine mülakat tekniği uygulanarak, Banka danışma kurullarında görev alan akademisyen ve uzmanlar ile üniversitelerdeki konusunda uzman akademisyenlerden ve katılım bankalarının hazine departmanlarının yöneticileri ile görüşmeler yapılmıştır. Vekâlet ürününün Türkiye’de ağırlıklı olarak bankalar arasında kısa vadeli kaynak temini için kullanıldığı, mevzuat açığı nedeniyle bireysel müşteriler için uygulama alanı bulunmadığı, mevcutta ise henüz düzenleme yapılmış olması sebebiyle tüzel müşterilere vekâlet ürününün yeterli düzeyde sunulmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yeni düzenlemede yer alan beklenen kâr oranı altındaki tutarın rezervden karşılanması hükümlerinin, piyasada olumsuz etki yaptığı, bu durumun faize yakın bir uygulamaya yol açacağı beklentisinin hâkim olduğu ve akademik çevrelerce eleştirildiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünde İslami finans ilkeleri, normları, tarihsel gelişimi ile İslami bankacılığın mevcut durumu incelenmiştir. Ayrıca vekâlet tanımı ve

özelliklerinin ele alındığı bu bölümde, vekalet yöntemi fıkhi açıdan incelenmiş ve diğer akit türleri mudarebe, müşareke, vedia, emanet, kefalet, ortaklık, rehin ve havale gibi diğer belli başlı hukuki akitler arasında benzerlik ve farklılıklar analiz edilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde fon toplama yöntemi olarak vekaletin hukuki yönü incelenmiş diğer fon toplama yöntemleri olan özel cari hesaplar, katılım hesapları, özel fon havuzları, teverruk ve sukuk ile karşılaştırılmış ve uluslararası finans piyasalarındaki uygulamalarına yer verilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ise vekalet yönteminin Türkiye'deki işleyişi ve mevzuatı incelenmiş, uzmanlarla derinlemesine mülakat yapılarak oluşturulan modelin detayları ve uygulamalarına yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda ise modelin başarılı biçimde uygulanmasına yönelik olarak hükümet, katılım bankaları, BDDK, TKBB ve üniversitelere yönelik politika önerilerinde bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise Türkiye'de uygulanmaya başlanan vekâlet yoluyla fon toplanması yöntemi vasıtasıyla İslami finans piyasalarının geliştirilebilmesi için, muhasebe ve sistem altyapısının oluşturulması, süreç ve iş akışlarının hazırlanması, mevzuat yönündeki eksiklerin tamamlanması, toplumu bu tür yöntemler konusunda bilgilendirme çalışmalarının artırılması ve eğitim faaliyetlerinin desteklenerek akademik kadroların geliştirilmesi yönünde gereklilikler ortaya konulmuştur. Vekâlet yoluyla finansman temini yöntemi ile ilgili olarak, uluslararası İslami finans ilke ve esaslarının daha net bir şekilde oluşturulması, Türkiye'de uygulamaya koyulan söz konusu yöntemle dair mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi, kâr garantisi şeklinde algılamaya yol açabilecek ifade ve uygulamalardan kaçınılması, yöntemin katılım bankaları tarafından belirlenecek ilke ve esaslara uygun olarak icra edildiğinin denetlenmesi gerekmektedir. Söz konusu gereklilikler tamamlandığı takdirde vekâlet ürününün, Türkiye Katılım Bankacılığı için doğru tesis edilmiş bir fon toplama ürünü olarak önemli katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANSIN GELİŞİMİ ve VEKALET YÖNTEMİ

1.1. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi

Bütün sistemler kendisine özgü felsefi temellerle şekillenir. Diğer bir ifade ile bir sistemde birtakım inanç, düşünce ve prensipler, o sistemi uygulayacak olan insanların, dünyaya ve olaylara bakış açısını yönlendirir ve zihinlerinde kabul ya da ret şeklinde bir yargıya ulaştırır.

İslam'ın kelime kökeni olan “esleme” fiili barışa gitmek ve barış yapmak anlamına gelmektedir. Bu yüzden İslam, Batı literatüründe geçen “religion (din)” kelimesinin bir türü olarak görülmemelidir. Aynı şekilde, Müslüman da İslam kelimesinden türetilen Arapça bir isimdir, Allah yolunda olan anlamına gelmektedir (Apak, 2011: 14).

İslam, Kuran'da belirtilen beş temel inanca dayanmakta olup, İslam'ın Beş Şartı olarak da bilinen bu inançlar bedenen veya malla yapılan, “şehadet, namaz, oruç, zekât ve hac” ibadetleridir (Yıldız, 1994: 21).

İslam kuralları dört temel kaynaktan beslenmekte olup bunlar, Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Kur'an-ı Kerim, İslam dininin kutsal kitabı ve birincil kaynağıdır. Hz. Muhammed'in eylemleri, davranışları ve sözleri (hadis) olarak ifade edilebilen sünnet, İslam dini için ikinci en güvenilir kaynaktır. Hz. Muhammed'in (sav) eylemleri sünnet, Kur'an-Kerim'in açıklayıcısı olup, onlara uyulması, benimsenmesi, yerine getirilmesi beklenmektedir (Saklan, 1986: 2-3). İcma, müçtehitlerin dini bir hüküm üzerine birleşmeleri ve fikir birliğine varmalarını ifade etmektedir. Kıyas ise dördüncü ve son kaynaktır. Kıyas, ayet ve hadislerle açıklanmamış herhangi bir hükmü meseleyi ayet veya hadis ile açıklanan başka bir meseleye benzeterek çözmeyi ifade etmektedir (Yurdaydın, 1971: 27).

Bir finansal sistemin en temel rolü, belirlenen hedefler için mali kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesi ve işletilmesidir. İyi işleyen bir finansal sistem, iyi iş fırsatlarını tespit edip finanse ederek yatırımları teşvik eder, tasarrufları harekete geçirir,

yöneticilerin performansını izler, ticaretin korunmasını ve risklerin çeşitlenmesini sağlar, malların ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırır. Bu işlevler sonuçta kaynakların etkin dağılımına, fiziksel ve beşerî sermayenin hızla birikmesine ve daha hızlı teknolojik ilerlemeye ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeye neden olur (Warde, 2000: 169).

1.1.1. İslami İktisat ve Finansın Tanımı ve Temel İlkeleri

İslam ekonomisi, İslam kaynaklarından elde edilen kurumlar, değerler, normlar ve kanunlara dayanarak ekonomik problemlerin yorumlanmasını ve çözülmesini içeren bir disiplindir. İslami finans ise İslami kurallara bağlı olarak ekonomik aktivitelere finansal çözümler bulan ve İslam ekonomisinin kurumsal yönünü oluşturan bir alt disiplindir.

İslami iktisat ve sistemi, finansal işlemlerin İslam dininin öngördüğü kaide ve kurallara uygun bir şekilde yürütülmesi esasına dayanmaktadır. İslami finans sistemi diğer sistemlerin kendi finansal yapılarında ortaya çıkan birtakım olumsuzlukları bertaraf ederek, kaynakların tahsis ve bölüşümünde daha adaletli bir alternatif sunmaktadır (Söyler, 2014: 1).

İslam ekonomisi, İslami dünya görüşüne göre üretim, tüketim ve diğer faaliyetleri ile ilgilenir. İslam'a göre ekonomik ve mali seçimler yapar, reçeteler sunar ve analiz eder.

İslami finansal hayata ilişkin olarak yukarıda belirtilen kaynaklar çerçevesinde belirlenmiş genel ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Bayındır S., 2013: 19-38):

- Karşılıklı rızaya dayalı ticaret ilkesi
- Sözleşmelerin gereğine uygun hareket etme ilkesi
- Faizden kaçınma ilkesi
- Aşırı belirsizlik ve kumardan kaçınma ilkesi
- Haram sektör ve mallardan uzak durma ilkesi
- Haram içerikli karma sözleşmelerden kaçınma ilkesi

Finansal sistemlerde, finansal piyasalar ve bankalar aracılığıyla, bilgi toplanması izlenmesi ve risk paylaşımının kolaylaştırılması gibi sermaye oluşumunun hayati işlevleri yerine getirilmektedir. Etkin bir finansal sistemde, maliyetleri azaltarak verimli bir finansal aracılık hizmet sunulması ve istikrarlı bir ödeme sistemi oluşturulması beklenmektedir (Usmani, 2004: 12).

Son dönemlerde finansal sistemler üzerine yapılan araştırmalar, finansal sistemin önemini ve ekonomik kalkınmada oynadığı önemli rolü ortaya koymaktadır. Örneğın, yapılan çalışmalar, finansal gelişme seviyesi yüksek olan ülkelerin yılda ortalama %1,8 büyüdüğünü¹, ancak gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülkede mali krizler yaşandığını göstermiştir. Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin de etkilendiğı bu mali krizler, finansal sistemlerinin ciddi manada kesintiye uğradığı ve dolayısıyla reel kesimlerin olumsuz etkilenerek durgunluk içerisine girildiğı dönemler olarak adlandırılabilir.

Geleneksel iktisadi ve finansal sistemlere kıyasla İslami ilkelere dayalı finans ve iktisat sisteminin felsefi dayanağı, bireysel menfaatin en üst düzeye çıkarılmasından ziyade toplumsal değerlerin ve sosyokültürel anlamda kalkınmanın yüceltilmesi ilkesine dayanmaktadır. İslam iktisat ve finans sisteminin bir bütün olarak ele alınması gerekmekte olup, bireylerin yeryüzünde devamlı bir gelişim gayreti ile faaliyetlerini icra etmesi beklenmektedir (Atılğan, 1996: 19).

İslami iktisat ve finans sisteminin ve iktisadi düşüncesinin temeli; tevhit, rububiyet, hilafet, tezkiye, hakkaniyet, ihsan kavramlarına dayanır (Ahmed, 2011: 61):

- Tevhid: “birleştirme, tek haline getirme” manasındadır ve Allah’ın tüm kainattaki tekliğini ifade etmektedir. Ek olarak tevhid, kişilerin inancı ile amelleri konularını ele alarak, iktisadi, siyasi, inancı ve toplumsal etkilerini bir bütün olarak düşünülmesi gerektiğini söyler (Bikun, 2004: 37-38).
- Rububiyet: “Allah’ın, her şeyi bu ismi ile terbiye ettiğini, her şeyin varlığının O’ndan alındığını, ihtiyaç duyulan hususlarda O’na müracaat edildiğini” ifade eder. Diğer bir ifade ile Allah, her varlığı, ayan-ı sabitesine uygun bir veya birden fazla ismi ile terbiye etmekte, yetiştirmekte ve geliştirmektedir (DİA 34.cilt, 2012: 373).
- Hilafet: Birinin vekaletini almak veya onun temsilcisi olmaktır. İnsan tarafından, dünya hayatında İslam inancının kuralları ve emirlerinin uygulanması ve yaşamsal faaliyetleri bir düzen içerisinde sürdürebilmek

¹ IMF, Dünya Ekonomik Görünümü (Küresel Büyüme Oranları-2019)

adına Allah'ın yeryüzündeki hâkimiyetini temsil etmesini yani halifesi olduğunu ifade etmektedir (DİA 34.cilt, 2012: 373).

- Tezkiye: Aklanmak manasına gelir ve insanın arzularını sakatlayan olumsuz düşüncelerden arınmasıdır (DİA 41.cilt, 2012: 77).
- Adalet; “davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak ve eşit kılmak” anlamlarına gelmekte olup; “ferdi ve içtimaî yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlaki erdem” şeklinde ifade edilmektedir (DİA 1.cilt, 2012: 341).
- İhsan: “bir şeyi, bir kimseyi iyice korumak” anlamına gelmekte olup; maddi bir korunmadan ziyade ahlaki bir haslet olarak bir kimsenin iffet ve namusunu korumasını ve bunu sağlayacak bir konumda bulunmasını ifade etmektedir (DİA 21.cilt, 2012: 546).

İslami finansal işlemleri yürütecek olan birey tüm hal ve hareketlerinde bu kavramlara sadık kalması gerekir. Birey davranışlarında yaratıcısına, içinde yaşadığı toplum ve şahsına karşı sorumlu olup hem kendi hem de içinde yaşadığı tüm çevrenin menfaatlerini korumalıdır (Ayub, 2007: 39).

İslami finansın sistemi; bankacılık ve finansal faaliyetlerin İslami ilkelere göre yürütüldüğü ve toplumun dini açıdan kabul edilebilir finansal hizmetler sunulduğu bir sistemdir. Bu yönüyle İslami finans sisteminin, İslam'ın temel sosyo-ekonomik hedeflerine ulaşmasına” katkıda bulunması beklenmektedir. Bu hedeflerden en önemlileri; tam istihdam ve yüksek iktisadi büyüme, sosyoekonomik adalet, gelir ve refahın eşit dağılımını, paranın değerindeki istikrarı ve ekonomik kalkınma için tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi sayılabilir. (Lewis ve Algaoud, 2001: 2). Dolayısıyla, Kur'an ve Peygamber sünnetinin gösterdiği şekilde, ekonomik faaliyetler İslami ilkelerle uyumlu bir şekilde yürütülmelidir. (Hasan, 2004: 13).

İslami finansa dair kavramsal çerçeve, şekil 1.1'de belirtildiği üzere İslam Hukuk Kuralları içerisinde şekillendirilmiştir. Faizsiz finans sistemi İslam Hukuk Kuralları ilkelerine bağlı olarak, faizsizlik prensibi başta olmak üzere, kar/zarar paylaşımına dayalı ortaklık akdi çerçevesinde, garardan, kumardan, cehaletten, gabinden ve alkol domuz ürüleri gibi yasaklı ürünlerin ticaretinde uzak durmayı esas almaktadır (Koç, t.y.).

Şekil 1.1: İslami Finans Kavramsal Çerçevesi

Faizsiz Finans Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: İlker Koç, Faizsiz Finans Kanun Taslağı Sunumu

İslami finansın temel ilkesi, tüm işlemlerde faizin ortadan kaldırılmasıdır. İslam, Müslümanları her türlü faizi almak ve faiz vermekten yasaklar ve bu yasak İslami bir bankacılık sistemini geleneksel bir bankacılık sisteminden farklı hale getirir. Buna göre (Maurer, 2005: 22-23):

- Tüm işlemlerde faiz yasaktır,
- Belirsizlik içeren veya kumar gibi işlemler yasaktır,
- Tüm yatırımlar helal işlemlere dayandırılmalıdır,
- Tüm işlemler spekülasyondan arındırılmış olmalıdır,
- Tüm işlemler İslam'a uygun olmalıdır ve bir danışma kurulu tarafından denetlenmelidir.

İslami finans, İslam hukukuna uygun finansal hizmetlerin sağlanması anlamına gelmektedir. İslami hukuk kuralları, aşırı belirsizliğe, kumar oynamaya ve ayrıca toplum için zararlı kabul edilen yasak faaliyetlere dayanan finansman işlemlerini yasaklamıştır. İslami finasta aynı zamanda, tarafların adil muamele ve akdin gereğini yerine getirme

ilkelerinin yanı sıra, işlemlerin gerçek iktisadi faaliyetlere dayanması ve bu kapsamda ekonomik işlemlerde risk paylaşımı yapılması hususları önem arz etmektedir. Dolayısıyla ekonomik faaliyetlere dayandırılmamış ve doğrudan risk paylaşımı içermeyen faiz gibi işlemler Kur'an'da yasaklanmış ve İslam hukuk kurallarına göre kabul görmemiştir (Hussain, Shahmoradi ve Turk, 2015:21).

İslami finans ürünleri sözleşmeye dayalı olup üç ana kategoriye ayrılabilir: (A.g.e.: 7):

- Satım akdine dayalı finansman: İleri bir tarihte ödemeli satış veya ileri tarihte teslim edilecek ürünler üzerinden bugünden satış işlemi ifade etmektedir. İslami finansta murabaha olarak bilinmektedir.
- Kâr veya zarar paylaşımı: Bir tarafta sermaye sahibi sermaye temin ederken, diğer tarafta sermayeyi alan ise bu sermaye karşılığında emeğini ve yeteneklerini ortaya koymaktadır. Ticari işlem sonucunda oluşabilecek kar veya zarar taraflar arasında paylaşılmaktadır. Diğer taraftan, işlem öncesi taraflar arasında netleştirilen bir getiri oranı mevzu bahis olmaz.
- Acentelik sözleşmeleri: Vekalet ya da vedia gibi bir aracı üzerinden gerçekleştirilen işlemlerdir.

İslami bankacılık geleneksel bankacılıktan bazı boyutlarda farklı olup, faiz yasağının bir sonucu olarak İslami finans kurumlarında, yatırımcının bankanın kârından veya varlık havuzunun işletilmesi sonucu bir getiri elde ettiği kâr paylaşımlı yatırım hesapları ortaya çıkmıştır (A.g.e.: 18).

Faizsiz finans ya da faizsiz bankacılık faaliyetlerinin İslam diniyle özdeşleşmiş olduğu anlaşılmakla birlikte sadece İslami ilkelerle alakalı değil, diğer ilahi dinler açısından da geçerli olduğu ileri sürülebilmektedir. Eski çağlarda bir Yahudi'nin İslam inancındaki riba ile eş manadaki "ribit" alması halinde, o kişinin kendi dinindeki mahkemelerde şahitlik edemeyeceğinden, Katolik inancına sahip bir kimsenin İslam inancındaki faiz ile benzer manadaki "usuary" faaliyetlerinde bulunması durumunda da bu kişilerin Katolik inancına göre gömülme hakkını kaybettiğinden bahsedilmektedir (Akkuş, 2017:10).

İslami bankacılık; İslam'ın ruhu ve etik değerler sistemi ile uyumlu, fıkhi hükümler dahilinde yönetilen bankacılık sistemi olarak tanımlanmaktadır. Faizsiz bankacılık, bir dizi bankacılık faaliyetinde faizden kaçınmayı ifade eden dar bir kavram olup, İslami bankacılık, daha genel bir terim olarak, yalnızca İslam'da yasaklanan faiz temelli

işlemlerden kaçınmakla kalmayıp, aynı zamanda etik olmayan ve sosyal olmayan uygulamalardan kaçınmaya da kapsamaktadır. Pratik anlamda ise, İslami Bankacılık, geleneksel para kredi faaliyetlerinin maddi duran varlıklar ve gerçek hizmetlere dayalı işlemlere dönüştürülmesidir. İslami bankacılık sisteminin modeli, ekonomik refahı sağlamaya yardımcı olan bir sistemin başarısına doğru yol almaktadır (Ahmad & Shabbir, t.y.: 4).

İslami finansal sistem, reel ekonominin finansmanını teşvik eden sağlam bir bankacılık sistemi önermektedir. Sistemin risk paylaşımı yapısının oluşturulması, piyasaların önemli bir rol oynaması ve sistemin geniş bir kesimini oluşturması beklenmektedir. İslami finans piyasalarının özelliklerini aşağıdaki şekilde detaylandırmak mümkündür (Iqbal ve Mirakhor, 2011: 10):

Kur'an'da özel mülkiyetin kabulü ve malların ticaretle el değiştirmesi ilkesinin getirilmesi, piyasa ekonomisinin tek çıkar yol olarak gösterildiği anlamına gelir. Kur'an'da karşılıklı rızaya dayalı ticaret prensibi getirilip bu anlamda piyasaya müdahale onaylanmazken, ticaret kapsamına girmeyen faiz, gasp, hırsızlık gibi haksız mal edinme yöntemleri yasaklanmış dolayısıyla bu gibi konularda piyasaya müdahale meşru görülmüştür (Bayındır S., 2007b).

Ticaret, insanoğlunun hayatını idame ettirmesinin dikkate değer araçlarından biridir. Emtia veya hizmet ticari faaliyetlerle tarafların rızası ile el değiştirir. Yasak kapsamında olmayan her türlü emtianın ticareti yapılabilir. Ticaret akitleşmeyle icra edilir. Malın satıcısı ve alıcısı, bu kişilerin kendi rızaları ile irade beyanı ve emtia, akdin temelini oluşturmaktadır. Bunlardan birisi eksik veya sakat olursa akit batıl olur. Batıl yollardan malın ticareti ise Kur'an'da yasaklanmıştır. Aynı iktisadi meselelere farklı çözümlerin sunulması düşünürlerin doğal, kültürel ve sosyal çevrelerinin farklılığından kaynaklanmaktadır (Bayındır S., 2005b: 71-72).

İslami finans, kendine has değerleri olan bir sistemdir (Zaim, 1995). İslam iktisadi çerçevesinde yapılan muamelelerin hudutları, fıkhıta mubah kabul edilen veya men edilen icraatlar ile belirlenmiştir. Fıkhıta insanoğlu için dar bir çerçeve çizilmemiştir. Tam tersine “*Eşyada asıl olan ibahadır*” ilkesinden hareketle, sakıncalı olan iş ve

eylemler tespit edildiğinden, kalan kısım serbestçe hareket etmeyi mümkün hale getirmektedir (Orman, 2010: 75).

Dinimizin öğretileri sadece Müslümanlarla sınırlı olmayıp, İslami bankaların temeli ahlaki değerler ve sosyal sorumluluk sistemi üzerine kurulmuştur. Bir sözleşmeye tarafların adalet, karşılıklı yardımlaşma, dürüstlük, sahtekârlıktan kaçınma, yanlış beyandan kaçınma, sömürünün reddedilmesi gibi değerler İslami bankacılığın temel ilkelerini oluşturur. İslami bankacılık prensipleri ekonomik sistemi ortak mal ve ekonomik refahı yakalamaya yönlendirmektedir. İslami bankacılık, dinlerinden bağımsız olarak herkes için uygun bir seçenektir (Ahmad & Shabbir, t.y.:18).

Müslüman için servet kazanmak ana gaye olmamalı hem dünya hem de ahirette felaha erişmek adına bir araç olmalıdır. Kişi başka insanlara haksızlık etmediği ve onların hakkına riayet ettiği sürece mal edinme ve servet biriktirme konusunda serbesttir (İsmail, 1990: 88)

İslam iktisadi hayat içerisine toplum ve diğer şahıslar üzerinde olumsuz bir etki oluşturmayan, düzgün bir şekilde icra edilen şer'i ve ticari muamelelerde, sürece müdahale edilmemesi temel kuraldır. Diğer yandan hatalı ve kusurlu fiiliyatlarda birtakım kısıtlamalar getirilebilecek ve piyasaya müdahale edilebilmektedir (Merginani, 1990: 102).

İslami bankacılık sisteminin ana ilkesi- faiz yasağı- Kuran'da dört farklı yolla dört kez açıkça belirtilmiştir. Bu ayetler aşağıdaki gibidir:

- *“İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını kazanmak için verdiğiniz zekâta gelince, işte zekatını veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır”* (Kur'an-ı Kerim, Rum Suresi, Ayet 39).
- *“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz* (Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran Suresi, Ayet 130).
- *Men edildikleri halde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkara sapanlara acı bir azap hazırladık”* (Kur'an-ı Kerim, Nisa Suresi, Ayet 161).
- *“Faiz yiyenler ancak şeytan çarpmış olanın kalkışı gibi kalkarlar. Bu onların: “Alım satım da ancak faiz gibidir.” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir*

de faize bir son verirse, artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir. Kim faize geri dönerse artık onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır. Allah, faizi yok eder de sadakaları artırır. Allah, günahkâr kafirlerin hiçbirini sevmez” (Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 275-276).

- *“Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve eğer inanmışsanız faizden arta kalanı bırakın. Şayet böyle yapmazsanız, Allah'a ve Resulü 'ne karşı savaş açtığımızı bilin. Eğer tövbe ederseniz artık sermayeleriniz sizindir. Böylece ne zulmetmiş olursunuz ne zulme uğratılmış olursunuz”* (Kur’an-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 278-279).

Faiz yasağı ile ilgili aşağıdaki gibi hadisler bulunmaktadır:

- *“Miraç gecesi, karınları evler gibi büyük bir topluluğun yanına geldim. Karınlarında dışardan görülen yılanlar vardı. ‘Ey Cebrail, bunlar kim?’ diye sordum, ‘Onlar faiz yiyenlerdir’ diye cevap verdi.”* (İbn-i Mace, Ticaret, 58).
- *“Rasulullah bizi altını parayla veresiye satmaktan nehyetti.”* (Buharî, 1993: Büyü 80).
- *“Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla başa baş misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını talep ederse faize girmiş olur. Bu işte, alan da veren de aynıdır.”* (Müslim, t.y.: Müsakat 82).

Riba, benzer türden iki emtianın peşin şekilde değişiminde sözleşmeyi meydana getiren her iki taraftan birisinin lehte ileri sürülen karşılığı olmayan ya da parasal olmayan bir bedel ile yapılan vadeli muamelelerde fazlalıktır (Baysa, 2004: 12).

Riba terimi, kredileşme veya borçlanma işlemleri içeren faiz kavramına göre daha içerikli manalı bir kavramdır. Hem parasal borçları hem de mal mübadelelerini içermektedir. Riba, mevcut finans sistemi içerisinde basit, bileşik, nominal ve gerçek faiz gibi terimler halinde hesaplanmaktadır. Riba terimi, rib’el nesie ve rib’el fazl şeklinde iki farklı anlamda incelenmektedir (Baysa, 2004: 10):

“Nesie” lugattaki manasıyla erteleme anlamında olup, nesie ribası ise kavram olarak satım sözleşmesinde veya bir borç akdi için vade ekleme durumunda eklenen faizdir

(Döndüren, 1992: 167). Bu faiz türünün, Müslümanlığın kabulünden önceki dönemlerde uygulanan ilişkin, borç veren kişi tarafından borçluya ödünç para verilip kat kat fazlasıyla geri alındığı bir uygulamaydı. İslam ekonomisinde riba ve kâr (ribh) kavramlarının ayırıcı kriteri "riziko" dur. Riba risksiz bir gelirdir. Karın temelinde ise risk vardır. İslam'da kâra üç nedenden birisiyle hak kazanılır: Sermaye rizikosu, emek ve tazmin yükümlülüğünü üstlenme (Döndüren, 1996: 78).

Fazl kavramı ise lügatteki manasıyla fazlalık veya artı değer demektir. Rib'el fazl, benzer türden iki emtia veya paranın alım veya satımı sonucu oluşan fazlalık olarak belirtilebilir (Baysa, 2004: 11).

Faiz değış tokuş veya trampa işlemleri sonucu oluşur. Mübadele olmayan muamelelerde riba vukuu bulmaz. İki emtianın türü farklıysa veya türleri aynı ancak miktarları farklıysa mübadele söz konusudur (Baysa, 2004: 13).

Faizin men edilmesinin aslında çok sayıda nedeni bulunmaktadır. İhtiyaç sahibi bir kişiye para verip akabinde fazlası ile geri alınması veya artı bir şeyler istenmesi dayanışma ruhu ile ters düşmektedir. Sonrasında bir paranın bu şekilde artırılması, insanoğlunun emek harcama gayretini azaltıp, tembellik yapmasına sebep olur. Diğer taraftan, borç verip, belirli süre bu paradan mahrum kalmanın mükafatı olarak önceden belirlenmiş bir kazanç, İslam dininde yasaklanmıştır. Borcun harcama, alışveriş gibi gayelerle alınması veya borç tutarına ilave edilen fazlalık tutarın faiz, getiri, nema gibi ifadelerle adlandırılması, borç alan kişinin fakara ya da varlıklı olması durumu değiştirmemektedir. Bu sayılan hususların tümü riba kapsamındadır (Özsoy, 1995: 118).

İslam iktisadi hayat içerisinde men edilen faaliyetlerden bir diğeri ise garardır. Garar, sözleşmenin haksız şekilde bir kazanç oluşturacak biçimde belirsizlik içermesidir (Dönmez, 1996: 366). Garar, sonucu itibariyle belirsiz olan, akıbetinin ne olacağı belli olmayan şeklindeki ifadelerle açıklanmıştır (Elgari, 2003: 17).

Garar, bir muamelede akdin konusunda, emtianın miktarında ve bedelinde veya taraflarındaki belirsizlik demek olup, bu türdeki riskler kabul görmemektedir. Spekülatif amaçlı yapılan her türlü muamele de İslamda hoş karşılanmamaktadır. İslam, üretken olmayan, beşerin doğasına aykırı olan ve toplum için faydadan çok zarar getiren kazancı red etmiştir. İslam iktisadında talih oyunları ve kumardan elde edilecek gelirleri yasaklanmıştır (Lewis and Hassan, 2007: 39).

İslami finans, geçmişî itibariyle aslında pek çok finansal araçlara sahip olmakla birlikte, geleneksel finans enstrümanlarının taklit edilmesi nedeniyle, İslami finansın sadece sınırlı enstrümanlara sahip bir sistem olduğu kanaati hakimdir. İslami finans, kâr ve zarar paylaşımı (PLS) prensibine bağlı olup, dönem sonunda İslam bankası kârını yatırım riskini kabul eden müşterileriyle paylaşmaktadır. Gerçek kâr veya zarar paylaşım sisteminin kurulması, şeffaflık ve doğru bilgilendirme ve risklerin sağlıklı bir şekilde paylaşılması açısından önemli arz etmektedir. Gerçek kârlılık paylaşım sisteminin kurulması, dokümantasyonu, şeffaflık standartlarının belirlenmesi ve bu standartlara uyan kurumlar, kamu kurumları da dahil olmak üzere bağımsız kurumlarca belgelendirilmelidir (Sekreter, 2011: 19).

Standard & Poor's tarafından 2016 yılında yapılan bir analize göre; İslami finans ilkeleri ile Birleşmiş Milletler'in sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında yakın bir ilişki ve paralellik bulunmakta olup, söz konusu hedeflerin yakalanabilmesi için İslami finans ilkelerinin daha efektif bir şekilde kullanılmasının faydalı olacağı kanaatine varılmıştır. Faiz yasağı, spekülasyona dayalı işlem yasağı, yasadışı sektörlerin finansmanı, kâr zarar paylaşımı ve varlığa dayalı finansman gibi İslami finans ilkelerinin etkin bir şekilde uygulandığı iktisadi sistemlerde daha adil bir gelir dağılımı olacağı ve refah seviyesinin yükseleceği değerlendirilmiştir.

Şekil 1.2'de görüldüğü üzere İslami finans ilkelerinin etkin olduğu bir iktisadi sistemde, sağlıklı ekonomik büyümenin sağlanması, gelir eşitsizliğinin azaltılması, üretim ve tüketim dengesinin sağlanması, adaletin tesis edilmesi ve güçlü kurumların oluşturulması gibi Birleşmiş Milletler'in kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olacağı belirtilmektedir (S&P Global Ratings, 2017: 11).

Şekil 1.2: İslami Finans İlkeleri ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kaynak: S&P Global Ratings, İslamic Finance Outlook, 2017

Yapılan araştırmalardan anlaşılmaktadır ki, İslam dini fıkıh geçmişi içerisinde meydana gelen yeni konjonktüre ve meselelere yönelik hukuk prensipleri çerçevesinde çözüm bulabilmiştir ve sonraki dönemlerde de bunu yapabilecek kabiliyete sahip olduğu söylenebilir (Özdemir R., 2016: 237).

1.1.2. İslami Finansın Tarihsel Gelişimi

Finans kurumlarının geçmişi milattan önce iki binli yıllara kadar dayanır. Hammurabi yasalarında, borç işlerinin nasıl icra edileceği gösterilmiştir. Ünlü düşünür Eflatun (M.Ö. 427-347), faizin ahlaki olmadığını ve ribanın yasaklanmasını talep etmiştir. Eflatun'un talebesi olan Aristo (M.Ö. 384-322) ise, faiz elde ederek zenginleşmenin doğal düzene uygun olmadığını ve paranın bir getiri ya da zenginlik vesilesi olmaması gerektiğini dile getirmiştir (Zeytinoğlu, 1992: 92).

İslam hukuk sisteminde, bankacılık ve finans piyasalarının teorik ve hukuki kısmı ile İslami finansal sistemlerin tarihçesi hakkında bilgi sahibi olunması önem arz etmektedir. İslami finansal sistem, geleneksel sisteme kıyasla borcun asgari düzeye indirilmesini ve risk paylaşımını teşvik eder. Dünyada İslami finans son on yılda sermaye piyasaları ve sigortacılık alanlarında hızlı gelişmelerle genişleme fırsatı bulmuş ancak henüz istenilen seviyelere ulaşmamıştır. Diğer taraftan İslami finans alanında gösterilen yüksek büyüme, krizlere olan dayanıklılık ve konvansiyonel bankacılığa

istinaden daha ahlaki değerleri ön plana çıkaran bir sistem olması hasebiyle gün geçtikçe ilgi duyulmaktadır.

Tüm dinlerin temel iktisadi ilkeleri arasında yer alan ve etkisi görülen bankacılık müessesinin milattan önceki dönemlere kadar uzandığı söylenebilir. Günümüz anlamıyla ilk İslami esaslara göre faaliyet icra eden finans kurumları yaklaşık elli yıllık bir geçmişı vardır. İslami esaslara göre faaliyet gösteren bu kurumlar kısa zaman diliminde benimsenerek, hızla gelişip yaygın hale gelmiştir (Bayındır S., 2009: 26).

1.1.2.1. İslam İktisat ve Finans Tarihi (Eski Dönem)

Toplum olarak yaşamak zorunda olan insanoğlu, her çağda iktisadi faaliyetlerini şekillendiren iktisadi düşünceleri olmuştur. Orta çağın son yıllarında ticari faaliyetlerin yaygınlaşmasıyla Avrupa'nın iktisadi yaşamı, daha önceki dönemlere kıyasla canlanmıştır. Skolastik düşünceye karşı cephe alan Martin Luther ve Jean Calvin'in görüşleri hem siyasi hem de iktisadi düşüncede değişmelere yol açarak bu yaklaşımlara bağlı olarak meydana gelen Protestanlık Kapitalizmin dini haline gelmiştir. Kapitalizm, Merkantilist ve Fizyokrat düşüncelerin etkileriyle kurumsallaşmaya başlamış ve Klasik İktisadi Düşünce ile şekillenmiş bir sistemdir. Yaklaşık bin yıllık bir süreyi kapsayan Orta çağın statik yapısını değiştiren Yeni ve Yakın çağlara dinamik bir yapı kazandıran etkenler; büyük buluşlar, ticari yolların değişmesi, para kullanımının yaygınlaşması, teknolojik gelişmeler, düşüncede reform hareketleridir. Bilindiği gibi İslam dini, Arap Yarımadası'nda MS 7.yüzyılın ilk yarısında Mekke Şehri'nde ortaya çıkmış ve yarım yüzyıldan daha az bir sürede çok geniş bölgelerde farklı toplumların iktisadi ve sosyal hayatını etkilemeye başlamıştır. İslam dini sosyal, politik ve iktisadi hayatı bir bütün olarak ele almakta ve emeğin üretimin temel faktörü olarak kabul etmektedir. Emeğin ürettiği değeri temsil eden "Para" kavramı ile bir tarafın, öteki tarafı vekil ataması ile gerçekleşen bir yetki ve kısmi olarak sorumluluğun devri anlamına gelen "Vekalet" kavramları İslam ekonomisi içerisinde önemli bir yer tutan kavramlardır. Her dönemde insanların en önemli meselesi, çalışma ile yaşama, üretim ile tüketim, arz ile talep arasında dengeyi sağlamak olmuştur. Gelecekte ise merkezinde insan olan, kaynakların etkin kullanımını ve üretim faktörlerince elde edilen gelirin adil paylaşımını baz alan

hak ve adalet merkezli ortaklık sistemi tesis edilmesi önem arz etmektedir (Ersoy, 2014).

İtibara yani emeğin bir işi yapmak için gerekli olan sermayeyi bulabilmesine kredi, emeğin ürettiği değeri temsil eden şeye ise para denebilir. Klasik anlamda banka ise piyasa ekonomisini baz alan ülkelerden para ve kredi ile alakalı işleri icra eden iktisadi hayatın temel müesseseleri arasındadır. İnsanın eşyayla ilgili borçları veya alacaklarına iktisadi haklar denir ve bu haklar parayla ölçülebilir değerlerdir. Yine iktisadi haklar ve banka kavramı ile ilgili birkaç husus açıklamak da fayda vardır. Aynı haklar, kişinin belirli bir eşya üzerindeki hakları olup, iade edilmesiyle bu hak ödenir. Zimmet hakları ise, kişinin belli bir mal üzerinde değil de benzer mallar üzerindeki hakları olup, borçlu tarafından benzer malların ödenmesiyle borç ödenmiş olmaktadır. Borç (deyn), artması ve azalmasının borçluya ait olduğu haklara denir. Emanet ise artması veya azalmasının alacaklıya ait olduğu haklardır. Dünyada bankacılık tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte bugünkü anlamdaki bankacılığın 11.yüzyıldan itibaren gündeme gelen bir kavram olduğu düşünülmektedir. O tarihlerde İslam dünyası ile askeri ve ticari ilişkileri yoğunlaşan Avrupa'da para kullanımının yaygınlaşması ve para değişiminin yanı sıra kredi verme, ödeme yapma, çek senet muameleleri ve madeni paraların sayımı tartılması gibi işlemler "bancheri" denilen ilk bankerler tarafından yapıldı. Klasik bankacılık, 13. ve 14. yüzyıllarda tüccar ve bankerlerin geliştirdiği temel ilkeler üzerine kurulmuştur. Türkiye topraklarında ise bankacılık, klasik bankacılık tarihi ile hatta daha eski dönemlere kadar uzandığı söylenebilir ve İslam tarihinde de bankacılık deneyimi mevcuttur. Kredi verme, mevduat toplama, poliçe, havale gibi banka işlemleri cehbezler sarraflarca yapılmaktaydı. Beytü'l-mal denen kuruluş bir nevi bir nevi takas odası görevi görmekte ayrıca merkez bankası işlemleri yapılmaktaydı. Yine para vakıfları tarafından bir çeşit finansman temini ve yön yönetimi müessesesi geliştirilmişti. Muhatara denen rehin işlemlerine dayalı kredi verilmekteydi. Kısacası İslam coğrafyası bankacılık ve finans tecrübesi ile Batı'yı etkilemiştir (Ersoy, 1987).

Sahabelerden Hz. Zübeyir bin Avvam yaşadığı dönemde kendisine itimat eden kişilerce emanet edilen malları 'karz' şeklinde kabul ettiğini belirtip, bu malları ticari faaliyetlerde kullanması İslamiyet'in ilk yıllarında dahi finans işlemlerinin yapıldığını göstermektedir. İslam yayılması ve artan ticaret hacmi ile finans kurumları da gelişmiştir. Emeviler döneminde para basma ve özellikle üreticilere kredi verme faaliyetleri yapan Beytülmal bir tür merkez bankası görevini üstlenmişti. Abbasiler

zamanında iyice genişleyen sınırlar ile sarraflık önem arz etmeye başlamış ve büyük sarraflar cehbez unvanıyla mevduat toplama, çek, poliçe işlemlerine aracılık etmeye ve devlete kredi vermeye başlamışlardı. Emevi devletinin kuruluşuyla birlikte İslami finans enstrümanları Avrupa'ya aktarılarak modern finans sisteminin kökleri atılmıştı (Ağkan, 2018: 237).

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre menkul vakfı/para vakfı caiz görülmüş ancak İmam Ebu Hanife, menkul eşyanın vakfını kesinlikle caiz görmemiştir. İmam Muhammed eş-Şeybani ise, mahalli adetler ölçüsünde, menkullerin vakfını geçerli saymış ve neticede bu görüş fukaha arasında benimsenmiştir. İmam Züfer ise, gayr-i menkulle ilgili olmasa dahi, genel olarak menkullerin vakfını veyahut kullandıkça tükenebilen şeylerin vakfedilebileceğini kabul etmiş olup, Osmanlı'da kurulan para vakıfları ağırlıklı olarak İmam Züfer görüşüne dayandırılmıştır. Para vakıfları ile karz-ı hasen (faizsiz ödünç verme), mudarebe (emek-sermaye ortaklığı), muamele-i şer'iyye, bey'ul-ine ve bey bi'l-vefa yöntemleri haricinde müşareke (sermaye ortaklığı), murabaha, bey' bi'l-İstiğlal, bida'a (parayı hayır amacıyla işletip kârı ve sermayeyi vakfa verme) ve akara tebdil/icar (gayr-i menkul alınarak kiraya verilmek suretiyle elde edilen kira geliri elde etme) yöntemleri ile faaliyet göstermiştir (Kurt, 2011).

Emeviler zamanında gelişen ticaret, finans alanını da geliştirmişti. O zamanlarda beytülmal ihtiyat fonu bulundurma, takas odası işlevini görme, para emisyon hacmini düzenleme, üretici kredisi verme gibi birtakım fonksiyonlar icra ediyordu. Kısacası beytülmal bir çeşit Merkez Bankası rolü üstlenmişti. Kamuya ait gelirlerin toplanması işlevine aracı olan dihkanlar Merkez Bankasının muhabiri şeklinde addedilebilir. Dihkanlar² bazı durumlarda kamuya ait ödeme işlemlerini, Beytülmal borçlarından mahsup ederek, yerine getirirlerdi (Tabakoğlu, 2013: 132).

İslam dünyasının genişlemesi ve ticaretin de sayesinde banka fonksiyonunu üstlenen finansal müesseselerin de gelişmesine neden olmuştur. Kamunun gelir ve giderlerinin izlenmesi, para politikasının tayini fonksiyonlarını icra edecek müesseselere gereksinim duyulmuştur. İslamiyet'in kabul edilmesinden sonraki dönemde de bu hizmetler Beyt'ül Mal, sarraflar, cehbezler, yardım sandıkları, para vakıfları ve mudarebe şirketleri gibi

² Dihkan: Köy kethüdâsı. Emirlerin tasarrufunda kuvvetli olan, sözü geçen adam.

müesseselerce icra edilmiştir (Bayındır S., 2005a:7). Abbasiler zamanında ticari faaliyetlerin gelişmesiyle, sarraflar önemli bir rol almıştır. Hem ticari faaliyetlerdeki sıkıntılar hem de kamunun nakit para gereksinimi, sarrafların günümüz bankaları şeklinde işlev görmelerine ve bir sarraf olmayıp daha geniş kapsamda cehbez adıyla adlandırılmaya başlanmışlardır. Piyasada bu şekilde bankacılık faaliyetleri icra edenlere cehbez, sarraf, muhasip, vergi memuru, hazineci ve vergi dairesi müdürü gibi isimlendirmeler yapılmıştır. (Bayındır S., 2005a: 8). Öte yandan cehbezler mevduat toplama, çek veya poliçe keşide işlemlerine aracılık etme, bazı durumlarda kamu gelirlerinin toplanması (iltizam) işini üstlenerek, bir nevi devlete kredi verme fonksiyonu icra ederek, günümüzdeki bankaların iki temel fonksiyonunu yerine getiriyorlardı (Tabakoğlu, 2013: 132).

Bu müesseseler içerisinde para vakıfları, uyguladıkları yöntemlerle günümüz faizsiz finans kurumlarının öncüleri konumunda olmuştur. Ayrıca para vakıfları, 1847 yılında Galata bankerlerince İstanbul'da Bank-ı Der Saadet tesis edilene dek, Osmanlı mali ve iktisadi hayatında girişimcilere kaynak temin eden hayati finans kurumlarıydı. 1423 yılında ilk Osmanlı para vakfının kayıtlara geçtiği varsayıldığında, para vakıflarının bireysel finansman sağlama noktasında 400 yıldan fazla hüküm süren yegâne kurumsal müesseseler olduğu söylenebilir (Korkut & Bulut, 2017: 22).

Para vakıfları ağırlıklı olarak toplumun düşük gelirli veya ortak gelir düzeyine sahip kesimi tarafına hitap etmiş olup, Osmanlı toplumunda bu kesimin vakıflar yolu ile eğitim, sosyal yardım ve benzeri alanlarda sosyal dayanışmaya katkı sağladığı görülmektedir. Faizin men edildiği bir mecrada, para vakıfları sayesinde birçok kişinin nakit gereksinimleri ve toplumdaki finansman ihtiyacı karşılanmıştır. Vakıflar borç verme işleminde genel itibariyle “muamele-i şer’iyye” metodunun uygulanmıştır. Ağırlıklı olarak para vakıflarına icazet verenlerin önerdiği “karz” veya “mudarebe” şeklinde değil, teorik olarak tartışmalı “bey’ul-ine” ve “bey bi’l-vefa” şekilleriyle gerçekleşmiştir. Finansman ihtiyacının karşılanması açısından başlangıçta efektif borçlanma enstrümanı olsa dahi, zamanla faize alternatif olabilecek ve tartışılmayacak farklı borçlanma araçlarının geliştirilmesi mümkün olmamıştır (Koyuncu, 2008: 302).

Bey’ul-îne, ulemanın çoğunluğu tarafından işlemin zahiren caiz olduğu ancak işlemin içeriği ve manası gereği haram unsur içerdiği gerekçesiyle caiz görülmemesine karşın, Kur’an’da doğrudan bu tür bir işlemi yasaklayan hüküm bulunmadığı, mezhepsel görüş

farklılıklarından olduğu gerekçesiyle özellikle Malezya gibi ülkelerde bu ürün günümüzde de kullanılmaktadır (Hosen & Nahrawi, 2012: 128-137).

Osmanlı zamanında paranın toplanması ve belirli amaçlarla işletilmesi amacıyla, para vakıfları, esnaf sandıkları, yetim mallarını İslami ilkelere uygun bir şekilde korumak adına eytam sandıkları, yeniçerilere yönelik kurulan orta sandıkları, belirli bölge veya köyler için kurulan avarız vakıfları bulunmaktaydı. Modern anlamda dünyada toplumun çıkarlarını korumak adına tesis edilen kredi kuruluşlarına dair ilk örnekleri ise; 1900'lü yılların başında Mısır'da kamu desteğiyle halk birikimlerini toplayarak yatırım yapmak amacıyla kurulmuş olan Posta Tasarruf Sandıkları ve 1940'lı yıllarda Malezya'da tesis edilen faizsiz tasarruf sandıklarıdır (Bayındır S., 2005a: 10).

Osmanlı'da para vakıfları, eytam sandıkları, avarız sandıkları, orta sandıkları³, lonca teşkilatları gibi yardım ve finansal yapıya korumak amaçlı ekonomik girişimler oluşturulmuş ve Osmanlı'nın son dönemlerinde 'Galata Bankerleri' bankacılık faaliyetlerini icra etmeye başlamışlardı (Ağkan, 2018: 237).

1.1.2.2. İslami Finans Tarihi (Modern Dönem)

1890 döneminde Barclay's Bank tarafından Süveyş Kanalı projesi sırasında kanala ait ödeme işlerini gerçekleştirmek üzere Kahire'de açılan banka İslam ülkesinde faaliyet göstermeye başlayan ilk bankadır. Öte yandan faizli işlemlere aracılık etmesi gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun üzerine 1950'li yıllarda İslami finans ve ekonomi üzerine kafa yoran dönemin alim ve Müslüman iktisatçılarınca, faizli işlemleri temel alan bankacılık faaliyetlerini ikame edebilecek İslami finans modelleri üzerinde araştırmalar başlanmıştır. 1953'te, İslam iktisatçıları tarafından, faizsiz ilkelere uygun ilk ürün yani, iki kademeli mudarebe yöntemi uygulanmıştır (Baykara, 2012: 23).

Hindistan'ın güneyinde, 1890'lı yılların başlarında faizsiz kredi veren müesseseler kurularak, İslami bir ekonomik faaliyet modeli oluşturma yönünde ilk adımlar atılmıştır.

³ Avarız vakıfları, esnaf sandıkları, orta sandıkları hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz. Özcan, Tahsin. (2003). "Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği", Ankara: TTK Yayınları, s 80-86. Özcan, Tahsin. (2006). "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları". İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, s 14, İstanbul.

Çoğunlukla yoksullara faizsiz kredi sağlamak için halktan bağış toplayan bir sosyal yardım derneği şeklinde yapılmış ve 1923 yılında Haydarabat'ta faizsiz bir kredi toplumu (Interest Free Credit Society) kurulmuştur (Hamidullah, 1944: 90).

20. yüzyılda ise İslam ülkelerinde finansal yapıya daha çağdaş bir şekil verilmek istenmiş ve ilk defa 1942 yılında Malezya'da daha sonra 1950'lerde Pakistan'da faizsiz bankacılık girişimlerinde bulunulmuş ancak başarı sağlanamamıştır (Ağkan, 2018: 237).

Yirminci yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan konvansiyonel ekonomik sistemin İslami değerlerle çeliştiği alanları vurgulamak için çeşitli girişimler yapılmıştır. İslam ilkelerine uygun alternatif bir ekonomik sisteme olan ihtiyaç kısa sürede ön plana çıktı ve ekonomistler şeriatla uyumlu sözleşmeleri, özellikle öz sermaye ortaklıklarını keşfetmeye başladılar (Fakhry, 2004).

1950'lerin sonuna gelindiğinde, Müslüman bilim adamları ve ekonomistleri, faaliyete dayalı bankacılığın yerini almak için finansal aracılık teorik modelleri sunmaya başlamışlardı. İslami finans, 1970'lerde "İslam ekonomisinde" çağdaş düşüncenin pratik bir uygulaması olarak düşünülmüştür. Öncelikle Muhammed İkbâl'in ve Ebu Al-Aa'l-Al-Maududi'nin yazılarına dayanarak 1950'lerde şekillenmeye başlamıştır. (El-Gamal, 2006: 137).

1963 yılında ise Mısır'ın Mit Gamr kasabasında üreticileri mali yönden desteklemek için Ahmed enNaccar tarafından İslami prensiplere uygun faaliyet gösteren bir banka kurulmuş ancak 1967'de kapanan banka daha sonra kurulacak olan faizsiz bankalara örnek teşkil etmiştir (Ağkan, 2018: 237).

Malezya'da, Müslümanları ticari bankalardan faizli kredi almadan Hac ibadetini gerçekleştirmek için, Hacılar Tasarruf Şirketi 1963 yılında kurulmuş ve daha sonra 1969 yılında Hacılar Yönetimi ve Fon Kurulu'na (Tabung Haji) dahil edilmiştir (Schoon, 2008: 626).

1971'de Mısır'da kurulan Nasser Social Bank, devlet destekli ilk faizsiz kurum olmuştur. 1975 yılında BAE'de Dubai İslam Bankası'nın kurulması da ilk özel girişimlerden biri olarak kabul edilmektedir.

1975 döneminde İslam Kalkınma Bankası, İslam topraklarında iktisadi kalkınmayı teşvik etmek, şeriata uygun kalkınma finansmanı sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma

kurumları çizgisinde kurulmuştur. Cidde merkezli İslam Kalkınma Bankası, İslami finansman biçimlerinin genişletilmesinde ve İslam ekonomisi, finans ve bankacılık alanlarında değerli araştırmaların üstlenilmesinde anahtar rol oynamıştır. 1970'lerde finansal murabaha kavramı, İslami banka fonlarının kullanılabilmesi için temel ürün olarak geliştirilmiştir (El-Gamal, 2006: 34).

İslam Kalkınma Bankası (İKB) ilk modern anlamdaki faizsiz finans kurumu olarak adlandırılabilir. Daha sonra İslam Kalkınma Bankasının özel sektöre kredi vermemesi üzerine bu boşluğu doldurmak için Suudi, Kuveyt ve BAE'deki varlıklı Müslümanların teşebbüsüyle altı yıl sonra İsviçre'de (Cenevre) 'Dar Al Maal Al İslami' kurulmuştur. Bu teşebbüs orta doğuda Dallah Baraka gurubu gibi birçok grupların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu gruplaşmalar Faizsiz Finans'ın Orta Doğu'da hızla yayılmasını sağlamıştır. Şu anda dünyada 200'den fazla İslami Finans Kuruluşu İslami prensiplere uygun aktif hizmet vermektedir (Ağkan, 2018: 237).

1980'ler, İslami finansal hizmetler sektörü için hızlı bir büyüme ve genişleme eğiliminin başlangıcını işaret etmiştir. Bu dönemde İran, Pakistan ve Sudan gibi ülkelerde, genel finansal sistemlerini İslami ilkelerle uyumlu hale getirmek için girişimlerde bulunulmuştur. Malezya ve Bahreyn gibi ülkeler mevcut sistemleri çerçevesinde İslami bankacılığı başlatmışlardır (Fakhry, 2004).

1990'ların başında, yenilikçi ürünlerin sunulmasında, İslami finans ürün ve hizmetlerinin uygulamasındaki ilke ve esasların belirlenmesi, standartların oluşturulması amacıyla düzenleyici bir kurum olarak AAOIFI kurulmuştur. Bu kurum, İslam ilkelerine uygun faaliyet gösteren mali kurumların ihtiyaç duyduğu mevzuat altyapısını ve standartları oluşturması bakımından, ülkeler tarafından kabul görmüştür. Piyasanın büyümesiyle birlikte düzenleyici ve denetleyici kurumlar ve IMF desteğiyle, sistemik istikrarı ve düzenleyici konuları ele alan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) adı altında özel bir düzenleyici kurum kurmuştur. Konvansiyonel banka tasarruf hesaplarının kâr ve zarar paylaşımına dayalı yatırım hesapları ile yer değiştirmesi, İslami bankaların başlıca ayırt edici özelliği olmaya devam etmekte olup, AAOIFI ve IFSB'nin çalışmalarının çoğu bu konu üzerine yoğunlaşmıştır (El-Gamal, 2006: 166).

Bu dönemde İslami bankacılık alanında, gelişmekte olan sermaye piyasalarında daha da ilerleme kaydedilmiştir. Sukuk ihraçları, Bahreyn, Malezya ve diğer finans merkezlerinde başarıyla uygulanmış ve ihraççılar arasında İslam Kalkınma Bankası, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ve Bahreyn, Katar ve Pakistan İslam Cumhuriyeti gibi banka ve devletler bulunmuştur.

1990'lı yıllardan sonra, İslami ürün ve hizmetler sunan geleneksel bankaların sayısı artmaya başlamıştır. Citibank, 1996'da Citi İslam Yatırım Bankası'nı (Bahreyn) kurmuştur. Bunun akabinde, Varlıkların menkulleştirilmesi ve OECD ülkelerindeki özel sermaye ve bankacılığın teşvik edilmesi amacıyla HSBC Global Islamic Finance (GIF) 1998'de çalışmalara başlamıştır. İslami bankacılık hizmetleri sunan batı bankalarının sayısı giderek artmaktadır (Schoon, 2008: 626-631).

Kaliforniya'da kurulan LARIBA-Amerikan Finans Kurumu tarafından "Faizsiz Bir Bankanın On Altın Kuralı" oluşturulmuştur. Buna göre; Halkın parası ile spekülasyon işlem yapılmaması, vaad-akid-taahhütlere sadık kalınması, parayı en optimum kazanç ile değerlendirilmesi, yerel topluma karşı ahlaki sorumluluklara riayet edilmesi, ayrımcılık yapılmaması, müşteri odaklı olunması, sosyal sorumluluk sahibi olunması, iş ilişkisi kurulan kişilere karşı hassas olunması, tedbirli olunması, çalışma arkadaşlarına ortak gibi muamele edilmesi temel prensipler olarak belirlenmiştir (Rahman, 2015: 351).

İslami finans özellikle 2000 yılından sonra küreselleşmeye başlamıştır. Batılı finans merkezleri ve finansal araçlar, İslami işlemlerin yürütülmesi ve yenilenmesinde her zaman önemli bir rol oynamış olsalar da bu tür faaliyetler çoğunlukla özel sektörde ve gizli bir biçimde yürütmüşlerdir. 2000 yılının başlarına kadar, bu eğilim değişmiş ve birçok gayrimüslim ülke bu yükselen mali piyasaya ilgi duymaya başlamıştır. Son yıllarda İslami finans alanı ile ilgili olarak İslami hedge fonları hakkında önemli konuşmalar yapılmıştır. (El-Gamal, 2006: 180).

Oliver Wyman tarafından 2011 yılında yapılan analiz çalışmasına göre İslami finans ve ekonomik kalkınma arasında aşağıdaki şekil 1.3'de görüleceği üzere bir mukayeseye yer verilmiştir. Türkiye'de "A" kategorisinde gelişmiş ancak henüz İslami finans sisteminin hâkim olmadığı ülke kategorisinde yer almaktadır. "B" kategorisinde az gelişmiş ve İslami finans sisteminin hâkim olmadığı ülkelere örnek olarak Batı Afrika ülkeleri örnek gösterilmiştir. "C" kategorisinde İslami finans sisteminin hâkim olduğu

ancak gelişmişlik düzeyinin zayıf olduğu ülkelere ise Sudan gibi ülkeler örnek gösterilmiştir. “D” kategorisinde hem İslami finans sisteminin hâkim olduğu hem de gelişmiş ülkelere ise Suudi Arabistan gibi ülkeler örnek gösterilmiştir.

“A” ve “B” kategorisindeki ülkeler için yeni İslami finansal kurumların kurulması, yatırım bankacılığının artırılması ve yeni müşterilere erişim kanallarının tesis edilmesi önerilmiştir. “C” kategorisindeki ülkelere mevcut finansal kurumlarının ve ürünlere erişim kanallarının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir. “D” kategorisindeki ülkelere ise yenilikçi ürün ve hizmet geliştirilmesi, ülke sınırları dışında yatırım yapılması ve finansal hizmet ağının genişletilmesi önerilmektedir (Rung, Hollingsworth and Brandenburg: 2011: 12-13).

Şekil 1.3: İslami Finans Piyasası ve Ekonomik Gelişmişlik Durumu

Kaynak: Islamic Finance Building 150 financial institutions by 2020. (Rung, Hollingsworth and Brandenburg: 2011:12)

Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturan Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ülkelerde teknolojik ve diğer etkenlerin yanı sıra, finans sektörünün yeteri kadar gelişmemiş olması ve bankacılık veya finansal kurumlarla henüz hiç tanışmamış insanların sayılarının fazlalığı sebebiyle, bu ülkelerde ekonomik büyüme ve gelişme istenilen düzeyde olamamıştır. Dünya Bankası tarafından hazırlanan 2017 raporuna göre; aralarında Türkiye'nin de yer aldığı incelemeye konu ülkeler dahil dünya

genelinde yaklaşık 1,7 milyar yetişkinin henüz herhangi bir bankacılık veya finansal işlem yapmadığı, bu alanlarla temas kurmadığı tespit edilmiştir (World Bank, 2017).

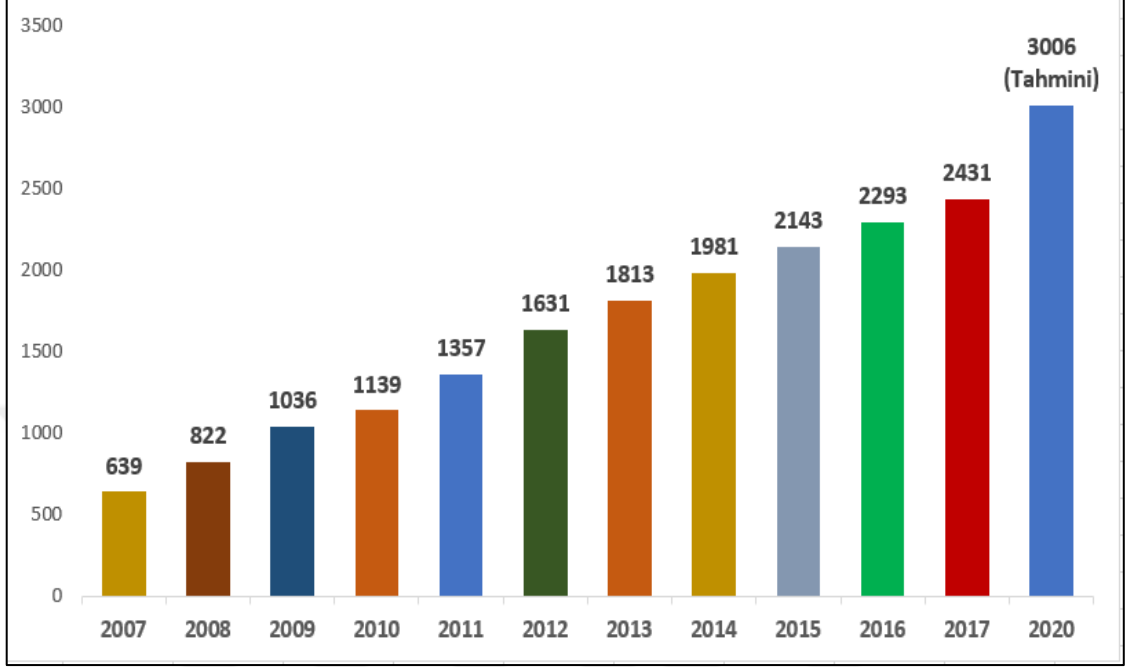
2018 yılı ortası itibariyle küresel bazda İslami finans endüstrisi, üç temel sektör olan bankacılık, sermaye piyasaları ve tekafül olmak üzere toplam 2 trilyon Amerikan dolarını aşmış durumdadır. Toplam aktifler 2017 yılı sonunda dolar bazında %8,3'lük bir artışla 2,05 trilyon dolar olarak hesaplanmış ve 2016'da 1,89 trilyon dolar ve 2015'te 1,88 trilyon dolar olan varlık değerinin üstünde bir artış hızı göstermiştir. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) 2018 yılı İslami Finansal Hizmetler İstikrar Raporu, İslami finans sektöründeki güçlü büyüme ivmesinin, 2008'deki küresel finansal krizden bu yana 2017 yılındaki küresel ekonomik toparlanma nedeniyle en çok güven veren endeks olduğunu göstermektedir. İslami finans genel anlamda iyileşme göstermekte olup, 2017 yılı performanstaki en önemli artış, İslami sermaye piyasası segmenti olan aktifleri sırasıyla %25,6 büyüme ile sukuk ve %19 oranında büyüme ile İslami fonlarda meydana gelmiştir. İslami bankacılık varlıklarında küresel pazar payı bakımından, İran, Suudi Arabistan, BAE, Malezya ve Kuveyt ilk beş ülke listesinde yer alırken, Katar altıncı sıradadır. İlk on İslami bankacılık sıralamasında yer alan diğer ülkeler Türkiye, Bangladeş, Endonezya ve Bahreyn'dir (IFSB, 2018).

İslami bankacılığın dünya bankacılık sektöründeki payı ortalama %1 olmasına karşın, yüksek büyüme oranları, krizlerde gösterdiği olumlu performans ve klasik bankacılığa nazaran ahlaki değerleri ön plana alan bir sistem içermesi gibi gerekçelerle, geniş kitlelerin ilgisini çekmekte ve ileriki dönemlerde bu büyüme ivmesinin daha da artacağı öngörülmektedir. Dünyada İslami bankacılık sektöründeki büyümenin uzun yıllar boyu devam edeceği ve 2020 yıllarında mevcut hacmini ikiye katlayacağı öngörülmektedir (Kumcu & Akıncı, 2017: 22).

2017 dönemine ait Global İslami Finans Raporu'nda, global anlamda İslam bankacılığı ve finansı alanı 2016 döneminde yıllık ortalama %7 büyümüş ve 2,3 trilyon dolara varmıştır. 2007 ve 2016 döneminde ise sektör yıllık %15 büyüme göstermiştir. 2017 yılında ise İslami finans sektör büyüklüğü 2,4 trilyon dolara ulaşmıştır (GIFR, 2018: 3). Bu büyüme hızı devam ettiği takdirde 2020 döneminde toplam hacmin 4,3 trilyon dolara varması beklenmektedir. Şekil 1.4'de dünyadaki İslami bankacılık sektör büyüklüğü ve muhtemel gelişim hedefi yıl bazında ve bir önceki yıl ile mukayese edilerek gösterilmiş

olup tabloya göre 2007 yılından itibaren yılda ortalama %10 ila %20 arasında bir büyüme ivmesi yakalamıştır (GIFR, 2017: 37).

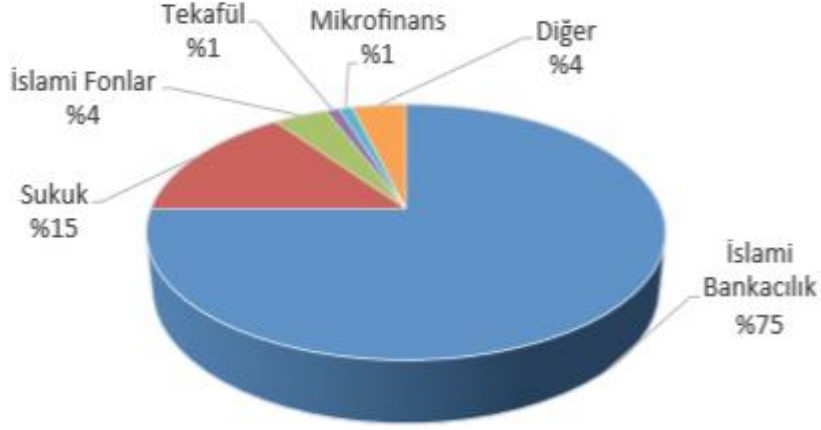
Şekil 1.4: Dünya İslami Finans Sektörü Büyüklüğü (Milyar USD)

Kaynak: Global Islamic Finance Report (GIFR, 2017: 37)

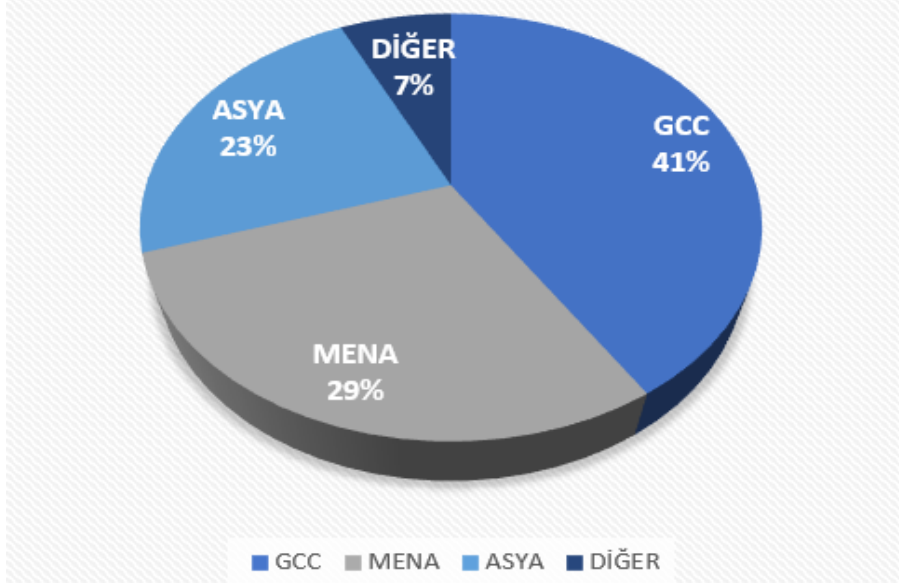
Diğer taraftan şekil 1.5'e göre, İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık %75'lik kısmı İslami bankalar, finans kuruluşları ve İslami esaslara göre faaliyet gösteren pencere bankacılığı yapan konvansiyonel bankalarca işletilmektedir. İslami bankacılığın geleceği, İslami ve geleneksel bankacılığın melezleşmesi üzerine kurulmuş ikili bir bankacılık modelinden ziyade tamamen ayrılmış bir İslami bankacılık modelinin geliştirilmesinde yattığı söylenebilir. İkinci en büyük ürün, küresel İslami finansal hizmetler sektörünün %15'ini oluşturan sukuktur. İslami yatırım fonları, tekafül, mikro finans gibi sektörlerin henüz önemli bir gelişme gösterememiştir (GIFR, 2017: 38).

Şekil 1.5: Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörel Bazda Dağılımı

Kaynak: Global Islamic Finance Report (GIFR, 2017: 38)

Şekil 1.6: Küresel İslami Finans Varlıklarının Bölgesel Bazda Dağılımı

Kaynak: Global Islamic Finance Report (GIFR, 2018: 4)

Diğer taraftan İslami bankacılık ve finans varlıklarının bölgesel dağılımı şekil 16'da gösterilmektedir. Buna göre İslami finansal varlıkların yaklaşık % 41' i Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) üyesi ülkelerinde iken, % 23'si Asya ülkelerinde, % 29'u Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde olup, % 7'si ise diğer ülkelerde yer almaktadır (GIFR, 2018: 4).

Tablo 1.1’de görüleceği üzere 2017 yılına ait Global İslami Bankacılığı Raporu baz alındığında ülkelerin İslami bankacılık varlıklarının son iki yıllık büyüklüğü ile ortalama yıl bazında büyüme oranları incelenmiştir. 2016 sonu datası incelendiğinde 560 milyar dolar büyüklüğüyle İran birinci olup, onu 401 milyar dolarla Suudi Arabistan ikinci ve 335 milyar dolarla Malezya üçüncü sırada yer almaktadır. Bu üç ülke yaklaşık %65’lik bir pay almaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt sırasıyla 197, 130 ve 121 milyar dolar büyüklükleriyle sıralamayı takip etmektedir. Türkiye 81 milyar dolar varlık büyüklüğüyle 7. sıradadır. Türkiye’den sonra büyüklük olarak sırayla Endonezya, Bahreyn ve İngiltere gelmektedir. Önemli bir husus şudur ki, İngiltere gibi İslami inanca sahip nüfusu az olan bir memleketin İslami bankacılık sektöründe en büyük varlığı olan önde gelen 10 ülke içerisinde bulunmasıdır. İngiltere İslami finans alanını stratejik öneme haiz bir sektör olarak görmektedir. 2007-2016 döneminde %15,3 yıllık bileşik ortalama büyüme ile global İslami bankacılık 2,3 trilyon dolara varmıştır. Türkiye bu dönemde %25 civarında bir büyüme sergilemiştir (Aslan ve Özdemir, 2017: 14).

Tablo 1.1: Belirli Ülkelerin İslami Bankacılık Varlıklarının Büyüklüğü (Milyar USD)

ÜLKELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Resmi G.Resmi	Ort. Büyüme (2007-2016)	
 İRAN	235	293	369	406	413	416	480	530	544	560	542	18	12.70
 S. ARABİSTAN	92	128	161	177	205	215	270	339	371	401	333	68	20.95
 MALEZYA	67	87	109	120	131	155	200	249	254	335	289	46	20.89
 BAE	49	84	106	116	118	120	123	144	157	197	167	30	18.58
 KUVEYT	63	68	85	94	95	103	105	107	115	121	99	16	8.12
 BAHREYN	17	21	18	18	20	21	25	27	32	43	35	8	7.49
 KATAR	21	28	35	38	47	68	70	111	122	130	123	7	28.11
 TÜRKİYE	16	18	22	25	35	41	43	69	80	81	73	8	24.41
 İNGİLTERE	18	19	24	27	33	37	40	43	55	61	41	20	13.47
 ENDONEZYA	3	3	4	5	9	22	25	49	51	66	66	0	56.06
 BANGLADEŞ	6	8	9	10	13	17	19	21	26	31	21	10	20.00
 MISIR	6	6	8	9	12	19	19	20	25	31	19	12	20.39
 SUDAN	5	7	9	10	11	14	15	16	21	24	18	6	18.68
 PAKİSTAN	6	5	6	7	12	13	13	16	18	23	19	4	17.55
 ÜRDÜN	3	5	6	6	11	13	13	14	17	19	15	4	27.98
 IRAK	-	4	5	5	9	12	12	13	23	25	9	16	24.44
 BRUNEI SULT.	3	3	4	4	8	10	10	12	18	21	15	6	25.48
 SURİYE	2	3	5	5	5	4	4	4	4	4	3	1	43.57
Diğer Ülkeler	27	32	51	57	170	331	327	200	210	120	61	59	49.25
TOPLAM	639	822	1,036	1,139	1,357	1,631	1,813	1,984	2,143	2,293	1,948	339	17.82

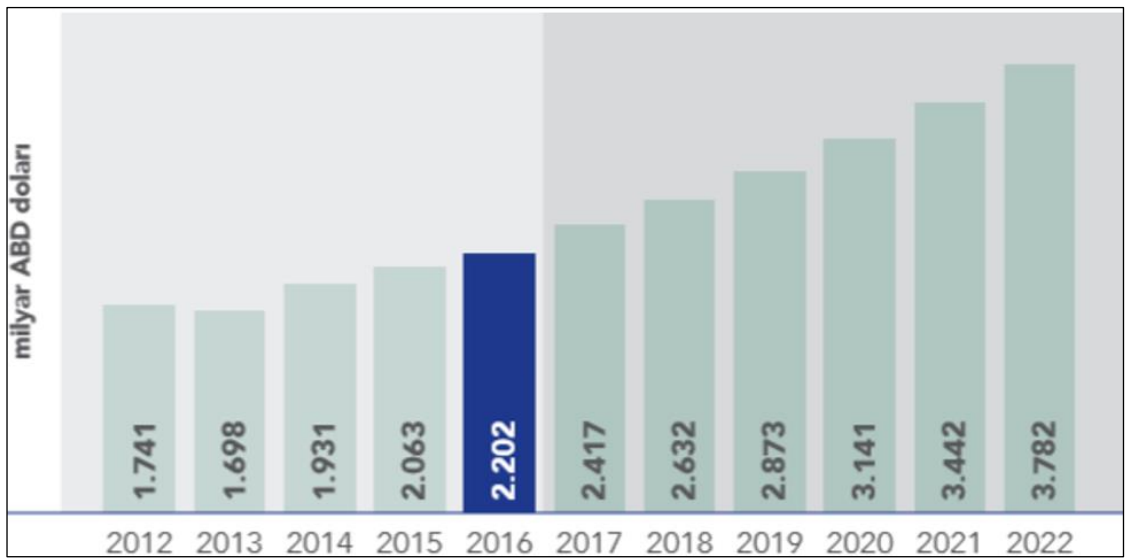
Kaynak: Global Islamic Finance Report (GIFR, 2017: 46)

İslami finans niteliği gereği, finansal ekonomi reel ekonomi ile aynı doğrultuda büyümekte ve büyümenin denetimi hem Şer'i yollarla hem de ikincil piyasalarda gerçekleşecek işlemlerin çok düşük sayıda kalması sayesinde yapılmaktadır. İslami Finans sektöründe Türkiye'nin daha fazla yer alması beklenmektedir. Özellikle küresel krizlere karşı dayanıklılığı sebebiyle İslami finans, sadece Müslümanlar için değil, Müslüman olmayanlar içinde güvenli bir liman konumundadır (Karasu, 2016).

2022'de 403 milyar ABD dolar büyüklüğü olacağı tahmin edilen İslami sermaye piyasasının büyüme hedefi, faizsiz bankacılık büyüme hedefi benzerlik göstermektedir. Büyümede en önemli pazarlar Malezya, Suudi Arabistan ve İran olacağı tahmin edilmektedir. İslami bankacılık sistemi içerisinde en çok gelişme gösteren piyasaya sahip Malezya, sosyal sorumluluk içeren yatırım fonları ile daha aktif bir şekilde değerlendirmek üzere çalışmalar başlatmıştır. Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde İslami yatırım araçları finans piyasalarının ilgi odağı olmuş ve İslami emeklilik ve hac fonları artış trendine girmiştir (TKBB/Yıllık Sektör Raporları, 2018: 52).

Thomson Reuters tarafından yapılan bir çalışmaya göre şekil 1.6'da görüleceği üzere, faizsiz sermaye piyasalarını da kapsayacak şekilde toplam faizsiz finans varlıklarının 2022 yılında 3,782 milyar USD olacağı tahmin edilmektedir (TKBB- Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi, 2017: 47).

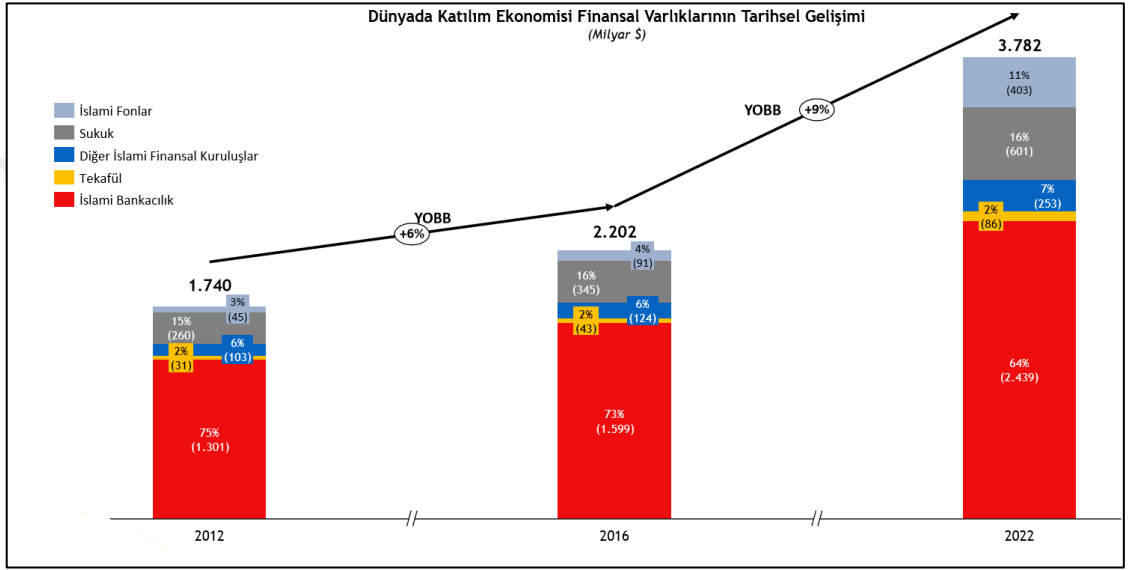
Şekil 1.7: Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi

Kaynak: ICD-Thomson Reuters

2022 yılında 3,782 milyar USD olacağı tahmin edilen faizsiz finans varlıklarının 2012, 2016 ve 2022 yılı baz alınarak detay bazda tarihsel gelişimi şekil 1.7’de gösterilmiş olup, İslami bankacılık ürünleri ve sukuk ürününün halen toplam içindeki payını çok yüksek olduğu söylenebilmektedir (TKBB-17. Olağan Genel Kurum Sunumu, 2018: 20).

Şekil 1.8: Dünyada Katılım Ekonomisi Finansal Varlıklarının Tarihsel Gelişimi

Kaynak: TKBB-17. Olağan Genel Kurum Sunumu, 20.slavyt.

İslami finansın kısa süredeki hızlı gelişiminin altında; Körfez ülkelerinde hızlı finansal gelişim, mevcut sistem sorunları sebebiyle alternatif finans sistemi arayışları, küresel çapta ilgi görmesi, Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerde büyük oyuncuların bu piyasaya girmesi gibi etkenler yatmaktadır. HSBC, Barclays Capital, ABN Amro, Standard Chartered, Lloyds, Credit Suisse, Societe Generale, BNP Paribas, UBS, Citibank, Deutsche Bank, RBS gibi büyük finans kurumları da bu sektörde faaliyet göstermektedir (Çürük, 2013: 85)

Kaynak ve siyasi destek yetersizliği, veri tabanının sığılığı ve sosyo-ekonomik ve siyasi değişkenler sebebiyle, İslam ekonomisinden arzulanan düzeye gelmesi kısa süre içerisinde gerçekleşmeyebilir. Üstün çaba sarf edilse bile, önemli kazanımlar

sağlanamayabilir. Ancak bu disiplin, gelişim sürecinden geçerek olgunlaşacaktır (Chapra, 2003: 189).

1975 yılında ilk İslami banka kurulmasından bugüne ciddi ilerleme kaydedilse bile daha alınacak çok yol vardır. Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerdeki halkın ihtiyaç ve gereksinimlerinin İslami ilke ve esaslara uygun olacak şekilde karşılanması ve faizin bertaraf edilmesi hedeflenmelidir. Diğer taraftan kâr zarar paylaşımı ve öz kaynağa dayalı finansman yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanılması teşvik edilmelidir. Ayrıca kredi dağılımı ve paylaşımında hakkaniyetin gözetilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun önlenmesi hedeflenmelidir. Şeriat ilkelerine uygun ürünlerle halkın gereksinimlerini ve taleplerini karşılayabilecek ölçekte yapılanmalara ve mali piyasaların altyapılarının sağlamlaştırılmasına ihtiyaç vardır. İslami finans kurumlarının Dünya Bankası sayılan İKB kurulması gibi birtakım önemli kurumların tesis edilmesi, AAOIFI gibi standart belirleyici otoritelerin varlığı olumlu gelişmelerdir ancak yetersizdir. Konvansiyonel bankacılık kısılcısından kurtulmak için bu tür büyük ölçekli kurumların yaygınlaştırılmasına, dünya genelinde standartların belirlenip tüm ülkelerde aynı şekilde icra edilmesine, vasıflı eleman yetiştirmek zere akademik kadrolara ihtiyaç vardır. Kamu nezdinde de desteklenmesi olumlu bir faktör olarak karşımıza çıkmakta ve genel itibariyle İslami bankacılık ve finansın geleceğinin parlak olduğu söylenebilir (Chapra, 2018: 185-86).

Son dönemlerde Dünya iktisadi hayatındaki payı hızla yükselen ve son ekonomik krizinden faizle çalışan konvansiyonel bankalara nazaran İslami finans kuruluşlarının krizi neredeyse kayıpsız atlattıkları ile katılım bankacılığı üzerine ilgi artmıştır. İslami finans kuruluşları; mevcut düzen içerisinde fihhi esaslara uygun yöntem veya kendilerine özgü geliştirdikleri metotlarla müşterilerin beklentilerine cevap verirler. (Ağkan, 2018: 236).

1.1.2.3. Türkiye’de İslami Finansın Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Durumu

Türkiye'nin modern anlamdaki bankacılık geçmişi Avrupa'ya nazaran daha kısadır. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, İslami kuralların hüküm sürmesi sebebiyle, faiz unsurunu da içeren bankacılık faaliyetleri ağırlıklı olarak Hıristiyanlar ve Yahudiler tarafından icra edilmekteydi. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Sanayi Devriminin

getirdiği kaynak birikimi ile birlikte bankacılık sektörü batıda gelişirken, Osmanlı İmparatorluğu az sayıda banka olup, çoğu da yabancıların uhdesindeydi.

Osmanlı’da halkın finansman ihtiyacının karşılanmasında para vakıfları başı çekmiştir. Osmanlı’da finans sistemi yabancıların ağırlığının artmasına tepki olarak “yerli bankacılık” teşebbüsleri başlamış olup, Mithat Paşa’nın girişimi ile 1864- 1866 dönemlerinde kurulan Memleket ve Emanet sandıkları milli bankacılığa örnek kurumlar olarak gösterilmiştir. 1913 yılında Adapazarı’ndaki özel sektör girişimiyle yabancı bankalara karşılık olarak Adapazarı İslam Ticaret Bankası kurulmuş olup, kuruluş sözleşmesinde şer’i esaslara göre faaliyetlerini icra edeceği beyan edilen⁴, reel iktisadi hayatı desteklemek üzere ve isminde “İslam” kelimesini geçen bir banka doğmuştur. 1934’te merkezi Adapazarı’nda olan bu banka Ankara’ya taşınarak ve 1937’de adı “Türk Ticaret Bankası” şeklinde değiştirilmiştir. Türk Bank 1997’de mali sıkıntılar sebebiyle faaliyetlerine son verilmiştir (Aslan ve Özdemir, 2017: 19-20).

Türkiye’de faizsiz finans alanında kamu tarafından atılan ilk kurumsal adım olarak DESİYAB gösterilebilir. 1975 tarihinde Kanun Hükmünde Kararname ile “Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası” kurulmuştur. Faaliyetlerinde kâr ortaklığı ilkesine vurgu yapılmış ve yurt dışında çalışan işçilerin fonlarını yönetmek ve halkın birikimlerini İslami esaslara uygun olarak işletmek üzere sanayiye desteklenmek amaçlamıştır. Faaliyetlerini icra ederken kâr ortaklığını ve reel iktisadi hayatı finanse etmeyi hedeflemiş olması sebebiyle müstakil bir İslami finans kurumu olmasa bile kurulduğu dönemdeki konjonktüre göre İslami bankacılık sektöründe önemli bir kurumsal girişim kabul edilebilmektedir (Aslan ve Özdemir, 2017: 20).

Faizsiz bankacılığın doğuşunu hazırlayan dini sebeplerin yanı sıra, ekonomik ve sosyal nedenler açısından gelişmekte olan bazı Ortadoğu ve Arap ülkelerinden kaynak temin edilmesi, faize karşı duyarlı kesimin tasarruflarının ekonomiye dahil edilmesi ve hükümetler tarafından önceliklendirilen belirli ekonomik sektörlerin gelişimini

⁴ Bankanın kuruluş sözleşmesinde faaliyet usulü şu şekilde ifade edilmiştir: “... Diğer taraftan (Komanditer) yolu ile hissedar kabul etmek usulü şer’i dairesinde ikraz ve istikraz ve lüzumunda Malî, Ticarî, Sınaî Medenî, emvali menkûle ve gayrimenkuleye ait bütün muamelât ile iştilgal eylemek...” Bankanın komandit şirket olarak kuruluşunda müessisler tarafından tanzim olunan 1 Kânunusani 1329 (1913) tarihini taşıyan ilk Mukavelenatme (Kutluata, “Sakarya’da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası”, s. 79).

desteklemek için faizsiz bankaların önünü açacak düzenlemeler yapılmıştır. 1983'ten sonra Özal Hükümetinin iktisadi yaşamı geliştirme ve liberalleştirme girişimleri bağlamında küresel gelişmelere paralel olarak, dünya iktisadi hayatıyla ile bütünleşme gereksinimine binaen, 1983 yılının sonunda KHK ile İslami finans kurumları "Özel Finans kurumları" adıyla işlem yapabilmeleri yönünde izin almıştır. ÖFK'lar bugünkü adıyla 'Katılım Bankaları' faaliyete başlamıştır (Eskici, 2007: 14).

Türkiye'de 1982 yılından itibaren faiz içermeyen sermaye piyasası araçları ile ilgili olarak mevzuat bulunmakta birlikte uygulamada söz konusu araçlarla ilgili kısa denebilecek bir dönem dışında faaliyet gerçekleşmemiştir. Söz konusu dönemlerde İslami bankacılık alanında Gelir Ortaklığı Senedi (GOS), Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi (KZOB), Varlığa Dayalı Menkul Kıymet (VDMK) ve Katılma İntifa Senedi (KİS) gibi ürünler ihraç edilmiştir. Ancak GOS ürünü, 1986 ve 1996 yıllarındaki tüm menkul kıymetler fon büyüklüğü olarak %30'a ulaşmakla birlikte fiyatlandırma ve getiri oranı baz alındığında piyasa koşullarında doğru bir şekilde hesaplanamaması sebebiyle ikincil piyasada çok gelişme gösterememiştir. İhraç edilen menkul kıymetlere tekrar işlerlik kazandırılması ve ikincil piyasada işlem görmesinin temini için bu araçlara ilişkin referans fiyat açıklanması önem teşkil etmektedir. (Türker, 2014: 54)

Türkiye'de inançlı insanların; faizli bir sistemi içeren bankacılık alanından uzak durmaları, birikimlerini ekonomik anlamda âtil tutmalarına neden olmuştur. Zengin petrol rezervleri sayesinde zenginleşen Arap ülkelerinin sermayeyi Avrupa finans sistemi içerisinde açtıkları (pencere bankacılık) faizsiz bankalarla ülkelerine çekmeyi başarmışlardır. Türkiye'de benzer şekilde söz konusu biriken sermayeyi çekmek adına 1983 yılında ÖFK kurulmasına izin veren mevzuatın akabinde, 25 Şubat 1985 tarihinde yasal süreç tamamlanmıştır. Türkiye'de İslami finans alanındaki ilk uygulamalar 1985'te Türkiye'nin ilk katılım bankası olarak kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş.'nin kurulmasıyla başlamıştır. Akabinde aynı yıl Faysal Finans kurulmuştur. 1989 yılında Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996 yılında Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur (Ağkan, 2018: 237).

19 Aralık 1999 tarihli Bankacılık Kanunu ile Özel Finans kurumları Banka Kanununa tabi tutulmuştur. 2001 krizi sonrasında aynı yıl özel finans kurumları için daha iyi bir düzenleyici çerçeve sağlamak amacıyla Özel Finans Kurumları Birliği oluşturulmuştur.

2001 krizinde İhlas Finans girdiği likidite sıkıntısı üzerine Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından faaliyet izni iptal edilmiş, Faysal Finans hisselerinin yabancı sermayeye devredilmesi üzerine Family Finans ismiyle işlem görmeye başlamış. 2005 yılında ise Family Finans Kurumu ile Anadolu Finans Kurumu A.Ş. birleşerek, Türkiye Finans Katılım Bankası adını almıştır. 2005 senesinde bankacılık yasası kapsamına alınan ÖFK'lar "Katılım Bankası" olarak adlandırılmıştır. 2015 yılında ise Bank Asya TMSF'ye devredilmiş ve ertesi yıl faaliyet iznine 5411 sayılı Bankacılık Kanuna istinaden son verilmiştir. Akabinde Türkiye'de faizsiz bankacılığa olan ilginin artması ve müşteri portföyünün hızla genişlemesi üzerine 2015 yılında Ziraat Katılım Bankası hizmete açılmıştır. 2016'da ise Vakıf Katılım Bankası hizmete açılmıştır. Son olarak Emlak Katılım Bankası 2019 yılı itibarıyla açılmış olup, Türkiye'de İslami finans alanında 2019 yılı itibarıyla 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir. Türkiye'de katılım bankaların sahip olduğu mali değerlere ilişkin veriler Tablo 1.2'de yer almaktadır. Tabloya göre katılım bankacılığının sektör payı ortalama toplanan fonlarda %6,5 kredilerde ise %5,1 civarında olup henüz istenilen düzeyde değildir (TKBB/Mukayeseli Tablolar, 2018).

Tablo 1.2: Katılım Bankaları/Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri

Finansal Başlıklar	KATILIM BANKALARI			BANKACILIK SEKTÖRÜ			KATILIM BANKASI SEKTÖR PAYI	
	Tem.18	Ara.17	7/2018- 2017 (değişim %)	Tem.18	Ara.17	7/2018- 2017 (değişim %)	Tem.18	Ara.17
TOPLANAN FONLAR (TL+YP+MADEN)	128.405	105.310	21,9%	1.980.561	1.719.149	15,2%	6,5%	6,1%
KULLANDIRILAN FONLAR	127.897	106.733	19,8%	2.491.825	2.145.479	16,1%	5,1%	5,0%
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (BRÜT)	4.299	3.392	26,7%	76.178	63.990	19,0%	3,4%	3,1%
TOPLAM AKTİF	192.112	160.136	20,0%	3.828.821	3.257.819	17,5%	5,0%	4,9%
ÖZ VARLIK	15.401	13.645	12,9%	397.915	359.091	10,8%	3,9%	3,8%
NET KÂR	1.430	871	64,2%	33.554	29.048	15,5%	4,3%	3,0%
PERSONEL SAYISI	15.480	15.029	3,0%	209.202	208.280	0,4%		
ŞUBE SAYISI	1.080	1.032	4,7%	11.603	11.585	0,2%		

Kaynak: TKBB-Mukayeseli Tablolar-7/2018.

Tablodan anlaşıldığı kadarıyla; Türkiye'de 1985 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren İslami finans kurumlarının iyi bir gelişim gösterdiği veya sektör içerisinde önemli bir

pay elde ettiği söylenememektedir. Hem fon toplama hem de fon kullandırmalarında beklenen seviyeye gelinebilmesi amacıyla sistemin, konvansiyonel bankalardan farklı yönlerinin daha açık ve net olarak ortaya koyulması ve kurumsal tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmesi, İslami finans kurumlarının Türkiye’de finans alanındaki payının artması için elzemdir (Kahyaoğlu, 2018: 259).

2018 yılı adrese dayalı nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu yaklaşık 82 milyondur ülkedir (TÜİK, 2018). Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan "Türkiye’de Dini Hayat Araştırması’na göre bu nüfusunun tahmini %99’unun Müslüman olduğu öngörülmektedir (DİB, 2014). Ortadoğu, Avrupa ve Asya’nın birleşiminde yer alması konum olarak stratejik bir önem kazandırmaktadır. Katılım bankacılığının günden güne gelişmesi, Müslüman nüfusun fazlalığı, bu alanda gelişim potansiyelinin yüksek olduğu izlenimi vermekte ve Türkiye’de İslami finans alanında potansiyel pazar olarak gösterilmektedir. Arap dünyası ve Ortadoğu ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi, Avrupa Birliği uyum çalışmaları, coğrafik konum ve hükümet tarafından İstanbul Finans Merkezi Projesi bağlamında İslami bankacılık bakımından Türkiye’nin daha fazla etkili olacağı beklenmektedir. İslami finansın Türkiye’de geliştirilmesi meselesi bütünsel olarak ele alınmalı, projeye ait strateji belgesinde belirtilen yol haritası çalışmalarına hız kazandırılmalıdır. Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına etki edecek olan yeni İslami Finans enstrümanları geliştirilmesi ihtiyaç vardır. Yapılacak çalışmalarda İslami finans alanında ön plana çıkan ürünlerden Türkiye’de uygulama alanı bulabilecek olanlar belirlenmelidir.

Türkiye’de İslami finans ilkeleri doğrultusunda fon kullanmak ve yatırımları değerlendirmek isteyenler için, birikimlerin iktisadi hayata aktarılması, verimli, etkin ve ilkeli bir İslami finans faaliyeti sayesinde yapılabilecektir. Günümüzde küresel bazda hızlı gelişme gösteren İslami finans alanı, Türkiye için de ilgi duyulan bir konumdur (Konday, 2006: 89). Hem coğrafi konum ve hem de son dönemlerdeki iktisadi alandaki gelişimi ile Türkiye’de, İslami finans sayesinde, ülke içerisindeki âtıl fonlar ve küresel İslami sermaye Türkiye ekonomisine kazandırılabilir (Sümer & Onan, 2016: 307).

İslami finans hem Türkiye’de hem de dünya genelinde önemli ve alternatif bir model olmaya başlamıştır (Tanaydı, 2016: 142). Günümüzde faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde faaliyet gösteren katılım bankalarının dünyada ve özellikle Türkiye’de istenilen seviyede olmaması, faizsiz finans gelişimini yavaşlaması ve rekabeti olumsuz

etkilenmesinin sebepleri şunlardır: Konvansiyonel yani faizsiz bankacılık sistemine benzer yapı içermesi, benzer yasal mevzuat altyapısına tabi olması, faizli bankaların faiz oranlarına benzer oranlarda kâr payı açıklamaları, bireysel krediler veya kredi kartları gibi enstrümanların işleyişinin benzerliği, faizsiz bankaların kuruluş ve faaliyetlerinde batının kurumları ve organizasyon yapılarının hedef alınması, faizsiz sistemin yeterince insanlara anlatılamaması, İslami finans alanında deneyimli ve uzman kadroların yetersizliği, faizli bankalara karşı rekabet gücü zayıflığı, şube ve sermaye yetersizliği, ölçek küçüklüğü, İslami denetleme uygulamalarının olmaması, ürün/hizmet çeşitliliğinin azlığı, toplumsal imaj eksikliği gibi sorunlar faizsiz finans kurumlarını konvansiyonel bankacılık nezdinde geri bırakmakta ve istenilen düzeyde olmasını engellemektedir (Ülev vd., 2018: 48).

Müslüman nüfusunun çokluğuna rağmen Türkiye’de İslami finans alanı yeteri kadar geliştiği söylenemez. Aslında, Türkiye’nin politik ve ekonomik yapısı İslami finansın gelişimi dönüşümü için uygun şartları taşımaktadır. Türkiye politik ve kültürel bir başkent olarak İstanbul’u, büyük bir İslami finans merkezi olarak dönüştürmeyi planlamaktadır. İslami finans faaliyetlerini geliştirme çabalarının bir parçası olarak kamu ve hükümet, faizsiz bankacılığın ülkedeki payını çok daha yukarı düzeylere çekilmesini beklenmekte ve özellikle mevzuat altyapısının hazırlanması ve bankaların cesaretlendirilmesi için gerekli adımları atmaya hazır olduğunu belirtmektedir. Türkiye, 2023 İslami finans faaliyetleri hedefini 100 milyar USD olarak, yani yaklaşık günümüz rakamları ile Malezya kadar olmasını tahmin etmektedir. İslami finans Türkiye’de günümüzde çok parlak bir grafik çizmemekte ve sektördeki payı sadece %6 civarındadır. Fakat Türkiye’nin, demografik yapısı, kültürel geçmişi, mevzuat altyapısı ve bankacılık alanındaki tecrübe ve bilgi birikimi ile İslami finans sektörü gelecek açısından umut vadetmektedir (Thiagaraja et al., 2014: 507).

Türkiye’nin son 25 yıllık dönemi içerisinde İslami bankacılığın sektör bazlı varlığı ve iktisadi hayata yaptığı katkı bağlamında yetersiz bir seviyede bulunduğu söylenebilir. Konvansiyonel bankalar ile farklarının topluma daha doğru bir şekilde anlatılması önem arz etmektedir. Kullandırımı yapılan krediler ve paylaşılan kâr payları bakımından konvansiyonel bankalar ile benzerlik içermesi, sermayenin maliyeti bakımından alternatif bir etki sağlama noktasında yeterli olumlu görüş oluşturmamaktadır. Katılım

bankalarının ekonomik kaynak sağlama ve getirisi yüksek alternatif yatırım araçları oluşturmada beklentiyi ne ölçüde karşıladıkları sorgulanmalıdır. (Ersin & Duran, 2017: 120)

Türk katılım bankacılığının geleceğine dair bazı olumlu veya olumsuz etkenler bulunmaktadır. Olumlu etkenlerin başında; düşük penetrasyon oranı yani toplam finansal varlıklar içerisindeki payının düşüklüğü ve güçlü büyüme potansiyeli, teknolojik gelişmelere uyum, genç ve nitelikli iş gücünün sürekliliği, krizleri yönetme becerisi, stratejik planla desteklenen büyüme politikası gelmektedir.

Diğer taraftan olumsuz etkenler ise, düşük yurt içi tasarruflar, kayıt dışı ekonomik değerlerin yüksek olması, kaynak maliyetlerinin yüksekliği, kişi başı milli gelirin düşüklüğü ve döviz hareketleriyle oluşan dolaylı kredi riskler olarak sayılabilir (TKBB/Yıllık Sektör Raporları, 2018: 40). Türkiye Katılım Bankaları Birliği resmî sitesinde yer alan rapora göre 2018 yılı son çeyrek verilerine baz alınarak Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının aktif büyüklük sıralaması tablo 1.3’de gösterilmiştir. 2018 yılı dördüncü dönem verilerine göre Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankası içerisinde şube sayısı, net kârlılık, ödenmiş sermaye, toplanan fonlar, kullanılan krediler ve toplam aktifler baz alındığında Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. lider konumundadır (TKBB-Aktif Büyüklük Sıralaması, 2018).

Tablo 1.3: TKBB-Aktif Büyüklük Sıralaması_IV/2018.

FİNANSAL BAŞLIKLAR	ALBARAKA TÜRK	KUVEYT TÜRK	TÜRKİYE FİNANS	VAKIF KATILIM	ZİRAAT KATILIM	GENEL TOPLAM
TOPLANAN FONLAR	28.623.473	53.986.278	26.862.479	15.182.406	15.151.098	139.805.734
KULLANDIRILAN FONLAR*	25.553.233	46.619.267	29.653.165	13.443.573	17.707.664	132.976.902
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (BRÜT)	1.888.547	1.179.767	1.732.682	245.988	240.160	5.287.144
TOPLAM AKTİF	42.223.652	74.232.325	47.052.484	20.955.512	22.188.803	206.652.776
ÖZ VARLIK	3.261.451	5.438.553	4.323.181	1.527.226	2.218.584	16.768.995
NET KÂR	133.968	869.812	444.750	325.397	322.665	2.096.592
PERSONEL SAYISI	3.988	5.871	3.661	1.092	1.042	15.654
ŞUBE SAYISI	230	415	306	91	80	1.122

Kaynak: TKBB-Katılım Bankaları Aktif Büyüklük Sıralaması, (TKBB, 2018)

TKBB'ye göre, 2025 yılı itibariyle katılım bankalarının toplam bankacılık sektörü içerisindeki payını %15'e çıkarmak ve dünya standartlarına uygun ürün ve hizmet faaliyetleri yürütmek strateji ve vizyon olarak belirlenmiştir (Dereci, 2017: 6).

1.1.3. Para-Vekalet İlişkisi ve İslam Ekonomisindeki Yeri

Paranın vekaleten toplanması ve işletilmesi yöntemiyle fon temin edilmesi esasına dayalı olan "wakala" yöntemini açıklarken, para ve vekalet kavramlarının ayrı ayrı ele alınması ve akabinde her iki kavram arasındaki ilişkinin ortaya koyulması önem arz etmektedir. Vekalet kavramının ele alınması öncesine para kavramı açıklanmaktadır.

Para durduğu yerde değer kazanabilen bir yatırım aracıdır. (İlmihal 1, 2016: 440). Para bir değişim, değer ölçüm ve birikim yapma aracıdır. Bu özellikler içinde en ehemmiyetlisi paranın değişim aracı olması özelliğidir. Para iktisadi manada bir malın başka bir mal ile değişmesinin sakıncalarını bertaraf ederek, mal ve hizmet değişimini kolaylaştırmaktadır. Çünkü mübadelede her iki tarafın sahip olmak istediği mala olan isteklerinin çoğu kez birbirine eşit olmaması, malın değerini belirleme ve mallar arasında eşitlik sağlamanın zorluğu ve nakliyatındaki sıkıntılar şeklinde sıkıntılar bulunmaktadır (Tabakoğlu, 2013: 426).

Eski zamanlardan beri, para bir değişim aracı, bir ödeme standardı, bir alışveriş aracı, bir değer göstergesi ve aynı zamanda bir hesap birimi olarak kullanılmıştır. Geçmiş zamanlarda en çok kullanılan para birimi altın ve gümüş, yani Bizans dinarı ve İran dirhemiydi ve bu tür para birimlerinin doğal değerleri bulunmaktaydı. Sahteciliğinin sıklıkla yapılması, paraların sayımı ve değişiminin zorluğu nedeniyle, paralar yavaş yavaş kâğıt parayla değiştirildi (Nezhad, 2004: 51).

Para, mal, hizmet ve borçların ödenmesinde kullanılan bir ödeme aracıdır. Bir değişim aracı olması ve hesap birimi niteliğine haiz olması paranın ana işlevleridir. (Davies, 2002: 1-33).

İnsanların ihtiyaç duyduğu malların temin edilmesinde trampa (takas) ve benzeri yöntemlerin kullanımı çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, bu tür sistemlere dayalı bir ekonomik sistemin hâkim olduğu iktisadi modelin varlığına dair kesin kanıt

bulunmamaktadır (König, 2001: 3 -16). Mesleki iş bölümü sonucu olarak, daha önce uygulanmakta olan mübadele (trampa) sebebiyle ortaya çıkan zorlukları aşmak adına para meydana getirilmiş ve paranın fonksiyonları, özellikleri ve değer farklılıkları gibi konular üzerine çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır (Orman, 2013: 171).

İnsanoğlu trampa yoluyla ticaretin zorluğu nedeniyle parayı icat etmiş ve bu sayede para kullanmak suretiyle ihtiyaç duyulan mallar alınabilir hale gelmiştir. Ticareti kolaylaştırmak için icat edilen para bir süre sonra tefeciliğin temel materyali haline gelmiştir. Fâiz işlemleri tarih boyunca genellikle para üzerinden yapılmıştır. Bu sebeple para mübadelelerinde fâiz oluşmaması adına İslâm hukukunda vade farkı yasaktır. Para veya para hükmüne haiz mallar (değerli metallere) vade ile alınması ve satılması caiz görülmemiştir. Paranın ticareti vekalet akdiyle de yapılabilir. Vekil, hangi işlem için vekil tayin edildiyse (satın alma, satma, teslim alma, verme vs.) tüm bu işlemleri gerçekleştirebilmektedir. İslami finans kurumları da müşterilerinin tüm bu işlemlerini vekaleten yapabilmekte ve vekil olması karşılığında ücret veya komisyon alabilmektedir (Aktepe, 2012: 7-16).

Ekonomistler tarafından para genel olarak işlevlerine göre tanımlanmakta ve ödeme aracı olma işlevinin mübadele aracı olma özelliğinden daha eski olduğu söylenebilmektedir. Trampanın maliyetli bir sistem olması sebebiyle zamanla istikrarlı değer ölçüsü veya hesap birimi görevini üstlenecek paraların güçlenmesiyle mübadele işlemleri daha da kolaylaşmıştır. Devletlerin para arzını kontrol etmeleri ise M.Ö. 7. yüzyıllara dayanmaktadır (Pamuk 2012: 1-2). Dünyadaki pek çok kültür sonunda mal parasının kullanımını geliştirdi. Mezopotamya şekerli bir ağırlık birimiydi. Dönemin ilk kullanımı M.Ö. 3000 dolaylarında Mezopotamya'dan geldi. Alaska'da hayvan derileri, Nijerya'da tuz, Doğu Afrika'da sığırlar, Amerika'da tütün, Tayland'da ise deniz kabukları para olarak kullandılar (König, 2001: 9).

Değeri, yapıldığı materyalden gelen paralar “emtia para” olarak adlandırılır. Emtia paralar fiziksel varlıklardır. Dünyada farklı coğrafyalarda ve zaman dilimlerinde, bakır, tuz, çay, inci, fildişi, sığır, demir, köle, sigara vb. emtia paralar bin yıllar boyunca para olarak kullanılmıştır. Tüm zaman ve mekanlarda en yaygın olarak kabul gören emtia para ise, altın ve gümüş olmuştur (Çarkacıoğlu, 2016: 2). Herodotus'a göre, Lidyalılar altın ve gümüş sikkelerin kullanımını tanıtan ilk insanlardı. Bu ilk damgalı sikkelerin M.Ö. 640-630 civarında basıldığı düşünülmektedir (Davies, 2002: 64). Şekil 1.8'da

görülebileceği üzere Bugünkü manada altın parayı Lidyalılar bastığı ve kullandığı bilinmektedir. M.Ö. 3200'lerde Mısır'da, altın çubukların para yerine kullanıldığı bilinmektedir (Çarkacıoğlu, 2016: 2-3).

Şekil 1.9: Lidyalılar Tarafından Basılan Altın Paralar

Kaynak: Ancient Gold Coin, 2018

Emtia para sistemi, sonunda bir temsili para sistemine dönüştü. Bu durum, altın ve gümüş tüccarlarının veya bankaların mevduat sahiplerine makbuzlar vermeleri nedeniyle gerçekleşti. Sonunda, bu makbuzlar genellikle bir ödeme aracı olarak kabul edildi ve para olarak kullanıldı. Kâğıt para ya da banknotlar ilk olarak Çin'de Song hanedanlığı döneminde kullanıldı. Şekil 1.9'da görüleceği üzere "Jiaozi" olarak bilinen bu banknotlar, 7. yüzyıldan beri kullanılmış olan senet notlarından gelişmiştir. Ancak, emtia parasını yerinden etmediler ve madeni paralarla birlikte kullanılmışlardı. 13. yüzyılda, kâğıt parası, Marco Polo ve Rubruck William gibi gezginler aracılığıyla Avrupa'da tanındı (Çarkacıoğlu, 2016: 3).

Şekil 1.10: Tarihin En Eski Banknotu Jiaozi

Kaynak: SPK Araştırma Dairesi-Kripto Para Bitcoin (Çarkacıoğlu, 2016: 3)

Banknotlar ilk olarak Avrupa'da 1661 yılında Stockholms Banco tarafından çıkarıldı ve yine sikkelerin yanında da kullanıldı. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, hemen hemen bütün ülkeler altın standartlarını kabul etmiş ve yasal banknotlarını sabit miktarlarda altın ile desteklemişlerdir.

II. Dünya Savaşı ve Bretton Woods Konferansı'ndan sonra, çoğu ülkenin kendi para birimleri ABD dolarına endekslenmiş, Amerikan Dolarının ise altına dayalı olmasına devam etmesi kararlaştırılmıştır. 1971 yılında ise ABD hükümeti tarafından ABD dolarının altın karşılığının bulundurulması zorunluluğu kaldırılmıştır. Günümüzde ülkelerin dolaşımında bulunan paralarının, altın karşılıklarının olma zorunluluğu bulunmamaktadır (Çarkacıoğlu, 2016: 4).

Modern para teorisinin savunucularına göre, para vergi ile desteklenmektedir. Vergiler uygulayarak, devletler verdikleri para birimi için talep oluşturmaktadırlar. Para tarihi süreç içerisinde çoğu kez bağımsızlık sembolü olmuştur. Son zamanlarda ulusal paralar ekonomik gücün önemli bir göstergesi olmuştur.

Para maddesi bakımından belirli özellikleri taşımalıdır. Bu özelliklerin bir bölümü özellikle madeni paralarla alakalıdır. Paranın fiziki özellikleri, iyi paranın fiziki bakımdan taşınması şart olan özellikleridir. Bu özellikler:

- Para maddesi itibariyle dayanıklı olmalıdır.
- Para taşımada kolaylık sağlamalıdır.
- Para bölünebilir olmalıdır. Başka bir deyişle küçük ve çeşitli miktarlardaki mal ve hizmetleri satın almayı olası kılmalıdır.
- Para taklide karşı güçlendirilmiş olmalıdır. Eğer para kolay şekilde taklit edilebilecek şekilde ise taklide maruz kalır.

Paranın, bir cemiyette herkes tarafından kabul edilen ortak değer ölçüsü olma fonksiyonu, mübadele aracı olması fonksiyonu ve ödeme aracı fonksiyonu ve değer saklama fonksiyonunun yanı sıra, iktisat politikası aracı fonksiyonu bulunmaktadır. Madden dayanıklı yapıda olması, taşıma kolaylığını ihtiva etmesi, yeknesak bir yapıda olması, taklide karşı dayanıklı olması gibi özelliklerine ilave olarak iktisadi değer bağlamında istikrarlı olması da paranın fiziki ve ekonomik özelliklerindedir. Para; mal para (hem üzerinde yazılı değeri olan hem de ihtiva ettiği madenle değerle olan para), temsili paralar (bir değeri ifade eden ancak maddesi itibariyle değerli olmayan paralar), kâğıt para (üzerinde yazılı değer dışında herhangi bir değer içermeyen para) ve kaydi

para (banka parası yahut mevduat parası) şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Orman, 2010: 182-187).

Banknotlar için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Bir zamanlar bankalara maden veya madeni para yatırılıyor, buna karşılık banka onları aldığı konusunda bir vesika veriyordu. Sarrafın verdiği makbuz gibi banknotlar da bankada duran ve ibraz edildiği takdirde tahsil edilebilecek olan belli miktar ve ayardaki madeni temsil ediyordu (Bayındır A., 2000: 24).

Madeni paralar, belli, oranda madenler karıştırılarak elde edilmekte ve madeni paraların üzerindeki para değeri genel olarak madeni değerinden daha yüksek olmaktadır. Kâğıt paralar da ise, üzerindeki yazılı değer kadar öneme sahip olup, üzerinde yazılı değerden çok daha düşük maliyete sahiptirler.

Broadus'un (1975) görüşüne göre para nedir, hangi ayırt edici özelliklere sahiptir, hangi finansal varlıklar paradır, gibi sorular uzun yıllar boyu tartışılan konular olup, kesin ve tek bir para tanımı oluşturulamamıştır (Khan & Hussain, 2005: 3). Aynı şekilde Walter (1989), ülkelerin çoğunda parasal büyüklükleri tanımlamak için hem işlevsel hem de ampirik yaklaşımların uygulandığına işaret etse de tüm ülkeler için kabul edilebilir bir parasal bir tanımın olmadığından bahsetmiştir (Khan & Hussain, 2005: 8).

Fonksiyonel yaklaşım, parayı amaca ve talebe bağlı olarak tanımlar. Bu nedenle, klasik tanım, para, genellikle bir değişim aracı, hesap birimi ve değer deposu olarak kabul edilen bir değerdir, şeklindedir. Bu nedenle, para, sayılan bu üç fonksiyonu karşılayan bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Friedman & Schwartz (1970) parayı ampirik yaklaşımı açısından ele almaktadır.

Para, mal ve hizmet değişimi yapmak için kullanılan bir araçtır. Aynı zamanda ticaret, üretim, hizmet, inşaat gibi işlerle uğraşan girişimlerin başarıyı ölçmek için kullanılan ölçüm aracıdır. Aynı zamanda tüketilebilir bir araçtır (Rahman, 2015: 216).

Para, ihtiyaçların giderilmesinde sadece araç konumunda olması sebebiyle iktisadi manada mal değildir. Para sermaye mallarının temin edilmesi için aracı olmaktadır, doğrudan sermaye de sayılmaz. Paranın topluma sağladığı yarar aslında hazır satın alma gücünün olmasıdır (Orman, 2010: 177-178).

İslami ekonomi prensiplerine ve geleneksel kavramların aksine para, kendi başına artı değer üretmek için satılamaz ya da kiraya verilemez. Bu nedenle, İslam'da para sadece mal ve hizmet karşılığında değiştirilebilir. İslam, yalnızca kendi içinde değer taşıyan ve hareket edebilen metalleri para olarak kabul etmiştir. Bunlar altın, gümüştür. Pirinç, hurma, buğday, arpa ve tuz ise her ne kadar emtia parası olarak kullanılsa bile altın ve gümüş gibi para birimi olarak iktisadi sistemde yer almamıştır. İslami finans sisteminde paranın borç olarak verilmesinden para kazanılması söz konusu değildir. İslam'da para ancak, tarafların risklerini ve getirisini paylaştığı karşılıklı rızaya dayalı batıl olmayan yollarla yapılan ticaret ve yatırım yoluyla üretilebilir. Para sadece diğer üretim faktörleriyle birleştirildiğinde sermaye olur. Para, kendi başına hiçbir fırsat maliyetine sahip değildir.

İslam'da para meselesi özetlendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır (Özsoy 2012: 22-30):

- İslam paraya mübadele vasıtası ve değer ölçüsü nazarıyla bakar ve bu amaçların dışında kullanılmamalıdır.
- Paraya olan talep, paranın kendisine değil, karşılığı olan mala veya eşyadır.
- Parayı ayna gibidir, ayna renksizdir ancak her şeyi göstermektedir.
- Stok aracı olma fonksiyonu, paranın ikincil fonksiyonudur.
- Paranın kendisinde arzulanacak bir şey yoktur. Ona ticaret meta olarak bakılmaz, alınıp satılmaz.
- Para değerinde oluşacak değişimler zulme ve haksızlığa sebep olabilir.
- Özünde bir değeri olmayan paranın zaman değeri de olamaz, malın zaman değeri vardır.
- Para devlet tarafından tedavüle çıkarılır. Devlet para arzını üretim hacmine göre ve ne para darlığına ne de enflasyona sebep olacak şekilde ayarlamalıdır.

Para kavramına Gazali'nin bakış açısıyla; dünya düzenini ayakta tutan madenler ve paraların aslında dolaylı olarak faydalı birer meta olduğundan, onların insanın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasına yarayan şeyler olduğundan bahsetmektedir. Ancak paranın biriktirilmesi ve piyasaya sokulmamasını yanlış bulduğu söylenebilir. Gazali'nin para ile ilgili görüşlerinde iki temel husus olduğu vurgulanmaktadır. Birincisi, paranın

tedavülden çekilmesine şiddetle karşı olduğu, ikincisi ise, paranın sosyal bir kurum olması özelliğine işaret etmesidir (Orman, 2013: 157-162)

Hemen tüm büyük dinler, paranın iktisadi düşünce üzerindeki ahlaki yönüne yoğunlaştığı söylenebilir. İktisadi düşünürler ağırlıklı olarak, paranın niteliği ve işlevleriyle ilgili görüşlerini belirtmişler ve faiz oranlarını paranın fiyatı olarak nitelendirmişlerdir (Choudhury, 2007: 33).

Para kavramı şimdiye kadar nakdi veya değerli maden üzerinden ele alınmış olmakla birlikte, kaydi para sistemi ve dijital para sistemleri de günümüzde sıkça kullanılmaktadır. Bilindiği üzere para sistemleri tarihi olarak Gümüş Para Sistemi, Altın Para Sistemi, Çiftmetal Sistemi ve Kâğıt Para Sistemi olarak dönüşüm geçirmektedir. Coğrafi keşiflerle ticaret yaygınlaşmış ve metal para sistemi yerini kâğıt para sistemine bırakmıştır. Günümüzde ise bu sistemlere ilave olarak Kaydi Para Sistemi yani banka parası kavramı yoğun olarak kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmeler, ulusal ve uluslararası ödeme sistemlerindeki dönüşümler, finans sistemlerindeki hızlı ilerlemeler kaydi para sisteminin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Tarihsel dönüşüm içerisinde ilk paraların mal para olma özelliği göz önüne alındığında paraların aynı zamanda mal değeri olan paralardı (altın-gümüş vb.). Kâğıt paralar fiziken varken ve sadece itibari değeri bulunurken, kaydi paraların hatta dijital paraların fiziki bir varlığı dahi bulunmamaktadır. Paranın fiziki yapısı maddelikten dijitalliğe doğru bir yol izlemektedir. Kaydi para, fiziksel işleme gerek kalmaksızın kayıtlar üzerinden yapılan denkleştirme ve muhasebe işlemleri neticesinde oluşturulan satın alma gücüdür. Kaydi para bankalar tarafından oluşturulmaktadır ve günümüzde merkez bankalarının oluşturduğu satın alma gücünün yaklaşık 12 katı kadar bir satın alma gücü bankalarca oluşturulmuştur. Dijital paralar da bir tür kaydi para hükmündedir. (Aydınbaş, 2018).

İnternet ağının gelişmesi, sistemlerin dijitalleşmesi ve küreselleşme neticesinde dijital paralar ve kripto paralar günümüzce oldukça rağbet görmektedir. Denetim boyutunda yaşanan sorunlar ve vergilendirme problemleri gibi sebeplerle şimdilik Türkiye’de bu tür dijital sistemlerin bilinilirlik düzeyinin ileri seviyelere ulaştığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Paranın vekaleten işletilmesi neticesinde elde edilecek getirinin içeriğinin yorumlanması için paradan elde edilecek getirileri irdelemek gerekmektedir. Bu getiriler faiz, kar, ücret ve komisyon şeklinde tasnif edilebilir. Bu getirilerden ilki faiz olup, sermaye, girişimcilik ve emek gibi temel üretim faktörlerini birleştiren etkili bir yöntem olarak yıllardır kredi sağlama aracı olarak kullanılmıştır. İslam dininin diğer dinlere kıyasla faize en katı tutumu sergilediği ve Müslümanların faizin yerine geçebilecek finansal araçlar geliştirdikleri söylenebilir. (Çizakça, 1999: 3).

İslam toplumunda dengeyi hedef alarak bireyi topluma karşı korumak amacıyla, diğer haklar ile birlikte mülkiyet hakkını; toplumu ise bireye karşı korumak adına faaliyetlerde birtakım şartlar ve sınırlar koymuştur. Haram ya da helal ölçütleri, emeğe dayanan kazanç ilkesi, paranın sırf para olduğu için para kazandırmasının caiz görülmeşi yani faiz yasağı, malların belli bir oranda devlet kanalıyla alınıp sosyal adalet vergisi şeklinde fakir sınıflara aktarılması yani zekat müessesesi, bir Müslümanın diğer Müslümanların durumundan tam sorumlu olması, israf yasağı, parayı bir işte kullanmadan biriktirme yani parayı atıl tutma yasağı İslam'ın kamu ve iktisadi işleyişe dair ilke ve esaslardandır (Karakoç, 2013: 35).

Kapitalist para politikasını yönlendiren en önemli etken faiz hadleridir. İslami finans sisteminde faizin yasak oluşu yalnızca para ile ilgili bir siyasi kavram değil genelde tüm ekonomi politikalarının en ehemmiyetli etkenlerinden birisidir. İslam'da para politikasının temelinde faiz hadleri değil, para ve kredi arz-talep yapılarının değiştirilmesi bulunmaktadır (Tabakoğlu, 2013: 435).

Para ve faiz konuları tarih boyunca hukukçuların en fazla üzerinde durdukları hususlardandır. Kur'an borç faizini, onun borçluyu olduğu kadar alacaklıyı da zarara sokan özelliğiyle yasaklarken, Hz. Peygamber'in (as) "Altı Eşya Hadisi" hadisi ise, insanoğlunun bilmediği alış-veriş faizi kavramını getirmiştir (Özsoy, 2012: 1).

Diğer dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te faiz haram olup, peygamber efendimizin hadislerinde de belirtildiği üzere yedi en ağır günahlardan biridir ve faizli işlem yapmak insanı öldürmeye benzer (Rahman, 2015: 118).

İktisadi düşünürler ağırlıklı olarak, paranın niteliği ve işlevleriyle ilgili görüşlerini belirtmişler ve faiz oranlarını paranın fiyatı olarak nitelendirmişlerdir. Örneğin Keynes, sosyal refah konusundaki faizin sosyal olmayan sonuçları nedeniyle faiz oranına şiddetle karşı çıkmış olsa da faiz oranını ortadan kaldırmak veya faiz yerine yeni

finansal sistem tasarlamak üzerine görüş belirtmediği söylenebilir (Choudhury, 2007: 33).

Milattan Önce 384-322 yıllarında yaşamış olan Aristo, Politika ve Ahlak adlı kitabında ekonomi, paranın tanımı ve faiz ile ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Aristo'ya göre, paranın geçerliliği sadece değişim aracı olmasından dolayıdır. Para başka diğer mallar gibi kendisi çoğalarak herhangi bir ihtiyacı gidermeye yaramamaktaydı. Para üretilemez ve çoğalamazdı. Bu nedenle ödünç muamelelerinde faiz diye bir fazlalığa yer yoktu. Adil fiyat gibi, faiz yasağı da Aristo'dan İslam ve Hristiyan orta çağına aktarılmış ve asırlar boyu sürmüştür (Thomas, 2018).

Bir başka ifadeyle Aristo, faizi meşru ticarete girmeyen düzmece bir kazanç olarak nitelmiştir. Tevrat'ta da faiz kesinlikle haram kabul edilmiştir. Huruc adlı kitabın 22. babında “*Eğer kavmime, yanında olan bir fakire ödünç para verirsen ona karşı faizci gibi olma.*” denmiştir. Tesniye kitabında 23. babında “*Kardeşine faizle ödünç verme ne gümüşü ne yiyeceği ne de faizle verilen başka şeyi.*” denmiştir. Hristiyanlık döneminin başlangıç zamanlarında kiliselerde faiz yasak iken, bazı kiliseler ile Roma papalık kilisesi arasında görüş ayrılıkları baş göstermiş ve reform hareketi ile birlikte faizin yasak oluşu sorgulanmaya başlanmıştır. Luther faiz yasağını daha ileri bir seviyeye çıkararak ticari işlemler ile faiz konusunu baz alan kitap yazıp, fıkhıta geçerli olan selem ve benzeri birçok alışverişi haram kılmıştır. İktisatçılar tarafında, iktisat ve ahlak arasında bir ilgi bulunmadığı görüşü hakimdir ve faizin varlığı, mahiyeti, faiz hadleri, faizin durgun ve hareketli bir iktisadi hayat içerisinde faizin tanımlanması ve ekonomiye etkisi gibi tartışmalar devam etmektedir. Ancak henüz faizin mahiyeti üzerinde fikir birliği sağlanamadığı gibi ticari bir emtia veya nakit yönünden incelendiğinde dahi faizin kapsamın ve içeriği üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır. Faiz emtia yönüyle sermayenin bir bedeli ve karşılığı olarak görülürken, nakit yönünden likidite karşılığıdır. Diğer taraftan iktisatçılar hala faizin zaruri olup olmadığı görüşünde hem fikir değildir. Marksist düşünceye haiz kişiler, faiz unsurunun adaletli bir yaşam ve insanlığın refahı kavramları ile bağdaşmayan bir etken olduğu ve kapitalizm tarafından oluşturulan kötü bir eser olduğu noktasında görüş birliği içerisinde (Ez-Zerka, 2011: 127-132).

“Allah alım satımı helal faizi ise haram kılmıştır” (Bakara Suresi 275) ayeti, İslam’a mahsus temel iktisadi bir düzenin ana ilkelerinden birisi oluşturulmuştur. Kapitalizm düşünce yapısı içerisinde ticaret ve faiz normal karşılanırken, Sosyalizm düşünce yapısında ise her iki kavram da yasaktır. İslam ise ayrı bir finansal sistem olarak ticaret helal faiz haram kılınmıştır. İslam, ticareti helal sayarak sosyalizmden, faizi haram sayarak da kapitalizmden ayrılır (Gençoğlu, 2013: 93)

Faizin haram oluşuna dair bir rivayete göre, Cahiliye dönemi Kureyş’li müşrikler Kabe’yi yeniden inşa ederken Hz. Peygamber’in (S.A.S.) dayısı Ebu Vehb’e göre; “Ey Kureyş kabilesi şu Kâbe binasına temiz kazançlarınızdan başkasını bulaştırmayın; fuhuştan, ribadan ve haksız yollardan kazandıklarınız karışmasın.” demiştir (Kallek, 1992: 43).

İş bölümünün geliştiği toplumlarda iktisadi faaliyetin artması karşılıklı rızadan doğan akitler ile yapılır. Karşılıksız fazlalık içerdiği için riba/faiz akdi yasaklanmıştır. Ancak, Müslümanların faiz içermeyen bir borç elde etme yöntemi oluşturmakta karşılaşılan zorlukları faizsiz bir yöntemle aşma gayesiyle icat edilen “bey’ bi’l vefa, “bey’ bi’l istiğlal” ve “bey’u’l ine” akitleri fakihler arasında tartışmalı olmakla beraber, bazıları tarafından tecviz edilen akitlerden olmuşlardır (Kaan, 2018: 225).

Bey bi’l vefa; insanların doğrudan faizli işlemlere girmeden ihtiyacı olan nakdi elde etme, alacağını güvenceye alma veya alacağı karşılığında getiri imkânı elde etme amacıyla, 5.-11. yüzyıllarda uygulanan bir sözleşme tipidir. Hanefi fakihleri, bu metodu faizli işlemlere karşıt bir hile-i şer’riyye ile bireylerin aralarında adet haline gelmiş satış yöntemi şeklinde tarif etmektedir. Bu yöntem önceleri Türkler tarafından yerleşke haline gelen Buhara, Semerkant, Belh, Maverâünnehir ve Nesef dolaylarında uygulanmış ve yalnızca o civara özgü iken, sonraları öteki İslam bölgelerine doğru genişleyerek uygulandığı görülmüştür. Söz konusu yöntemin Türkler tarafından geliştirilen bir akit türü olduğu söylenebilir (Yelek, 2016: 283).

Günümüzde faiz, sistem içerisinde kredi uygulamalarının türevi bir konumunda olup, kredi ve faiz ikiz kardeş durumundadır. Faizin, parayı belirli bir müddet kullanmanın karşılığı olduğu savunulur. 19.yüzyılın başlarında Senior, “İmsak Teorisi” isimli teorisinde faizin, tüketimden vazgeçmenin bedeli karşılığı olduğunu savunur. Keynes, ünlü eseri olan “Likidite Tercihi Teorisi” ile faizin likit parayı elden çıkarmanın bedeli olduğunu söyler (Orman, 2010: 238-239).

Gazali'nin riba yani faiz kavramına yaklaşımına bakıldığında, kelime olarak artma veya fazlalık anlamına gelen riba, kavram olarak iki finansal değerin mübadelesinde, akdin taraflarından birinin lehinde sağlanan karşılığı olmayan menfaat olarak tanımlanmaktadır. Nakitlerde ve değerli madenlerde (altın ve gümüş) eşit ve peşin değiştirmek ve pazarlığın yapıldığı yerde alışveriş yapmak gerekmektedir. Ayrıca yaş üzümün kuru üzüm ile takas edilmesi de caiz değildir (Orman, 2013: 121-122).

Gazali riba kavramının iktisadi yönünden ziyade, ahlaki ve hukuki yönden sakıncalarını ele almıştır. Adalet ve zulüm kavramları ile faiz yani riba kavramı sıkça mukayese edilmiştir. Paranın para karşılığı satılmasının sakıncalı olduğunu, paranın riba sayesinde tedavül dışı kaldığını ve paranın yaratılış gayesinin dışına çıktığını, bunun sonucunda ise ahlaki ve hukuki sorunların ortaya çıkacağını bu nedenle de riba yasağını savunduğunu söyleyebiliriz (Orman, 2013: 163-164).

İslam'ın kesin bir olarak yasakladığı faiz, ağırlıklı ödünç muamelelerde ya da alışverişte ortaya çıkan, karşılığı olmadığı veya eşit paylaşılmadığı için her iki taraftan birisini mutlak zarar ettiren, fazlalık ya da karşılıksız bir değer transferidir. Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen borç faizi, belirli miktarlarda borç için ödenmiş olan mala ya da paraya vade nedeniyle şart koşulan fazlalığı veya alacağı olan kişi lehine ileri sürülen menfaat şeklinde belirtilmektedir. Riba, üretim sürecine yapılan katkının önceden öngörülmeyecek olan mali sermayenin, üretim sonucu alacağı miktarın evvelden belirlenmesidir. Türü ve miktarının ne olduğu fark etmez, para ya da emtianın kendi aralarında mübadelesinde bedellerden bir tanesi ya da her iki bedel vadeli olan işlemlerde vade faizi ortaya çıkmaktadır. Aynı tür malların ya da değerli metallerin niteliği veya işçiliği öne sürülerek farklı miktarlar üzerinden değiştirilmesi, fazlalık faizini doğurur (Özsoy, 2012: 34).

İslam hukuku terminolojisine göre "riba"; fazlalık, aşırılık, ilave etme veya herhangi bir bedel ödemededen getiri elde etme gibi anlamlarda kullanılmakta olup, paranın zaman değeri de bir bedel ödemededen getiri elde etmek olduğunda riba kapsamındadır. Ribanın bu tanımı Kur'an'dan türetilmiş ve tüm İslam alimleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir (Usmani, 2002: 5). Vade sebebiyle oluşan faiz geliri tabiri ise, küresel düzeyde bankacılık sisteminin ortaya çıkmasıyla birlikte 17. yüzyıla kadar

uzanmaktadır. Faiz, kredi veya borç karşılığında herhangi bir miktar fazlalığı vermek veya almak anlamında tanımlandığından, riba kavramı ile aynı anlama ve değere sahiptir (Ahmad & Shabbir, t.y.: 5).

Ücret ise, belli bir çalışma sonucu ödenen ödenektir. Ücret, iktisadi açıdan “üretim sürecinde kullanılmış olan bedeni ve fikri birey eforunun bir karşılığı” veya “emek faktörünün üretim sürecinde kullanılabilmesi amacıyla ödenmiş olan bedeldir. Diğer bir ifadeyle ücret, hizmet akdinin bir şartı olmakta, işin karşılığında taraflarca anlaşılan ya da mevzuatla tespit edilen bir para şeklinde tanımlanmaktadır. Farklı bir tanımda ise, ‘ücret, hizmet akdinin bir bedeli’ ya da ‘bir iş için ödenen karşılık’ tır. Anayasa m.55/1’e göre “ücret, emeğin karşılığıdır.” İş Kanunu’na göre: “Genel manada ücret, bir kişiye bir işin karşılığı olarak işverence ya da üçüncü kişilerce sağlanmış ve parayla ödenmiş tutardır.” (Çelik, 2009: 1).

Kur’an-ı Kerim’de icara sözleşmesiyle alakalı net bir hükme rastlanmamaktadır. Fukaha, boşanma akabinde çocuğu emziren anne için baba tarafından ücret ödemesi konusundan bahseden ayetin (Talak Suresi 65/6) sütanne isticarının, “*Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için bazısını bazısına derecelerle üstün kıldık*” (ez-Zuhuf 43/32) mealindeki ayetin de ücretle işçi istihdamının meşruiyetine işaret ettiğini söyler. Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Musa’nın kayınpederi (Hz. Şuayb) yanında 8 veya 10 sene ücretli çalışmasından bahsedilmesi dolaylı bir mana arz edebilir. İslam hukukunda icara, menfaat ve emeğin ücret mukabilinde belli bir süre ile devri veya tahsis edilmesini baz alan akit çeşitlerini kapsayan bir akittir (Bardakoğlu, 2000). İnsan icarası, emek üzerine kurulan icara akdidir. İnsan icarası; süre ile tesis edilen, iş üzerine tesis edilen olarak iki grupta tasnif edilebilir. Süre ile tesis edilenler ile belirli bir iş için tesis edilen insan emeğinin kirası muamelelerinin bir bölümü günümüz iş hayatındaki iş sözleşmelerine, diğer kısımları ise istisna, vekalet gibi akitlere tekabül etmektedir (TDV, 21. cilt, 2000: 379-388)

Ücret, kiralanan eşyanın kullanılması karşılığında ödenen bedeldir. Alışveriş işlemlerinde “semen” olabilecek her şey kira sözleşmesinde ücret olabileceği gibi menfaatler kira ücreti anlamında kararlaştırılabilmektedir. Sözleşme kurulurken üzerinde anlaşılan ücret “*ecr-i müsemma*”, sonradan piyasa rayiç değeri üzerinden genellik itibariyle bilirkişilerce tespit edilen ücret ise “*ecr-i misl*” denilmektedir. Ücret ile ilgili birinci koşul, tarafların anlaşmazlık içinde olmadığı ölçüde açık ve net olması

hususudur. Fukaha bu mevzu üzerinde hemfikir olmaktadır. Diğer taraftan hangi koşullarda ücretin bilinişliliği koşulunun gerçekleşeceği mevzusunda görüş ayrılıkları vardır. İlk başta ücret hiç belirlenmemiş ise ve örfi olarak da sabit değil ise sözleşme fasit sayılır. Ücretin kısmi olarak bilinmemesi durumunda, örneğin kiracı için, meblağı önceden bilinmeyen bazı tamir ve masraflar yapma şartı ileri sürülmüşse veya kira tutarı kiracının kazancı üzerinden pay şeklinde tespit edilmiş ise ya da farklı olasılıklara göre değişebilen ücret belirlenmiş ise bu ücretin tam olarak bilinişliliğine helal getirdiğinden sözleşme bozulabilir durumu gelmiş demektir. Ücret ile ilgili diğer bir koşul, anlaşmaya varılan ücret mütekavvim mal özelliği taşıması hususudur. Yani mal olmayan ve kendisinden yararlanmanın yasal olarak sorunlu olduğu veya haram olan şeylerin kira ücreti şeklinde ödenemeyeceğidir. Menfaatlerin, Hanefi fukaha tarafından mal olmadığı halde temin edilmesi durumunda darlıktan kurtaracak ve sözleşmeye konu olması durumunda mütekavvim mal özelliği kazanacak şeyler kira sözleşmesinde kira bedeli sayılabilir. İş sözleşmesi kuruluşu yönüyle temel özellik olarak, akdin konusu emek ve buna mukabil ödenen ücrettir. Sözleşmenin konusuyla ilgili olarak akdin ilk koşulu işçi tarafından sarf edilecek emeğin biliniş olması ve belirlenmiş olmasıdır. Bu da ecir-i has ve ecir-i müşterek ayırımına paralel olarak ya işçinin çalışma süresinin ya da göreceği işin tespitiyle sağlanır. Bundan dolayı işin süresi ve işin önceden tarafları anlaşmazlığa sürüklemeyecek şekilde belirlenmesi, akdin geçerliliği koşulu olmakla birlikte her iki tarafın hukukunu korumak bakımından önem arz etmektedir. Ücret, işçinin çalışmasının bir karşılığı olarak verilen ivazdır ve işçi bağlamında iş sözleşmesinin en kayda değer etkenidir. Para veya para ile ölçülebilen her türlü mal ya da menfaat ücret şeklinde kararlaştırılabilmektedir. “Kim bir işçi çalıştırırsa ona ücretini bildirsın” (Beyhaki, IV, 120) hadisi sayesinde ücretin belirli olması ilkesi literatürde özenli bir şekilde uygulama alanı bulmuştur. Ücretin yeme içme, üretimden veya kazançtan bir pay şeklinde tayin edilmesi halinde iş akdinin caiz olup olmadığı konusundaki görüş farklılıkları bu hassasiyetten kaynaklanmaktadır (TDV, 21. cilt, 2000: 379-388)

Sözleşmesinin zorunlu unsurlarından bir tanesi olmaması sebebiyle vekalet akdinde, müvekkilin borçlarını düzenleyen Borçlar Kanunu’nda müvekkilin ücret ödeme borcundan bahsedilmemektedir. Ancak, akit ile kararlaştırılmış veya ücret ödeneceği ile

ilgili bir teamül varsa müvekkilin ücret ödeyeceği kanaatine varılmıştır. Günümüzde ise vekalet akitlerinin önemli bir bölümü ücretlidir. Özellikle belirli bir uzmanlık gerektiren vekalet sözleşmelerinde, karine olarak vekalet akdi ücretli olarak düzenlenmektedir (Yüce, 2009: 121-122).

Kâr ise bir ticaret sonucunda elde edilen getiridir. İslam'da ticaretten elde edilecek kâr miktarıyla ilgili bir sınırlama bulunmamaktadır. Üründen elde edilecek kâr piyasaya göre belirlenmektedir. Ancak eğer satıcı piyasada tekel konumundaysa, yüksek bir kâr olanı elde etmesi İslam'a göre uygun sayılmamaktadır. İmam Ebu Hanife ve İmam Şafii narh adı verilen kâr oranı koymanın İslami açıdan caiz olmadığını savunmuşlardır. Finansal sermayenin üretim sürecinden alabileceği payın evvelden belirlenmesine faiz; üretim sürecinin bitiminde ortaya çıkan, hadleri tespit edilmiş kazanç üzerinden belirlenmesine ise kâr denmektedir. Kâr ve faiz, finansal sermayenin birisinin dini olarak meşru olan diğerinin ise gayri meşru sayıldığı iki çocuk gibi görülmektedir (Özsoy, 2012: 34).

Faiz, ücret ve kar ile ilgili belirtilen hususlar göz önüne alındığında vekaleten işletilen paradan elde edilen getirinin faiz unsuru içermediği görülmektedir. Diğer taraftan vekaleten işletilen paradan elde edilen getirinin akit şartlarına göre kar veya ücret şeklinde adlandırılabilir. Vekalet kavramı daha sonraki bölümlerde detaylı anlatılacak olup en yalın şekliyle vekalet, bir işin yapılması için başka kişinin kendi yerine konulması şeklinde özetlenebilir. Paranın vekaleten işletilmesinde ise aynı şekilde bir proje veya yatırım finansmanı için vekilin, müvekkili adına fonu işletmesi söz konusudur. Fonun işletilmesi esnasında vekil ile müvekkil arasında fonun ne şekilde işletileceği, hangi projelerde veya yatırımlarda değerlendirileceği, elde edilecek getirinin veya zararın ne şekilde paylaşılacağı gibi hususlar başta kararlaştırılır ve bu şartlar akit ile kayıt altına alınmalıdır. Elde edilecek getiri eğer en başta vekil ile müvekkil arasında bir oran dahilinde belirlenmiş ise, bu getiri kar olarak isimlendirilir. Eğer müvekkil söz konusu fonun işletilmesi esnasında akit ile en başta sabit bir fiyat belirterek kendi uzmanlık alanına göre işletmesi söz konusu ise o takdirde belirlenen bu getiri vekil için ücret olarak isimlendirilir. Diğer taraftan vekalet akdi sırasında ücret kararlaştırılmamışsa ve elde edilecek getiri kar/zarar paylaşımı esasına göre dağıtılması kararlaştırılmamış ise, şayet vekil her durumda müvekkiline belirli bir getiriye garanti edecek şekilde akit kurulması durumunda getiri, ücret veya kar olarak değil faiz olarak

adlandırılabilir. Getirinin garanti edilmesi şeklide tesis edilen bir vekalet akdi ise faiz unsuru içermeye riski sebebiyle caiz görülmemektedir.

1.2. Vekaletin İslami Finanstaki Yeri

1.2.1. Vekaletin Tanımı ve Özellikleri

Vekalet veya yatırım vekaleti, İslami finans enstrümanları arasında yer alan ve elinde parası bulunan bir kişinin başka bir kişi veya kurumu yatırım yapması amacıyla vekil tayin etmesini ifade eden bir kavramdır. Aynı zamanda bu kavram İslami bankacılıkta uygulanan bir fon toplama yönteminin adıdır.

Vekalet Sözlükte “işinin görülmesini başkasına havale etmek” anlamındaki vekil (vükûl) kökünden türeyen vekil “işin havale edildiği kimse” demektir. Terim olarak “bütün yaratıkların işlerinin görülmesinde güvenilip dayanılan, bu konuda tam yeterli olan varlık” mânasına gelir (TDV, 43.cilt, 2003: 9-10).

Vekalet; bir kimse işini başkasına tefviz etmek ve o işte onu kendi yerine ikame eylemektir (Mecelle⁵ md. 1449).

⁵ Mecelle: Asıl adı, Mecelle-i Ahkam-i Adliye olan eser Osmanlı Devleti zamanında, 1869–1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki 14 kişilik bir ilmi heyet tarafından, Hanefî mezhebine göre bölüm, bölüm hazırlanarak kabul edilen, İslam dünyasının ilk ve en önemli medeni kanunudur. 17 Eylül 1876 (H. 26 Şaban 1293) tarihinde ilan olunmuş ve 1877 yılında Sultan Abdülhamid Han zamanında tatbik edilmeye başlanmış ve 1926’da yürürlükten kaldırılmıştır. Mecelle; bir giriş ile 16 bölümden meydana gelmiş ve toplam 1851 maddedir. İçinde umumî prensiplerle ilgili 100 maddeye ilaveten, borçlar, ticaret, eşya ve muhakeme hukukuna dair hükümler bulunan mükemmel bir eserdir. İslam Hukuku denilince birçok kimsenin hatırına Mecelle gelirse de İslam Hukukunun tamamı Mecelle ‘den ibaret değildir. Mecelle, yalnız Hanefî mezhebinin muamelata ait hükümlerini ihtiva etmektedir. Mecelle yazılmadan önce, asırlar boyunca bütün İslam memleketlerinde ve bu arada Osmanlı devletinde uygulanmış olan İslam Hukukunun bazı hükümleri, fıkıh kitapları ve fetvalar yardımı ile hazırlanmış ve her an herkesin müracaat edip, kolaylıkla anlayıp tatbik edebileceği sade maddeler haline getirilmiştir. 1918’den sonra Osmanlı Devleti’nden ayrılan memleketlerde, daha sonra buralarda kurulmuş olan devletlerde Mecelle, modern mahkemelerce medenî kanun olarak tatbik edile gelmiştir. Arnavutluk’ta 1928, Lübnan’da 1932, Suriye’de 1949 ve Irak’ta 1953’de Mecellenin yerini yeni medenî kanunlar almıştır. Kaynak: Tam İlmihal Saadeti Ebedîye. Daha önce 1878’de Osmanlı Devleti’nden ayrılmış olan Kıbrıs’ta ve İsrail ile Ürdün’de hala medeni hukukun esasını, Mecelle teşkil etmektedir (Kavalcı, 2017:1).

Atama yapan kişiye müvekkil, atanması yapılan kişiye de vekil denmektedir. Müvekkil tarafından vekile yatırım yapılabilmesi amacıyla nakit akışı olmaktadır. Sözleşmede müvekkil yatırıma aktarılan tutar üzerinden belirli bir zaman dilimi sonunda kârı elde etme beklentisi içerisinde. Vekaleti faizsiz finans için uygun durumu getiren en özellikli konu; kazanç miktarının garanti edilmemesidir. Yapılan akitte beklenen ve gerçekleşmiş olmak üzere iki tür kazanç miktarından bahsedilmektedir (Dede, 2017: 105).

“Vekalet” kelimesinin kökü “tevkil” olup, “tevekkül” kelimesi de aynı kökten gelmekte ve acizlik sebebiyle başkasına yaslanma anlamına gelmektedir. Bir kişinin vekili olması, vekalet veren şahsın emriyle hareket etmesi anlamına gelmektedir. Bir iş ile ilgili birisine vekalet vermek; söz konusu işi vekalet verdiği şahsa teslim etmek demektir. İslam hukukunda vekalet, tasarruf konusu bir işte yerini başkasına bırakmak şeklinde tanımlanmıştır. Niyabeten caiz olan her şey vekaleten de caiz olmaktadır. Fakat fukaha söz konusu niyabetin daha önceden belirlenmiş olan sınırlarında ihtilaf etmiştir. (El-Kasani, 1986: 152)

İstilahta vekalet değişik şekillerde tarif edilmekte olup, Hanefilerden el- Kasani ve es-Semerkandi vekaleti, tasarruf ve muhafazayı vekile tefviz etmek olarak; Şafiilerden el-Maverdi ise vekaleti, izin verilen işte vekilin müvekkil yerine ikame edilmesi şeklinde kısa bir biçimde tanımlamışlardır. Hanbeliler vekaleti, caiz bir işte kişinin birisini hayatta iken temsil için kendi yerine ikame etmesi şeklinde tanımlamıştır. Tariflere bakınca vekaletin özü, bir kişinin tasarrufta bir başkasını kendi yerine ikame etmesidir (Tanrıverdi, 1998: 11).

Vekalet, tüm taraflar için bağlayıcı olmayan akit türüdür. Yani vekil veya bununla beraber müvekkil diledikleri sürede vekalet akdini sonlandırabilirler. Vekil, vekaleten işlettiği işi neticelendirmek için zorlanamaz. Bu mevzuda finansal bir tasarruf içerisinde olmak suretiyle vekil olanla, bir dava mevzusundaki vekil arasında fark bulunmamaktadır. Fakat vekalet, ücret karşılığı tesis edilmişse vekil, vekil kılınan muameleyi neticelendirmek yükümlülüğü altına girer (Kayapınar, 2013).

Hanefî mezhebinde bazı İslam alimleri bu konuda muhtelif tasvirler yapmışlardır. Serahsî, vekaletin kapsamını sınırlayarak, tasarruf yetkisinin vekile aktararak tasarrufta bulunması için mülkün vekile verilmesi olarak açıklamıştır. Bir başka İslam alimi Semerkandî ise vekaleti, tasarruf ve koruma sorumluluğunun vekile verilmesi

biçiminde belirlemiştir. Kasani vekalet tanımında Semerkandî ile benzer bir tutum sergilemiştir. Diğer bir yandan Babertî ise vekaleti şahsın herhangi bir tasarruf için kendisi yerine başkasını koyması biçiminde açıklamıştır (Esirgen, 2013: 172).

‘Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu⁶’ isimli eserde vekaletle ilişkin bilgiler şunlardır (Bilmen, t.y: 311-367):

Vekalet: Sözlükte hıfzetmek, güven, teslim, tefviz (birisine bırakma) anlamlarına gelmektedir. “Sen bana ait malı için vekilsin” demek, muhafızısın manasındadır. “Hakka tevekkül etmek” manası, Yüce Allah’a güven demektir. İstilahta yani ilmi terminoloji içerisinde vekaletin tanımı, “Kişinin kendisinin de yapma yetkisinin bulunduğu eylemi başka bir şahsa bırakması, o şahsı kendisi adına ikame etmesi” şeklindedir.

Vekil: Kendi adına başka şahıs tarafından herhangi muamele bırakılan, devredilen kimsedir. İş vekiyle ileten kişiye “*Müvekkil*”, vekil tayin etmeye “*Tevkil*” o işe de “*Müvekkelün bih*” denmektedir.

Vekil-i müsahhar: Mahkemeye gelmek ve vekil göndermek istemeyen ve celbi mümkün olmayan bir sanık için hukukunu korumak adına hâkim tarafından atanan vekildir.

Vekilet-i mutlaka: Koşula bağlanmamış, bir kayıtle geçerli olmayan vekalet türüdür. “Seni bu mevzuda vekil tayin ettim.” şeklinde tesis edilen vekalet örnek olarak gösterilebilir. Bu türü “*Vekalet-i mürsele*” olarak da anılmaktadır. Koşula tabi olan

⁶ *Hükûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*: Ömer Nasuhi Bilmen’in (ö. 1971) İslam hukuku alanında kapsamlı eseridir. I. ciltte, İslam hukuku, usul-i fikh, ilim, kitap, sünnet, icma ve kıyas, ictihad, fetva ve kaza, İslam hukuk tarihi, müctehid ve fakihlerin derece ve tabakaları, ihtilaf sebepleri ve fikh mezhepleri, II.ciltte şahıs hukuku ile aile hukukunun kapsamına giren nikah, talak, nesep ve hidane ile nafaka konuları, III.ciltte İslam hukukundaki cezai hükümlerle savaş hukuku ve gayri müslimlerle ilgili bir kısım muamelatı, IV. ciltte irtidad ve esirlerle ilgili konular, İslam devletinin gelirleri ve çeşitli şer’i ölçüler, emanetler, hibe ve vakıflar; V. ciltte yine vakıflar ve vasiyetler; VI. ciltte alım satım akidleri, şüf’a, icare, kefalet, havale ve vekalet; VII. ciltte rehin, şirketler, mefkûd, lakît ve lukata, hacr ve ikrah, gasp ve itlaf; VIII. ciltte ikrar, davalar, beyineler (şehadet ve tahlif), kaza ve ifta konuları, VIII. ciltte müellifin İslam hukukunda manevi zararların tazminiyle ilgili bir araştırması içermektedir. Eserde Hanefi mezhebinin görüşleri esas alınmakla beraber Maliki, Şafii, Hanbeli ve Zahirî mezheplerinin görüşleri de kısaca zikredilerek hukukçular arasındaki ittifak ve ihtilaf noktaları gösterilmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 18; sayfa: 319).

vekalete ise “*Vekalet-i muallaka*” denir. “Filanca kişi aleyhte dava açarsa o kişiye karşı savunmada benim vekilimsin.” şeklinde yapılan bir vekalet örnek olarak gösterilebilir.

Vekalet-i muzafe: Belirli zamandan başlamak üzere kararlaştırılan vekalet türüdür. “Önümüzdeki yılın başından itibaren bu işin tamamlanması için seni vekil ettim.” şeklinde yapılan vekalet gibi (Bilmen, t.y: 311).

Vekalet-i mukayyede: Koşula bağlanmış veya belirli bir süreyle sınırları belirlenmiş vekalet türüdür.

Vekalet-i hassa: Özellik arz eden beyanla tesis edilen, sınırları belirli olan hususa ait bulunan vekalet türüdür. Belirli bir malın satılması için verilen vekalet örnek gösterilebilir.

Vekalet-i amme: Genel ifadeler içeren, birçok işleme kapsayan vekalet türüdür. “*Vekalet-i mufavvaze*” olarak da anılmaktadır. Bir kişiyi tüm işlerine bakması için vekil tayin etmek şeklinde kurulan vekalet akdi örnek gösterilebilir.

Vekalet-i devriyeye: Vekil azledildiğinde yeni vekaletin başladığı vekalet türüdür.

Risalet; sefirlik, elçi, gibi kişinin tasarruf yetkisi bulunmadan ve dahili olmadan bir kişinin beyanını başka bir tebliği manasına gelmektedir. Tebliği yapan kişiye “*Resul*”, beyanı sahibine “*Mürsil*” tebliğ yapılacak kişiye ise “*Mürselünileyh*” denilir. Vekil, eylemi başkası adına yerine getirmeye doğrudan başladığı halde, resulün görevi bu şekilde bir işi icra etmeyip sadece mürsile ait sözü tebliğ etmekten ibarettir (Bilmen, t.y: 312).

Vekalet, vekalet mevzu olan konular itibariyle genel vekalet ve özel vekalet olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Genel vekalet; belirli bir tasarrufla sınırlı olmayan, vekilin, müvekkil tarafından kendi adına her türlü tasarrufla bulunabilmesi amacı ile yetkili kılması şeklinde oluşan ve temsili kabil tüm tasarrufları içine alan vekalettir. Özel vekalet ise; belirli bir tasarrufla sınırlı olan, müvekkilin, vekili sadece bir işlem için yetkili kıldığı vekalettir. Mesela bir tek bir malı ya da hizmeti satın alması ya da satması hususunda yetkili kılması özel vekalet olarak gösterilebilir (Tanrıverdi, 1998: 56).

Rükünler açısından vekalet türleri çeşitleri şunlardır:

- Kesin (Mutlak) vekalet: Bir şart ya da zaman kavramına bağlanmamış vekalet denir. Mutlak vekalette, her iki taraf da akdi sonlandırmadığı sürece devam etmektedir.
- Şartlı (Mukayyet) vekalet: Belirlenmiş bir koşul ya da zaman içinde kayıtlı olan vekaleti ifade etmektedir.
- Devri vekalet: Vekilin azledilmesi halinde yeniden düzenlenmiş sayılan vekalet türüdür.
- Muzaf vekalet: Belirlenmiş bir vakit sonrasında geçerli olacağı koşulu ile düzenlenen vekalet çeşididir.

Bir kişinin, filanca yılın başından başlamak üzere bir muameleyi icra etmek üzere yetkili kılınması muzaf vekalet örnek gösterilebilir (Ali Haydar, 1330: 804-813).

İslam hukukunda vekaletin şartları aşağıdaki şekildedir:

- Müvekkilin vekalet konu işi kendisinin de yapabiliyor olması ve bu ehliyet haiz olması gerekmektedir. Temyiz kudreti bulunmayan çocuk veya akli dengesi yerinde olmayan birisinin vekil tayin etmesi caiz olmaz.
- Vekilin akıl olması ve temyiz kudretine sahip olması gerekmekte ancak baliğ olması şart olmamaktadır. Diğer taraftan baliğ olmayan temyiz kudretine sahip bir çocuk vekil olduğu bir durumda, akit ile ilgili haklar vekil yerine, müvekkile dönmektedir.
- Vekilin ve vekalet konu işin belli olması gerekmektedir.
- Vekaletin konusunu oluşturan işin, kabul edilebilir bir tür fiil olması gerekmektedir. İcazeten uygun olmayan eylemler için vekalet akdi düzenlenmesi caiz görülmez.
- Vekalet konusunun, bizatihi vekil tarafından yapılabilecek meşru bir konu olması gerekmektedir. Bir Müslümanın içki, domuz gibi dini açıdan mal olarak kabul edilmeyen şeyin ticareti için vekil tayin etmesi caiz değildir.

Vekilin, müvekkil tarafından verilen veya şart koşulan talimatlara uygun davranılmaması halinde, müvekkil lehine veya menfaati doğrultusunda bir sonuç doğmuş ise vekil tarafından yapılan tasarruf geçerlidir. Fakat müvekkil aleyhine veya zararı doğrultusunda bir sonuç doğmuş ise, vekil tarafından yapılan tasarruf müvekkili

değil kendisini bağlar. Eğer, müvekkil belirli bir emtiayı almak için vekil tayin etmişse vekil bu emtiayı kendisi namına alması caiz olmaz (Kayapınar, 2013)

Vekil, vekil kılındığı mevzuda konu hakkında yetkiye sahiptir. Eğer vekalet sözleşmesi tesis edilirken vekilin, müvekkil tarafından ileri sürülen şartların ve sınırlamaların dışına çıkması caiz olmaz. Örneğin bir malın ticaretini yapmak adına bir kişiyi vekil tayin eden müvekkil, alınacak malın türünü, özelliğini, fiyat veya miktarını önceden takdir etmişse vekilin, belirlenen bu kriterlere uygun bir şekilde ticareti yapması gerekmektedir. Aksi takdirde ticareti yapılan mal müvekkili bağlamaz ve vekilin kendisi adına satın alınmış sayılır. Ancak müvekkil tarafından, vekil tasarruf açısından sınırlanmaz, serbest bir şekilde ticaret yapması kararlaştırılırsa, vekil tasarruf yetkisini kullanmakta serbest olmuştur. Vekil, malı alırken müvekkil adına satın almış olması ve fahiş aldanmaya ulaşacak (gabn-i fahiş) derecede pahalı olmaması kaydıyla müvekkilin bu satın alışı itiraz etme ve malı kabullenmeme yetkisi yoktur (Kayapınar, 2013).

Vekalet, tutara karşılık olabileceği gibi benzer şekilde teberru kabilinden parasız da olabilir. Eğer vekalet sözleşmesi kurulurken ücret şartı belirlenmişse vekilin vekalet konu olan işi yapıktan sonra kalan tutarı ücret olarak alabilir. Eğer vekalet sözleşmesi kurulurken ücret şartı belirlenmemişse, eğer vekil vekalet muamelelerini ücret karşılığı yapan bir meslek icra ediyorsa yapmış olduğu işin ecr-i mislini alabilir. Fakat vekil vekalet muamelelerini ücret karşılığı yapan birisi değilse yapmış olduğu işi teberruen yapan konumundadır (Kayapınar, 2013).

Vekilin, vekil olduğu konuda üçüncü bir şahsı vekil belirlemesi, müvekkilin iznine veya kendisinin dilediği biçimde hareket edebilmesi için özgür bırakmış olması haline bağlıdır (Mecelle, 1877: 1466).

Malın satımı, alımı ya da borcun ödenmesi gibi durumlarda vekil tarafından elde bulundurulmuş mal emanet hükmündedir. Yani vekilin ağır kusur ya da teaddisi yoksa zayi olan malı tazminle mükellef tutulamaz.

Fasit şartların ileri sürülmesi, vekaleti geçersiz kılmaktadır. Vekalette bir şart ileri sürmek ya da vade ile sınırlamak caiz görülmektedir. Böyle olması halinde vekalet, ileri sürülen koşul ya da izafe edilmiş olduğu zaman içinde kayıtlı olup, bu hükümlere bağlı yürütülmelidir. Sözgelisi bir kişi; "Filanca şahıs 3 güne gelmiş olursa, arabamı o kişiye satın" şeklinde bir vekil tayin ederse, vekaletin geçerliliği, zikredilen şahsın bahsedilen süre içerisinde gelmesine bağlı olmaktadır (Kayapınar, 2013).

Vekalet kavramı finans alanında fon temin etme yöntemi olarak kullanıldığı gibi fon kullandırma yöntemi şeklinde de kullanılmaktadır. Fonu aktarana göre kredi ya da yatırım, fonu alana göreyse fon temin sayılmaktadır. Türkiye’de vekalet yöntemi ile fon toplanması şeklinde mevzuatta henüz yeni bir düzenleme yapıldığından müşterilerden bu yöntemle toplanan fon miktarları hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.

Diğer taraftan vekalet likit varlıkların fazla olan kısmının işletilmesine yönelik olarak kullanılabilen İslami finans kurumlarının özellikle hazine departmanlarınca aktif kullanılan bir enstrümandır. Yatırım yapana göre kısa veya uzun dönemli mali plan yapma olanağı sunmaktadır. Bankaların kendi arasındaki işlemlerde, yatırım fonlarında, varlık yönetiminde ve sendikasyon işlemlerde kullanılan ürün çeşididir.

Vekalet yoluyla fon temininde maliyetin, Türkiye gibi gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkelerde piyasaları olumlu veya olumsuz şekilde etkileyeceği dikkate alınmalıdır. (Sarıgül, 2015: 115).

Vekalet akdine ilişkin bazı önemli hususlara şunlardır (Bayındır S., 2015: 217):

- Vekalet sözleşmeleri süreli ya da süresiz şeklinde yapılabilmektedir.
- Anaparayı veya getiriyi garanti eden akitler ve bu akitlere bağlı yapılan muameleler geçersizdir.
- Vekalet sözleşmesinde aksi bir hüküm yoksa vekil, kasıt ihmal, hata veya sözleşme maddelerine uymama gibi durumlar nedeniyle vermiş olduğu zararlardan dolayı sorumlu tutulabilir. Bu işlemler sonucunda bir kar oluşmuşsa bu kar tümüyle müvekkile aittir.
- Her iki taraf vekalet akdine yönelik olarak ücret tespit edebilir. Ücret belli bir tutar olacağı gibi belirli bir orana da bağlanabilir.
- Vekalet akdi içerisinde yapılan sigortalama, bakım ve onarım veya yasal yükümlülükler gibi giderler müvekkilin sorumluluğundadır.

Bir kuruma vekil olan kişi, bir kurum adına bir takım hukuki akitleri gerçekleştirebilmektedir. Bu kişi ilgili durumlarda vekaleten kurumu temsil etme yetkisine sahip olmaktadır. Buna göre vekaletin aşağıdaki şartları taşıması gerekmektedir (Köse,1998: 230):

- Vekalet konusu olan iş veya şeyin vekilin kendisine de mubah olan şeylerden olması gerekir.
- Vekalet konusunun, vekalet verenin mülkünde veya yetkisinde olması gerekir.
- Vekaletin, İslam'a göre vekalet elverişli bir konu olması gerekir.
- Vekalet akdinde belirlenen kayıt ve şartlara uymak zorunludur
- Vekil, müvekkilin yararına davranmak durumundadır.
- Vekalet kayıt ve şartlı olarak kurulmuş ise bunlara uyulması gerekir.
- Şartsız vekalette örfe göre davranılması lazımdır.

1.2.2. Vekalet Kavramının Hukuki ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi

Vekalet sözleşmesinin tanımı Borçlar Kanunu 386/I. maddesinde “vekalet bir akittir ki, onunla vekil, mukavele dairesinde kendisine tahmil olunan işin idaresini veya takabbül eylediği hizmetin ifasını iltizam eyler” şeklinde açıklanmıştır. Maddedeki "kendisi için tahmil olunacak muamelenin" ifadesinden, vekaleti üstlenen kişinin vekalet konusu işi başka bir şahsın yararı doğrultusunda ifa edeceği manası çıkmaktadır. Diğer taraftan maddede bahsedilen, "işin idare edilmesi" ve "hizmet faaliyetinin icrası" ifadeleri, "işin görülmesi" kavramı içerisinde toplanabilmektedir. Özetle vekalet, vekaleti üstlenen kişiye, bir başka şahsın çıkarı ve irade ve beyanına aykırı olmamak üzere bir işin görülmesi amacıyla borç yükleme anlamına gelen bir akitleşme şeklinde tanımlanabilmektedir (Oğuz, 1991: 266).

Vekalet⁷, velayetin farklı bir türü olup, fıkıhçılar vekaleti insanın yetkisi dahilindeki belirli bir tasarruf hakkının kullanımında bir başkasını, kendi yerine ikame etmesidir, şeklinde tarif ederler. Bir kişinin filanca muhitteki evini satmak için birisine vekalet vermesi şeklinde özel vekalet yetkisi verebileceği gibi, o kişinin kendisinin doğrudan yapabileceği tüm tasarruflar hakkında vekil etmesi gibi örnekler vekalet örnekleridir. Böyle genel vekalet de caizdir. Çünkü bu tür bir genellemede vekalet konusu şey hakkında meçhuliyet yoktur (Yaran, 2011: 338).

Fukahaya göre, müvekkilin vekalet verdiği hususta açıkça yetkili olması şarttır ve kısas hariç yetkili olduğu konularda başkasına vekalet verebilir. Eğer başkası adına hareket ediyorsa ve başkasının vekili ise müvekkilin izni olmadan kimseye vekalet veremez.

⁷ Arapça'da vekalet, havale etmek, riayet etmek ve korumak manalarına gelmektedir. “Hasbüna’llah ve ni’mel vekil” ifadesinde ise “vekil” ifadesi “hafız yani koruyucu” manada kullanılmıştır (Yaran, 2011).

Vekilin mümeyyiz olması ve vekalet konusunun malum ve caiz olması da şarttır. Birden çok kişinin vekil olması durumunda eğer tümü tek bir sözleşme ile vekil atandı ise her birinin tek başına tasarrufta bulunması caiz değildir. Vekil ile resul kavramları ise birbirinden farklı iki kavramdır. Vekil kendi iradesi ve beyanı ile tasarrufta bulunabilirken, resul ise sadece kendi ifadesi ile tasarrufta bulunur, iradesi müvekkiline aittir. Vekalet gayri lazım bir akittir ve vekil de müvekkil de akdi sürdürmeye zorlanamaz. Hakkında tasarrufta bulunulması için vekalet verilen malın helak olması, müvekkilin vekalet konusunu kendisi yapması, vekilin ölümü, delilik gibi sebeplerle ehliyetini kaybetmesi halinde vekilin vekilliği sona erer. Vekalet akdine başka birinin hakkı tesir etmediği sürece ölüm, müvekkilin ehliyetini kaybetmesi, müvekkilin vekili azletmesi, vekilin kendisini azletmesi hallerine vekalet sona erer. Azlin sonuç ifade etmesi, vekalet akdinin diğer tarafı bunu bildikten sonradır (Yaran, 2011: 456-457).

İbn Rüşd, 2/228; “*Fukaha; hastanın, kadının ve gaib erkeğin, bizzat kendilerin yapabildiği işte başkalarını vekil tutabileceklerinde müttefiktir.*” (Sayman, 2007: 98).

Bir tasarrufta yerini başka birine bırakmak olarak tanımlanan vekalette, niyabeten caiz olan her şey vekaleten de caizdir (El- Kasani, 1986: 152). Vekaletin meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir. “*Sadakalar (zekatlar) ancak fakirler, düşkünler ve zekât toplayan memurlar içindir.*” (Tevbe Suresi 60) ayetinde geçen zekât toplayan memurlardan kasdın, zekât tahsili için görevlendirilen veya zekât toplamak için vekil kılınan kişiler olduğu belirtilmektedir (El-Arabî, 2003: 152). Sünnetten delil ise şu hadistir: “*Rasulullah (s.a.v), Urve el-Beriki'ye koç alması için bir dinar verdi. Urve bir dinar ile iki koç satın aldı ve koçlardan birini bir dinara sattı. Böylece Rasûlullah'a (s.a.v) bir dinar ve bir koç getirdi. Rasulullah Urve'nin yaptığı ticareti mübarek kılması için Allah'a dua etti.*” (El- Buhari, 1422: 153). Bu hadiste Rasulullah'ın (s.a.v) Urve'ye vekalet vererek koç satın aldırması vekalet akdinin cevazına yönelik bir delildir. İcmaya gelince; fukaha alım satım, metanın korunması, alacakların tahsil edilmesi veya borçların ödenmesi ve malların korunması üzerine vekalet verilmesinin cevazında ittifak etmişlerdir (Halitoğlu, 2018: 153). Makul olan; insan özü itibarıyla sosyal olarak yaratılmıştır. İhtiyaçlarını tedarik etmede ona yardımcı olan ve onu destekleyen kişilere muhtaçtır. Vekalette bu kabildendir (Emin Efendi, 1991: 153).

Vekalet, İslam dinine göre caiz görülen bir akit türüdür. Vekalet akdinin meşruiyeti Kur'an, Peygamber efendimizin sünneti ve icmayla desteklenmektedir. Nisa süresinin 35. ve Kehf süresinin 19. ayetleri vekaletin meşruiyetinin Kur'an'daki kanıtıdır.

“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.” (Nisa, 35). Bu ayette aslında temsil ve vekalet ilişkisinden bahsedilmekte olup, eşleri temsilen ve vekaleten başka şahısların temsilci sıfatı ile müvekkilliği adına muamelede bulunabileceğinden bahsedilmektedir. Eşler arasında sorun oluşması durumunda eşleri vekaleten temsil eden vekillerin bir araya gelmesi ve müvekkilliği namına istişare etmek ve uzlaşmak üzere gerekli görüşmeleri yapmak için vekil tayin edilebileceğinden bahsedilmektedir.

“Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davranın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.” (Kehf, 19).

Fıkıh alimleri tarafından klasik fıkıh kaynaklarında, vekalet sözleşmesinin geçerliliğini değerlendirirken konu ile alakalı olarak, birtakım ayetleri, hadisleri ve sahabe tarafından yapılanları kanıt olarak sunmuşlar ve öncelikle Kehf suresinin 19. ayetini delil olarak gösterilmiştir. Kehf suresinde, "Birinizi şu gümüş parayla şehre gönderin baksın hangi yiyecek daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin" denilmektedir. Söz konusu surede, mağara ehlinden olanların kendi ihtiyaçları için bir tasarrufta bulunmak üzere aralarından birisini alışveriş yapması amacıyla yetkilendirmeleri, vekil tayini muamelesine Kur'an'dan delil olarak gösterilmektedir. Bu vekalet muamelesi sadece bir şahsın namına olmayıp, belirli sayıdaki bir topluluğun namına yapılan yetkilendirmeden ibarettir. Genellikle vekalet sözleşmesiyle temsil yetkisi bir arada bulunan iki kavram olması hasebiyle, vekalet çoğu kez temsil yetkisi anlamına gelmektedir (Köse, 2008: 245-246).

Yusuf suresinde, Hz. Yusuf'a ait gömleğin götürülmesi vekalet sözleşmesi uygulaması şeklinde izah edilmektedir. Hadisede gömleğin götürülmesi talep edilmiş ve sonraki

ayetlerde bu eylemin icra edildiği anlatılmaktadır. Bu hadisede bir sözleşmenin zorunlu unsurları olan icap ve kabul bulunması sebebiyle vekalet sözleşmesi olarak görülmektedir. Temsil muameleleriyse meri yasal düzenlemelerde tek taraflı irade beyanı içermektedir (Köse, 2008: 230).

Zekât memurlarının bir anlamda devletin vekili olarak zekât memurlarının ücret alabileceği ve bu minvalde İslam fakihlerinin vekalet yoluyla iş ve muamele yaptırmanın caiz olduğu konusunda görüş birliği içinde olduğu söylenebilir (Durmuş, 2015a: 3).

Sahabe döneminde vekaletle ilişkin uygulamalara rastlanılmıştır. Alışveriş ve ortaklık konularında vekalet sözleşmesine sıkça başvurulmuştur. Özellikle Arap topluluklarında ticaretin yaygın bir şekilde yapılması ve sermaye sahibi olan kişilerin kendi işlerini yapamadığı durumlarda vekalet kurumuna çokça başvurulmuştur. Örneğin Hz. Ömer ve oğlu Abdullah sarraflık alanında vekalet sözleşmesinden faydalanmışlardır. Peygamber efendimizin Hz. Hatice veya bazı şahıslarla ortaklıklar kurduğu hadislerde görülmektedir. Bu faaliyetlerde genellikle vekalet ve temsil bir arada bulunabilmektedir. İkisinin beraber bulunma zarureti bulunmamakla birlikte beraber bulunmayacağı anlamı da çıkarılamamaktadır. Daima bir iç ilişki bulunduğu söylenebilmektedir (Köse, 2008: 247).

Vekaletin geçerliliği Kuran, sünnet ve bütün ümmetin icmasıyla subuta ermiştir. Ashab-ı kehf için yemek alması amacıyla para verip aralarından birisini beldeye göndermiş olduklarını ayeti kerime natıktır ve bu bir vekil tayin etmekten başka bir şey değildir. Resulü Ekrem (SAV) efendimiz de bazı hususlara ashab-ı kiramından uygun gördüğü kişileri vekil tayin ederdi. Vekaletle İslam tarihi boyunca çokça örnek verebiliriz. Mesela, hâkimin İbn-i Hızamı kurban alması için vekil tayin etmesi, Peygamber Efendimizin Hayber arazisi üzerinde bakanlarına vekalet vermesi, sadakaların tahsil ve kısas cezalarının tatbik edilmesi gibi faaliyetler için ashab-ı kiramından bazı kişilere vekalet verilmesi, İmam Ali Hazretlerinin bazı durumlarda bizzat hazır bulunmadığı zamanlarda davayı takip etmesi için biraderi Akiyl'i tevkil etmesi sayılabilir.

Vekalet akdi önemli bir ihtiyacın giderilmesi meselesine dayandığından eskiden beri halk arasında gündemde olmuş ve bunun geçerliliği hakkında ümmet birleşmiştir (Bilmen, t.y: 367).

İslam hukukunda temsil yetkisinin günümüzdeki anlamıyla vekalet kavramı altında icra edildiği düşünülmektedir. Mevcut hukuk sisteminde temsil, mümessilin hiçbir hak ve borç altına girmediğinden tek taraflı gayri lazım bir akit olarak görülürken; vekalet sözleşmesi borçlandırıcı (lazım) bir akit olarak görülmüştür (Sağlam, 2012: 30).

İslam hukukçuları, bir muamele sonucu ortaya çıkan hakları ve yükümlülükleri, sözleşmenin hükümlerinden ayrı tutmuşlardır. Sözleşmenin vekile veya müvekkil adına yüklenilmesi durumuna göre taraflarca bir takım hak ve yükümlülük altına girilmesi İslam hukukuna özgü bir yaklaşımdır. Hanefiler ve Malikiler dolaylı temsilde olduğu gibi vekalet akdinin hukukunun vekile; hükmünün ise müvekkile ait olduğunu içtihat etmişlerken; Şafii ve Hanbeliler akitler arasında bir ayırım yapmaksızın bunlardan doğan sonucun bütünüyle müvekkile ait olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki akitlerin hükmü mevzusunda mezhepler yönünden ittifak bulunurken; akitlerde tarafların hakları mevzusunda ihtilaf bulunmaktadır (Sağlam, 2012: 31).

Karşılıklı dayanışma ihtiyacı sonucu ortaya çıkan temsil ve vekalet akitleri genel olarak teberru karakterli olup, sanayi toplumlarında kapitalizmin de etkisiyle yeni bir hukuki boyuta evrilerek sosyal ve iktisadi bir hüviyete bürünmüştür. Global bağlamda iktisadi yaşamın değişkenleri, uzmanlık kavramının önem kazanması, milletlerarası ticari ve sosyal ilişkilerdeki gelişmeler, şahısların hukuki muamelelerini kendilerinin yapmaları zorlaştırmış ve hukuki işlemler üçüncü şahıslar vasıtasıyla yapılmaya başlanmıştır. Bütün bu değişimler günümüz yaşam şartlarında, temsil veya vekalet kavramlarının ehemmiyetinin artmasına vesile olmuş ve daha sistemli bir şekilde yapılanmasına dayanak sağlamıştır. Temsil akdi, herhangi bir şahsın temsilci kimliğiyle gerçek ya da tüzel şahıs adına hukuki işlem yapması anlamı taşımakta, vekalet akdi ise günümüz iktisadi ve hukuki hayat içerisinde ağırlıklı olarak bir işin görülmesi üzerine kurulan akit konumunda anılmaktadır. Vekil, vekalet akdinde işin görülmesi borcuna yönelik olarak borçlu, müvekkil de alacaklı konumundadır. Temsil etme yetkisi ile aynı doğrultuda günümüz iktisadi ve hukuki hayat içerisinde vekalet yoluyla işin görülmesi amacıyla yapılan akitler gün geçtikçe daha yaygın hale gelmekte ve bu alanda sektörel bazda uzmanlık gerektiren kısımlar oluşmaktadır. Temsil yetkisinin vekalet akdi ile

verilmesinin yaygınlaşması, temsil ve vekalet teriminin çoğu kez aynı anlamda kullanılmasına ve temsil yetkisi ve vekalet sözleşmesinin karıştırılmasına sebep olmaktadır. Halbuki temsil yetkisinde, yetkiyi veren şahsın tek yönlü irade beyanı geçerli iken; vekalet akdinde, taraflar arasında akit nedeniyle borç ilişkisi ortaya çıkmaktadır (Sağlam, 2012: 30).

Vekalet akitleri meşruiyeti açısından nafiz akitlere örnek olup, herhangi bir kişinin onayına/icazetine olmaksızın, kurulduğu andan itibaren yürürlük kazanan ve hukukî sonuçlarını doğuran akitlerdir. Vekalet akdi, mudarebe, ariyet ve vedia akdi gibi nafiz akitler içerisinde her iki tarafı da bağlamayan akitler arasında yer almaktadır. Ayrıca vekalet akdi, vesayet akdi gibi temsil amacı güden akitlerdendir. İki tarafı da bağlayıcı olmayan akitlere, taraflardan her birinin irade beyanıyla son verilebilir. Şirket ve vekalet bu özellikte akitlerdir. Dolayısıyla ortaklardan her biri şirket akdini, müvekkil ve vekilden her biri de karşı tarafla anlaşmadan vekalet akdini sonlandırabilir (Arı, t.y.).

Borçlar Kanunu'nda düzenlenen vekalet akdinde vekil, müvekkilin yararına olacak işleri yapma, zararına olacak işlerden kaçınma, vekaleti özenle ifa etmek için gerekli olan sırları saklama veya müvekkili adına yararlı olanlar açıklama, yükümlülüğü altındadır. Vekil, sorumlu olduğu şartlar oluştuğunda görevini ifa etmemesi veya eksik ifa etmesi sebebiyle müvekkilinin uğradığı zararı tazmin etmesi gerekmektedir (Topuz, 2001: 175-180).

Mecelle'de (9.kitap/Kitab'ül-Vekale), vekalet konusunu madde 1449 ila 1530 arasında giriş ve üç bölüm şeklinde düzenlemiştir. İlk kısım giriş bölümü olup, birinci kısımda vekaletin unsurları (rükn) ve bölünmesi (taksimi), ikinci kısım vekalet şartlarını, üçüncü kısım vekaletin genel hükümleri, alım ve satım işlemlerinde vekalet ve vekalette azil kısımlarını içermektedir. 1804 yılında oluşturulan Fransız Medeni Kanun'u ile vekil kavramı, 3. kitapta 1984 ila 2010 maddelerinde düzenlenmiştir. Vekalet akdinin nitelik ve şekil şartları, vekil ve müvekkile ait borç ve yükümlülükler ile vekalet akdinin sonlanması gibi bölümlerden oluşmakta olup, söz konusu hükümler, mevcut ekonomik ve hukuki yaşama aynen aktarılmıştır. Mecelle ile 82 madde halinde düzenlenmiş olan vekalet hususu, söz konusu kanunda 27 maddede düzenlenmiş ve bu maddelerden 15'i, Mecelle 'de aynı içerik ile yer verilmiştir (Esirgen, 2013: 171).

Bir kimsenin kendisinin yapabileceği caiz olan her türlü işlem için vekalet verme işlemi caizdir. Kişinin kendisinin yapabildiği hukuki yönden sakıncası olmayan bir eylemde başka bir şahsı vekil olarak belirleyebilir. Alım-satım, havale, rehin, daman, kefalet, şirket, vedia, mudarebe, müzaraa, müsakat, icara, karz, vasiyet, bağışlama, vakıf, sadaka, fesih, ibra, nikah, talak benzer biçimde mevzularda vekalet caizdir. Fakat herkes için mubah olan, dağdan ot ve odun toplamak, denizden balık tutmak, dağda av avlamak gibi mevzularda vekalet caiz değildir (Kayapınar, 2013).

Vekalet akdi, vekilin sözleşme ile vekalet verenin menfaatine ve iradesine uygun olarak işin idaresini ya da hizmetin ifasını, sonucun elde edilmemesi rizikosunu kendisine ait olmamak üzere yükümlendiği ve bu iş görmenin kanunun diğer hükümleriyle düzenlenen sözleşmelerden herhangi birinin kapsamına girmediği, buna karşılık teamül gereği veya sözleşmede kararlaştırılmış olması şartıyla ücrete hak kazandığı, kural olarak sürekli borç ilişkisi doğuran, rızai bir sözleşmedir (Erkan, 2013: 467).

Bir iş görme sözleşmesi olarak vekalet akdi vekili, müvekkilinin menfaat ve iradesine uygun, görece bağımsız, ücretli veya ücretsiz bir iş görme borcu altına sokar. Vekil, vekalet akdi ile elde edilmek istenen amaca uygun ve özenli faaliyette bulunma yükümlülüğü altındadır (Tekin, 2010: 118).

Hakların istenmesinde ve mahkemelerde savunulmasında dahi vekalet caizdir. Ancak şahitlik edilmesinde, yemin etmede, adak adanmasında vekalet caiz görülmemektedir. İbadetlerin yerine getirilmesi mevzusunda vekalet verilmesinin caizliği, ibadetin nevine göre değişmektedir. Malum olduğu üzere ibadet, beden, mal ile ve hem beden hem de malen olmak suretiyle üç şekilde ifa edilmektedir. Namaz, oruç benzer biçimde sadece beden yapılan ibadetlerin vekalet ile ifası caiz görülmemektedir. Zekâtın verilmesi, kurban kesilmesi şeklindeki sadece parasal yönü olan ibadetlerin ifasında vekil tayin edilmesi caiz görülmektedir (Sorularla İslamiyet, 2018).

1.2.2.1. Vekaletin Rükünü

Vekalet akdinin rükunları, icab ve kabuldür. Müvekkilin “Bu hususa seni vekil tayin ettim.” deyip vekilin “Kabul eyledim.” demesiyle vekalet akde dönüştürülmüş, kurulmuş olmaktadır. Vekalet akdinde icab ve kabul sözlü olabildiği gibi yazılı (tahriren) da olabilir. “Sen filanca hususta vekilimsin.” dese başka bir kişi bu vekalet icabını kabul ettiğini beyan ederse akit kurulmuş olur.

Vekalet akdi; vekil tayin etme, iletme, musallat etme, vasi tayin etme, izin, emir rıza, irade meşiyet (istek), caiz kabul etme tabirleri ile akdedilebilir. Örneğin kişi başka bir kişiye “Bu evimi satmaya sana vekalet verdim.” şeklinde tesis edilebilir. “Evimi kiraya verme hususunda gerekli işlemleri yapma yetkisini sana aktardım.” veya “Gelir getirici bu malımı vakfetmeye seni vasi kıldım.” şeklinde de akdedilebilir. “Bu evi adıma alman için izin veriyorum.” şeklinde de akdedilebilir. “Bu evi adıma al.” ya da “Bu malımı filan kişiye hibe edilmesine rıza gösteriyorum.” şeklinde de akdedilebilir. “Bu arabayı adıma almanı arzu ederim.” dediğinde kişi kabul ettiğini beyan ederse akit tesis edilmiş sayılır.

Vekalet akdinde kabulün sarahaten olduğu gibi delalaten yapılması dahi yeterlidir. Yani, birisi başka bir kişiye “Bu malı satmaya seni vekil tayin ettim.” dediğinde şahıs cevap vermeyerek yani sükût edip sonradan o malın satımı ile ilgili girişimde bulursa vekaleti açıkça kabul etmiş sayılarak tasarrufu geçerlidir. Çünkü vekalette geçerlilik şartı olan kabul, icabın gerçekleştiği yer ile bağlı değildir, bilahare açıkça veya delaleten kabul ile kurulmuş olur (Bilmen, t.y: 312).

İcab veya kabul olmadıkça vekalet akdi kurulmamış sayılır. İcab sonrasında vekil kabulde bulunmadan reddetse icab hükümsüz kalır. Örneğin, müvekkil “Şu evimin satılması için sana vekalet verdim” dediğinde, diğer şahıs “Kabul etmiyorum.” derse vekalet geçersiz kalır. Artık onun bu konu üzere tasarruf hakkı olmaz. Haneyi satacak olsa füzülen satmış olur, sahibi tekrar icazetini yenilemedikçe geçerli olmaz. Tam tersine bir evi almak için vekalet verildiğinde, vekaleti red ettiğinde, o kişi o evi başka bir şekilde ve zamanda satın alırsa şahsı hesabına edinmiş sayılır.

Vekalet akdinde, müvekkilin faydasına olan bir durum oluştuğunda, vekilin bu muameleye itiraz etmesi söz konusu değildir. Diğer taraftan müvekkil için faydalı olmayan bir muamelede vekilin icabet etme zorunluluğu yoktur. Örneğin müvekkil, emtiayı peşin satması için vekil tayin ederse vekil bu emtiayı vadeli olarak satmamaktadır. Benzer şekilde müvekkil, emtiayı İstanbul’da satması için vekalet verirse vekil emtiayı Ankara’da satma hakkı yoktur. Satılması amacıyla diğer şehre götürüldüğü sırada oluşacak zayıyatı vekil tazmin etmek zorunda kalır. Ama müvekkil, emtiayı vadeli sat dediğinde vekilin bu emtiayı peşin satması ya da bin altına satması

için vekalet verildiği halde vekilin bu emtiayı iki bin altına satması durumunda vekilin bu tasarrufu müvekkil namına geçerli yani nafiz olur.

İcab eğer satış, icara, mahkemede temsil vb. gibi muayyen bir tasarrufa ait ise özel vekalet; eğer ‘Sen her şeyde vekilimsin’ gibi umumi ise o zaman da genel vekalet söz konusudur. Bu ikincisinde vekil, müvekkilin yapması caiz olan her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahip olur. Hanefilerden bazı alimlere göre bu durumda vekil, açıkça ifade edilmedikçe boşama, köle azadı ve vakıf tasarruflarına yetkili değildir. Kadihan’a göre böyle bir ifade ile vekil iskat (hak düşürümü) ve teberru konusunda yetkili olmaz. Bu istihšana dayanan bir görüştür ve çokları bunu esas almıştır (Yaran, 2011: 339).

Vekalet akdi; konusu itibariyle vekalet-i hassa, vekalet-i amme şeklinde düzenlenebilir. Hususi vekalet örnek olarak, kişi başka birisini belirli bir muamele için (nitelikleri belirlenmiş evini satmak veya filanca düşmanıya davalaşmak gibi) tevkil ederse o kişi adına bu muamelede belirlenen kriterler haricinde bir tasarruf yetkisine haiz değildir. Kişi, başkasını “Seni vekalet-i amme-i mutlaka ile umuruma vekil tayin ettim.” dediğinde kişi de kabul ederse vekalet-i amme tesis edilmiş demektir. Vekil, müvekkilin emtiasını muhafaza etme, emtiayı satma, müvekkil adına emtia satın alma, müvekkilin borcu için ödeme aracı olarak kullanma yetkisine haiz olmuştur. Diğer taraftan müvekkili adına iyilik yaparak teberruda bulunma yetkisine haiz değildir. Müvekkilin malını ivazlı bile olsa hibe etme, müvekkilin alacaklı olduğu borçtan dolayı borçluyu ibra etme, müvekkile ait mülkü veya emtiayı borç olarak verme gibi haklara haiz değildir. Vekilin böyle yapmış olacağı tasarruflar İmamı Azam Ebu Hanife’ye göre de caiz değildir.

Maliki mezhebinde de vekalet akdi, icab ve kabulle geçerlilik kazanmaktadır. Vekalet, kişinin şahsen yapma hakkı olduğu ve İslami prensipler açısından yapılmasında sakınca görülmeyen (şer ‘an niyabeti kabil olan), yani, bir kimsenin başkasına yaptırılması caiz görülen bir işi kendisinin hayatında yapmak üzere başkasını görevlendirmesi yani başkasına tefviz etmesidir. Vekaletler, vekalet-i amme bölümlerine ayrılır (Bilmen, t.y: 315).

Her akitte olduğu gibi vekalet akdinde de kural olarak icab ve kabul gerekir. Vekalet akdi için yapılan icapta, vekalet (akdin türü) ve aksin konusu (müvekkeli bih) belirlenmelidir. İcab ile belirlenen şeylerin diğer kişi tarafından aynen kabulü ile birlikte vekalet akdi oluşur (Tanrıverdi, 1998: 24).

Bir kişi, birisini özel bir konuda vekil tayin etmiş olsa ve diğer taraf sükût etmiş olsa, akabinde belli bir zaman sonra da o tasarrufu yerine getirirse vekilin bu eylemi kabul sayılır ve vekalet de tamamlanmış sayılır. Bir kişiyi gıyabında vekil tayin etse ve o kişi bunu öğrenirse, sonra da o işi yapsa veya kabul ettim dese yine hüküm aynıdır. Ancak eğer icabı, kabul etmediğine işaret eden bir şeyle öncelikli olarak reddetmiş, daha sonra tasarrufta bulunmuş ise o zaman bu tasarrufunda yetkisiz temsilci konumundadır. Çünkü onun reddetmesi ile icab batıl olmuştur. Buradan da anlaşılıyor ki vekalette, icab ve kabulün aynı mecliste olması şart değildir (Yaran, 2011: 339).

Müvekkilin, vekalet verdiği tasarrufta bulunma yetkisine sahip olması gerekir. Çünkü o, sahip olmadığı bir şeyi başkasına temlik edemez. Öyleyse bir insanın kendisinin yapması caiz olan tasarruflarda başkasını vekil tayin etmesi caizdir. Fakat kısas, bundan istisna edilmiştir. O konuda başkasını vekil tayin etmek caiz değildir. Çünkü kısas anında bu yetkiye sahip olan kişinin kendisi hazır bulunursa onun merhamete gelmesi ve ceza uygulanacak kişiyi affetmesi muhtemeldir. (Yaran, 2011: 340).

Vekaletin hükmü, vekalet mevzusunda tasarrufu, vekaletin gereğine uygun olarak yaptığı takdirde vekilin, o konuda müvekkilin yerini almasıdır. Dolayısıyla o tasarruf müvekkil açısından sanki onun tarafından yapılmış gibi nafiz olur. Bu durumda o tasarruf müvekkil tarafından yapılacak olsaydı hangi hükümleri ifade edecekse o hükümleri ifade eder (Yaran, 2011: 341).

1.2.2.2. Vekaletin Şartları

Müvekkilin, vekalet konusu olan eylemin – arizalardan kat 'an nazar- bizatihi yapmak üzere yetkin olması vekalet akdinin geçerliliği için esastır. Akli dengesi yerinde olmayanın veya gayri mümeyyiz olan çocuğun kendisinin yapacağı iş için başka birine vekalet vermesi geçerli değildir. Sebebi ise bu kişilerin kendilerine ait malları üzerinde tasarruf yetkilerinin olmamasıdır. Tasarruf yetkisine haiz olmayan kişinin o tasarruf yetkisini başka bir şahsa temlik ve tefviz etme yetkisi bulunmamaktadır. Mümeyyiz çocuğun vekalette bulunması ya da ticaret yapılması velisinin icazetine bağlıdır. Zarar doğuracağı belli olan veya zarar olasılığı bulunan işlemlerde velisinin izni olsa da temyiz kudretini haiz çocuğun başkasına vekalet vermesi geçersizdir. (Bilmen, t.y: 316).

Vekilin aklı başında, temyiz kudretine haiz olması esastır ancak baliğ, basir olma şartı yoktur. Temyiz kudretine haiz çocuğun, yetkilendirilmediği veya yetkin olmadığı bir işlemde malın teslimi veya bedelin kabzedilmesi şeklinde yaptığı hukuki sözleşmeler kendisini değil, müvekkili bağlar. Temyiz kudretine haiz çocuğun, mezun bulunması durumunda yaptığı eylemler için hukuki akitler kendisini bağlar.

Vekil, vekalet konusu iş ile vekil kılındığından haberdar olması yani vekalet vakıf olması esastır. Şahsın, başkası tarafından bir malın satılması için vekil kılındığında bu vekaletten haberi olmadan o malın satılması durumunda, bu satım akdi fuzuli satış hükmünde olup, müvekkil ve vekil onayı olmadan satış işlemi geçerlilik kazanmaz.

Vekaleten yapılan işin yani Müvekkelün bihin aşırı surette belirsiz (meçhul) olmaması şarttır. Bundan ötürü bir kimsenin çözümü güç anlaşmazlık bulunması durumuyla (cehalet-i fahiş) belirsizlik içeren bir iş için vekil tayin edilmesi geçerli olmaz (Bilmen, t.y: 317). Örneğin şahıs, başka birisine belirli bir tutarda altın vererek “Bu altınlarla beni için bir şeyler satın al” derse söz konusu vekalet akdi caiz değildir. Buradaki durum çözümü güç bir anlaşmazlık doğurabilecek bir durumdur. Ama “Şu altınlarla iki evden birisini kirala.” derse söz konusu vekalet akdi caizdir. Buradaki bilinmezlik daha az zorluk ve belirsizlik içermekte yani yesirdir.

Ukud, muamelat ve saireden ibaret olan konularda tevkil mutlaka caizdir: Beyi, şıra, icare, iare, istiare, ida, rehin, irtihan, şirket, kısmet, hibe, istihab, sadaka, ikraz, kabzı düyun, kabzı ayan, nikah, talak, hulü, itak, ikrar, husumet, talebi şüf'a ayıb ile red, müsalaha, ibra, tazirat. Tüm sayılan akit nevilerinin tesis edilmesi ve tesis edilen akdin geri alınması muameleleri için de vekalet verilmesi caiz kabul edilmektedir (Bilmen, t.y: 318).

Kişi, kendi adına ya da başka bir kişi adına yapabildiği muamelelerin icrasında başka bir kişiyi vekil tayin edebilir. Fakat borçlanma (istikraz), yemin etme hususlarında vekil tayin edilmesi istisnadır (Bilmen, t.y: 318). Kişi, kimseye ait olmayan dağdaki odunları toplamaya ya da sahipsiz bir yer üzerinden maden çıkarmak üzere başkasını vekil tayin etmesi geçerli sayılmaz. Vekil tayin edilen kişinin edineceği bu tür ürünlerin sahipliği müvekkilde değil kendisindedir. Şahıs, kendisi namına borçlanmak için başkasını vekil tayin etmesi geçerli değildir. Karz işlemi mülkiyetin esas olması ve kabzedilmesiyle tamamlanacak olması, kabzedilecek şeyin başka şahsın mülkünde olması ve hasebiyle; malın kabzedilmesi amacıyla vekile mukriz tarafından verilen talimat emir batıl sayılır.

Bu durumda vekil tarafından müvekkil adına borçlanılan şey müvekkil mülkünde sayılmaz. İstikraz edilen şey vekil uhdesinde zayi olduğunda mukriz müvekkil yerine vekilden alabilir. İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre Müslümanın domuz ya da şarabı doğrudan kendisinin satmasında icazet bulunmasa dahi bu ürünleri satması için gayrimüslim birini vekil tayin etmesi caiz görülmektedir. Sebebi ise Müslümanların domuz ve şarabı satamıyor olması, şer'i açıdan yasak olmasındandır ancak vekalet muteber olmaktadır.

Namaz veya oruç şeklindeki bedeni yapılan ibadetler için vekil tayin edilmesi caiz görülmemektedir. Fakat mali ibadetlerden olan zekât, kurban, sadaka gibi şeylerde vekalet caizdir. Hac ve umre şeklindeki beden ve mali olarak yapılan ibadetler için yükümlü doğrudan bu ibadeti yapmaktan aciz durumdaysa vekil tayin edilmesi caiz görülmektedir (İlmihal I, 1998: 566).

Vekilin cinsiyeti, hürriyeti ve dini gibi koşullar bağlayıcı değildir. Örneğin bir bayan erkeği veya bir Müslüman bir Hristiyanı vekil tayin edebilir. (Bilmen, t.y: 319).

Maliki'ye göre; vekilin hür olması, reşit olması, akli baliğ olması vekaletin şartlarındandır. Vekalet konusu işin, şer'i açıdan uygun olması gerekmektedir. Alım, satım, kira, ortaklık, havale, ödeme, borcun tahsili; şeklindeki konularda vekil tayin edilmesi caizdir. Bedeni ibadetlerde vekalet icazet verilmemiştir. Zekât verilmesi gibi mali ibadetlerde vekil tayin edilmesi caiz kabul edilmiştir. Hacc ibadetinde ise vekillik konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır (Bilmen, t.y: 320). Yine Maliki'ye göre vekil tayin edilmesinde Müslüman olma şartı bulunmamaktadır. Gayrimüslim şahsa vekalet verilebilir veya bu şahıs başkasını vekil tayin edebilmektedir. Diğer taraftan Müslüman birisinin kendisine ait işlerin yürütülmesinde Müslüman olmayan birisine vekalet vermesi sahih değildir. Sebebi ise Müslüman olmayan şahsın şer'i hükümlere aykırı tasarruflarda bulunması ihtimalidir.

Şafiilere göre; müvekkilin ve vekilin basiret ve ehil sahibi olması vekaletin şartlarındandır. Çocuklar, mecnunlar vekil veya müvekkil olarak tayin edilemez. Vekalet konusu şeyin, vekalet anında vekil yedinde ve mülkünde olması gerekmektedir. Kişinin gelecekte sahip olması beklediği mülkü satmak ya da henüz nikah kıymadığı birisini boşamak için başka bir şahsa vekalet vermesi geçerli değildir. İbadet, şehadet,

yemin akitlerinde vekalet geçerli değildir. Sadaka, zekât, kurban ve aciziyet durumunda hacc gibi hususlarda vekalet caiz görülmektedir. Alım, satım, kiralama, hibe, seleme, rehin, fesih, borcun kabzı, dava, arazinin ihyası gibi konularda tevkil sahih kabul edilmektedir (Bilmen, t.y: 321). Vekalet konusu işin bilinir yani malum olması gerekmektedir. Cehalet-i tamme ile meçhuliyet içermesi halinde vekalet geçersiz sayılır. Örneğin birisi başkasına “Seni her tür işlemimin yapılması için vekil kıldım.” derse belirsizlik, garar ve büyük oranda bir aldanma içerebilmesi sebebiyle vekalet akdi geçersizdir. Müvekkilin karısını boşama, kölelerin azat edilmesi, mallarını sadaka olarak dağıtılması şeklinde vekaleti caiz görülmeyen muamelelerde bu tür geçersiz sayılan vekalet akdi içerisine girebilir. Aynı hükme göre kişi; herhangi evin satın alınması için vekil tayin edildiğinde evin mahallesi, sokak gibi niteliklerinin açık bir şekilde beyan edilmesi önem arz etmektedir.

Hanbeli'ye göre müvekkil ve vekilin belirli olması, tasarruf ehli olması gerekmektedir. Vekalet konusunun şer'i açısından caiz olan bir iş olması gerekmektedir. Şahısların hukukundan doğan akitlerin tesisinde ve fesihlerde vekalet caizdir (Bilmen, t.y: 322).

Zahirîlere göre de vekalet, esasında yardımlaşma ilkesine dayanan (teavün vecibesine müstenid), meşru yani geçerli yasal bir akiddir. Vekalet, beyi (satma) ve şirada (satın alma), icarede (kiralama), tebliği inkahda (nikah tebliği), taleb-i hukukda (hukuki bir talepte bulunma), itay-ı hukukda (hukuki bir fiili yerine getirme), ahz-ı kıssasda (kıssas yapma), tezkiyede (aklama, temize çıkarma) caiz görülmektedir. Bu konuda müvekkilin hazır ya da gaib olması farketmez yani hepsi aynı hükmü taşımaktadır, müsavidir. Diğer taraftan ikrar, inkâr, ibra; af, sulh, talak, ric'at, itak, tedbir, İslam'a riddet, tövbe, akd-i hibe, akd-i kefalet gibi muamelelerde vekil tayin edilmesi caiz görülmemektedir. Nas ile sabittir ki bir kimsenin başkası namına söz söylemesi caiz olmaz. Doğrusu şudur ki asıl olan, bir kişinin aleyhine başkasının sözünün hükmünün geçersiz olmasıdır.

1.2.2.3. Vekaletin Genel Hükümleri

Tevkilin şamil olduğu yani vekalet konusuna tabi olan şeylerde vekil için vekalet-i tasarruf durumu vardır. Bir kişiye, bir emtiayı almaya mutlak surette vekalet verildiğinde emtiayı uygun gördüğü bir bedelle satın alabilmektedir. Müvekkil tarafından bu durumun kabul edilmemesi söz konusu değildir.

Nikahta, boşanmada, borçlanma akdinde, ortaklık kurulmasında, ibra akdinde, rehin alınmasında, emanet alınmasında, hibede ve sadaka kabulünde, vekil tarafından

sözleşmenin müvekkile izafe edilmesi gerekmektedir. Vekilin bu tür akitleri müvekkile izafe etmesi ile kendisine resul mertebesi addedilir. Diğer taraftan vekilin bu tür bir sözleşmeyi müvekkil lehine ve onun adına muzaf kılmaması durumunda akit, müvekkili bağlamaz (Bilmen, t.y: 323).

Sözleşme hukuku (hukuku akid), malın (mebii) teslimi ve malın bedelinin (semen) teslim alınması veyahut ecir sahibinin (mecurun) ücretinin teslimi olmak üzere iki kısımdan oluşur ki bunları ifa etmek vekil için zorunludur. Diğer kısım olan, malın (mebii) kabzedilmesi, malın bedelinin talep edilmesi, mebiin ayıbından dolayı bayi ile çatışma (muhasama), ecir sahibinin ücretinin kabzedilmesi şeklindeki hukuki konuları yerine getirmesi, vekil için vacip olmaz.

Vekilin eli, medyunun veya müstevdein (borçlu) eli gibi bir yedi emanettir. Beyi (satım) ve şiraya (alım), borcu ifaya, bir malı kabza vekil olan kişinin vekalet dolayısıyla teslim alınan (makbuz olan) mal, kendi elinde bir emanet veya vedia hükmündedir. Vekaletten azil edilmiş olsa bile malın kendisi ya da vekili yedindeyken kusuru, suçu kabahati bulunmadığı durumlarda zayi olması halinde kendisine tazmin yükümlülüğü doğmaz. Diğer taraftan müvekkil emtiayı talep ettiği zaman vekil malı teslim etmekten imtina etmesi halinde bundan dolayı zayi olması durumunda emtiayı tazmin yükümlülüğü doğar yani zamin olur.

Kişi, tevkil edildiği konuda bir başka şahsı vekil tayin etmesi geçersizdir, ancak müvekkilin icazeti ile geçerlilik kazanır. Borcu yani deyni kabza vekil olan, kendi eminini bu teslimata vekil tayin edebilir (Bilmen, t.y: 327).

Bir vekil müvekkilinin talimatı doğrultusunda vekaleti icra etmesi halinde müvekkilünbih olan emtia helak olsa dahi vekilin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Vekaletin koşula bağlanması ve vadeye tabi olması durumunda vekilin bu durumuna uygun hareket etmek gerekir. Bundan dolayı bir kimse, şu süreye kadar borcunu ödemezse rehni satıp bedeliyle borcunu ödemek için bir kişiye vekalet verse vekil, süre dolmadan rehni satışını yapamaz, sattığı takdirde satış akdi geçersiz sayılır.

Vekalette ücretinin tahsisi, vekalet akdi kurulurken koşul olarak kararlaştırılmasına ya da tevkil edilen kişinin durumuna bakılarak tayin edilir. Vekalet akdinde şayet ücret koşul olarak belirlenmişse, vekaletin ifası ile birlikte vekil ücreti hak etmiş olur. Keza,

ücretin koşul olarak belirlenmediği durumunda vekilin ücretli hizmet sınıfından olması halinde vekil ücreti hak etmiş olur. Vekalet akdinde ücretin koşul olarak belirlenmediği ve vekilin ücretli hizmet sınıfından olmaması halinde, yapılan vekalet işi teberrü akdi hükmünden sayılır, herhangi bir ücretin talebi gerekmez (Bilmen, t.y: 328).

Malikilere göre vekalet ile ilgili aşağıda maddeler halinde belirtilen hükümler bulunmaktadır: (1): Satıma yani bey'e vekil olan, malın yani mebiin bedelini (semenini) talep etmeye ve teslim almaya (kabza) yetkili (salahiyettar) olur. Satın almaya tevkil edilen de malı teslim almaya yetkisi bulunur. Müvekkil tarafından, ayıplı malı almaya tevkil edilmiş olması durumunda vekaleti alan, şayet vekalet konusu iş umumu ilgilendirmiyorsa vekaleti geri çeviremez. (2): Vekilden satmış olduğu veya satın almış olduğu malın bedeli istenir. (3): Müşterinin, tevkil edilen şahsa vekalet verildiği bilmemesi durumunda malın ayıplı olmasından ötürü reddetme veya mala el koyma şeklinde sözleşmeyle vekilce talep edilir ve öncesinde müvekkile başvurulur. Bu durumda müşteri hem vekile hem de müvekkile rücu edebilir. (4): Vekilin, müvekkile ait malı belirlenen fiyattan az bir bedel noksanına satarsa akit geçerlidir, müvekkil isterse satım akdine onay verebilir isterse fesih edebilir. Vekilin, müvekkil adına bir malı belirlenen fiyattan fazlasına satarsa akit müvekkil adına geçerli olmaktadır. Ancak belirli bir bedel fazlasına aldığı anda akdin geçerliliği kritik edilir. Kırk altında iki altın, altmış altında üç altın fazlasıyla satın alma şeklindeki orandan fazlalıktan ötürü geçerliliği olmaz. Nas ile sabittir ki vekil bu miktardan fazlası ile yaptığı akitlerden sorumludur. (5): Vekilin, müvekkil aleyhinde muamelede bulunması söz konusu değildir. (6): Müvekkilin, tevkil edilen şahsa örneğin, "Bana vekaleten şu kadar lira, ikrar etmeni istiyorum." derse vekil tarafından ayrıyeten ikrara gerek kalmamakta ve müvekkilin bu ikrardan dönmesi veya vekili azletmesi söz konusu olamaz. (7): Kişi, eylemi yapamayacağına yemin ettiğinde o işi tevkil ettiğinde yemini bozmuş olur. Sebebi ise tevkil edilen kişinin fiili, müvekkilin fiiline eş değerdedir (Bilmen, t.y: 329). (8): Vekil emin hükmündedir. Özel vekalet ile vekil kılınan kişi, bir malı borçludan alarak muhafaza ettiği belli ise borçlu deynden kurtulur. (14): Vekili has, müvekkilin açık bir şekilde oluru olmaksızın bir başkasına vekalet veremez. Müvekkilünfih olan konu, vekilin üstesinden gelebileceğinden fazlaysa vekilin kendisi için destek olacak kişiyi ortak olması için vekil kılabilir (Bilmen, t.y: 330).

Şafiilere göre de vekalet ile ilgili şu gibi hükümler bulunmaktadır: (1): Satıma kati suretle tevkil edilen kişi, malı sadece bulunulan yerdeki dolaşımda olan nakit parayla

satabilmektedir. Malı veresiye veya gabn-i fahiş ile satamaz. Buradaki amaç, çoğu kez işlemlerdeki fazlalık miktarı üzerinde tam olarak anlaşma sağlanamamış olmasıdır (yirmi altına dört altın vb). Bunun gibi durumlarda örf'e dayanmak gerekir. (2): Müvekkil, veresiye satmaya vekil tayin edilirse; eğer süre belirlenirse o süreye uygun hareket edilir. Süre belirlenmezse, eski hali ile geçerlidir. Malın yani mebiin veresiye satılması süresi hakkında herkes tarafından bilinen bir örf bulunmaz ise müvekkil için yararlı olacak bir süre ile satılması gerekir. (3): Satıma yani bey 'e vekil olan, asıl olan akde göre bedeli kabz, malı teslim etme hakkını elde eder. Semeni yani malın bedelini teslim almadıkça malı teslim edemez. Kendinin almış olduğu inisiyatifıyla teslim ettiği takdirde müvekkile karşı malın bedelini tazmin yükümlülüğü doğar. (4): Ücretli bile olsa vekilin eli bir yedi emanettir. Çünkü vekil, elinde bulundurma ve tasarruf etme hususunda müvekkilinin yardımcısı konumunda yani naibidir. Vekalet, esasında bir iyilik akdi yani akdi ihsandır. Zaman ise bu durumdan beridir. Fakat vekil süre konusunda taaddide bulunur yani haddi aşarsa tazmin ile mükellef olur yani zamin olur. Vekalet, tasarruf yapmak için bir izindir. Emanet ise bunun üzerine meydana elen müterettib bir hüküm içermektedir. (5): Emin olma vasfından ötürü vekilin, yedindeki emtiyanın zayi olduğu ya da emtiayı veyahut bedelini müvekkile verdiği halde geri çevrildiğini ileri sürse yemin ile onanır. Şayet vekalet akdinde ücret şart koşulmuş ise vekil tarafından müvekkilin reddettiği iddiası satışın olmadığını göstermez. (6): Tevkil edilen kişinin emin olma vasfı ortadan kalkarsa, malın zayi olduğu veya müvekkil tarafından red edildiği iddiası geçerli değildir. (7): Müvekkilin, borca karşılık ödenmek üzere tevkil ettiği şahsa malı teslim etmesi akabinde vekilin bu malı alacaklı kişiye teslim ettiğini savunsa, alacaklı şahıs da malı teslim olmadığını iddia ederse alacaklı yemin etmesiyle haklı bulunur (Bilmen, t.y: 331). (8): Vekilin, doğrudan icra edebileceği nitelikteki bir muamelenin yapılması için başka şahsı müvekkilin müsaadesi olmadan vekil tayin edememektedir. (12): Müvekkilin satılması planlana malın belirli kişiye veya belirli bir vakitte ya da belirli bir yerde satılmasına talimatı vermişse vekilin bu şartlara riayet etmesi gerekmektedir. (13): Müvekkil satılması planlana malın bedelini belirlemişse vekilin bu bedelden daha aşağı tutarda satması caiz olmaz. Belirlenen tutardan fazla bir bedelle satılmasına herhangi bir beis yoktur. Bu duruma örf veya adet müsaidir.

Hanbelilere göre de vekalet ile ilgili şu hükümler vardır: (1): Vekaletle yapılan fiillerde sözleşmenin hukuku ve geçerliliği (hukuku akd), müvekkile aittir. Mesela, malın teslim alınması (mebii kabz), malın bedelinin tahsili (mebiinin semenini teslim), kusurlarda yani ayıptan ötürü reddetme şeklindeki hak ve yükümlülükler müvekkile aittir. Sebebi ise mülkün müvekkil adına geçmesidir (Bilmen, t.y: 332). (2) Müvekkilin gümüş parayla satılması şeklinde talimat vermesi durumunda vekilin malı altın ile satması veyahut tersi durumda işlem sahih olur. (3): Vekil emin hükmündedir. Hatta vekilin azil edilmesi durumunda bile yedindeki müvekkelünfih elden yine emanet olarak kalır. Kusuru (taaddisi) olmaksızın telef olsa tazmin etmesi gerekmez yani zamin olmaz. (4) Vekaletler adaletle ilgili değildir. Farklı dine mensubiyet de tevkile mâni değildir. Bir Müslüman bir gayrimüslimi vekil tayin edebilmektedir. (5) Vekalet akitleri geçici veya muallak olarak düzenlenebilir.

Zahiriler açısından tevkil edilen kişi, icazeti mevcut konularda müvekkil adına tasarrufta bulunabilir. Vekil müvekkilinin talimatlarına tam olarak sadık kalır. Tersisi durumda yapmış olduğu tasarruf red olunur yani hüküm ifade etmez. Vekilin, müvekkilin talimatlarına uymayıp hakkına tecavüz etmesi haramdır. Kuran’da “*Haddi tecavüz etmeyiniz. Şüphesiz ki Hak Teala mütecaviz olanları sevmez.*” emredilmiştir. (Bilmen, t.y: 333).

1.2.2.4. Satın Almaya (Şiraya) Vekalet

Kişi, birisini satın almak üzere vekil tayin ettiğinde alınması talep edilen malın türünü açık bir şekilde bildirmesi gerekmektedir. Satın alınacak cins birbirinden farklı çeşitli özellikler ihtiva ediyorsa (mütefavit neviler) yalnız cinsi beyan etmek yetmez, türünü (nev’ini) veya değerini de (bahasını) beyan etmek gerekmektedir. Çünkü müvekkilünbihin, vekalet akdinin icra edilebileceği düzeyde belirli olması gerekir (Bilmen, t.y: 334).

Vekil edilen şeyin (müvekkilünbihin) miktarı, yani ölçü birimi (mekilattan) ise ölçüğü (keyli), tartı ile hesaplanacaksa (mevzunattan ise) ağırlığı yani ederi (vezni) ve bedeli (semeni) beyan edilmesi gerekmektedir. Beyan olunmaz ise vekalet geçersizdir (Bilmen, t.y: 336).

Belirli (muayyen) bir şeyi satın almak üzere tevkil edilen şahıs, vekalet konusu malı kendi adına veya başka bir şahıs için satın alması geçersizdir. Satın alma aşamasında “Bu malı kendi adıma satın alıyorum.” demiş olsa dahi kendisi adına satın alınmış

olmaz, müvekkili adına alınmış gibidir. Müvekkilin akdin tesis edildiği yerde hazır bulunması halinde vekilin “Bu malı kendi adıma satın alıyorum.” demiş olsa ancak o zaman mal, vekile ait olmaktadır. Bu sayede vekilin kendini vekalet akdinden azlettiği, müvekkilin ise durumdan bilgi sahibi olduğu sabittir (Bilmen, t.y: 338).

Gelişigüzel bir şekilde (laalettayin) satın almaya (iştirā) vekil olan, müvekkili bunu emir etse bile, kendi malını müvekkiline satamaz, bu geçerli değildir. (Bilmen, t.y: 339).

Tevkil edilen kişi, müvekkili tarafından daha önceden satılan bir malı tekrar müvekkilinin namına vekalet akdine dayanarak alamaz (Bilmen, t.y: 340).

Vekil tarafından, alınan emtia, vekil yedinde kazara zayi olduğunda müvekkilin hesabına telef olmuş sayılır. Vekilin eli yed-i emanet hükmündedir. Vekil malın bedelini müvekkilinden alana değin malı yedinde tutabilir. Emtia veya mal vekilin bu hapis etmesi veya yedinde tutması akabinde telefı ya da zayi olması söz konusu olduğunda İmamı Azam ve İmam Muhammed’e göre bedelini vekilin vermesi icap etmektedir.

Şiraya ve isticare tevkil edilen kişi, müvekkilin onayı ve müsaadesi olmadan beyi veya icare sözleşmesini karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle feshedemez. Ancak müvekkil bu tür akitleri ikale edebilir (Bilmen, t.y: 341).

1.2.2.5. Satmaya (Bey’e) Vekalet

Bey’e vekalet caizdir. Satım akdinin, hukuki şartlarındaki sakatlık nedeniyle hükümsüz olması durumu, vekalet akdinin geçerliliğine engel değildir (Bilmen, t.y: 341).

Müvekkilin malın bedelini türünü baştan belirlemesi durumunda vekilin başka tür bir bedel ile satması caiz değildir. Müvekkilin aynı şekilde bedelin miktarı veya vasıflarını baştan belirlemesi durumunda vekilin bu miktara oranla daha az veya bu niteliklerden daha aşağı bir vasfa sahip bir semen üzerinden satması caiz değildir. Satarsa malın değerini müvekkile tazmini gerekir. Diğer taraftan belirlenenden daha güzel ya da fazla niteliklere haiz bir semen üzerinden satmasında beis yoktur (Bilmen, t.y: 342).

Satım işleminin peşin bedel ile yapılacağı belirtilmişse, tevkil edilen kişi bunun hilafına davranamaz. Tevkil edilen kişi, veresiye satmış olduğu emtianın bedeli karşılığında rehin ya da kefil almasında sakınca yoktur (Bilmen, t.y: 343).

Müvekkilin, rehin ya da kefalet karşılığı satması talimat vermesi durumunda vekilin bu malı rehin ya da kefil almadan satması geçerli olmaz. Herhangi bir teminat almadan müşteriye satış yapması halinde akdin geçerliliği müvekkilin icazetine bağlıdır ve müvekkil isterse bedelini tazmin edebilir.

Bey'e vekil olan, sattığı malın semenini müşteriden almadığı halde kendi malından müvekkiline eda etmeğe mecbur olmaz (Bilmen, t.y: 344).

Satışa ve satın almaya tevkil edilen şahıs, eğer ücret almadan vekil tayin edilmişse satmış olduğu emtianın bedelini (semen) tahsil etmeye, almış olduğu malı kabz etmeye, önceden oluşan kusurlar dolayısıyla tazminle yükümlü tutulamaz. Fakat ecir değerinde olması hasebiyle, ücret ile satış yapmaya tevkil edilen kişi, emtianın bedelini ödemekle mükelleftir (Bilmen, t.y: 345).

1.2.2.6. Borcu Kabz ve Ödemede Vekalet

Bir borcu yani deyni tahsil etmeye kabza vekil kılınan kişi, borçluyu yani medyunu artık borçlu olmadığını ileri süremez yani ibra edemez, borcu borçluya bağışlayamaz, borcu başkası adına havale yapamaz. Ancak borca karşılık kefil alabilmektedir. Diğer taraftan asıl borçlunun beraatını koşul olarak ileri sürmek şeklinde kefil alması caiz değildir (Bilmen, t.y: 351).

1.2.2.7. Vekilin veya Vasinin, Başka Birini Vekil Tayin Etmesi

Başkasının yerine vekaleten tasarrufta bulunan kişinin, müvekkilin kendisini yetkili kılmamışsa veya konuyu vekilinin görüşüne iletmemişse o konuda başkasını vekil tayin etmesi uygun değildir. Başkasının yerine velayeten tasarrufta bulunan vasi, veli, vakıf nazırı gibi şahısların, başkalarını vekil tayin etmeleri de mümkündür.

Deli birisi, başkasına vekalet veremez. Çünkü onun tasarrufta bulunma yetkisi yoktur. Ancak temyiz kudretine haiz bir çocuk, sahip olduğu yetkiler hususunda başkasına vekalet verebilir ve eğer faydalı bir işte vekalet vermişse bu vekil tayin işlemi geçerlidir. Ancak yararlı veya zararlı olma olasılığı ihtimal dahilinde olan bir mevzuda vekalet vermişse o zaman söz konusu işlem, çocuğun veli ya da vasisinin icazeti ile mümkündür.

- Vekilin, sözünün itibara alınan şahıs olması yani en az yedi yaşında temyiz kudretine haiz birisi olmalıdır. Reşit olması, akli baliğ olması veyahut hacr altında olması gerekmez. Buna göre bir insanın, deliyi vekil tayin etmesi sahih

değildir. Tasarruf ehliyetinin bulunmaması nedeniyle, çocuğun başka birisini vekil tayin etmesi de başka birisine vekil olması da sahih değildir.

- Vekalet konusu muamele, müvekkilin yetkisi dahilinde, kısas hariç, caiz ve vekilce malum olması şart olup bununla ilgili başka bir şart yoktur. Her türlü haklarla ilgili olarak mahkemede kendini temsil etmek (husumet), akit yapmak, kabızda bulunmak ve insanın mallarının yönetimi ile ilgili olarak yaptığı diğer işler hususunda vekil tayin etmek caizdir (Yaran, 2011: 340-341).

1.2.2.8. Vekaletin Sınırlanması

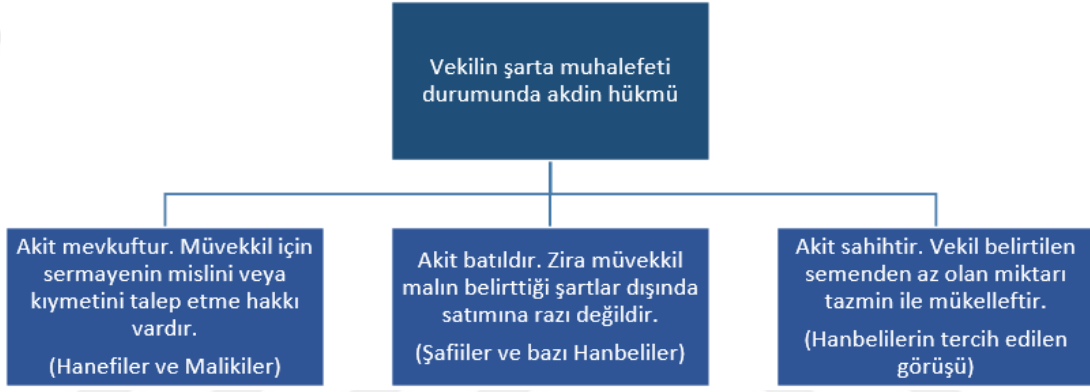
Birisi, bir başkasına ‘Seni aracımı satmak için vekil ettim.’ derse bu genel yani muallak vekalet olur. Diğer taraftan müvekkil, vekilin yetkilerini sınırlamak niyetinde ise, örneğin ‘Seni şu aracımı taksitli olarak yüz bin liraya satmaya vekil ettim.’ Şeklinde şart koşarsa o takdirde vekalet, sınırlı vekalet olur. Bu koşullarda vekil müvekkilin takdir ettiği konularda yetkileri sınırlanmıştır. Çünkü vekil, vekaleti ve yetkiyi, mütevekkilden almaktadır. Mütevekkilce verilmeyen yetkilere vekil sahip olamaz. (Yaran, 2011: 342).

Türk Borçlar Kanunu 510. madde içerisinde, vekilin vekalet akdini icrası sırasında uğramış olduğu zararların ödenmesi ve hakları düzenlenmiştir. Müvekkilin sorumluluğunun ispat yükü, ücretli ve ücretsiz şekilde düzenlenen vekalet akitlerine göre değişmektedir. Ücretsiz vekalet akdinde müvekkilin sorumluluğu, kusursuz sorumluluk ilkesine dayanmaktadır. Zararların tazmini yükümlülüğünün doğması için, vekil zararı ile vekalet akdinin icrası arasında geçerli illiyet bağı olması, vekalet icrasının akde uygun olarak yapılması gerekir. Müvekkilin kusuru olmadığını ispatlayamıyor olması şartı ise, müvekkilin ücret içermeyen vekalet akitlerinde kusursuz sorumluluğa haiz olması sebebiyle, ücretli vekalet akdi için geçerlidir. Müvekkilin, vekile ait zararı tazmin etme yükümlülüğü aynı kanunun 147.maddesinde 5 yıllık zamanaşımına tabi olduğu belirtilmiştir. Müvekkilin tazmin yükümlülüğü, vekil zararının ortaya çıktığı gün itibariyle muacceliyet kesb etmekte ve vekalet akdi konusu işin icrasının tamamlanması şartına bağlı olmamaktadır (Erkan, 2013: 469).

Şahısların menfaati (menafiu beni adem) üzerinde oluşan kira (icare-i ademi) yani iş akdi sınıfına giren yatırım vekaleti akdinde sermayenin tazmini hususu ile ilgili olarak;

vekilin kusuru bulunması halinde tazmin sorumluluğunun doğacağı, bankanın ecir-i müşterek sayılması halinde İmameyn'in görüşüne göre ecirin elinin yed-i daman kabul edilebileceği, mukayyet vekalette vekilin yetki sınırını aşmasının ağır kusur olarak değerlendirilerek tazmin sorumluluğunun doğacağı, kural olarak vekilin elinin yed-i emanet olması sebebiyle tazminde bulunmayacağı, mutlak vekalette vekilin emsal değerinin altında işlem yapmasının tazmin sebebi olacağı belirtilmektedir. İmameyn görüşlerine göre tazmin yükümlülüğü şekil 1.10'deki gibi özetlenebilir (Solak, t.y.: 7).

Şekil 1.11: İmameyn Görüşlerine Göre Vekalette Tazmin

1.2.2.9. Vekile Geniş Yetki Verilmesi

Müvekkilin, vekalet verdiği işin icra edilmesinde o işi, vekilin görüşüne iletmesi (tefviz etmesi) caizdir ve vekil, müvekkilin kendisine verdiği yetki sınırları içinde dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir. İsterse o işi bizzat kendisi ifa eder, dilerse de o işin icrası için bir başkasını vekil tayin edebilir. Başkası vekil edildiğinde ikinci vekil, birinci vekilin değil, mütevekkilin vekili konumundadır. İkinci vekil, mütevekkilin bizzat şahsı tarafından vekil tayin edilmiş gibi hüküm ifade etmektedir. Mütevekkilin işi, vekilin görüşüne tefviz etmemesi de olasıdır. Bu halde vekil, Mütevekkil kendisine açık bir şekilde izin vermediği müddetçe o işin yapılması için başka birini vekil tayin edemez. Çünkü mütevekkil başkasının değil, onun görüşüne razı olmuştur. İş vekilin görüşüne tefviz edilmemişse o vekil, mütevekkilin kendisine çizdiği plan ve usul çerçevesinde hareket eder. (Yaran, 2011: 342).

1.2.2.10. Birden Çok Kişinin Vekil Olması

Bir işin ifası için birden fazla şahıs vekil kılınmışsa, vekaletin tek bir sözleşmeyle veya ayrı ayrı sözleşmelerle verildiğine bakılmalıdır. Vekalet eğer ayrı ayrı sözleşmelerle yapılmışsa vekillerden her biri diğer vekillerin görüşünü almaktan ve onlara bilgi vermeksizin vekalet konusu işte tek başına hareket etme yetkisi bulunmaktadır. Bir vekil vekalet konusu işi yaptığı anda artık o yetki tamamlanmış olacağından diğer vekillerin o mevzuda vekilliği de sona erecektir. Ancak tüm vekillere aynı sözleşme ile müştereken vekillik verilmişse, o takdirde vekalet konusu eylem mutlaka müştereken yapılması gerekmektedir. Çünkü vekalet konusu eylemin yapılması yetkisi vekillerin her birine münferit olarak değil müşterek olarak hepsine birden verilmiştir. Yalnız vediaanın gasbedilmiş malın, akitle satılmış mebiinin iadesi, zimmet borcunun ifası gibi görüş almaya ihtiyaç duyulmayan hususlar ve muhakeme esnasında hâkim huzurunda davaya katılmak gibi birlikte olmanın mümkün olmadığı hususlar bu durumun dışında tutulmuştur. Vekillerin toplu halde davaya katılmaları mümkün değildir. Çünkü aynı anda hepsinin birden konuşmasının imkânı yoktur. Dolayısıyla dava esnasında ileri süreceği hususlarda diğerlerinin görüşünü aldıktan sonra bu vekillerden her birinin tek başına davaya katılma hakkı vardır (Yaran, 2011: 343).

Tek bir tasarruf için birden çok kişinin vekil kılınması; her vekilin ayrı bir vekaletle tayin edilmesi, tek vekaletle birden fazla kişinin vekil tayin edilmesi ve vekilin başka birisini vekil olarak tayin etmesi şekillerinde olabilmektedir (Tanrıverdi, 1998: 66-67).

Türk Borçlar Kanunu 511.maddesinde vekalet akdinde birden fazla müvekkilin müteselsilen sorumluluğuna yer verilmiştir. Aynı zamanda müvekkillerin borç ve yükümlülükleri açısından yasal bir teselsül karinesi bulunmakla birlikte, müvekkillerin vekilden alacağı için bu karine geçerli değildir. Müteselsilen sorumluluktan bahsedilebilmesi için, birden fazla müvekkilin bulunması, yapılan işten ortak bir fayda temin edilmesi ve birlikte vekil tayin edenlerde, işin birlikte icrasının yasal açıdan temel dayanağının olması gerekir. Bahse konu kanunun ilgili maddesi gereği, birlikte vekalet verenler bakımından müteselsil sorumluluk esasının benimsenmesiyle, birlikte vekalet verenler arasında kanuni anlamda adi ortaklık ilişkisi bulunmasa dahi, vekalet verenler

vekil tarafından görülen iş için adeta amaca özel (ad hoc) bir adi ortaklık oluşturmaktadırlar (Erkan, 2013: 469).

1.2.2.11.Vekalette Ücret ve Vekil ile Müvekkil Arasındaki İlişki

Vekalet genellikle ücretsiz olmaktadır. Fakat avukatların davalarda müvekkillerini savunması gibi ücretli olduğu durumlar da mevcuttur. Bu ikinci durumda vekil ecir-i has ya da ecir-i müşterek durumundadır. Taraflar vekalet akdi esnasında sükût etmişler ücretten bahsetmemişlerse örfün hakemliğine başvurulması gerekmektedir. Eğer örf böyle bir vekile bu durumda ücret verilmesini gerektiriyorsa o zaman vekilin hakkı emsal ücrettir. Ama örfte böyle bir şey yoksa o zaman ücret alamayacaktır (Yaran, 2011: 343).

Tarafların üzerinde anlaştığı bedele karşılık veya bedelsiz olarak vekalet caizdir. İbn Kudame ödüllü veya ödüksüz vekaletin caiz olduğunu belirtmiştir (İbn Kudame, 1968: 153). Mecelletü'l-Ahkam da yer alan konuyla ilgili madde şu şekildedir: “vekalette ücret şart koşulursa bu şart yerine getirilir ve vekil ücret almaya hak kazanır. Eğer şart koşulmazsa vekalet akdi ücret karşılığı değil karşılıksız olarak yapılır. Bu durumda vekilin ücret talep etme hakkı yoktur (Emin Efendi, 1991: 153).

Vekalet akdinde ücret belirlenmesi mecburi olmadığından vekalet akdi, eksik tüm tarafları borçlandırıcı bir akit halini almakta iken, ücret kararlaştırıldığı takdirde iki tarafa borç yükleyen akit şekline bürünmektedir (Erkan, 2013: 467).

Vekil ile müvekkil arasında ilişki aralarında yapılmış olan akde bağlıdır. Mesela satış yapmaya vekil kılınan şahıs, satış yapılacak olan malı müşteriye teslim etme yükümlülüğünden, alış yapmaya vekil kılınan şahıs ise, malın bedelini satıcıya ödeme yapmadan kaçınmaz. Müvekkil ile vekil arasında hem icare hem de vekalet sözleşmesi kurulmuş ise o takdirde vekilin müvekkil ile olan bağı icare akdine bağlı olup, işçi ve işveren arasındaki hukuka tabi olur. Vekil, icare akdini gereği olarak vekalet konusu işi yapmak zorunda olup, feshedilmedikçe de sorumlulukta kaçınmaz. Diğer taraftan taraflar arasında icare akdi olmadan sadece vekalet akdi kurulmuş ise, vekil müvekkili için yardım eden, ona teberru eden konumundadır. Müvekkil bu durumda o işi yaptırmak için vekili zorlayamaz, vekil de istediği zaman vekaletten cayabilir. Satış için vekilliği üstlenen kişi, müşteriden malın bedelini almadıkça müvekkiline ödeme zorunluluğu veya hatta satış bedelini müşteriden talep etme zorunluluğu

bulunmamaktadır. Aynı mantık çerçevesinde satın alma için vekilliği üstlenen kişi, satıcıdan malın teslim edilmesi talebi için zorlanamaz. (Yaran, 2011: 351).

1.2.2.12.Vekaletin Sona Ermesi

Müvekkilin, tevkil ettiği şahsı istediği zaman vekalet akdinden azledebilme yetkisi vardır. Sebebi ise vekalet akdi, müvekkile ait bir hak olup, iptaline yetkilidir. Ancak, Serahsi'ye göre bu hususta esas şudur ki, müvekkil “Ben seni bütün vekaletlerden azlettim” derse bu azil, muallak olan veya olmayan tevkil için de geriye doğru işler yani geçerli olur. (Bilmen, t.y: 354).

Vekalet akdi, tarafların anlaşmaya varması, süreli ise sürenin bitimiyle sona erecektir. Ayrıca tarafların borçlarını ifa etmesi veya tarafların idare beyanları (azil/istifa) ile de akit sona ermektedir. Diğer taraftan tarafların ölümü, ehliyetin kaybı veya iflası ile de akit son bulmaktadır (Tanrıverdi, 1998: 97).

Vekalet aşağıdaki hallerden biri ile sona erer:

- Müvekkilin vekalet ile vekile ilettiği tasarruf yetkisini kendisinin bizzat yapması. Buna göre vekilin yapacağı bir eylem kalmamıştır ve vekaletten azledilmiş olmaktadır.
- Vekilin vekaletle konu olan eylemi icra etmesi. Buna göre vekaletin konusu sona ermiştir.
- Vekalet sözleşmesinde tasarruf yetkisinin kullanılacağı konudaki aynın helak olması. Bir kişinin bir hayvanı satmaya vekil olması ve o hayvanın helak olması. Bir kişinin belirli bir para ile bir ev satın almaya vekil kılınması ve o paranın teslim edildikten sonra müvekkil tarafından harcanması veya o paranın çalınması yahut vekilin o parayı kendi ihtiyacı için harcaması gibi.

Bu üç halde vekilin görevinden çıkarılmış olması, onun bunu bilmesine ait değildir, durumu bilmesede görevinden çıkarılmış olur:

- Vekilin sürekli delilik hali⁸ sebebiyle vekil olma ehliyetini kaybetmesi. Müvekkilin bu vekilin deliliğini bilmesi de şart değildir. Vekalet ehliyetini kaybettikten sonra tasarrufta bulunulursa bu tasarruf geçersiz yani batıl olur. Tasarrufta bulunulduktan sonra ölü hali gerçekleşirse vasisi varsa sözleşmenin hukuku vasisine, vasisi yoksa müvekkile raci olur. Bu son durumda hâkim akdin hukukunu yerine getirmek üzere ona bir vasi tayin edebilir.
- Müvekkil tarafından vekilin vekaletten azletmesi. Hem vekilin hem de müvekkilin vekalet akdini fesih etme yetkisi vardır. Vekil, azilden haberdar olmadan tasarrufta bulunacak olsa bu tasarrufu müvekkil üzerinde etki etmektedir.
- Müvekkilin vekalet verdiği mevzuda tasarruf ehliyetini kaybetmesi. Müvekkil delirse veya ölse vekil bu durumu bilmesede dahi azledilmiş olur. Bu durumu bilmeden tasarrufu yerine getirirse de vekilin bu tasarrufu kendisini etkilememektedir.
- Vekilin vekaletten kendi isteği ile çıkması. Müvekkilin zarara uğramaması için yani bir aldanma olmaması için vekil, müvekkil durumdan haberdar olduğu anda azledilmiş sayılır.

Vekilin görevinden çıkarılmış olması, bu vekalet akdine başka birinin hakkı alakalı olmadığı takdirdedir. Eğer başkasının hakkı da varsa, bu takdirde onun hakkının zayi olmaması için vekil ancak onun izniyle azledilmiş olmaktadır. Mesela bir davanın taraflarından birinin talebi üzerine diğer taraf için vekil tayin edildiye veya bir kişi rehini satmaya vekil edilmişse durum bu şekildedir. Borçlu kendine ait bir malı rehin olarak alacaklıya vermiş ve o şahsı borcunun vadesi gelince semeninden alacağını tahsil etmek üzere onu satmaya vekil etmişse veya bu maksatla başka birisi vekil tayin edilmişse o vekil, müvekkilin azletmesi ile de kendisini vekaletten çıkarmakla da müvekkilin ehliyetinin kaybolması ile de mün'azil olmamaktadır. Hak sahibinin bir aldanmaya maruz kalmaması için, ancak hak sahibinin rızası ile mün'azil olmaktadır.

⁸ Ebu Hanife ve Muhammed'e göre bir ay süren delilik sürekli deliliktir ve fetva da buna göredir. Sefeh sebebiyle hacr altına alınan kişi ise vekaletten azledilmiş olmamaktadır (Yaran, 2011: 353).

Ama vekil delirirse veya ölürse bu durumda vekaletin devam etmesi mümkün değildir. (Yaran, 2011: 352-354).

Bütün vekalet sözleşmelerinde taraflar arasında özel bir güven ilişkisinin bulunduğunu söylemenin mümkün olmadığını, günümüzde vekalet sözleşmesinin birbirinden çok farklı iş görmeleri kapsayan geniş bir uygulama alanı bulması karşısında, iş görmenin içeriğine dayanan genellemeler yapmanın pek mümkün gözükmediğini ileri sürmektedir. Vekalet sözleşmesinin güncel gelişmelere bağlı olarak uygulama alanının genişlemesi ve değişmesi, bu sözleşmenin tarafları arasındaki ilişkinin her durumda özel bir güvene dayalı olduğunun kabulünü zorlaştırmaktadır. Avukatlık veya hekimlik gibi tipik vekâlet sözleşmelerinde dahi, sözleşmeyi her zaman sona erdirmeye hakkının her zaman var olması gerektiği eleştiriye açıktır. Vekalet sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesi de yeterli koruma sağlayabilecektir (Sarı, 2004: 70-71).

Hukukta vekaletin sona ermesi başka bir kaynakta şu yollarla olmaktadır:

- Müvekkilin azletmesi: Vekaletin, bir gayri lazım sözleşmelerden olması nedeniyle müvekkil, başka kişinin hakkını korumak suretiyle vekili istediği zaman azledebilmektedir. Bu şekilde yapılan aziller, azl-i hakiki olarak nitelendirilmektedir. Bu azil türünde, vekile azledilmeden evvel bilgi verilmesi gerekmektedir. Eğer azil ile ilgili olarak vekile haber verilmemesi durumunda, azli öğrenmesine kadar geçen süre içerisinde yapılan tasarrufların hepsi müvekkil adına yapılmış sayılır.
- Müvekkilin vefatı, akli melâikelerini kaybetmesi, dinden çıkması gibi sebepler de vekil azledilerek vekalet akdini sonlandırılabilir. Bu şekilde olan azil işlemleri, azl-i hükmi olarak isimlendirilir. Bu azil türünde, vekile bilgi verilmesi şart olmayıp, müvekkilin vefatından haberdar olmasa dahi, vefat anından itibaren yapılan tasarruflar vekilin kendisini bağlamaktadır.
- Vekil, ücret karşılığı tesis edilmemiş olan vekalet akitlerinde, kendisini vekalet akdinden azlederek akdi sonlandırabilir. Diğer taraftan ücret mukabili tesis edilen vekalet akdinde akit konusu işin tamamlanmaması halinde vekil kendisini vekalet akdinden azledemez. Vekil kendini vekalet akdinden azletmesi halinde

ise azil sürecinden müvekkili haberdar etmesi gerekmektedir. Şayet müvekkil bilgilendirilmezse, müvekkilin azli öğrenmesine kadar geçen sürede yapılan eylemler vekili bağlar ve vekillik hükmü geçerli olmaktadır.

- Vekilin ölmesi veya devamlı bir halde cinnet getirmesiyle vekalet sonlanır.
- Müvekkelün bihin yani vekalet mevzu olan şeyin sonlanmasıyla vekalet akdi neticelenir. Vekalet akdi konusu iş hem vekil hem de müvekkil tarafından yapılabilir. Örnek olarak birine ait malın satılmasına yönelik olarak birisine vekalet veren şahıs, malını kendisi veya vekili satmış olsa vekalet akdi sonlanmıştır. Bu sebepten dolayı vekalet gerek kalmamıştır (Kayapınar, 2013).

Günümüzde yaygın olarak kullanılan İslami finans enstrümanlarının tümü İslam hukukuna dayalı olarak oluşturulan akitlere göre düzenlenmektedir. Bu akitlerin bir bölümü faizsiz bankacılık uygulamalarına konu olurken bir bölümünün ise içeriği itibariyle işlerlik kazanması mümkün olamamaktadır. Vekalet akdi ise bu potansiyeli taşımasına rağmen mevzuat ve diğer nedenlerden dolayı Türkiye’de yaygınlık kazanmayan bir İslami bankacılık enstrümanıdır. Bu bölümde vekalet akdinin diğer akit türleri ile karşılaştırılması yapılacaktır. Böylelikle bu akit türünün gelişmesinin önündeki engeller tespit edilerek model önerisine ışık tutulması mümkün olabilecektir.

Akitler adlandırılmalarına göre isimli akitler ve isimsiz akitler olarak ikiye ayrılmaktadır. Vekalet akdi de diğer akitler gibi (mudarebe, şirket, ariyet, emanet, kefalet, rehin vb.) isimli akitler grubunda yer almaktadır. Bir başka sınıflandırmaya göre ise meşruyeti açısından akitler; konusu yasak olmayan/usulüne uygun tesis edilmiş olan meşru akitler ve konusu yasak olan/usulüne uygun tesis edilmemiş meşru olmayan akitler olmak üzere iki kısımda tasnif edilmektedir. Meşru bir faaliyet için usulüne uygun tesis edilmiş bir vekalet akdi de diğer akitler gibi meşru akitler arasında sınıflandırılabilir. Yine bir başka sınıflandırmaya göre ise geçerliliği açısından akitler; kurulduğu andan itibaren yürürlük kazanan yani nafiz akitler ve yürürlük kazanması üçüncü bir kişinin onayına bağlı olan mevkuף (askıda) akitler olmak üzere tasnif edilir. Vekalet akdi kuruluş ve geçerlilik açısından nafiz akitler arasında yer almaktadır. Başka bir sınıflandırmada ise akitler süreli ve süresiz olarak tesis edilmektedir. Vekalet akdi genel itibariyle süreli yani vadesi belli olan akitlerden olup, kuruluşuna göre süresiz olarak da tesis edilebilmektedir (Durmuş, 2015b).

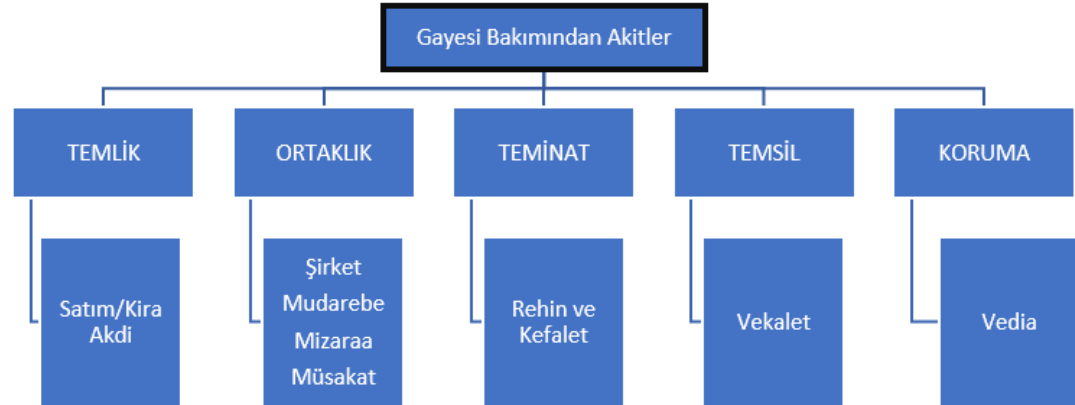
Bağlayıcılık açısından akitler şekil 1.11’de gösterildiği şekilde dört grupta tasnif edilebilmektedir. Vekalet akdi bağlayıcılığı açısından “iki taraf için de lazım olmayan” akitler sınıfında tasnif edilmektedir (Durmuş, 2015b: 8).

Şekil 1.12: Bağlayıcılık Açısından Akitler

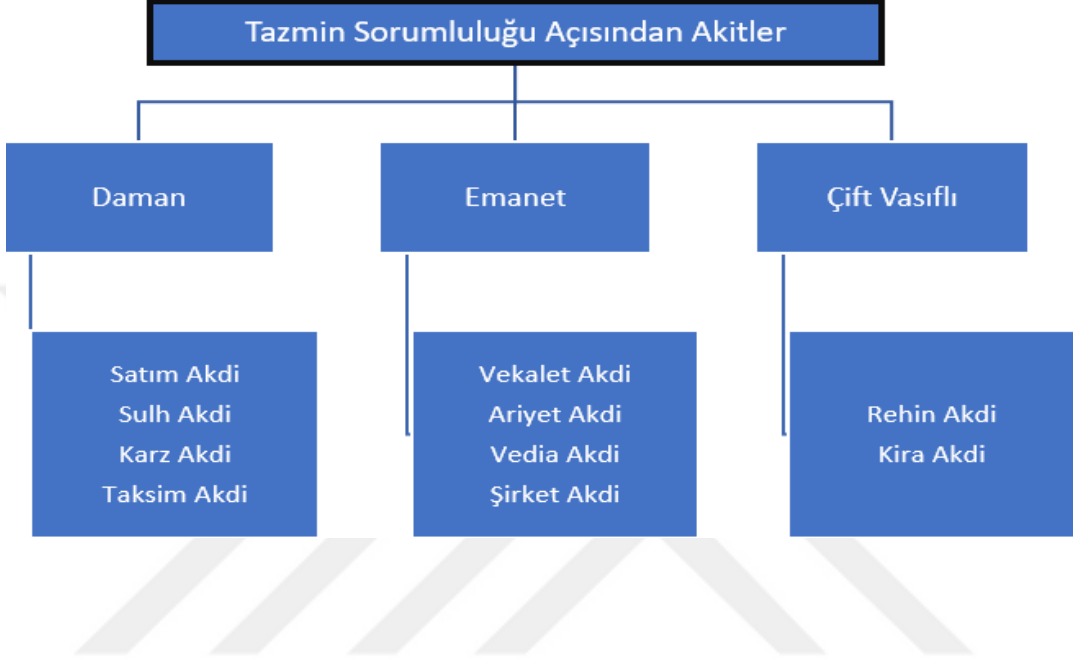
Gayesi bakımından akitler şekil 1.12’de gösterildiği şekilde temlik, ortaklık, temsil, teminat ve koruma amaçlı olmak üzere beş grupta tasnif edilebilmektedir. Vekalet akdi bağlayıcılığı açısından “temsil gayesi içeren” akitler sınıfında tasnif edilmektedir (Durmuş, 2015b: 11).

Şekil 1.13: Gayesi Bakımından Akitler

Tazmin sorumluluğu açısından akitler şekil 1.13’de gösterildiği şekilde daman, emanet ve çift vasıflı olmak üzere üç grupta tasnif edilebilmektedir. Vekalet akdi tazmin sorumluluğu açısından “emanet” hükmü içeren akitler sınıfında tasnif edilmektedir (Durmuş, 2015b: 10).

Şekil 1.14: Tazmin Sorumluluğu Açısından Akitler

1.3. Vekalet Kavramının Diğer Hukuki Akitler ile Mukayese Edilmesi

Bundan sonraki kısımlarda daha önce akitler arasında yer verilen ve sınıflandırılan diğer akitler ile vekalet akdi belirli kıstaslar dahilinde mukayese edilmeye çalışılacaktır.

1.3.1. Vekalet ile Ortaklık (Şirket) Mukayesesi

Şirket sözcüğü Mecelle ‘de (madde 1045), eş-şerika veya eş-şirka olarak da kullanılan sözcüğe dayanır. İslam hukuku bakımında ortaklık, birden çok kişiye bir şeyin ait olması ve kişilerin bu şeyle öteki kişilerden ayrılmış olması anlamındadır. Modern anlamda sözleşme ile kurulan ihtiyari şirketler anlaşılrsa da İslam hukukunda şirket, bir malda, bir işte, bir karda veya sermaye ile işte ve karda en az iki kişinin ihtiyari veya gayri ihtiyari bir şekilde ortak olmalarıdır (Şekerci, 1981: 81).

Şirket (ortaklık), şirket-i ibaha, şirket-i mülk ve şirket-i akd diye üçe ayrılır (Armağan, 2003: 74). Günümüzde anladığımız anlamda şirket, yani temel amacı yatırım yapıp kar elde etmek olan teknik anlamda şirket, İslam hukukunda bir akit tipi olarak öngörülmuş ve isimli akitlerden biri olarak düzenlenmiştir (Ez-Zerka, 1993: 73).

Aristo'nun siyaset üzerine kaleme aldığı kitapta, faiz ile ilgili olarak, meşru ticarete girmeyen düzmece bir kazanç olduğu, İslam'da ve diğer dinlerde de faizin yasaklandığı, Marksistlerin ise faizi Kapitalist sistemin en kötü icadı olarak yorumladıklarından ve günümüz iktisatçıları tarafından henüz faiz ile ilgili mana ve mahiyeti hakkında görüş birliği olmadığından bahsedilir. Faiz yerine şirketleşme veya ortaklık müessesesinin tercih edilmesinin daha adil ve doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Paranın çalıştırılmasını içeren ortaklık, adalet çizgisine en yakın ve üretimin daha da güçlenmesini sağlayan yardımlaşma türüdür. Diğer taraftan ortaklık, fon temin eden kişilere riskli ve kriz ortamlarına karşı daha dirençli bir yapı tesis etmektedir. Ortaklıkta kazanç şüphesiz faiz kazancından daha büyüktür (Ez-Zerka, 2011: 129-132).

Şirket-i İbahanın temeli, Hz. Peygamberimizin (S.A.V.) "Müslümanlar üç şeyde ortaklıklar: su, bitki ve ateş" hadisine dayanmaktadır. Peygamberimizin bu hadisinden yola çıkan İslam düşünürleri, bireylerin paylaşmak suretiyle kullanabildiği nitelikler haiz bu tür materyaller üstünde bir çeşit ortaklığın varlığını savunmuşlardır. Tabi ki burada kastedilen şirket, modern anlamda bir ticaret şirketi değildir. Çünkü bu hadiste malı sahibi olmak değil, belirli niteliklere haiz mallar üzerinden, belirli koşullar dahilinde ve şahsi mülkiyet ihlaline sebep olmamak kaydıyla faydalanmak mevzu bahistir (Armağan, 2003: 72).

Şirket-i Mülk ise, iki ya da daha çok sayıdaki şahsın herhangi bir sebeple bir şeye birlikte malik olmaları halidir. Bu durum tarafların rızasıyla, örneğin birlikte bir malı satın almalarıyla ortaya çıkabileceği gibi, tarafların rızası dışında da örneğin mallarının kaza sonucu birbirine karışması ya da birlikte bir terekeye mirasçı olmaları gibi, ortaya çıkabilir (Armağan, 2003: 72-73). İslam hukukunda şirketler konusu içinde incelenen bu durumda da aslında modern anlamda bir şirket yoktur. Çünkü tarafların belli bir sermaye koyarak kar elde etmek yönünde bir amaçları mevcut değildir. Günümüzde bu durum daha çok, genel olarak eşya ve miras hukukunun, özel olarak ise birlikte mülkiyet hallerinin konusunu oluşturmaktadır (Gönen, 2003: 195).

Mülkiyet şirketi de isteğe bağlı (ihtiyari) ve zorunlu (ıztırari) diye ikiye ayrılmaktadır. İhtiyari ortaklık; iki ya da daha fazla şahsın, mülkiyet sebeplerinden biri ile belirli bir mala sahip olmaları ile oluşturulan gelen şirkettir. İki kişinin birleşerek mülkiyet esaslı

bir malı satın almaları gibi. İztirari ortaklık; sahiplerinin rızası olmaksızın iki malın ayrılması mümkün olmayacak şekilde veya ancak çok zorlukla ayrılacak şekilde birbirine karışması ile veya iki kişinin birisinin mirasçısı olarak bir mala müşterek sahip olmalarıyla meydana gelen ortaklıktır. Mülkiyet ortaklığı aslında bir akit türü olmadığından çok fazla değinilmeyecektir. Akit şirketi, iki ya da daha çok kişi arasında sermaye ile kar müşterek olmak kaydıyla veya sermaye yoksa sadece kar ortak olmak üzere kurulan bir sözleşmedir. Akit şirketinin rüknü icab ve kabuldür. Ortaklardan birinin ‘Şu hususta seninle veya sizinle şirketi kurdum’ demesi yahut bu manaya gelen bir ifade kullanması ve diğerinin de bunu kabul etmesi gibi (Yaran, 2011: 578).

Şirket veyahut ortaklık, mali akitlerden olması sebebiyle icab ve kabul meclisinin aynı olması şarttır. Her bir ortağın diğerinin hem vekili hem de müvekkili olması durumu hasıl olduğundan, ortaklardan her birinin hem vekil olma ve hem de vekalet verme ehliyetine sahip olmaları şarttır. Şirket sözleşmesine konu olan şey (makudun aleyh) vekalet uygun olması ve ortaklardan her birinin yaptığı işlemin, diğer ortakların da adına olması şarttır. Mubah bir malın temin edilmesi veya satın alınması hususunda şirket kurulamaz. Örneğin herkesin kullanımına açık olan bir ormandan odun toplamak ve avlanmak için şirket kurma sebebi olmaz. Çünkü bu hususta birini tevkil etmek de caiz değildir. Zira bu mallara el koyan kişi mücerret istila ile ona sahip olur, bir başkasının o mal üzerinde hakkı olmaz. Ayrıca kar, miktarı ve paylaşım oranı belirlenmiş olmalıdır. Karın açıkça belirlenmemiş olması, kardaki ortaklığın son bulmasına, miktarının malum olmaması da anlaşmazlığa sebep olabileceğinden bu husus şart koşulmuştur.

Şirket, sermaye ortaklığı (emval şirketi), çalışma ortaklığı (amel şirketi), kredi ortaklığı (vücut şirketi) olmak üzere üçe ayrılır. Bunların her biri de mufavada ve inan diye ikiye ayrılır. Sayılan tüm ortaklık çeşitleri kendi içerisinde mufavada ve inan şirketi olarak ikiye ayrıldığı için öncelikle bu iki terimi açıklamak yerinde olacaktır.

Mufavada Şirketi: Mufavadanın sözlük biri “eşitlik” demektir. İslam hukukçuları bu şirketi ‘*tasarruf yetkisi dahilinde, ortaklığa sermaye olabilecek maldan– genelde bu nakittir – borçta ve karda eşit olan iki veya daha fazla ortak arasında kurulan şirketi*’ kastetmektedirler. Bu şirket sadece mufavada lafzı ile veya mufavadanın bütün şartları sayılmak suretiyle şirket lafzı ile kurulur. Ortaklardan her biri ortaklıkla ilgili iş ve yapılan tasarruflardan doğan tüm borçlarda eşit haklara sahip ve diğer ortakların vekili

ve aynı zamanda kefilî konumundadır. Ortaklardan birinin mal varlığında artış olması halinde ortaklık inan şirketine dönüşür. Bu tür bir ortaklığın varlığı nadirdir (Yaran, 2011: 579).

İnan Şirketi: İnan kelimesinin, atın dizgini manasına gelen inan kelimesinden alındığı ve ortaklardan her birinin diğerlerine, şirket malları üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi (dizgini) verdiği için ortaklığın bu adla anıldığı düşünülmektedir. İslam hukukçuları iki veya daha fazla kişinin, elde edilecek karı aralarında müştereken paylaşılacağı ve sermayede veya işte (çalışmada) ortak olmalarını kastederler.

Bu şirketin zımında vekalet de vardır. Ortaklardan her biri yaptığı tasarruflarda diğerlerinin vekilidir, bir tasarrufta bulununca bu, asaleten kendi namına ve vekalet yoluyla da ortakları namına olur ve böylece ortaklık tahakkuk eder. Aksi takdirde yaptığı tasarruf kendi namına olur ve kar da ona ait olur.

Ortakların hepsi de çalıştığı takdirde sermaye ve kar eşit veya farklı olarak yahut kar sermayeden biri eşit diğeri farklı olarak her nevi ticarete inan ortaklığı kurulması sahihtir. Fakat ortaklardan sadece bir kısmının çalışması şart koşulmuşsa çalışmayan ortağın karı, ona karşılıksız kar verilmemesi için sermayedeki katkısı ile münasip olmalıdır. Fakat çalışan ortağın, çalışmasına karşılık kardan, sermayedeki hissesinden daha fazlasını alması sahihtir.

Şafii Züfer ve Malik'e göre sermaye eşit, kar farklı veya sermaye farklı, kar eşit olacak şekilde şirket kurulması sahih değildir. Çünkü kar sermayenin sonucudur, dolayısıyla kardaki hisselerinin, sermayeye iştirakleri oranında olması gerekir.

Sahih olan görüş, kara sermaye ile, çalışma ile ve sorumluluk alma (daman) ile hak kazanıldığıdır. Bunun neticesi de kardaki ortaklık payının, sermayedeki ortaklık payı ile aynı olmasının gerekli olmadığı, ikisinin farklı olmasının sahih olduğudur. Bu durumda Hanefilerin görüşü daha uygundur.

Emval Şirketi: Ortaklık sermayesinin altın, gümüş veya dolaşımdaki para formunda olması ve sermayenin fiilen mevcut olması gerekmektedir. Urüz (altın, gümüş, para dışındaki her türlü mal) ortaklık sermayesi olamaz.

Ortaklığın kurulabilmesi için ortakların şirket malını karıştırma veya teslim etme koşulu yoktur. Sözleşmeyle birlikte sermaye teslim edilmese de ortaklık kurulmuş olur. Ortaklığın tesisinden sonra ortaklardan biri koyduğu sermaye üzerinde bir tasarrufla bulursa, aralarındaki akitten dolayı diğer ortakların vekili olduğu için bu tasarruf şirket namına kabul edilir. Bir kar elde edilmişse aralarında kararlaştırdıkları şarta göre kar ortak olmaktadır. Zarar edilmişse her bir ortağın sermayedeki payları oranında ortak zarar olur. Buna aykırı bir şart kararlaştırılmışsa o şart geçersizdir.

Ortaklardan her biri, şirket akdinde kararlaştırdıkları hususlara riayet ederek şirket adına işlem yapma (tasarrufla bulunma) hakkına sahiptir. Ortakların rızası olmadan bu hususların dışına çıkamaz. Çünkü o, onların vekilidir, dolayısıyla onların kayıt altına aldıkları hususlarla kayıtlıdır. Buna muhalif bir işlem yaparsa, o işlem onun şahsına ait olur, diğer ortaklar açısından geçerli (nafiz) bir işlem olmaz.

A'mal (İş, Çalışma) Şirketi: Bu tür ortaklıklara şirketü's-sanai', şirketü't-tekabül ve şirketü'l-ebdan da denilmektedir. Meslek veya iş sahibi iki veya daha fazla kişinin, yapılacak işlerden elde edilecek kar veya ücret aralarında kararlaştırdıkları şekilde ortak olmak üzere, müşterek iş kabul etmek üzere kurdukları şirkettir. İki marangozun, iki yapı ustasının, iki mühendisin, iki avukatın iş ortaklığı kurması gibi.

Ortakların aynı meslekten olmaları veya kar paylarının eşit olması şart değildir. Yapılan işin farklılık arz edebileceği göz önüne alındığında kar miktarının paylaşılmasının da çalışmaya göre olması gerekmez.

Bu ortaklığın kuruluş içeriğinde vekalet hukuku vardır. Ortaklardan birinin kabul ettiği iş, diğerlerinden de talep edilebilir. Elde edilen kar, ortaklardan sadece birisi çalışmış olsa da ortakların tamamı arasında şart koştukları biçimde müşterek olur. Bu durumda çalışmayan ortak, sorumluluk aldığı için ve işi üstlenmiş olduğu için ücrete hak kazanmış olur. İşten sorumlu olma (daman'ul-amel), işin her ortaktan talep edilebilmesi, her ortağın işverenenden ücret talep edebilmesi, ücretin herhangi bir ortağa verilmesinin caiz olması bakımından iş üzerine kurulan inan şirketi, mufavada şirketi hükmündedir. Vekalet hükümlerinin uygulanması sebebiyle emval şirketinin inan kısmında bu husus bulunmamaktadır. Şafii'ye göre sermaye üzerine kurulmadığı gerekçesiyle böyle bir ortaklık caiz görülmemektedir (Yaran, 2011: 581).

Vücut (Kredi) Şirketi: Bu tür ortaklıklara müflisler şirketi adı da verilir. Vücut şirketi olarak adlandırılmasının sebebi, bu ortaklığın, ortakların iyi muamelede bulunmuş

olması sebebiyle halk arasında mevcut itibar (vecahet) ve değerleri üzerine kurulmasıdır. Sermayesi bulunmayan iki veya daha çok şahsın, veresiye mal satın almak ve bu malın satışından elde edecekleri kara ortak olmak şartıyla ticari faaliyette bulunmak üzere kurdukları şirkettir. Şafii ve Malik'e göre bu tür ortaklıklar caiz değildir.

Şirketin kuruluşu ile birlikte ortaklardan her biri, diğerlerinin vekili konumundadır. Her konuda ortaklar arası eşitlik şart koşulduysa ve mufavada şartları bulunuyorsa ortaklık mufavada, aksi takdirde inan ortaklığı olmaktadır. Bu şirkette ortakların kardan hisse sahibi olmalarının sebebi sorumluluk almalarıdır. Satın alınan malın bedeli ve sorumluluk, ortaklardan her birinin payına göre olduğundan, edinilen karın ortaklıktaki paylarına göre aralarında taksim edilmesi gerekir. Ortaklardan birisinin kardan, şirketteki hissesinden fazla pay alması şart koşulursa, bu şart geçersizdir. Şirket zarar ettiği takdirde zarar da ortakların şirketteki hisseleri oranındadır.

Özünde bağlayıcılığı olmayan vekalet bulunması sebebiyle ortaklık bağlayıcı olmayan (gayr-ı lazım) bir akit türüdür. Ortaklık şu koşullarda batıl yani geçersiz olur:

- Diğer ortakların bilmesi koşuluyla ortaklardan birinin ortaklığı feshetmesi.
- Diğer ortakların bilmesede dahi ortaklardan birinin cünun-ı mutabık yani sürekli olarak aklını kaybetmesi. Akli melaikelerini kaybeden ortak kendiliğinde vekaletten azledilmiş sayıldığından ortaklık sona erer.
- Diğer ortakların bilmesede dahi ortaklardan birinin ölümü.
- Şirket mahallinin ortadan kalkmasını sonucunu doğurması nedeniyle şirket malının tamamen helak olması şirketi sona erdirir. Son madde hariç diğer maddelerde belirtilen durumlarda eğer ortaklıkta ikiden fazla ortak varsa sadece ehliyetini kaybeden veya akdi fesheden ortak için geçerli olup, ortaklık diğerleri arasından istenirse devam edebilir (Yaran, 2011: 582).

İslam dininin nas ve icma ile yasakladığı faiz ve diğer haram muameleler yapılmadığı sürece, modern şirketlerin ve özellikle anonim şirketinin İslam hukuku kapsamında herhangi bir sorun oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Anonim şirketin, tüm İslam ülkelerinde gittikçe yaygınlaşması ve herhangi bir engel ile karşılaşmaması, fiili bir icma hükmünde düşünülebilir (Yılmaz, 1996: 315).

Vekalet kavramı ve ortaklık yani şirket kavramları arasında hukuki manada ortak özellikler olduğu gibi birbirlerinden farklı içerikler de bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere vekalet, bir kişinin kendi nam ve hesabına, kendisinin yapabileceği caiz olan bir işi yapması için bir başkasını kendi yerine ikame etmesiydi. Ortaklık kavramı ile modern anlamda sözleşmeyle kurulan günümüz şirketleri akla gelmektedir. Şer’i hukukta ise şirket, bir malda ya da sermaye ile işte ve karda en az iki kişinin ortak olmasıdır.

Ortaklığın dayandığı genel ilke vekalettir. Ortaklardan her biri kendisi açısından asıl ve şirket yararına yaptığı işlemlerde ise diğer ortakların vekilidir. Mufavada şirketinde vekalet ek olarak taraflar birbirlerinin kefilidir (AAOIFI, 2015: 348).

Ortaklardan her birinin ortaklık sermayesi üzerinde tasarrufta bulunma hak ve yetkisinin oluşu, ortaklığın vekalet ve emanet üzerine kurulu olmasına dayanır. Vekalet ve emanet akitleri ise tabiatları gereği vekil ve emin konumunda olan ortakların şirket yararına olan tüm tasarruflarda bulunabilme yetkisine sahip olmalarını gerektirir (AAOIFI, 2015: 350).

Ortaklık neticesinde elde edilen kar veya zarar durumunda, sözleşmede kararlaştırıldığı şekilde hisse oranında ortakların sorumluluğu bulunmakta iken, vekalette şayet vekilin ağır kusur ya da ihmali olmadığı sürece zarardan sorumlu tutulamayacağı ve kar elde edildi ise de vekalet akdinde vekilin ücreti ne şekilde belirlendi ise o kadar bedel alacağı söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan şirketlerde ortakların birbirlerine karşı sorumluluklarının bir kısmı vekalet hukukuna dayanmakta olup, ortakların birbirlerinin kefil ve vekili olması sebebiyle, ortaklık ve vekalet ruhu itibariyle hukuki açıdan birbirini tamamlayan iki kavram olarak düşünülmektedir.

1.3.2. Vekalet ile Mudarebe Mukayesesi

Mudarebe bir nevi şirket olup, ortaklardan biri sermaye ile diğeri de çalışması ile şirkete katılır. Sermaye sahibi, malının bir kısmını kesip ayırarak çalışan ortağa yani mudaribe teslim ettiği için böyle isimlendirilmiştir. Çalışan ortağa mudarib denmesinin sebebi de onun ticari maksatla ve sermayeyi arttırmak için çalışması, seyahat etmesidir (Yaran, 2011: 583). “Darabe” fiili; “sefere çıkmak” manasında da kullanılmıştır. Nisa suresinin 101. ayetinde “*Sefere çıktığınız zaman namazları kısaltmanızda sakınca yoktur*” emredilmektedir. Müzemmil suresi 20. ayette rızık elde etme amacıyla ticaret yapmak

için sefere çıkma anlamı vurgulanmaktadır; “Başkaları yeryüzünde Allah’ın fazlından rızık talep ederek dolaşır” (Zeynu’d, 1999: 147).

İslam hukukunda mudarebe; iki taraftan birisinin sermayeyi diğer tarafın da emeğini ortaya koyarak, emek sahibinin bu sermayeyi ticaret işlemlerde değerlendirerek işletmesi yöntemine dayalı bir sözleşme türü olarak yorumlanmaktadır. Paranın işletilmesi sonucu kar elde edildiğinde başta üzerinde anlaşılmış orana göre kar dağıtımı yapılır. Mudarebede sermayenin işletilmesi neticesinde kar veya zarar elde edilemediğinde para sermaye sahibine geri iade edilir. Zarar edilmesi durumunda sorumluluk sadece sermaye sahibindedir. Mudarib ise harcamış olduğu emek ve zaman sebebiyle zarara uğramıştır. Mudaribin ağır kusur veya ihmali yoksa harcadığı emek ve zaman dışında başka bir maddi zarara katlanmaması gerekmektedir.

Muhtemelen, geniş uygulama alanı bulunan İslam ekonomisi içerisindeki ortaklık türü mudarebedir. Mudarebe akdinde ortaklar kar paylaşımında tam bir serbestliğe sahip olup, bu ortaklık şeklinin fıkha dahil olmaları ve standartlaşmaları ile birlikte tüm İslam coğrafyasına yayılmıştır. Mudarebe yönteminin 7.yüzyılda Irak’ta, 11.yüzyılda Mısır ve Tunus’ta, 15.yüzyılda Arap yarımadası ve Hindistan arasındaki ticari bölgede, 17.yüzyılda Bursa’da ve 19.yüzyılda ise Filistin’de başarılı örneklerine rastlanılmıştır (Çizakça, 1999: 3-6).

İçeriği ve doğası bakımında farklı şekilde yorumlanması sebebiyle fukaha, mudarebeyi farklı şekillerde yorumlamaktadır. Bir kısım Malikilerin yaptığı gibi mudarebe sermayesi için özel şartlar koyar. İmam Halil İshak Muhtasar’ında mudarebeyi, mukaraza sermaye sahibinin sermayesini ticarete işletmesi ve elde edilen karın bir kısmını alması şartıyla başkasını vekil tayin etmesi şeklinde tanımlamıştır (Halitoğlu, 2018: 147). Mudarebenin geçerliliği sünnet, icma ve akli temel almaktadır:

- Mudarebenin geçerliliği Hz. Peygamberin (s.a.v) takriri sünneti⁹ yani icazeti ile sabittir. Rasulullah’a (s.a.v) vahiy gönderildiğinde insanlar bu ortaklık türünü kullanmaktaydı. Risaletten önce Hz. Hatice (r.a) malını Rasulullah’a (s.a.v) verir O da

⁹ **Takriri Sünnet** kavramının İstihaltaki anlamı; Hz. Peygamber’in sahabiler tarafından yapıldığını gördüğü veya gıyabında yapıp da kendisine haber verilmesiyle işittiği herhangi bir işi, menetmeyip tasvib ve kabul etmeleridir (Çelik, 2000). http://isamveri.org/pdfdrq/D00033/2000_c36/2000_c36_2/2000_c36_2_CELIKA.pdf

bu parayla ticaret yapardı. Hz. Hatice Rasûlullah'la beraber kölesi Mesleme'yi de gönderirdi. Abbas, işletilmesi için mal verdiği zaman, işleten kimseye şu şartları ileri sürüyordu: *'Bu mal ile deniz yolculuğuna çıkmayacaksın. Sel tehlikesi olan bir vadiye inmeyeceksin. Hastalıklı hiçbir hayvanı satın almayacaksın. Eğer bu şartlara riayet etmezsen, doğacak zararı ödersin.'* Abbas'ın bu tür koşulları ileri sürmesini Peygamber Efendimiz geçerli kabul etmişti (Beyhaki, 1344: 4/111).

- Mudarebenin meşruiyeti icma ile de sabittir. İslam'ın en başından beri bu uygulamanın icazeti hakkında ümmetin icması bulunmaktadır. Abdullah bin Ömer ve Ubeydullah ile Musa el-Eş'ari arasında geçen meşhur kıssa rivayet edilmiş ve bu kıssaya kimse itiraz ve inkâr etmemiştir. Sahabe büyüklerinden Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve birçok sahabe yetimin parası ile mudarebe ortaklığı kurmuştur. Bu uygulama diğer sahabeler tarafından inkâr edilmediğinden dolayı icmanın bulunduğu kanıtıdır. (El-Kasani, 1986: 148)

- Akit yapanların bu yönetime ihtiyacı olması sebebiyle aklen mudarebenin meşru olduğuna hükmedilebilir. Gerek kazanç sağlayabilecek bir yatırım yapabilecek kadar tecrübeli olunmaması gerekse sermayelerini işletecek kadar zaman oluşturulmaması sebebiyle âtil para elinde tutan sermaye sahipleri vardır. Sermayeyi etkin bir şekilde işletebilecek yeterli tecrübeye ve zamana sahip olan fakat elinde yeteri kadar sermaye bulunmayan kişiler de olabilir. Sermaye sahibi ve sermayeyi işletecek olanlarca, belirli bir çerçeve dahilinde kar elde etmek amacıyla sermayeyi işletmek üzere mudarebe sözleşmesi tanzim edilmesi meşru görülmüştür. (Haliloğlu, 2018: 148)

İslam hukukçuları mudarebeyi, sermaye bir taraftan, çalışma diğer taraftan olmak şartıyla tarafların kar ortaklığı üzerine kurulan bir akittir diye tarif ederler, sermaye sahibi de çalışan kişi de birden fazla olabilir. Mudarebe taraflara fayda temin etmesi de zarar vermesi de muhtemel mali akitlerdendir. Mudarebenin rüknü icab ve kabuldür. Mudarebe her türlü lafızla akit meydana gelir. Sermaye sahibinin "şu malı al ve karın üçte birini senin olmak üzere mudarib olarak işlet" veya "aynı şartla onu çalıştır" yahut "onda ticaret yap" vb. bir şey demesi gibi.

Sermaye sahibinin, vekil tayin etme, mudaribin (çalışan ortağın) da vekil olma ehliyetine sahip olması gerekir. Çünkü normal bir şirkette ortakların birbirleri ile olan münasebeti gibi burada da mudarib, o sermayeyi işletirken sermaye sahibinin vekilidir ve o mal onun elinde emanettir.

Sermayede de şu şartların bulunması gerekmektedir:

- Sermaye, altın, gümüş veya tedavüldeki para (nukud) olmalıdır. Gayrimenkul veya diğer menkul mallar sermaye olamaz. Fakat sermaye sahibi, mudaribe bu tür bir malı için “Onu sat ve semenini mudarip olarak çalıştır” derse bu takdirde o malı satarken vekil sıfatı ile satar, sonra semenini kabzedince o semen, sermaye olmak üzere mudarip olur. Bu durumda sahih bir mudarebe akdi ancak semenin kabzedilmesi ile meydana gelir, semeni kabzetmeden bir işlem yapsa, yaptığı işlem mudarabe adına olmaz. (Yaran, 2011: 583).
- Sermaye belirli olmalıdır. Tarafların daha sonra anlaşmazlığa düşmemeleri için sermaye belirsiz olmaması önem arz etmektedir ve belirsiz olduğu takdirde sözleşme geçerli kabul edilmemektedir.
- Sermaye deyn yani borç şeklinde değil ayn olmalıdır. Bir alacak, sermaye olarak kabul edilerek mudarebe ortaklığının kurulması geçerli değildir. Ancak bir alacağa yönelik olarak “Onu kabzet ve mudarip olarak çalıştır” dendiği zaman bu geçerlidir.
- Sermaye sahibi sermayeyi, mudaribe teslim etmelidir. Şayet, sermaye sahibi kendisinin de şirkette çalışmasını şart koşarsa mudarabe akdi geçersiz olur. Çünkü bu durumda, teslim ihlal edilmiş olur.

Sermaye sahibi ve mudaribden her birinin kardaki payının açıkça belirlenmiş bir miktar olması gerekir. Taraflardan birinin belli bir miktar, mesela ayda yirmi bin lira alması veya sermayenin dörtte ikisinin sermaye sahibinin olması gibi şartlar geçerli değildir. Çünkü bu durum, ortaklığın kesintiye uğramasına sebep olabilir. Mesela kar, şart koşulan miktardan fazla olmayabilir. Netice itibariyle karda meçhuliyeti gerektiren veya kardaki ortaklığın kesintiye uğramasına sebep olan her şart mudarebeyi ifsad eder. Ama ileri sürülen şart böyle bir netice doğurmayacaksa, akdin gereğine (muktezasına) aykırı olmadığı takdirde sahihtir. Akdin muktezasına aykırı olan şart ise geçersizdir. Mudarebenin sıhhatine tesir etmez. Mesela zararın tamamının veya bir kısmının mudaribe ait olması şartı böyle bir şarttır (A.g.e.: 584).

Mudarebe sözleşmesi kurulduğu anda mudarib, akitle birlikte sermayeyi işletmeye başlamak üzere sermaye sahibinin vekili olur. Teslim alındığı andan itibaren sermaye

mudaribin elinde emanet hükmündedir. Çünkü vekilin durumu böyledir. Teslim aldığı sermaye ile ilgili herhangi bir bilgi bırakmadan vefat edecek olursa bu sebepten ötürü (vekil durumunda olduğu için) tazmin etmesi gerekir. Mudarib, sermayeyi işletmeye başlayıp da kar elde edince, başta kararlaştırılan şarta göre kârda ortak olunur. Zarar meydana gelirse zarar sadece sermaye sahibine aittir. Fakat daha önce kâr edilmiş ise zarar önce kardan mahsup edilir, çünkü kar sermayenin bir uzantısı konumundadır. Mudaribin herhangi bir kusurlu davranışı olmaksızın sermayenin bir miktarı helak olunca da aynı sebeple (kar sermayenin uzantısı olduğu için) bu miktar, önce kardan düşülür, eğer kar bunu karşılamazsa o zaman sermayeden hesap edilir. Sermaye sahibi, mudaribe rücu ederek ondan bir şey isteyemez. Buna göre mudaribin kardan aldığı hisse üzerindeki mülkiyeti ancak, sermaye sahibi sermayesini aldıktan sonra akit feshedilirse geçerlilik kazanmaktadır. Hatta mudarib aldığı karı, özel ihtiyaçları için kullansa, sonra da sermaye telef olsa, sermaye sahibinin sermayesini alabilmesi için mudarib aldığı karı geri döner.

Mudarebe mutlak ve mukayyet şeklinde olabilir. Herhangi kayıt altına alınmayan mudarebe ortaklığı mutlaktır. Bir zaman, mekân ile veya bir tür ticaret ile belli insanlarla ticari faaliyet yapmak şeklinde sınırlandırılan mudarebe mukayyet hükmündedir. Örneğin mudaribin, sermayeyi teslim aldıktan sonra sadece beş yıl bu işe devam etmesi veya sadece İstanbul'da faaliyet göstermesi, yün veya buğday ticareti yapması veya sadece filanca yerdeki halk ile ticaret yapmaları gibi sınırlamalar içeren mudarebe mukayyet hükmündedir. Mukayyet mudarebede mudarib, akitle belirlenen bu sınırlamalara uymak mecburiyetindedir. Vekil konumunda olması sebebiyle, müvekkilin koyduğu kayıtlara uymak zorundadır. Eğer bunlara aykırı hareket edecek olursa gasıp (gaspçı) olur ve elindeki ortaklık malı, hiçbir kusuru olmadan da telef olsa tazmin edilmesi gereken (mazmun) mal durumuna dönüşür. Bundan sonraki tasarrufları kendi adınadır ve kar elde ederse de bu kendisinin olup sermaye sahibinin sözleşme şartlarına göre karda bir hissesi olmaz. Herhangi bir sebeple sermayede eksilme meydana gelirse de bu eksilmeyi tazmin eder (Yaran, 2011: 585).

Mudarebe ortaklığını sona erdiren sebepler; sermayenin tümünün henüz hiçbir şekilde tasarrufta bulunulmadan ve haksız fiil gerçekleşmeden helak olması, taraflardan birinin ölümü, sermaye sahibinin mudaribi azletmesi, taraflardan birinin sürekli delilik halinde olmasıdır. (Gedikli, 1998: 158-159).

Genel vekalet diğer tasarruflara yönelik yetkilendirme içerirken, yatırım vekaleti bir fonu işleterek değerlendirmeye yöneliktir. Diğer taraftan yatırım vekaleti bu yönüyle mudarebe ve müşareke ile benzerlik göstermektedir. Yapısı itibariyle icare akdine benzese de yatırım vekaleti, mudarebe ve müşareke akitleri ortaklık türleri arasında yer alır (AAOIFI, 2015: 1096).

Fukahaya göre mudarebe fonlarını elinde tutan mudaribin emin olarak adlandırıldığı hususunda görüş birliği mevcuttur. Mudarib, te'addî ve tefrît yok ise bu fonları tazmin ile yükümlü değildir. Te'addî/Kasıt; mudaribin fon üzerinde tasarrufta bulunmasına izin verilmeyen şeyleri yapmasıdır. Tefrît/Kaçınma; Mudaribin yapması gereken yatırımlardan kaçınmasıdır. Bu durumda mudaribin durumu diğer emin sıfatı taşıyan vedi' ve vekil gibidir. Klasik fıkıh külliyyatında ortaya konmuş olan görüşler, tazmin meselesini herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde aydınlatmaya muktedirdir. Aynı şekilde İslam hukukçuları, bir akitte ileri sürülen tazmin şartının batıl veya fasit olduğu hususunda görüş birliği içindedir. (Es- Serahsî, 1993: 155)

Mudarebe taraflarca vekil tayin etme ve tevkilin kabulüne ehliyetini haiz olmalarının şart oluşu, mudarebede tarafların her birinin diğeri nezdinde aynı zamanda vekili ve müvekkili konumunda olmasına dayanır. Dolayısıyla vekalet vermesi veya başka birisi namına vekalet akdi ile muamele yapması caiz kişilerin mudarebe akdi tesis etmeleri caiz görülmektedir. Mudarebenin bağlayıcı olmayan akit türü olması, ortaklığa emeğini koyan tarafın başka bir kişinin sermayesi üstünde sermaye sahibinin vermiş olduğu müsaadeye dayalı olarak tasarruf yapma yetkisini aldığı için vekil konumunda bulunmasına dayanır. Vekalet sözleşmesi de gayri lazım akitlerdendir. Tarafların mudarebenin belirli bir süre boyunca devam etmesini kararlaştırabilecek olmalarının dayanağı, mudarebenin emek sahibine işletme için vekalet verme anlamına gelmesidir. Vekalet ise bazı şartlarla sınırlandırılabilir ve özelleştirilebilir (AAOIFI, 2015: 380). Emek sahibi gerçek kişinin ölümü halinde ortaklığın sona ereceğine dair hüküm, mudarebe akdinin vekalet akdi gibi olmasına veya vekaleti bünyesinde içermesine dayanmaktadır. Vekalet ise vekilin ölmesi ile sona eren bir akit (A.g.e: 384).

Vekalet ücretinin belirlenmemesi caiz görülmemiş ve vekalet ücreti belirlenmesi genel ilke olarak kabul edilmiştir. Çünkü “*Kim işçi çalıştırırsa ücretini bildirsin.*” hadisinde kira hakkındaki bu hüküm ücretli vekalet işlemi için de geçerlidir (AAOIFI, 2015: 546).

Bilindiği üzere vekalet ücreti; belirli bir bedel karşılığında maktu olarak, belirli bir kar oranı üzerinde gerçekleşecek karın vekile bırakılması şeklinde veya sermayenin işletilmesi neticesinde oluşan karın oransal olarak paylaşılması şeklinde üç farklı yöntemle belirlenebilmektedir. Eğer vekil ile müvekkil arasında vekalet ücreti, sermayenin işletilmesi neticesinde belirli bir kar oranı üzerinde gerçekleşmesi durumunda oranın üzerindeki karın vekile bırakılması şeklinde sözleşme ile belirlenmiş ise zarar oluşması durumunda vekil aynı mudarebede olduğu gibi herhangi bir ücret veya kar tahsil edemeyecektir. Örneğin; vekalet sözleşmesinde %10 kar ile sermayenin işletilmesi belirlenmiş olsun. Vade sonunda vekil (çoğunlukla banka) sermayeyi sözleşme şartlarına uygun olarak basiretli bir tüccar gibi %10 ve daha fazla karşı işlemlerde değerlendirmiş olsa dahi süreç sonunda zarar oluşması veya %10 oranının altında kar edilmesi muhtemeldir. Bu durumda vekil, sözleşme başında anlaşılan oranın altında kar edilmesi veya zarar edilmesi sonucu doğduğundan herhangi bir ücret/kar/bedel talep edemeyecektir. Diğer seçenekte ise başta anlaşılan kar paylaşımı oranına göre, işletilen sermayenin vade sonunda kar elde edilmesi durumunda karın anlaşılan oran üzerinden paylaşılması gerekmektedir. Eğer sözleşme şartlarına uygun bir şekilde sermayenin işletilmesi sonucu yine de zarar edilmesi durumunda zarar müvekkile ait olup, vekil herhangi bir ücret veya kar tahsil edemeyecektir. Bu yönüyle kar ve zararın belirli oranlarda paylaşılması esasına dayalı belirlenen vekalet sözleşmesi, mudarebe sözleşmesi ile benzerlik göstermektedir.

Katılım bankası ile sermaye sahipleri arasında yatırım vekaleti standartları üzerine kurulu bir akit yapılması durumunda, banka fonları işletirken mudarib durumunda değil sermayedarın vekili olarak kullandığından, mudarebe sözleşmesini kısıtlayan şartlar vekalet sözleşmesi ile bertaraf edilebilmekte ve bu sayede paranın işletilmesi sırasından esneklik sağlanabilmektedir.

Öte yandan mudarebe akdinde taraflar arasındaki hukuk; başlangıç safhasında *vedia* (korunması amacıyla bırakılan emanet), işletme safhasında *vekalet*, kar elde edildiğinde *şirket* (ortaklık), sözleşmenin ihlali ve sözleşmeye aykırı davranılırsa *gasp*, elde edilen karın tamamının mal sahibine şart koşulması durumunda *bida'a* (bir başkasına ücret

almadan satması için bırakılan mal), karın mudaribe şart koşulması durumunda *karz* (ödünç verilen misli mal) hükümlerine tabidir (Cürcani, 2007: 38).

Mudaribin sermayede tasarruf etmesiyle birlikte sermaye sahibinin vekili hükmünde olması sebebiyle mudarebe akdi vekalet akdine benzetilmiştir. Hanefiler ve Hanbeliler vekalet akdini mudarebe hükümlerinde bir hüküm olarak görmüşler ve mudarebe akdini satın alma anında vekalet akdi olarak betimlemişlerdir. Mudaribin sermaye ile ticaret yaptığında mudinin izniyle tasarruf etmesi sebebiyle malı işleten olarak vekil konumundadır. Şafii ve Malikiler ise mudarebeyi doğrudan vekalet akdi sayarlar ve vekaleti mudarebenin bir cüz'ü kabul ederler. Hem vekalet hem de mudarebe akdinin ortak özelliği, her iki akitte de başkasının izni ile tasarruf yetkisinin kullanılmasının söz konusu olmasıdır. Aynı zamanda her iki akitte de vekilin ve mudaribin elinde bulunan sermayenin üzerinde emin hükmünde olması, teaddi veya kusur olmaksızın sermayedeki zarardan sorumlu olmaması diğer bir ortak özelliktir. Her iki akdin farklı yanı ise, mudarib kararında sermayeye orak olmakta zarar halinde ise emeği boşa gitmekte iken ücretli düzenlenen vekalet akdinde kar veya zarar halinde vekil etkilenmemekte ve her durumda ücretini almaktadır (Gedikli, 1996: 52-53).

Tekrar etmek gerekirse genel anlamda vekalet, tasarruf konusu bir işte yerini başkasına bırakmak şeklinde tanımlanmaktadır. Mudarebe ise; iki taraftan birisinin sermayeyi diğer tarafın da emeğini ortaya koyarak, emek sahibinin bu sermayeyi ticaret muamelelerde değerlendirerek işletmesi yöntemine dayalı bir sözleşme türüdür. Paranın işletilmesi sonucu kar elde edildiğinde başta üzerinde anlaşılmış orana göre kar dağıtımı yapılır. Mudarebede sermayenin işletilmesi neticesinde kar elde edilememesi durumunda sermaye sahibine parası iade edilir. Zarar söz konusu ise sorumluluğu yalnızca sermaye sahibinde olmalıdır. Mudarib ise harcamış olduğu emek ve zaman sebebiyle zarara uğramış olmaktadır. Mudaribin ihmali veya kusuru bulunmuyorsa sarf ettiği emeği ve zamanı haricinde başkaca bir maddi zarara katlanmaması gerekmektedir.

Özetle; vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak işletilmekte iken “Mudarebe” de sermaye, sermayedarın ortağı olarak işletilmektedir. Sermaye ortağının kar ve zarara katılması hukuki anlamda vekalet ile benzerlik gösterse e bazı noktalardan farklılık arz etmektedir. Mudarebede daha önce de belirtildiği üzere ağır kusur veya ihmali olmadığı

sürece vekaletteki gibi herhangi bir tazmin sorumluluğu doğmamaktadır. Ancak mudarebede zarar oluşması halinde emeğini ortaya koyan ortak herhangi bir bedel tahsil edememekte sadece emeği ile bu zararı karşılamaktadır. Sermaye sahibi ise sermayesi ile bu zararı karşılamaktadır. Vekalette ise, mudarebede olduğu gibi ağır kusur veya ihmali olmadığı sürece, vekaleten işlettiği sermayeden oluşacak zarardan sorumlu tutulmamaktadır. Öte taraftan vekaletten ücret en başta sözleşme ile maktu olarak da belirlenebileceğinden vekil, sözleşmenin başında ücretini peşin olarak tahsil edebilecektir. Bu anlamda vekil, müvekkilin sermayesini sözleşme şartlarına uygun olarak işletmesi koşuluyla başta anlaşılan vekalet ücretini tahsil edebilecek ve sözleşme sonunda zarar oluşsa dahi vekalet ücretinin iadesi söz konusu olmayabilecektir.

1.3.3. Vekalet ile Müşareke Mukayesesi

Müşareke, asıl itibariyle bir sermaye ortaklığı olup, tarafların belirli oranda sermaye koymaları neticesinde ortaklık gerçekleşir. Kar tarafların üzerine anlaştığı oranlara göre pay edilir. Zarar ise sermayedeki payları oranına göre taksim edilir. Ortaklığa eşit hisse ile katılmak şartı bulunmamaktadır. Ortaklar süreklilik esasına göre olabileceği gibi belirli bir vade ile de ortaklığı akdedebilir. Bu yöntemin kullanılması ile katılım bankası işletme açmak veya mevcut işletmesini geliştirmek niyetinde olan kişiler için faizsiz finansman kaynağı sağlamasına yardımcı olur. Bu sayede hem banka hem de müşteri olan sermaye sahibi faizli işleme girmemiş hem de ülke kalkınmasına katkı sağlamış olmaktadır (Aktepe, 2008: 35).

Müşareke yani İnan ortaklığının en önemli özelliği her ortağa farklı miktarlarda yatırım yapma izni verilmesi olup, karların aynı veya farklı miktarlarda dağıtılması mümkündür. Ortaklar tüm mal varlıklarını yatırmak zorunda değildir. Belirli bir malın ticareti söz konusu olabileceği gibi tüm meşru faaliyetleri kapsayan genel müşareke ortaklığı da söz konusudur. Müşareke ortaklığında zarardan sorumluluk, tarafların yatırdığı tutara uygun bir biçimde pay edilir. Hz. Ali'nin "Karı üzerinde mutabık kalınan şartlar, zararı ise sermaye belirler" sözü müşareke ortaklığına temel teşkil etmektedir (Çizakça, 1999: 7).

Bu fon toplama ve kullandırım yönteminde sermaye sahipleri faiz almak yerine, önceden belirlenen bir orana göre elde edilen karın belirli bir oranında getiri elde etmektedir. Fakat konvansiyonel bankacılıktaki vadeli mevduat veya faizli hesap ve yatırım enstrümanlarından farklı olarak, sermaye sahibi sadece elde edilen karı değil

aynı zamanda gerçekleşebilecek herhangi bir zararı da paylaşmak durumunda kalabilecektir.

Müşareke genellikle yatırım projelerinde, kredi mektuplarında veya emlak veya gayrimenkul finansman yatırımlarında kullanılır. Tüm sermayedarlar, sermayenin işletilmesi ve yönetimine katılma hakkına sahip fakat zorunlu değildir. Kar, ortaklar arasında önceden mutabık kalınan oranlarda dağıtılırken, zarar her bir ortak tarafından ilgili sermaye katkılarıyla orantılı olarak karşılanır. Bu kavram, sabit gelirli yatırımlardan farklılık arz etmektedir.

AAOIFI'nin 37 numaralı standardının 3/2/3 no.lu maddesinde müşareke; kuruluşların, bir proje ya da muayyen bir işleme müşterileriyle birlikte sermaye koymak suretiyle ortak oldukları ve böylece müşterilerine finans sağladıkları bir finansman yöntemi şeklinde tarif edilmiştir. Taraflar sözleşmede belirlenen oranlara göre kara ve sermayedeki hisseleri oranında zarara ortaktır. (AAOIFI, 2015: 905). Yine standartlar içerisinde para ve döviz ticareti ile ilgili 1 numaralı standardın ek 2 maddesinde para veya döviz ticaretiyle ilgili olarak yapılan müşareke veya mudarebe akitlerinde taraflardan birinin, yapılan işlemler neticesinde oluşabilecek zararları karşılayacağını ifade ederek karşı taraf lehine bir garanti veremeyeceği, böyle bir garantiyi üstlenemeyeceği belirtilmiştir (A.g.e.: 63). AAOIFI'nin 5 numaralı standardın 7/6 maddesinde, müşareke ortağı haricinde üçüncü tarafın doğacak zararı karşılıksız olarak tazmin etmeyi taahhüt etmesi caiz olup, üçüncü tarafın taahhüdü ile ortaklık akdi arasında bağ olmaması gerektiği belirtilmektedir (A.g.e.: 133). On üç numaralı standardın 5/1 maddesinde ise azalan müşareke; ortaklardan herhangi birinin diğer tarafın paylarını aşamalı olarak satın almayı taahhüt edip belirlenen süre boyunca bu hisseleri alarak ortaklık konusu projenin tamamına malik olmasını sağlayan ortaklık olarak tanımlanmıştır (A.g.e.: 341).

Müşareke ile ilgili diğer bir kavram ise Müşareke Sertifikaları'dır. Genel olarak büyük çaptaki köprü, yol, baraj gibi projelerin finansman temininde kullanılan ve hisse oranında mülkiyet ortaklığını temsil etme hakkının doğduğu sertifikalar olarak tanımlanmaktadır. Bu sertifikalar, sahiplerine hem işletme yönetiminde hem de işletmenin varlığında söz hakkı vermesi özelliği ile mudarebeden ayrılır. Fon ihtiyacı

olan işletme, finans kuruluşu aracılığıyla müşareke sertifikası piyasaya arz eder ve bir kısmını yatırımcılar sermaye desteği amacıyla satın alır. Sertifikaların yönetimi, dönemsel gelir ve itfa takibi finans kuruluşu tarafından yapılır. Sertifikalar ödenen en son taksitle birlikte tüm mülkiyet işletmeciye geçer ve sermaye sahipleri yatırmış oldukları fonları tümüyle geri almış olur. Proje vadesi içerisinde elde edilen kar, taraflar arasında pay edilir. Vade sonunda ayrıca proje neticelendirilerek veya satılarak nakde dönüştürülür ve sertifika sahiplerine hisse oranında dağıtılır. Bu yöntem ilk olarak 1981 tarihinde Pakistan’da uygulanmıştır. Ürünün temel özelliklerinden biri, banka işletmeyi finanse ederken şirket idaresinde rol alıp, mal varlığına rehin koyarak sermayesini garanti altına almaktadır. Diğer taraftan kar dağıtımında sertifika sahipleri ve diğer hissedarlar arasında öncelik hakkı tanınmaktadır. Netice itibariyle; bu ürün müşarekeden daha ziyade borç senetleri veya imtiyazlı hisse senetlerine benzemekte olup, sermaye garantisinin olması süreci ortaklıktan ziyade karz muamelesine dönüştürmektedir. İcazet noktasında ise fıkha uygun olduğu söylenemez (Bayındır, S., 2015: 95-96).

Müşareke akdi özü itibariyle mudarebe akdine benzemekte olup, vekalet ile farklılıklarına daha önceki bölümlerde yer verilmişti. Müşareke ile mudarebe akitlerindeki asıl fark şudur: Müşarekede her iki taraf da sermaye koyarak ortaklık kurmakta iken, mudarebede taraflardan biri sermaye diğer taraf ise emeğini ortaya koyarak ortaklık kurulmaktadır. Müşarekede sermaye ortaklığı söz konusu iken, vekalet sözleşmesinde aracılık yani bir nevi acentelik faaliyeti söz konusudur. Müşarekede işin içerisinde yer alan her taraf kar ve zararı paylaşmaktadır. Vekalet sözleşmesinde ise sermaye sahibi bankayı ya da bir finans kuruluşunu aracı kılmakta ve bunun karşılığında bankaya ya da finans kuruluşuna bir ödeme yapmaktadır. Bu ödemede banka zarar ya da kara ortak olmamakta; sadece aracılık faaliyeti kapsamında komisyon elde etmektedir. Vekalet sözleşmesinde banka zarardan kendi ihmali olmadığı kaydıyla sorumlu tutulmazken, müşarekede her iki taraf zarardan sorumludur.

Genel vekalet diğer tasarruflara yönelik yetkilendirme içerirken, yatırım vekaleti bir fonu işleterek değerlendirmeye yöneliktir. Diğer taraftan yatırım vekaleti bu yönüyle mudarebe ve müşareke ile benzerlik göstermektedir. Yapısı itibariyle icare akdine benzese de yatırım vekaleti, mudarebe ve müşareke akitleri ortaklık türleri arasında yer alır (AAOIFI, 2015: 1096).

1.3.4. Vekalet ile Emanet (Vedia) Mukayesesi

Vedia belirli yani muayyen bir mal sahibinin, başka birisine o malı koruma ve muhafaza yetkisi vermesini anlatan bir sözleşmedir. Mal sahibine mudi, malı muhafaza edecek kişiye vedia ya da müstevde, o mala da vedia denir. Diğer hukuki muamelelerde olduğu gibi vedia'nında rüknü icap ve kabul olup, “Şu kalemi sana veriyorum”, “Kabul ettim” gibi bir vedia vermeye ve bunu kabule delaleten ve sarahaten bir lafızla veya buna işaret eden bir fiille olur. Örnek verilecek olursa, vedia kabulüne yönelik hazırlanan bir ahıra, bekçinin önünden geçerek hiçbir şey söylemeden hayvanı emanet olarak bırakmak gibi bir örfeye dayanan vedia olduğunu gösterdiği için taraflar arasında vedia akdi kurulmuş olur. Önemli bir husus vardır ki, her ne kadar aynı manaya geldiği düşünülüyorsa da emanet ve vedia kavramları birbirinden biraz farklılık göstermektedir. Vedia, emanete göre daha özel bir durum arz etmekte olup, emanet akdin herhangi bir sonucu olması gerekmemekle birlikte vedia akdinde sonuç bellidir. Kısacası her vedia aynı zamanda bir emanet iken, her emanet vedia hükmünde değildir. Örneğin, lukata¹⁰ onu bulan kişinin yanında vedia değil aslında sadece emanet hükmündedir.

Vedianın şartları aşağıdaki gibidir:

- Mudi temyiz kudretine haiz olmalıdır.
- Vedia kabul edenin mükellef olması şarttır. Çünkü temyiz kudretine haiz olsun veya olmasın bir çocuğa vedia bir mal bırakıldığında ve o çocuk vedia malı tüketse yani istihlak etse tazmin etmesi gerekmez.
- Vedia bırakılan mal, saklanabilir türden olmalıdır. Sudaki balık veya havadaki kuş gibi mallar vedia bırakılmışsa sözleşme geçersiz olmaktadır.
- Kabız bulunmalıdır. Ariyet kavramında olduğu gibi vedia da kabızla tamamlanmaktadır (Yaran, 2011: 547).

¹⁰ Lukata: sözlükte “bir malı yerden kaldırıp almak”, isim olarak “buluntu mal” anlamına gelen lukata İslam hukukunda “maliki bilinmeyen, fakat mubah mal grubunda da yer almayan buluntu mal” veya “üzerindeki hakkını terketme niyeti olmaksızın malikinin iradesi dışında kaybolmuş ve bir başkası tarafından bulunmuş sahibi bilinmeyen mal” manasında kullanılır. Malı bulana mültekit, bulup alma işine de iltikat denilir. Buluntu çocuk anlamındaki lakit ile kaybolan hayvan karşılığındaki dalle terimleri eşya için kullanılmaz (TDV, İslam Ansiklopedisi: <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=270224>)

Vedia kabızla tamamlandığı zaman şu hükümler uygulanır (Yaran, 2011: 548):

- Vedia malı teslim alan şahıs (mude), o malı muhafaza etmelidir. Onu örfi olarak sorun teşkil etmeyecek biçimde muhafaza etmek zorundadır.
- Vedia malın sahibi (mudi) istediği takdirde mudede, onu iade etmelidir. İade talebi yapıldığında iadeyi geciktirmesi caiz olmayıp, malı bir an önce iade etmeyip vedia malı akabinde sonra telef olursa tazmin etmesi gerektirir.

Vedia'nın mudiye geri iade edilmesi gerektiği zaman iade masrafları mudiye aittir. Mudi veya mudede vefat ettiği zaman vedia, mudenin veya mirasçılarının nezdinde emanet hükmünde olur. Mudi veya mirasçılar vediayi talep edince; vedia mudenin mirası dahilinde ise, onlara teslim edilmektedir. Eğer miras bulunmuyorsa mudede bunu tazmin edip, tazminat terekeden ödenmektedir. Elinde emanet hükmünde mebi bulunan kişi o emanetin durumunu açıklamadan öldüğü zaman onu tazmin etmekle mükelleftir. Mudede vediayi; mudiden veya onun resulünden başka birisine teslim etmiş ve telef olmuşsa, onu tazmin eder. Ancak ikrah-ı mülcü bu teslime zorlanmışsa bu hüküm uygulanmamaktadır (A.g.e.: 548)

Vedia mudede elinde emanet hükmündedir, ona karşı bir teaddi (haksız fiil) veya korumada kusur söz konusu olmadıkça tazmin edilmemektedir. Bu hüküm, vedia, ücretsiz olarak bırakılmışsa da bu şekildedir. Eğer vedia birisinin yanına ücretle bırakılmışsa mudede, ecir (ücretle çalışan, işi kabul eden) olmaktadır ve kendi kusuru olmasa bile kaçınılması mümkün bir fiilden dolayı helak olduğu takdirde vediayi tazmin etmektedir. Mudenin, vediaadan hiçbir suretle faydalanma hakkı yoktur. Şayet faydalanırsa haddi aşmış olur ve mal telef olduğu zaman vediayi tazmin etmesi gerekir. Şayet mudi, mudede vediaadan faydalanmasına izin verirse sözleşme, vedia hükmünden çıkıp, ariyet hükmüne dönüşmektedir. Mudede, vediayi bir başka kişiye vedia, ariyet veya rehin verme ya da kiralama yetkisine sahip değildir. Vedia ile birlikte sefere de çıkamamaktadır. Ancak sefere çıkmak zorunda kalmış ve vediayi korumalarına tevdi edebileceği aile fertleri olmadığı için onu aile fertlerine bırakması da mümkün olmamışsa onunla sefere çıkabilmektedir (A.g.e.: 548).

Mudi, mudede, vediaanın korunma şekline ilişkin bazı şartlar ileri sürmüşse, bu şartlara uyulması gerekmekte olup, muhalefet edip vedia zayi olursa, korumada kusur ve ihmali bulunduğundan onu tazmin etmesi gerekmektedir. Vediaanın tazmini misil mallardan ise mislini, kıyemi mallardan ise kıymetini ödemek suretiyle olur (A.g.e.: 549).

Emanet akdi AAOIFI standartları arasında da yer almaktadır. Nisa Suresi 58. Ayette “Hiç şüphesiz Alla size, emanetleri ehline teslim etmenizi emreder” buyrulmaktadır. Zira emanet akitleri vedia akdinde olduğu gibi muhafaza etme ya da ariyet akdinde olduğu gibi teberru amaçlıdır. Emin kabul edilen kişi için sadece ağır kusur veya ihmali hallerinde tazmin yükümlülüğü doğar (AAOIFI, 2015: 139).

“Vekalet” ve “Vedia” kavramlarını kıyaslarken her iki kavramı tekrar özet olarak tanımlayıp ele almak gerekecektir. Yinelemek gerekirse genel anlamda vekalet, tasarruf konusu bir işte yerini başkasına bırakmak, başkasını kendisi yerine ikame etmek anlamına gelmekteydi. Vedia ise; belirli bir malın, sahibi tarafından başka birisine muhafaza yetkisi vermesini anlatan bir sözleşme olup, vedia malı teslim alan şahıs yani mude, o malı örfi olarak sorun teşkil etmeyecek biçimde muhafaza etmelidir. Mudi malı istediği takdirde mude, onu iade etmesi ve muhafaza şekline ilişkin bazı şartlar ileri sürmüşse, bu şartlara uyulması gerekmekte olup, malı talep halinde iade etmezse veya ileri sürülen şartlara muhalefet edip vedia zayi olursa, korumada kusur ve ihmali bulunduğundan onu tazmin etmesi gerekmektedir. Ayrıca mudenin, emanet hükmünde elinde bulundurduğu vedia dan hiçbir suretle faydalanma hakkı olmayıp, şayet faydalanırsa mal telef olduğu zaman vedia yı tazmini gerekmektedir. Vekalet sözleşmesinde de sermayenin işletilmesi sırasında müvekkilin koyduğu şartlara uygun davranmadığı takdirde vekil, vedia akdinde olduğu gibi zarar ve ziyandan sorumludur.

Elinde emanet hükmünde olan vedia ile ilgili olarak, haksız fiil veya korumada kusur söz konusu olmadıkça tazmin edilmemesi hükmü vekaletteki hükümle aynı içeriktedir ve vedia’da olduğu gibi ağır kusur veya ihmali olmadığı sürece, vekaleten işlettiği sermayeden oluşacak zarardan sorumlu tutulmamaktadır.

Vedia, alan kişinin elinde emanet hükmünde olup, ağır kusur veya ihmali olmadığı müddetçe tazmin yükümlülüğü bulunmamaktadır. Fıkıh alimleri mudarebe akdinde olduğu gibi vekalet akdinde de sermayenin vekil tarafından kabz anında tasarrufa başlamadan önce emin konumunda olduğu kanaati hasıl olduğundan ağır kusur veya ihmali olmadığı müddetçe tazmin yükümlülüğü bulunmamaktadır. Vekalet akdi ile vedia akdinin bir diğer ortak özelliği ise her iki akdinde lazım olmayan yani tarafların

istenildiği takdirde akdi feshetme yetkisini bulunan akit türlerinden olmasıdır (Gedikli, 1996: 51).

Her iki kavramın farklı olduğu noktalardan birisi vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak işletilmekte, vedia'da ise emanet hükmündeki malın herhangi bir şekilde işletilmesi söz konusu olmamaktadır. Vekalet bir kişiye paranın, malın veya eşyanın devredilmesi unsurunu içermesi bakımından temlik ile benzer özellik içermekle birlikte, vedia kavramı içerisinde ele alınmış olması sebebiyle devir olmayıp bir emanet olarak adlandırıldığı görülmüştür. Aynı zamanda vekaletin irade ve rıza ile bir eşya üzerinde yetkilerin aktarılması manasına da geldiği tespit edilmiştir.

Bir diğer fark ise vekalet akdinde akit kurulduğu anda vekilin elinde bulunan sermayenin tasarruf hakkına sahip olmaktadır. Vedia akdinde ise emaneti alan elinde tasarruf yetkisi değil saklama borcu doğmaktadır (Gedikli, 1996: 52).

Vedia akdi ücretli veya ücretsiz tesis edilebilir, vekalet akdi de aynı şekilde ücretli veya ücretsiz tesis edilebilir. Her iki akitte ücretsiz tesis edildiği zaman teberru niteliğine haiz olmaktadır. Her iki akitte ücretli tesis edilirse vekalet akdinde eğer vekil ücreti oransal bazda tesis edilebilmekte ancak vedia akdinde malın işletilmesi söz konusu olmadığından vedia akdi ücreti sabit bir ücret olarak karşılaştırılabilmektedir. Bu yönüyle vekil ücreti oransal olabileceği gibi vedia akdi ücreti oransal bazda tesis edilememesi her iki akdin farklı yönlerini işaret etmektedir (Gedikli, 1996: 52).

1.3.5. Vekalet ile Ariyet Mukayesesi

Ariyet bir menfaatin, temlik eden yani devreden kişinin yaşadıkça bedelsiz olarak temlik edilmesidir. Bey akdinde bir aynın temlik, icare akdi menfaatin bir mal mukabilinde verilmesi, vasiyette ölümden sonra da menfaatin temlik edilmesi söz konusudur. Ariyet kelimesi ise hayatta iken menfaatin temlik hükmündedir. Temlik edene muir, alana da musteir denilir.

İcare yani kiralama sözleşmesinde kiraya veren ve kiralayanda bulunması gereken şartlar aynı şekilde ariyette de ödünç veren yani temlik eden muir ve ödünç alan yani temlik alan müsteirde de bulunması gerekir. İcare akdinde ise menfaatin mütekavvim, örfen talep edilen, malum ve müste'cirin faydalanabileceği bir konumda olması gerekir (Araz, 2016: 107). Ariyet olarak verilen malın aslı durduğu halde kendisinden faydalanılan bir mal olması gerekmekte olup, aslı tüketilebilen paranın ariyet olarak

verilme durumu caiz değildir. Ariyet olarak verilen malın belirli bir mal olması da şarttır. Birisi başka biri için arabalarından herhangi birini ödünç yani ariyet olarak vermiş olsa ona istediğini kullanma hakkı vermez ise ariyet caiz olmaz (Yaran, 2011: 542).

Kabz bulunmadıkça ariyet tamamlanmış olmaz ve ariyet sözleşmesinin sonuçları oluşmamaktadır. Müsteir yani ödünç alan kişi ariyet olan malı kabzedince onun kullanımına ve menfaatine sahip olur ancak bu sahiplik bağlayıcı bir hüküm ifade etmemektedir.

Malik'e göre ariyet soyut (mücerret) bir söz ile bağlayıcılığı olan bir akit olup, ödünç veren (muir) hayatta olduğu süre boyunca bu vasfı devam eder.

Şafi ve Ahmed b. Hanbel'e göre ariyet mülkiyet değil sadece ibaha ifade etmektedir. İçlerinde Kerhi'nin de bulunduğu gibi bazı Hanefiler de bu görüşe tabidir (Ençakar, 2017: 32)

Ariyet hem mutlak hem de mukayyet olmaktadır. Eğer ariyet mutlak ise ödünç alan yani müsteir, ariyet maldan örf ile belirlenen sınırları aşmamak koşuluyla istediği şekilde faydalanabilmektedir. Sınırları aştığı takdirde haksız fiil sahibi (müteaddi) durumunda olur ve ariyet alınan mal, bu nedenden dolayı zayı veya telef olursa tazmin etmesi gerekir. Örneğin, binmek maksadıyla bir atı binmek ariyet olarak olsa bu ata yük yüklemesi caiz olmaz. Zira örf, o hayvandan ondan yalnızca binmek suretiyle faydalanılabileceğini betimlemekte olup, bu konu sanki akitte şart koşulmuş gibidir (Yaran, 2011: 543).

Ariyetten faydalanma şekli, süresi veya yeri sınırlandırmışsa bu şartlara da uygun davranılır. Müsteirin bu sınırları aşması caiz olmayıp, bunları aşmış ve ariyet alınan zayı olmuş veya azalmışsa ödünç malı tazmin etmesi gerekmektedir.

Ödünç alan (müsteir), ödünç (ariyet) alınan şeyi kiraya veremez. Sebebi ise icarenin bağlayıcı, ariyet ise bağlayıcı olmayan bir akit olmasıdır. Ödünç alanın (müsteirin), ariyet alınan şeyi tekrar ödünç yani ariyet olarak vermesinin hükmü şöyledir: Ödünç alından faydalanma, kullanıcıya göre farklılık arz etmeyen bir türden ise ödünç alan, ödünç malı aynı türden bir faaliyette kullanılmak amacıyla başka birine ariyet olarak tevdi edebilir hatta kullanıcının belli bir kişi olması önemsizdir. Şayet faydalanma şekli,

kullanıcıya göre farklılık arz eden bir türden ise kullanıcı belirlenmiş ise artık o malı başkasına ödünç yani ariyet olarak vermek caiz olmaz. Şayet kullanıcı belirlenmemişse ariyet ilk kullanan ile kısıtlı olup, artık bir başkasına ariyet olarak verilmesi caiz olmaz. Müsteir, kendisi bu maldan yararlanmış ise onu bir başkasına ödünç olarak veremez. Önce bir başkasına ödünç olarak vermiş ve o kişi bundan faydalanmışsa artık ödünç alanın bundan yararlanması caiz olmaz. Bu görüş Fahu'l-İslam'ın görüşüdür. Serahsi'ye göre ise ariyet, herhangi bir kişi ile sınırlı değildir (Yaran, 2011: 544).

Ariyet akdi, mutlak veya mukayyet olması önemli değildir her hâlükârda bağlayıcılığı yoktur. Belirli süre mukayyet de olsa muir, bu süre bitmeden ariyet verdiği şeyi geri alabilir. Ancak bu durumda ödünç alan zarara uğrama durumu söz konusu olduğunda örneğin tarımsal bir icraat için ödünç verilen bir tarla, ekin olgunlaşmadan iade alınmak istendiğinde ödünç alanın zararını önlemek adına arazi ürün toplanıncaya kadar belirli bir ücret ile o kişide bırakılmaktadır.

Malik'e göre ariyet, belirli bir süre mukayyet ise bağlayıcı bir akit olur ve akde bağlı kalmak vaciptir. Malik'e göre süre bitmeden geri alınması caiz değildir. Müsteir ölse dahi akit sona ermemektedir. Varisleri belirlenmiş süre bitene kadar o maldan istifade etmeye devam eder (Yaran, 2011: 545).

Ariyet verilen şey, ödünç alanın elinde emanet hükmündedir ve haksız bir fiil ya da muhafazasında ağır kusur veya ihmali yoksa tazmin edilmez. Tebyin'de; ödünç veren (muir), ödünç alanın (müsteir) ödünç malı tazminini şart koştuğu halde ödünç alan bu şartı kabul ettiyse, hasar durumunda sorumluluk müsteire aittir.

Şafii'ye göre ariyet, ödünç alanın (müsteir) nezdinde her koşulda mazmun durumdadır. Tazmin edilmeyeceği şartı ileri sürülse bile bu şart geçersizdir. Çünkü Hz. Peygamberin Huneyn Savaşında Safvan b. Ümeyye'den zırhlarını ariyet olarak alınca; Safvan'ın ona 'Gasb mı? Ya Muhammed!' dediği ve Hz. Peygamberin ona 'Hayır aksine ariyet olarak aldım' diye cevap verdiği rivayet edilmektedir. (Yaran, 2011: 546).

Ariyet süreli ise bu sürenin bitmesiyle sona erer. Eğer bir süre sınırlandırması yok ise (mutlak), ödünç verenin geri istemesi, ödünç alanın ariyeti iade etmesi veya muir yahut müsteirden herhangi birinin veya ikisinin ölümü ile sona erer. Malik'e göre ariyet bir süre ile mukayyetse sadece bu sürenin bitmesi neticesinde sona erer.

“Vekalet” ve “Ariyet” kavramlarını kıyaslarken her iki kavramı tekrar özet olarak tanımlayıp ele almak gerekecektir. Yinelemek gerekirse genel anlamda vekalet, tasarruf

konusu bir işte yerini başkasına bırakmak, başkasını kendisi yerine ikame etmek anlamına gelmekteydi. Ariyet ise; bir menfaatin, temlik eden yani devreden kişinin yaşadıkça bedelsiz olarak temlik edilmesidir. Ariyetten faydalanma şekli, süresi veya yeri sınırlandırmışsa bu şartlara da uygun davranılır. Ödünç alan kişinin bu sınırları aşması caiz olmayıp, bunları aşmış ve ariyet alınan zayi olmuş veya azalmışsa ödünç malı tazmin etmesi gerekmektedir. Benzer şekilde vekalet sözleşmesinde de sermayenin işletilmesi sırasında müvekkilin koyduğu şartlara uygun davranmadığı takdirde vekil, vedia akdinde olduğu gibi zarar ve ziyandan sorumludur.

Her iki kavramın farklı olduğu noktalardan birisi vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak müvekkilin adına işletilmekte ve baştan sözleşme ile belirlenen vekalet ücreti tahsil edilmektedir. Ariyette ise para ariyet konusu olamamakla birlikte, müteakvim bir emtianın getirisinin bedel olmadan temlik edilmesi mevzu bahis olduğundan, devredilen malın getirisi ödünç alan kişinin olmakta ve karşılığında herhangi bir ücret ödemesi yapılmamaktadır.

1.3.6. Vekalet ile Kefalet Mukayesesi

“Kefalet” lügatteki manasıyla teminat yani “daman” demektir. Kefalet kelimesi Arapça ’da ‘kefele’ kökünden türemiştir. Mesela ‘Tekeffeltü bi’l-mal’, ‘Bir malın sorumluluğunu kabul ettim’ manasında gelmektedir. Fıkıhçılara göre kefalet; bir borç, muayyen bir mal veya şahıs dolayısıyla sorumlu tutulma hususunda bir zimmete başka bir zimmetten eklenmesidir. Eklenen zimmet kefile ait olup, kefil asıl borçlu üzerinde mukayyet hakkın ödenmesini üstlenmekte teminat altına almaktadır. İlaveye konu zimmet ise asıl borçluya ait olup asıl borçluya mekfulün anh veya mekful denilir. Alacaklı kişi mekfulun leh, alacak hakkına da mekfulun bih denilir.

Kefalet verenden istenilebilen, borç veya belirli bir malın teslimi, kefalet sözleşmesiyle kefileden de istenilebilir. Dolayısıyla hem kefil hem de mekful sorumluluk taşımaktadır (Yaran, 2011: 560).

Finansal hak veya varlığı garanti altına almak üzere kefil talep etmek meşru sayılmaktadır. Diğer taraftan İslami finans kurumları riba içeren işlem ve dini açıdan haram olan mal veya hizmet alımı için kefalet alınması veya verilmesi caiz görülmez. Kefaletin süreli olması, belli bir tutarla sınırlandırılması, birtakım koşullara bağlanması,

belirlenen koşulun gerçekleşmesine bağlanması, gelecek bir tarihe izafe edilmesi ve doğmamış borçlara kefalet verilmesi caiz kabul edilir (Aktepe, 2012: 55).

Kefalet sözleşmesi Osmanlı borçlar ve ceza hukukunda yaygın bir şekilde kullanılmış olup, Osmanlı şer'îye sicillerinde çok sayıda şahsa, mala ve teslime kefalet örnekleri ile karşılaşılmaktadır (Yördem, 2016: 37).

Hem Ebu Hanife'ye hem de Muhammed'e göre kefaletin rüknü, kefil ve mekfulün lehten açık bir şekilde baştan anlaşarak mukayyet olarak yaptığı icap ve kabuldür. Bu sözleşme ile alacaklı alacağını kefilinden talep etme hakkı elde etmektedir. Ebu Yusuf'a göre kefaletin rüknü yalnızca kefil tarafından bizzat yapılan icaptır (Yaran, 2011: 561).

Kefaletin Şartları ise şu şekildedir: Kefil açısından kefalet teberru sayılması sebebiyle, kefilde teberru ehliyeti olmalıdır. Alacaklı (mekfulün leh) açısından kendisine teberruda bulunan şahısta bulunması gereken şartları taşıması gerekir. Bir kişinin; deli veya temyiz kudretine haiz bir çocuğun borcuna kefil olması geçerlidir. Kefilin yaptığı icabın temyiz kudretine haiz bir çocuk tarafından kabulü geçerlidir. Alacaklının meçhul olması durumunda kefalet geçersizdir. Belirsiz bir şahsa mülkiyet aktarılamaz.

Mekfulün (asıl borçlu) kefalet konusu şeyi bizzat teslim etme yetisi olması gerekir. Ebu Hanife'ye göre, müflis olup ölen birine kefil olunması geçersiz olup, İmameyne göre ise müflis olup ölen birine kefil olunması sahihtir. Mekfulün (asıl borçlu), 'Borçlu olduğun her şahsa kefil oldum' şeklinde aşırı bir biçimde bilinmez olmaması gerekir ki bu şekilde kefalet geçersizdir. Aynı şekilde mekfulün, akıllı olması veya mümeyyiz olması da şart değildir (Yaran, 2011: 562).

Kefalet konusu (mekfulün bih), kefilce teslim edilebilir ve asıl borçludan talep edilebilen bir şey olmalıdır. Zimmet borcuna, satılan malın, mehrin, vedianın ve ariyet alınan malın teslimine kefalet olmak caizdir. Eğer kefil olunan şahsın zimmet borcu söz konusu ise o zaman ayrıca geçerli bir borç olması yani ifa veya ibrayla düşen borçtur. Zekât borcuna kefalet caiz değildir, çünkü bu borç, mükellefin ölümü ile düşer. İcab ve kabulün tek mecliste olması da şarttır çünkü kefalet mali akitlerdendir. Kefalet akdi ile bir insan kendine karşı bir talep ileri sürecektir pozisyonda olmamalıdır. İnsan kendisinden bir şey talep edemez (Yaran, 2011: 563).

Kefalet hükmü şudur: Kefalet akdi kefil bakımından bağlayıcı bir akit olup, alacaklının izni olmadan sözleşme feshedilemez. Kefalet bir süre veya şarta bağlanmışsa kefilin, borç henüz doğmadan önce akitten dönmesi caiz olup, borç doğduktan sonra caiz olmaz.

Kefalet akdi, alacaklı bakımından bağlayıcı olmayıp, istediği an akdi feshedebilir. Kefalet akdi kurulduğunda alacaklı için, asıl borçludan talep ettiği şeyi kefilden de talep etme hakkı kazanmaktadır.

Borcun kefilden talep edilebilmesi için asıl borçludan talep edilmesinin imkânsız hale gelmesi şart olmayıp, alacaklı, aynı anda, asıl borçlu veya kefilden ya da her ikisinden birden alacağını talep edebilir. İmam Malik'ten aktarılan bir rivayetine göre alacağın asıl borçludan tahsili imkânsız hale gelmedikçe kefilden talepte bulunulması caiz değildir.

Bir birden fazla şahıs bağımsız sözleşmeyle kefil olmuşsa, borcun o kefillerin her birinden talep edilebilir ve hangisi ifade bulunursa diğerleri ve asıl borçlu borçtan kurtulur. Ama kefiller tek bir akitle kefil olmuşlarsa borç kefil hissesine düşen miktar talep edilir (Yaran, 2011: 564).

Kefalet sözleşmesinde asıl borçlunun, borçtan beri olması şart koşulursa akit, kefalet değil havale olur. Aynı şekilde bir havale sözleşmesinde borcun borçludan da istenebilmesi şart koşulursa havale değil kefalet akdi olmaktadır.

Kefalet şart ya da zaman sınırlamasın bağımlı olmayıp, borç vadesiz ise kefalet sözleşmesinin kurulduğu andan itibaren kefilden talep edilebilir. Eğer borç vadeli ise vadenin bitiminden itibaren talep hakkı doğar. Kefalet sözleşmesi bir süre ya da bir şarta bağlanmış ise, belirlenen o vakit gelmeden veya şart gerçekleşmeden kefilden talepte bulunulamaz. Ancak kefaletle uyumlu olmayan bir şarta bağlanan kefalet akdi batıldır (Yaran, 2011: 565).

Kefalet akdinin bir taraf için borç yükleyen bir akit olması esastır. Aslında kefalet akdiyle sadece kefil borç altına girmektedir. Kefilin üstlenmiş olduğu edim karşılığında, alacaklının bir edim üstlendiği söylenemez (Koyuncu & Sayın, 2012: 321).

Kefalet sözleşmesi konu, kefillerin sayısı, zaman ve şart ile kayıtlı olması açılarından kısımlara ayrılmaktadır. Burada sadece konusuna göre kefalet türleri ele alınacaktır. Konusuna göre kefalet türleri şahsa kefalet, mala kefalet ve teslime kefalet olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Yördem, 2016: 28).

Kefalet ana hatlarıyla; şahsa kefalet (kefale bi'n-nefs) ve mali kefalet (kefale bi'd-deyn) olarak ikiye ayrılır:

Şahsa Kefalet: Bir kişiden, yükümlüsü olduğu bir hakkın (zimmet borcu vs.) kendisinden alınabilmesi için başka birisini kefil göstermesidir. Malik ile Ahmed b. Hanbel'in görüşüne göre söz konusu hak zimmet borcu ise kefil, derhal bu borçla sorumlu tutulmaktadır. Kefalet sözleşmesi borçlunun belli bir meclise getirilmesi şartını taşıyorsa Züfer'e göre kefil bu şarta uygun hareket etmek zorundadır. Bu tür kefalet, borçlunun veya kefilin ölümü ile batıl olmaktadır. Kefilin varisi onun yerini almamaktadır. Çünkü kendisine miras bırakılan şahıs bu tür bir yükümlülük üstlenmemiştir. Ancak kefalet alacaklının ölümü ile batıl olmamakta, onun talep hakkı varisine geçmektedir (Yaran, 2011: 565).

Mali Kefalet: Borca kefalet geçerli olup, borç tutarının kefalet akdinin kurulduğu anda zimmette sabit olması ya da vaat edilmiş bir borç olma durumu hükmü etkilemez. Birisi bir diğere 'Ben senin şu kişiden alacağına kefilim' derse bu borcu bilmesede kefalet geçerlidir. Benzer şekilde 'Ben senin şu kişiye vereceğin borca kefilim' derse kefalet akdi kurulmuş olur.

Kefalet konusu borç kefil tarafından bilinmediği takdirde daha sonra borcun miktarı konusunda kefil ile asıl borçlu veya kefil ile alacaklı arasında anlaşmazlık çıkarsa kefil, borcun ancak ikrar ettiği miktarı veya beyyine ile ispat edilen kadarı bağlamaktadır. Asıl borçlunun ikrarı ya da borçlu ile alacaklının ittifakı kefil hakkında nazif olmamaktadır. Çünkü ikrar sadece ikrarda bulunan hakkında geçerli bir delildir. Fakat 'Falan'ın Falan'da olan sabit alacağına' kefil olunmuşsa bu durumda borçlunun ikrarı kefil hakkında da geçerli bir delildir. Çünkü borcun sabit olması için onun ikrarda bulunması gerekmektedir (Yaran, 2011: 566).

Kefalet konusu borç vadeli veya vadesiz olabilmektedir. Eğer borç vadeli ise ve kefil mutlak bir kefalet akdi ile kefil olmuşsa kefilin kefaletten doğan borcu da aynı şekilde vadeli olmaktadır. Fakat kefaletten doğacak borç peşin olmak üzere kefil olmuşsa bu durumda kefilin borcu vadesiz olmaktadır. Çünkü vade onun açısından bir hak olmakta ve o hakkını düşürebilmektedir. Asıl borç vadesizse buna kefil olan kişinin borcu da vadesizdir. Fakat borç vadeli olmak üzere kefil olmuşsa asıl borç da aynı şekilde vadeli olmaktadır. Vadesiz bir borçta alacaklı asıl borçluya vade verirse kefalet borcu da asıl borca bağlı olarak vadeli olmaktadır. Fakat alacaklının kefile vade sunması asıl borçluya

vade sağlaması anlamına gelmemektedir. Vadeli bir borçta asıl borçlu vade hakkında vazgeçse, bu durum kefalet borcunu vadesiz hale getirmemektedir. Aynı şekilde kefilin vadeden vaz geçmesi de asıl borçluyu bağlamamaktadır.

Vekalet” ve “Kefalet” kavramlarını kıyaslarken her iki kavramı tekrar özet olarak tanımlayıp ele almak gerekecektir. Yinelemek gerekirse vekalet, tasarruf konusu bir işte başkasını kendisi yerine ikame etmek anlamına gelir. Kefalet ise; bir borç, muayyen bir mal veya şahıs dolayısıyla sorumlu tutulma hususunda bir zimmete başka bir zimmetten eklenmesidir. Diğer bir ifade ile teminat anlamına gelmektedir. Dolayısıyla vekalet sözleşmesinde sermayenin işletilmesi sırasında müvekkilin koyduğu şartlara uygun davranmadığı takdirde vekil, vedia akdinde olduğu gibi zarar ve ziyandan sorumlu iken, kefalet akdi tek taraf için borç yüklemekte olan bir akit olduğu için, asıl borçlunun borcunun ifa etmediği sürece alacaklı nezdinde kefil borcu ödemekle mükelleftir.

Vekaletin bir vekil kılma akdi olması, kefaletin ise garanti akdi hükmünde olması bakımından her iki kavram özünde farklı birer akittir. Her iki kavramın farklı olduğu noktalardan birisi vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak müvekkilin adına işletilmekte ve baştan sözleşme ile belirlenen vekalet ücreti tahsil edilmektedir. Kefalette ise sermayenin işletilmesi söz konusu olamamakla birlikte, asıl borçlu lehine bir teminat verilmesi akdine dayanması hasebiyle karşılığında herhangi bir ücret ödemesi de yapılmamaktadır. Kefalet akdi, teberru niteliğinde olduğundan kefilin, kefalet sözleşmesi karşılığında ücret alma şartı ileri sürmesi caiz görülmemektedir. Diğer taraftan vekalet akdinde vekalet ücreti alınması ve belirlenmesi caiz olmaktadır.

1.3.7. Vekalet ile Rehin Mukayesesi

İslam hukuku açısından rehin, bir malın tamamen ya da kısmen kendisinden alınması ihtimali olan bir hakka karşılık olarak hapsedilmesi veya tutulmasıdır. Birisine olan borca karşılık, bir eşyanı borcun ödenmesine kadar rehin verilmesi örnek olarak gösterilebilir. Borç da eğer saat borçtan az olmayan bir miktarda satıldığı zaman tamamını, borçtan az bir tutarda satıldığı zaman bir kısmının, saatin bedelinden alınması mümkün olan bir haktır.

Lügatteki manasıyla rehin, herhangi bir şeyi bir nedenden dolayı hapsedmek demektir. ‘Her nefis kazandığına karşılık rehindedir’ (el Müddessir, 74/38) ayeti içerisinde bu anlamda kullanılmıştır. Yani yaptığı işlerin karşılığı olarak hapsedilmiş demektir.

Rehnin hak sahibinin yanında hapsedilmesi zorunlu olmayıp, borçlu ve alacaklının anlaştığı, güvenilir bir kişi (yed-i emin) yanında da tutulabilir. Rehni kaydi değeri, borçtan çok, borçtan az veya borca eşit olabileceği gibi borç ile aynı veya farklı cinsten te olabilir. Rehni verene rahin, alana ise mürtehin denir (Yaran, 2011: 549).

Rehni, uzun ya da kısa vadeli alacakların teminat altına alınmasını sağlayan yollardan biri olarak işlev görmüş konulardandır. Yeteri kadar nakdi sermayesi bulunmayanların ivedi olarak fon ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân sağladığından finansal alanda da önem arz etmiştir (Tok Ö., 2014: 79)

Finansal bir varlığı teminat altına almak için rehni talebi meşru görülmektedir. Rehni veren kişi rehni akdinden dönmesi caiz olmaz; sadece rehni alan dilerse rehinden dönebilir. Rehni konusu emtianın dini açıdan meşru olması gerekmektedir. Rehni konusu emtianın borçluya ait olması gerekmez; başka bir şahsın emtiası sahibinin rızasıyla rehni edilebilir. Rehni borçluya ait mülk sayılmaktadır. Rehniye yönelik yapılmış olan masraflar borçluya ait sayılır. Alacaklı şahsın rehni emtiadan faydalanması caiz görülmez. Rehni konusu mal alacaklı yedinde emanet hükmündedir. Alacaklıyı kastı veya ihmali bulunmuyorsa tazmin yükümlülüğü yoktur. Rehni konusu malı sigortalama caiz olup, sigorta masrafları borçluya ait sayılır (Aktepe: 2012: 56).

Hem rehni alanın hem de rehni verenin finansal muavaza akdi yapma ehliyetine sahip bir şahıs olması gerekmektedir. Ehliyeti olmayan bir kişinin rehni vermesi batıldır. Diğer taraftan temyiz kudretine haiz bir çocuğun veya benzer şekilde hükme olan birinin rehni vermesi velisinin, vasi veya kayyımın onayına bağlıdır. Rehni verilenin şeyin, mütekevvin yani hukuki değer ihtiva eden teslimine uygun ve rehni verenin mülkiyeti ile dışında bir mal olması gerekmektedir (Yaran, 2011: 550).

Rehni sözleşmesi, mezhepsel farklılıklar olmakla birlikte, icab ve kabulle kurulan ve kabzetmeyle neticelenen bir sözleşme olduğu varsayılmaktadır. Rehni konusu malın rehni alacaklısı yedinde zayi olması durumunda, değeri tutarında miktar olarak borç tutarından düşülmesi görüşü hakimdir. Rehni hükümlerinden biri, rehni alacaklısına alacağı için tahsil edilmesinde başvuru hakkı vermiş olmasıdır (Akgündüz, 2017: 110)

Arazideki mahsulün, mevcut olmaması nedeniyle henüz oluşmadan rehnedilmesi geçerli olmaz. Alkollü içki ve şarabın Müslümanın nezdinde mütekavvim olmaması nedeniyle, havada uçan kuşun teslimini olasılık dahilinde olmaması nedeniyle, her ne şekilde olursa olsun hisseli malların diğerlerinden net olarak ayrılmamış olmadığı gerekçesiyle rehin verilmesi sahih ve geçerli değildir. Benzer şekilde ağaçtaki meyvenin ağaçtan bağımsız olarak rehin verilmesi, içerisinde rahine ait eşyalar olan bir hanenin rehnedilmesi de geçerli olmaz.

Karşılığında rehin verilen hakkın (merhunun bih), zimmet borcu (deyn) olması gerekir. Deyn ile rehin anında zimmette sabit olan veya o anda henüz zimmette sabit olmayıp zimmete kabulü vadedilen şey anlatılmaktadır. Rahinin rehine malik olması şart olmayıp, babasının malını da rehin verebilir (Yaran, 2011: 551).

Maliki hariç üç büyük mezhebe göre, rehin akdiyle ilgili “*Eğer yolculukta olup kâtip bulamazsanız kabzedilmiş rehin yeter.*” (Bakara, 2/283) ayetinden yola çıkarak, rehin verilecek şeyin kabzının rehin akdi için lüzum şartı olduğunu kabul etmişlerdir. Kısacası rehnedilen şeyin, rehni alan kişi vasıtasıyla kabzedilmemesi halinde akdin bağlayıcılığı olmaz. Ayrıca rehni veren şahsın cayma hakkı bulunur (Kisbet, 2015: 11).

Genel itibariyle tek tarafa ait bir irade beyanı bağlayıcılık yönüyle yeterli kabul eden Maliki mezhebi fıkıhçılara göre kabzetme tamamlayıcılığı bulunan bir şarttır. Ayrıca rehin akdi soyut ve geçerli olan başka sözleşmeyle bağlayıcılık kazanmaktadır. Bu yüzden emtiayı rehnedeceğini beyanı olan şahıs rehin konusu emtiayı teslim etmesi için zorlanabilir. Kabzın rehinde bağlayıcılık şartı kabul edilip edilmemesinin sonuçları, rehin verilen şeyin tesliminden önce, rehin verenin rehin ehliyetini yitirmesi, iflası, ölümcül hastalığa yakalanması ya da ölmesi gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Diğer üç büyük mezhep görüşüne istinaden böyle durumlarda rehin sözleşmesi fesih edilirken, Malikî mezhebine göre ise akit devam etmektedir (Çalış, 2007: 539).

Rehin öncesi veya sonrasında doğmuş olan rehinle alakası bulunmayan başka bir alacağından ötürü rehini hapsedmesi caiz olmaz. Karşılığında rehin verilen borcun tamamı ödenmediği sürece rehin alan kişi rehinin tamamını elinde bulundurma yani hapis hakkına sahiptir. Sadece borcun tamamı ödenirse rehin kurtulur. Rehin mürtehinin muaccel alacağını isteme hakkına engel olmaz Rehin teminat yani garanti amacıyla

alınmaktadır. Borçlu borcunu getirince rehin getirilmeden borcu alacaklıya teslim etmemektedir. Çünkü borç ödendikten sonra rehinin mürtehinde kalmasını gerektiren bir sebep yoktur (Yaran, 2011: 553).

Rahinin izni olmadan mürtehinin, mürtehinin izni olmadan rahinin rehinden faydalanması caiz değildir. Çünkü rehin rahinin mülkiyetinde bulunmaya devam etmekte ve mürtehinin hakkı rehinin menfaatine değil, maliyetine denk gelmektedir. Dolayısıyla mürtehin malikinin yani rahinin izni olmaksızın rehinden faydalanamaz. Diğer taraftan rehin, rahinin elinde değil, mürtehinin elinde bulunmaktadır. Rehinden onu kaybetmeden faydalanması mümkün değildir. Kabız da ancak mürtehinin izni ile olmaktadır. Ancak rahin, mürtehinin rehinden faydalanmasına izin vermiş fakat bu izin borcun sübutu anında şart koşulmuş ise veya o anda bu izin bir gaye durumunda ise riba (faiz) şüphesinden dolayı mürtehinin rehinden faydalanması helal değildir.

Rehin veren rehin alan şahsın rehinden faydalanmasına izin verirse ve akabinde faydalanma sırasında rehin telef olursa rehin olarak değil emanet olarak helak olmuş hükmündedir. Rehin alan rehin verenin izninden ötürü ödünç alan kişi konumuna geçmiştir. Emanet alan kişi elindeki şey de emanet hükmünde olup, tazmin edilemez. Diğer taraftan fiilen faydalanmaya başlamadan önce veya faydalanma fiili bittikten sonra helak olduğunda rehin olarak telef olmuş hükmündedir.

Rehin herhangi bir teaddi yani haksız fiil veya kusur olmadan rehin alacaklısı nezdinde helak olursa borç ile kabız günümüzdeki kıymetinden hangisi az ise onun karşılığında helak olmuş sayılır. Rehin alana teslim sırasındaki değeri, borcun değerine eşit ise rehinin helak olması ile borç düşer. Eğer rehinin kıymeti daha az ise borçtan da o kadar düşer. Rehin alan akabinde kalan hakkını rehin verenden isteyebilir. Rehinin değeri borçtan daha fazla ise rehin helak olunca borcun tamamı düşer, rahin rehinin borçtan fazla olan tutarı rehin veren kişiden isteyemez. Borçtan fazla olan kısmın emanet hükmünde olması sebebiyle, eğer rehinin kıymeti borçtan fazla ise onun sadece borç kadar olan miktarını tazmin eder. Rehin borç ödendikten sonra rahine teslim edilmeden önce helak olursa da hüküm aynıdır. Şafi ve Ahmed b. Hanbel'e göre rehin, mürtehinin elinde emanettir. Bu durumda helak olursa rehni tazmin etmez. Şureyh ve Nehai'ye göre borç rehinin kıymetinden fazla da olsa rehin borcun tamamına karşı mazmundur, rehin helak olunca borçlu borcundan kurtulmuş olur (Yaran, 2011: 555).

Rehnin muhafaza edilmesi için yapılan zorunlu harcamalar, rehni korumakla mükellef olması sebebiyle rehin alana aittir. Ancak rehnin iyileştirilmesi ve sürdürülebilirliği amacıyla yapılan zorunlu harcamalar kendi mülkünde olması sebebiyle rehin verene aittir. Rehin veren veya alan birbirlerinin izni olmadan kendisine ait olmayan bir harcama yaparsa, yapmış olduğu harcama teberru durumunda olup, yapılan harcamayı karşı taraftan isteyemez.

Vekalet” ve “Rehin” kavramlarını kıyaslarken her iki kavramı da özet olarak tanımlamak gerekecektir. Bilindiği üzere vekalet, tasarruf konusu bir işte başkasını kendi yerine ikame etmek demektir. Rehin ise; bir malın tamamen ya da kısmen kendisinden alınması olası bir hakka karşılık olarak hapsedilmesi veya tutulması veya herhangi bir şeyi bir nedenden dolayı hapsedilmesi anlamına gelmektedir. Rehin, uzun ya da kısa vadesi bulunan alacakları garantiye alınmasını temin eden yöntemlerden birisi şeklinde icra edilen konular arasındadır. Dolayısıyla vekalet sözleşmesinde sermayenin işletilmesi sırasında müvekkilin koyduğu şartlara uygun davranmadığı takdirde vekil, zarar ve ziyandan sorumlu iken, rehin sözleşmesinde de yedinde olan rehin üzerinde teaddi yani haksız fiil sonucu oluşacak zararın tazmini gerekmektedir.

Vekaletin bir vekil kılma akdi olması, rehnin ise bir teminat olarak alacağa karşılık varlığın hapsedilmesi akdi hükmünde olması bakımından her iki kavram özünde farklı birer akittir. Her iki kavramın farklı olduğu noktalardan birisi vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak müvekkilin adına işletilmekte ve baştan sözleşme ile belirlenen vekalet ücreti tahsil edilmektedir. Rehinde ise rehnedilen varlığın veya sermayenin işletilmesi söz konusu olamamakla birlikte, asıl borçlu lehine bir teminat verilmesi akdine dayanması hasebiyle karşılığında herhangi bir ücret ödemesi de yapılmamaktadır.

Rehin alan kişinin, alacağını tahsil edene kadar rehni hapsedme hakkına bulunmakta ve karşılığında rehin verilen borcun tamamı ödenirse rehin kurtulmaktadır. Vekalette ise böyle bir teminat hükmü söz konusu olmayıp, vekil ile müvekkil arasında borç alacak ilişkisi bulunmamaktadır.

1.3.8. Vekalet ile Havale Mukayesesi

Havale, borçlunun borcu zimmetinden başka bir şahsın zimmetine nakil etmesi demektir. Borcunu havale eden kişiye muhil, alacaklı yani kendisine havale edilen kişiye muhal, muhlal, muhalün leh veya muhtalün leh denilmektedir. Alacaklı kişiye malı nakletmekle yükümlü kişiye de muhalün aleyh veya muhtalün aleyh, söz konusu borç ise muhalün bih veya muhtalün bih olarak adlandırılmaktadır. Havale iki kişi arasında yapılması gereken bir akit olup, akde ikinci kişi olarak ya nakletmekle yükümlü kişiye (muhtalün aleyh) ya da havale eden (muhil) katılmalıdır.

Hanefi mezhebine göre akdin tamam olması için malı nakletmekle yükümlü kişinin (muhalün aleyh) rızası şarttır. Çünkü havale akdi ile borç, onun zimmetine geçmektedir. Bu bir borç yüklenmedir ve mutlak onun tarafından olması gerekmektedir. Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre ise, muhalün aleyhin rızası, muhile borçlu olmadığı halde şarttır. Ama onun muhile bir borcu varsa, yapılan havalenin geçerli olması için onun rızası şart değildir. Bu görüşün gerekçesi açıktır (Yaran, 2011: 569).

Havalenin rüknü, alacaklı yani kendisine havale edilen kişi (muhil) ile onunla akit yapan borcunu havale eden kişi (muhil) veya nakletmekle/havale etmekle yükümlü kişi (muhalün aleyh) arasında gerçekleşen icab ve kabuldür. Muhilin ve muhalin akıl baliğ ve reşit olması gerekir. Temyiz kudretine haiz çocuğa yapılan havale veya onun tarafından başkasına yapılan havale velisinin onayına tabidir. Borçlunun borcunu ödemesi bir teberru sayılacağından muhalün aleyhin, teberru yapma ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Havale edilen borç geçerli ve belirli bir borç olmalıdır. Meçhul bir borcun havale edilmesi sahih değildir. İcab ve kabulün aynı mecliste olması ve muhilin muhale borcunun bulunması şarttır. Aksi takdirde havalenin bir anlamı olmamaktadır (Yaran, 2011: 570).

Alacağın tahsilinin imkansızlaşması ancak iki durumda söz konusu olmaktadır. Birincisi muhalün aleyhin, borcunu karşılayacak bir mal ya da kefil bırakmadan müflis olarak ölmesi veya mahkemece iflasına hükmedilmesidir. Bu durum İmameyne göre bu şekildedir. Çünkü Ebu Hanife'ye göre borçlu hacr edilememektedir. İkincisi, muhalün aleyhin havaleyi inkâr etmesi ve ona karşı da bir delilin olmaması durumudur. Bu iki halde muhal, muhile rücu etmektedir (Yaran, 2011: 571-572).

Havale sözleşmesinin tesis edilmesi amacıyla fukahanın ekseriyatına göre asıl borçlu sözleşmeye rıza göstermelidir. Diğer taraftan Hanefi mezhebine göre, tesis edilen

sözleşmenin tamamen kendi faydasına olması sebebiyle asıl borçlu rızasına gerek olmadığı söylenmektedir. Hukuk-u akid ilk olarak alacaklıyı ilgilendirmesi sebebiyle, fukahanın ekseriyatı akdin tesisinde alacaklı rızasının varlığını sorgulamaktadırlar. Borç havale edilen şahsın rızasının alınması meselesi, şahsın asıl borçluyla borcu olması durumuna göre farklılık arz etmektedir. Havale yapılan şahsın asıl borçluyla borç ilişkisi içerisinde olmaması halinde rızası alınması gerekmekte ve söz konusu mevzuda fukaha içerisinde itilaf bulunmamaktadır. Diğer taraftan havale edilen şahsın asıl borçluyla borcunun bulunması halinde ise, Hanefî ve bazı Şafii ve Maliki fukahaya göre şahsın rızası alınmasına gerek bulunmamaktadır. Bu üç mezhep haricindeki fukahaya göre rızası alınması şarttır (Oruç, 2011: 45).

Vekalet” ve “Havale” kavramlarını kıyaslarken tekrardan her iki kavram tanımlamalıdır. Vekalet, tasarruf konusu bir işte başkasını kendi yerine ikame etmek demektir. Havale ise; borçlunun borcu zimmetinden başka bir şahsın zimmetine nakil etmesi anlamına gelmektedir. Havale akdinde borcun ödenmek üzere başka bir şahsa transfer edilmesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla vekalet sözleşmesinde sermayenin işletilmesi sırasında müvekkilin koyduğu şartlara uygun davranmadığı takdirde vekil, zarar ve ziyandan sorumlu iken, havale akdinde de yedinde olan havale bedelinin üzerinde teaddi yani haksız fiil sonucu oluşacak zararın tazmini gerekmektedir. Aslında havale akdi ile borç, havale işlemini gerçekleştirecek olanın zimmetine geçmekte ve borç yüklenmektedir. Dolayısıyla vekalette müvekkil lehine işlem yapılmakta iken havale işleminde bizatihi üstlenilmiş olan bir borç için muamelede bulunmaktadır.

Vekaletin bir vekil kılma akdi olması, havalenin ise bir zimmet transferi akdi hükmünde olması bakımından her iki kavram özünde farklı birer akittir. Her iki kavramın farklı olduğu noktalardan birisi vekalette sermaye, sermayedarın vekili olarak müvekkilin adına işletilmekte ve baştan sözleşme ile belirlenen vekalet ücreti tahsil edilmektedir. Havalede ise devralınan zimmetin, borcun veya sermayenin işletilmesi söz konusu olamamakla birlikte, asıl borçlu lehine zimmet transferi yapma akdine dayanması hasebiyle karşılığında bir ücret ödemesi de yapılabilir. Zaten havalede işlemin ücretsiz yapılması kararlaştırılmış ise o halde havale işleminde teberru söz konusu olmaktadır.

Havale işleminde zimmetin devir alınması ve karşılığında borcun ödenmesi üzerine transfer edilmesi ile akit tamamlanmış sayılmaktadır. Vekalette ise böyle bir zimmet aktarımı hükmü söz konusu olmayıp, vekil ile müvekkil arasında borç alacak ilişkisi bulunmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

VEKALET YÖNTEMİNİN DİĞER FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ İLE MUKAYESESİ

2.1 Fon Toplama Yöntemi Olarak Vekalet

Uluslararası literatürde “Wakala” olarak tanımlanan aslında Arapça “vekale bi’l-istismar” şeklinde uygulanan sözleşme türünün İngilizce isimlendirilmesi olup, Türkçe olarak “Yatırım Vekaleti” kavramına denk gelmektedir. Yatırım vekaleti fon sahibi kişinin fonu aracılığıyla yatırım/alım/satım akdi ifa etmesi amacıyla başka kimseyi vekil tayin etmesidir.

Ülkelerin ve şirketlerin artan finansman ihtiyaçları için yeni İslami finans ürünlerin oluşturulması önem arz etmektedir. Vekalet akdi, kar elde etmek amacıyla vekile (Banka) İslami kurallara uygun faaliyetlerde yatırım yapmaya yetki verilebilen bir sözleşme olarak tanımlanmıştır (Emirates NBD, 2018). IFSB tarafından yayımlanan 434 numaralı standartta vekalet; bir kişinin başka bir kişi vasıtasıyla kendi adına herhangi bir işi yapmak veya herhangi bir hizmeti vermek üzere yapılan acente sözleşmesidir (IFSB, 2013: 102).

İslami hukukçuları; “Temsil etmek” (Shahide Awwal, 1998) ve “özel bir şekilde atanma” (Najafi, 1974) şeklinde vekalet sözleşmesini tanımlamışlardır. Vekalet akdi aşağıda belirtilen üç Kur’an ayeti ile meşrulaştırılmış ve icazet verilmiştir. Ayrıca hem bazı hadislerde hem de Müslümanların icması ile genel kabul görmüş ve onaylanmıştır (Safaei, Samiminejad and Vahed, 2015: 3).

Daha önce de ifade edildiği üzere, vekalet sözleşmesi Kehf süresi 19. Ayete (yiyecek satın alınmasına vekalet verilmesi), Nisa süresi 35. Ayete (eşler arasında mutabakat sağlama ve barıştırma hususunda vekalet verilmesi) ve Yusuf süresi 55. ayete (yönetimde vekalet verilmesi) dayanmaktadır (Safaei, Samiminejad & Vahed, 2015: 3).

Vekalet sözleşmesinin vekil üzerinde etkileri dört başlık altında toplanabilir. Birincisi, vekil tarafından vekalet sözleşmesinin amaç ve hedeflerine uygun hareket edilmesi

sorumluluğudur. Vekalet sözleşmesi, her iki tarafı da bağlayıcı olup, vekalet konusu iş ve müvekkil hakkında vekilin sahip olduğu bilgiye göre, müvekkil adına hareket etme yetkisi verir. İkinci başlık olarak, herhangi bir yolla vekile verilmiş olan mülk, belge ve menkul kıymetler gerekli özen gösterilmek suretiyle vekil tarafından muhafaza edilmeli ve işlenmelidir. Vekil, müvekkilin mallarını veya parasını korumada bir emin konumunda olup, güvence vermektedir. Ancak vekil, bir kefil veya garantör hükmünde değildir. Üçüncü başlık olarak vekil, izin verilmeyen fiillerden uzak durmak suretiyle, vekalet sözleşmesi sınırlarına uyması gerekmektedir. Dördüncü başlık olarak vekil, müvekkilin vermiş olduğu yetkileri dikkate alarak ve menfaatini gözeterek hareket etmeli, yapılan faaliyetlerin vekalet konusuna uygunluğu dikkate alınmalı ve müvekkilin yerine geçerek kişinin kendisi gibi rasyonel bir şekilde faaliyet göstermelidir (Safaei, Samiminejad and Vahed, 2015).

Vekalet yöntemiyle finansman bir acentelik sözleşmesi olup, ağırlıklı olarak uzmanlık ücreti içermekte ve çoğunlukla hacmi yüksek montanlı hesapların yönetiminde kullanılmaktadır. Şahıslar veya kuruluşlar yatırıma tahsis edilen sermayenin sahibi olup, diğer kurum veya şahısları acente şeklinde atamakta ve uzmanlık ücreti ödemektedir (TKBB-Faizsiz Finans Sözlüğü, 2018).

Bankalar arası vekalet yatırım sözleşmesinde teoride belirtildiği haliyle uygulanması durumunda fıkhi bir mahsur görülmemektedir. Çünkü işlem fıkihtaki vekalet dayanmaktadır. İşletmeci banka, yatırımcı bankanın fazla fonunu vekil sıfatıyla işletmekte, projenin risk ve getirisi yatırımcı bankaya ait olmakta, işletmeci sunduğu vekalet hizmeti karşılığında anlaşılan komisyonu ve gelirin beklenilenden fazla olması durumunda primi almaktadır. Böyle bir uygulamada fıkhi bir sakınca bulunmamaktadır (Bayındır S., 2015: 217).

Vekalet akdi, fonlarını Katılım Bankacılığı ilkelerine uygun yatırım türlerinde değerlendirmek isteyenlerin, bankayı vekili olarak yetkilendirmesi şeklinde olmaktadır. Müvekkil ile banka arasındaki vekalet akdi çerçevesinde banka basiretli bir tüccar olarak davranmakla mükellef olup, banka müvekkiline sermaye ve kar garantisi veremez.

Özellikle uluslararası İslami finans piyasalarında “Vekalet sözleşmesi” ürünü tüzel müşteriler ve finansal kurumlardan fon sağlamak amacıyla yöntem olarak benimsenmiştir. Türkiye’de ise söz konusu ürün, katılım bankalarının hazine

birimlerinden alınan bilgilere göre, katılım bankacılığında kısa vadeli likit ihtiyaçların giderilmesi ve likidite yönetimi amacı ile kullanılmakta olup, yurt dışından kaynak temini amacıyla TL ve yabancı para birimi (USD, EUR) cinsinden fon sağlanması amacıyla tercih edilmektedir.

Vekalet akdinde vekil, müvekkilin çıkarı ve iradesine uygun bir sonuca yönelen faaliyeti itina ile ifa etme edimini yüklenerek, tevkil edilen kişinin doğrudan kendisinin vekalet konusu işi icra etmekle mükellef kılınması, mesleki bilgilerin veya yeteneğin temel alınması ve sırların saklanması yükümlülüğünün bulunması dikkate alınması durumunda, güvene dayalı bir ilişkinin olduğu söylenebilir (Kayıhan, 2014: 206).

Vekalet, fon fazlası olan kişilerin bu fonu yönetmek amacıyla kullanıldığı ve İslami finans kurumlarının hazine departmanlarına göre ana fonksiyon görevi gören ve alternatif bir ürün konumundadır. Vekaleti veren kişi için genellikle kısa süreli mali planlama olanağı sağlamaktadır. Bankalar arası muamelelerde, varlık yönetiminde, yatırım fonlarının yönetiminde veya sendikasyon işlemleri özelinde kullanılmakta olan bir çeşit üründür. Bu yöntem, bir fon toplama veya kullandırma muamelesi şeklinde yapılabilir. Yani fonun sahibi için kredi, fonu kullanan için de fon temini yöntemi sayılmaktadır. Vekalet akdi ile muamele yapıldığında, her iki tarafın imzalayacağı akitte şu gibi ehemmiyeti yüksek mevzulardan bahsedilmelidir: (Dede, 2017: 106-107).

- Vekalet sözleşmeleri süreli ya da süresiz olabilir.
- Vekalet sözleşmesinde aksi belirtilmedikçe vekil, ihmal, kasıt, hata, sözleşme maddelerine uymama ve benzeri durumlar dolayısıyla sebebiyet verdiği zarardan ötürü sorumlu tutulabilmektedir. Bu işlem neticesinde kar elde edilmişse, elde edilen kar bütünüyle müvekkile aittir.
- Anaparayı veya getirisini garantiye alan akitler sebebiyle yapılan muameleler geçersiz olacaktır.
- Sigortalama, bakım ve yasal yükümlülükler gibi vekalet yatırımları ile alakalı çalışmalarla ilgili yükümlülükler müvekkile ait sayılır.
- Akdin tarafları vekaletin tesisinde ücret kararlaştırabilir. Ücretin maktu veya belirli bir oran üzerinden kararlaştırılması mümkündür.

Vekalet akdinde, müvekkil tarafında vekile kaynak transferi yapılır. Müvekkil ve vekil arasında yapılan sözleşme gereği belirlenen dönem sonunda beklenen kâr payı miktarına yakın ve bunun üzerinde kar oranları ile yatırımlara plase edileceğinden müvekkil anlaşma ile sabit olan getiri tutarında bir beklenti içinde olabilir. İşte bu noktada beklenen getirinin garanti olmaması, Vekalet akdini İslami ilke ve normlara uygun hale getirmektedir. Aksi takdirde beklenen getirinin her hâlükârda garanti bir tutar olması durumunda müvekkil adına herhangi bir rizikoya katlanılmamış olması hasebiyle belirlenen kar anlam bakımında faize yaklaşabilir.

Gerçekleşen ve beklenen kazanç oranlarına istinaden, vekalet sözleşmesinde kâr payı oranları şu şekilde hesaplanır (Dede, 2017: 105-107):

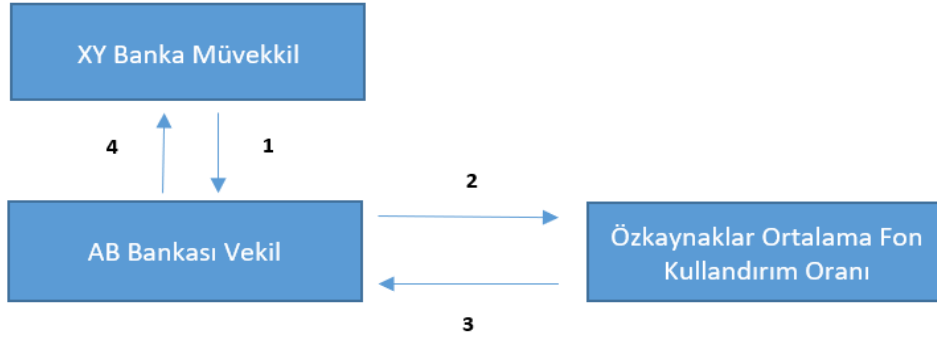
- GKP: Gerçekleşen Kar Payı; BKP: Beklenen Kar Payı
- $BKP > GKP$ ise kâr payı oranı GKP'dir.
- $BKP < GKP$ ise kâr payı oranı BKP'dir.
- $BKP = GKP$ ise kâr payı oranı GKP veya BKP'dir.
- $GKP < 0$ durumunda ise, negatif kâr payı oranı işlemektedir.

Örnek İşlem:

- Valör Tarihi: 1 Ocak
 - Yatırılacak Tutar: 100.000 TL
 - Periyod: 31 gün
 - Vade Tarihi: 31 Ocak
 - Gerçekleşen Kâr Pay Oranı: %5
 - Vekil Masrafı: 100; Vekil Masrafı, vade tarihinde ödenmektedir.
 - Beklenen Kar Payı Oranı: %5
 - Vade Tarihinde Ödenecek Tutar = Yatırılacak Tutar + (Yatırılacak Tutar x BKP x (Periyod/360)) - Vekil Masrafı
- $$= 100.000 + (100.000 \times \%5 \times (31/360)) - 100$$
- $$= 100.330.56$$

Şekil 2.1'de vekalet yöntemiyle fon toplanması süreci anlatılmış olup, banka ile fon sahibi arasından sözleşme imzalanması, fonun yatırıma yönlendirilmesi, getiri elde edilmesi halinde getirinin paylaşılması ve vekil ücretinin tahsil edilmesi gibi hususlar anlatılmıştır (Dede, 2017: 106).

Şekil 2.1: Vekalet Ürünün Şekilsel Gösterimi

- 1- XY Bankası AB Katılım Bankası ile Vekalet Sözleşmesi imzalar.
- 2- AB Katılım Bankası azami oran olarak ortalama fon kullandırım oranını teklif edebilir.
- 3- Vade sonunda dağıtılacak kar oranı belli olur. Gerçekleşen kar payı, beklenen kar payı oranından düşükse gerçekleşen kar payı oranı kadar kar payı ödemesi olur.
- 4- Vade sonunda, 'vekil masrafı' düşülerek kâr payı ödemesi gerçekleşir.

2.1.1 Vekaleten Fon Toplama Yönteminin Hukuki Zemini

Hukuki temsil yöntemlerinden en çok kullanılanı vekalettir. “Tasarrufta bulunabilme ehliyeti olan iki şahıstan birisi iradesini kullanarak diğer şahsı herhangi konuda namına tasarrufta bulunması için yetkiyle temsilci olarak belirlemesi...” şeklinde açıklanan vekalet kavramı ile hukuki temsil uyumunu oluşturmak üzere, “iradi temsil” şeklinde ifade edebilmekteyiz. İslam hukuku kaynaklarında anlatıldığı şekli vekalettir. İradi temsil kavramıysa vekalet akdinin niteliği ve uygulamadaki yansımasıdır (Kudat, 2015: 33-62).

İslamiyet hem toplumsal yaşamda hem de insan ilişkilerinde, şeffaflık, kolaylık ve güven esaslarına dayandığından, belirli ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıkan ve her dönem ve toplulukta var olan vekalet ilişkisini belirli kurallar çerçevesinde devam ettirmiştir. İslam hukukçuları tarafından bu konu üzerine belirli hukuksal düzenlemelerin getirilmesi, akitlerde ilişkilere, düzenli ve objektif bir yapı kazandırılması, bu şekilde, zarar, aldanmaların, mağduriyetlerin engellenmesini amaçlamaktadır (Dünya Dinleri, 2015).

İslam hukukunda kişinin şahsı adına birisine yasal olan bir eylemi ifa etme yetkisi vermesi anlamına gelen vekalet kavramı Kur’anda 44 ayet arasında, “kefil, emin arkadaş, gözetici, takviyeci” anlamında geçmektedir (Aybakan, 2013: 1).

İslam alimleri sadece temel ilke ve normları değil, aynı zamanda bu normlara uyan sözleşme mekanizmalarını da tanımlamış ve akitleri bu ilkelere uygun olarak tatbik etmişlerdir. Konvansiyonel bankalarda yapılan çeşitli finansal ürünlere ve temel akitlerin, fıkhıta ve İslami finasta karşılığı mevcuttur. Örneğin bir akreditif (L/C-Letter of Credit); müşaraka, vekalet ve murabaha akitlerinin karışımını ihtiva eden bir akitdir. Yine hisse senedi aracılık (broker) hizmetleri; murabaha, vekalet ve cuale akitlerinin karışımıdır. Yurt içi ve dışı fon transferleri; saklama ve tahsilat işlemleri vekalet ve cuale akitlerinin karışımıdır. Faktoring; vekalet, cuale ve bey el- deyn (borcun satımı) akitlerinin bir karışımıdır. Menkul ve gayrimenkuller ile mülkiyetin yönetimi ise yine vekalet akdi içermektedir (Obaidullah, 2005: 17).

Yatırım vekaletiyle alakalı olarak İslam hukukunda diğer tartışma yaratan konu kefalet mevzusudur. Vekalet akdinde vekilin kusuru ve ihmali olmadığı sürece yapılan işten elde edilecek zarardan sorumlu tutulamayacağı, vekalet ve kefaletin yapısı gereği zıt hükümler içermesi sebebiyle, vekilin tazminle yükümlü olması şartının, anapara ve belli orandaki bir getiri miktarını garanti etme anlamı taşıması sebebiyle, icra edilen işlemi faiz içeren bir kredi işlemine çevirdiği düşünülmektedir. Kefalet farklı bir akit ile olsa da bazı İslam Hukukçuları bunun örtülü şekilde faize neden olabileceği konusu halen tartışılmaya devam etmektedir.

İslam hukukçularının belirli bir bölümü banka ile sermaye sahibi yatırımcılar arasındaki bağlantının yatırım vekaleti esasları üzerine kurulu olduğunu savunmuşlardır. Bu minvalde banka elde ettiği fonları değerlendirirken mudarib olarak değil sermayedarın vekili olarak işletmektedir. Bu anlayışla mudarebe akdini sınırlayan şartları bertaraf etmeyi hedeflemektedir (Halitoğlu, 2018: 152).

Şekil 2.2’de görüleceği üzere yatırım vekaletinde; kreditor (müvekkil) fon temin edeni (vekil), İslam Hukukuna uygun şekilde çeşitli yatırımlarda bulunması açısından vekil tayin eder ve yatırım bedelini fon temin edene öder. Taraflar arasında beklenen kar oranı kararlaştırılır ve vekil beklenen kar oranının altında kar elde edilmesine neden olacak işlemlerde bulunamaz. Daha önceden belirlenen gelir ödeme tarihlerinde, vekil yatırımlardan elde ettiği karı müvekkile öder. Beklenen karın üzerinde kalan tutar, vekalet ücreti veya teşvik ödemesi olarak vekile ait olur. Hukuken vekalet sözleşmesi niteliğinde olduğundan, vekilin veya ifa yardımcılarının kusurlu olduğu haller dışında (sözleşmeye aykırılık, özen ve sadakat yükümlülüğüne aykırılık vs.) beklenen karın elde

garanti sözleşmesi (garanti mektubu/side letter) düzenlenmektedir. Fon temin eden ile hukuki ilişkiye girenlerin borçlarını ödememesi dışında bir nedenle beklenen karın elde edilmemesi durumunu kapsamaz. Yatırım vekaleti uluslararası alanda daha çok İslami bankaların katılım fonu yoluyla fon toplama metodu olarak karşımıza çıkmakta olup, yatırım vekaleti BDDK tarafından kredi sayılmaktadır (Çebi, 2016: 36).

İngiliz Hukukuna tabi İngiltere ve Galler Yüksek Mahkemesi'nde görülen bir davada; Master Wakala Agreement (Çerçeve Vekalet Sözleşmesi) akdedilen bir işlem için, değerlendirilmek üzere vekile verilen fon için vekil tarafından müvekkile herhangi bir anapara veya kar ödemesi yapılmaması sebebiyle mahkemeye intikal eden dosya temyize gitmiş ve vekaletin ticari açıdan faiz karşılığı mevduat kabul etme hükmüne geldiğini, esas sözleşmesi gereğini, Şeriata aykırı işlerle iştigal edemeyeceğini, esas sözleşmesine aykırı faaliyette bulunmasının Ultravires kuralına aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Mahkeme kararında¹¹; sözleşmede hem anaparanın hem de beklenen karın her ne surette olursa olsun vekil tarafından müvekkile ödenmesi gerektiğine ilişkin hükümler olduğunu, bu nedenle sözleşmenin yatırım vekaleti sözleşmesi veya trust olarak nitelendirilemeyeceğini, bu durumun vekilin ehliyeti ile ilişkisinin araştırılması gerektiğini, ancak herhalde vekilin en azından anaparayı müvekkile ödemesi gerektiğini belirtmiştir (Çebi, 2016: 37- 40).

Genel hukuk prensipleri gereği uygulanacak hukuk olarak ancak bir devletin hukuku seçilebilir. İslam Hukuku ve Şariat gibi kavramlar mezhepten mezhebe, devletten devlete farklılık göstermektedir. İslam Hukuku ve Şariat gibi kavramlar, sözleşme hükmü olarak konulabilir. AAOIFI kurallarına atıf yapılabilir. Uygulanacak hukukun emredici hükümleri İslam Hukukunu bertaraf edebileceği gibi, İslam Hukuku kurallarının uygulandığı bir devlet hukuku da seçilebilir. İslam Hukukuna kurallarının geçerli olduğu bir devletin hukuk seçimi tek başına kamu düzenine aykırılık teşkil etmez. (Çebi, 2016: 42)

Yatırım Vekaleti, yatırımcılar ile banka arasındaki ilişki ücretli vekalet ilişkisine dayanabilir. Bu durumda yatırım ilişkisi mudiler ve diğer taraftan tacir veya üreticiler arasında kurulmuş olur. Banka mudilerin paralarını mutlak yatırım vekalet vasıtasıyla teslim alarak ticaret ehli ve üretimlerini geliştirmek isteyen üreticiler ile bağlantı kurarak

¹¹ İngiltere ve Galler Yüksek Mahkeme Kararı detaylar için bkz.
<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2013/2670.html>

yatırımın gerçekleşmesini sağlayan taraftır. Yatırım fonlarını yönetmede tek yöntem mudarebe ortaklığı değildir. Ücretli vekalet yönteminde de yatırımı yöneten kişiye yönettiği tutardan nisbi veya maktu olarak bir karşılık belirlenebilir. Bunun yanında vekilin ücreti vekalet akdi yapılırken üzerinde anlaşılmış kar oranından artı kalan kısım olarak tayin edilebilir. Örneğin vekil şöyle der: “Senin fonlarını %5 kar getirecek olan faaliyetlere yatıracam. Bu orandan daha fazla kar elde edersem üzeri benim ücretimdir.” Söz konusu akdin rükunleri aşağıdaki gibidir:

1.) Siğa: İhraç yöneticisinin veya bankanın ihraç ettiği arzın izahname setidir. Taraflar yatırımcının icabı ve bankanın kabulünü gösteren bu sözleşmeyi akdederler.

2.) Müvekkil: Yatırımcıdır. Her yatırımcı müstakil olarak akit yapar. Çünkü banka ile diğer yatırımcılardan ayrı bir şekilde, münferit olarak sözleşme imzalanır.

3.) Vekil: tüzel kişiliğe sahip banka ya da yatırım yöneticisidir.

4.) Vekalet Konusu: yatırımı yapılan, ticareti yapılan ve yönetilen fonlardır.

5.) Bedel: fon yöneticisine yani bankaya(vekile) verilen belirli oran veya tutardır. Mutlak vekalet sahihtir. Yatırım yöneticisi (banka veya başkası) fonları uygun gördüğü (mutlak vekalet) veya üzerinde anlaşılmış olan belirli (mukayyet vekalet) faaliyetlere yönlendirerek ticaret yapma hakkına sahiptir. Kurtubi, “Mukaddimat” adlı eserinde (El-Kurtubî, 1988: 52/3), bir kişinin başka bir kişiye mutlak vekalet verdiği zaman vekili herhangi bir şeyle sınırlandırmayacağı, vekil belirli bir eşyanın alımı veya satımı için vekil tayin edilirse bu durumda sadece belirlenen eşyanın alımı veya satımı için vekil olduğu hususundan bahseder (Halitoğlu, 2018: 154).

Yatırım araçlarında tazmin sorumluluğu bankacılık yatırımlarında tazmin meselesi şer’i heyetlerin üyeleri arasında yer alan bazı muasır araştırmacıların şer’i nasları yorumlaması ve İslami bankalarda sürekli gündem olması nedeniyle büyük bir önem taşımaktadır. Bu İslami bankaların yatırım fonlarının ve elde edilecek karlarının tazmini ile sorumlu tutulması sadece anaparanın tazmini ile sınırlı kalmayıp faizin de tazminini üstlenen geleneksel bankalara ayak uydurma isteğidir. Bunun İslami bankaların müşterilerini kaybetmemek, sabit ve yüksek kar elde etmelerini sağlamak maksadıyla yapıldığı iddia edilir. Bu mesele Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde açıklığa kavuşturulmuş ve hakkında yeni bir içtihada gerek olmayan bir meseledir. Ancak

konunun özünde İslami bankaların faizli bankalardan ayrıldığı görülür. Bu fark, geleneksel bankalar ile İslami bankalar arasındaki en büyük farktır. Şer'i heyetlerin nesilden nesile ümmetin üzerinde ittifak ettiği bu konuda banka yönetimleri ve güncel hayatın baskılarından dolayı geçmişte konuyla ilgili verilen hükümleri çiğnememesi gerekir. İslam hukukçuları mudarebe fonlarını elinde bulunduran mudaribin emin olduğu noktasında hemfikirdir. Mudarib, te'addî ve tefrît yok ise bu fonları tazmin ile yükümlü değildir. Te'addî/Kasıt; mudaribin fon üzerinde tasarrufta bulunmasına izin verilmeyen şeyleri yapmasıdır. Tefrît/Kaçınma; Mudaribin yapması gereken yatırımlardan kaçınmasıdır. Bu durumda mudaribin durumu diğer emin sıfatı taşıyan vedi' ve vekil gibidir. Klasik fıkıh külliyyatında ortaya konmuş olan görüşler, tazmin meselesini herhangi bir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde aydınlatmaya muktedirdir. Aynı şekilde İslam hukukçuları, bir akitte ileri sürülen tazmin şartının batıl veya fasit olduğu hususunda görüş birliği içindedir (Es- Serahsî, 1993: 155). İslami bankaların mudarib olarak mudarebe mallarının satın alınmasına yönelik taahhüt vermesi ve mudarib ya da vekil olarak adına iş yaptığı kişilerin alacaklarına kefil olması verilen taahhütlere örnek olarak verilebilir (Halitoğlu, 2018).

Vekalet türünde tüm alım ve satım işlemleri için genel bir vekalet verilmesi konusunda alimler fikir birliğinde değildir. Ebu Hanefî bu konuda sadece ivazlı işlemlerin yapılabileceğini belirtmiştir, Şafiiler ise genelleme yapılabileceğini ve vekalet sözleşmesinin tüm malları kapsayabileceğini savunurlar (Karim, 2003).

Vekalet akdi dahil İslami finans literatüründe uygulanan veya kullanılan ürün, hizmet ve faaliyetler için hukuki, fikhî ve iktisadi manada tanımlayan, ilke ve esaslarını belirleyen AAOIFI¹² bugüne kadar toplam 100 standart yayınlamış olup, bu standartlar yaklaşık 40 ülkede zorunlu veya gönüllü olarak finans kuruluşları tarafından uygulanmaktadır. (Ağkan, 2018: 243).

Vekalet akdi için ücret, muayyen bir miktar olarak kararlaştırılabilir. Misal olarak 1 milyon USD sermayeyle yatırım yapılması amacıyla vekalet alınabilir ve karşılığında 5 bin USD ücret talep edilebilir. Başka örnekte ise vekalet akdi için ücret yüzde şeklinde

¹² AAOIFI: 1991'da Bahreyn merkezli olan, küresel bazda İslam ekonomisi ve finansı alanında standartların oluşturulması ve geliştirilmesini amaçlayan kâr amacı gütmeyen bir uluslararası kuruluştur. Uluslararası İslami finans için Şeriat, muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarında toplam 100 standart yayınlamıştır. Detay bilgi bkz: <http://aaofii.com/our-history/?lang=en>

de kararlaştırılabilir. Örneğın toplam yatırım bedelinin yüzde 1'i vekalet ücreti olarak belirlenebilir. Vekalet sözleşmesinde vekaleti alan kişi vekalet konusu icrai faaliyeti yerine getirmesi akabinde vekalet ücretine hak kazanabilmektedir. Bu tür bir işlem için, müvekkilin yatırıma yönlendirilecek sermayeyi getirmesi ve beklenen kazancın miktarını ifade etmesi şeklinde bir akit düzenlenebilir. Vekil tahmin edilen getirinin üstünde bir tutarın kendisi adına vekalet ücreti şeklinde ödeneceğini beyan eder. Bu durumda ücret karşılığı vekalet akdi için, öngörülen getiri ile tahmin edilen getirinin üzerinde elde edilen meblağın vekalet ücreti olacağı temeline dayalı sözleşme tesis edilmiş olmaktadır. Bu şekilde tesis edilen vekalet akdinde, üzerinde mutabık kalınan ve önceden tahmin edilen kazanç miktarının bir beklenti niteliğinde olması, kesin olmamasıdır. Vekil tayin edilen şahsın sermayeyi işletmesi ve yatırım yapması neticesinde para kaybetmesi ve zarar etmesi muhtemeldir. Zira belirli bir fazlalık miktarının garanti edilme durumu işlemi faizli bir işleme dönüştürme tehlikesi vardır. Bu da İslami olarak yasaktır ve vekalet sözleşmesini geçersiz yapar (Karim, 2003).

Vekalette öngörülen oran üstündeki karın vekalet ücreti şeklinde uygulamaya icazet verilmekle birlikte, öte taraftan bağımsız düzenlenen akitle vekaleti alan kişinin yapmış olduğu yatırıma dönük projeler için kefalet verebileceği açıklanmıştır. Bu durumda kefil olma ile vekalet akdi aslında farklı birer sözleşmeyle tesis edilmiş olsa bile, birtakım fıkıh alimlerine göre örtülü biçimde faizli işleme sebep olabileceği ifade etmektedir. Bu konuda tartışmalar sürmektedir (Karim, 2003).

Vekalet sözleşmelerinde, elde edilen fiili kar, üzerinde mutabık kalınan ve sözleşme ile belirlenen kar oranına göre dağıtılır. Banka (vekil), başta belirlenen vekalet ücretine göre uygun olan enstrümanlara yatırım yapmak suretiyle yatırımcılar ve müşterilerin yatırımlarından bekledikleri getiriyi belirleyebilir. Akabinde vekalet ücretlerini düşüldükten sonra beklenen getiri elde etmek adına vekilin uygun olan bir yatırım yapması önemlidir. Üzerinde mutabık kalınan getirileri aşan kazanç, vekil tarafından kazanç olarak addedilir. Öte yandan müvekkil, temerrüde düşmesi durumunda, vekilin suiistimali veya ihmalden kaynaklanan riskler ve kayıplar hariç tüm risk ve zararları karşılaması gerekmektedir.

Eskiden beri İslam hukuku alanı içerisinde ele alınmış iktisadi sorunların günümüze nasıl uyarlanacağına dair meselelerin çözüme kavuşturulması önem arz etmektedir. Örneğin alım-satım, sarf, selem, kira, kefalet, vekalet vb. akitler İslam hukukçularının ilk dönemden itibaren ele aldığı ve hükme kavuşturduğu meselelerdendir. Diğer taraftan değişen koşullar nedeniyle söz konusu akitlerin uygulama şekillerinde de farklılıklar oluşmaktadır. İnternette yapılmakta olan ticaret, icab-kabul, akit meclisi gibi kavramlar ile forex, swap işlemleri, klasik dönemde cereyan eden sarfa dair meselelerin tekrar ele alınması ve yeniden yorumlanması gerekmektedir. Diğer bir husus ise; içinde bulunduğumuz çağa özgün yeni sözleşme türleri, iktisadi kavram ve müesseselerin değerlendirilmesine dair meselelerdir. İktisadî alana ilişkin bir takım kavram ve kurumların benzeri klasik dönemde mevcut olmayıp çağımıza özgüdür. Bu tür kavram veya uygulamaların klasik akit tipleriyle mukayesesi, benzer ve farklı yönlerinin ortaya konulması, bu akit tipleri hakkında hüküm verilmesi, klasik fıkıh literatüründe doğrudan ele alınmayan meselelerdir (Duman, 2014: 23).

Vekalet akdinde taraflar, vekaletin süresi ve konusu önemli hususlardandır. İslam kurallarına göre faaliyet gösteren banka müşteri adına iş yapmak üzere vekil olarak atanır ve vekil olarak belirli bir ücret alır. Vekalet sonunda kar veya zarar müşteriye yani müvekkile aittir. Günümüz İslami Finans alanında vekalet uygulamaları; akreditif (L/C), Tekafül ürünü, İslami Fonlar, İslami Sendikasyon finansmanı, İslami perakende ve kurumsal firma fon toplama veya fon kullandırım yöntemleri şeklinde icra edilmektedir (Ali, 2016).

2.1.2 Yatırım Vekaleti Yönteminin Uluslararası Standartlardaki Yeri

AAOIFI, İslami her işlem için bir dizi standartlar getirmiş olup, 1 numaralı standardın 2/7 maddesinde “Döviz Ticaretinde Vekalet” konusu detaylandırılmıştır. Bedelleri teslim etmek ve teslim almak yetkisiyle vererek veya teslim alma yetkisi verilmeden yalnızca döviz alım satım işlemleri yapmak için vekil tayin edilmesi caizdir. Sarf akdi yapan kişiler sözleşmeyi bitirdikten sonra bedellerin teslim alınması için başkalarını vekil tayin edebilmektedir (AAOIFI, 2015: 55).

AAOIFI, 23 numaralı standartta “Vekalet ve Yetkisiz Temsil” konusunu işlemiştir. Söz konusu standartta vekaletin tanımı, vekaletin meşruiyeti, vekaletin rükünleri, vekaletin taraflarında aranan şartlar, vekaletin konusu, vekaletin bağlayıcılığı, vekaletin türleri, vekalette tarafların sorumlulukları, vekalette ücret, vekalet akdinde tazmin meselesi,

vekalet akdinde kefalet hükmü, vekilin emanetçi konumunda olması ve vekaletin sona ermesi gibi hususlar açıklanmakla birlikte, daha önceki bölümlerde ele alındığından dolayı bu bölümde ilgili kısımlara tekrar yer verilmemiştir (AAOIFI, 2015: 600-616).

AAOIFI'nin yatırım vekaleti ile ilgili hükümleri 46 numaralı standartta detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Yatırım vekaleti, AAOIFI tarafından bir şahsın sahibi olduğu sermayeyi ücret karşılığında ya da ücretsiz olarak işletmesi amacıyla bir başkasını yetkilendirmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bazı görüşlere göre yatırım vekaleti, vekalet ile alınan paranın İslami bir kuruluş tarafından işletilmesi ve buna müteakip belli bir kar oranı neticesini doğuran eylem olup, fikhî kurallara riayet edilerek gerçekleştirilmesi kaydıyla helaldir (AAOIFI, 2015: 1086).

Yatırım vekaleti akdinin geçerlilik unsurları; irade beyanı, sözleşme konusu ve taraflardan ibarettir. Yatırım vekaletini geleceğe izafe etmek ve bir kısım fikhen meşru şartın meydana gelmesine bağlamak ile yatırım vekaletinin yatırımın nasıl yapılacağı, hangi mekânda yapılacağı ya da herhangi bir şart ile kısıtlanması caizdir. Akdın taraflarından herhangi birinin, bazı kayıt ve şartlarla sınırlandırılan vekalet akdinde (el-vekaletü'l-mukayyede) ileri sürülen kayıt ve şartları tek taraflı olarak değiştirmesi caiz değildir (AAOIFI, 2015: 1086).

Niteliği itibariyle yatırım vekaleti, tarafların belirli bir süre boyunca sözleşmeyi feshetmeyeceklerini taahhüt etmeleri suretiyle kurulan ve tarafları bağlayıcı niteliği olan bir akit olup, sözleşmede taraflardan herhangi birine belirli durumlarda sözleşmeyi feshedebilme hakkı tanıyan bir şart ileri sürülmesi mümkündür (AAOIFI, 2015: 1087).

Yatırım vekaleti ücretli olarak kurulmuşsa, ödenecek ücretin maktu olarak veya yatırıma konu sermayenin belirli bir oranı şeklinde belirlenmesi gerekir. Kurumların uygulamalarında olduğu gibi ücret başlangıçta tam olarak belirlenmemiş, vekil de o yalnızca ücret mukabili muameleyi yapan bir kişiye o takdirde emsal ücret uygulanır. Vekil, işe başladıktan sonra müvekkilin faydalanmasını sağlayacak boyutta işi yapsa ancak henüz tamamlamadan işe son verse yine emsal ücret uygulanır. Vekaleti veren kişi, tesis edilen akitte ücrete ilişkin nasıl ödeneceği ve hangi vadelerle tahsil edileceği hususunda mutabık kalınan şartlara riayet ederek, vekil ücretini ödeme yükümlülüğü altındadır. Yatırım faaliyetlerinden elde edilmesi beklenen kar üstündeki kısmın tamamı

veya bir bölümünün prim şeklinde vekile ödenmesi üzerine anlaşmaya varılmasında beis yoktur. Ödenen prim, yatırım vekilinin muameleyi layıkıyla yapmış olması mukabilinde verilen ödül manasındadır (AAOIFI, 2015: 1087).

Yatırıma tahsis edilen meblağın ve yatırım vadesinin net bir şekilde beyan edilmesi gerekmektedir. Yatırım faaliyetiyle ilgili olan masrafları karşılama yükümlülüğü müvekkile ait olup, bu masrafların vekile ait olmasını kararlaştırmak caiz değildir. Vekilin tüzel kişiliği haiz bir kurum olması halinde, personeli ve ekipmanlarıyla ilgili masrafları kendisinin üstlenmesi gerekir. Vekil, yatırım faaliyetini yürütmek üzere yapılacak alımlar için kendi parasından harcama yaparak müvekkili borçlandırdığında (ikraz), bu faizsiz bir borç (karz-ı hasen) anlamına gelir ve karz verene (vekil) bundan dolayı herhangi bir menfaat sağlanması caiz olmaz. Vekil, karz dikkate alınmaksızın, sadece yatırım faaliyetini yürütmesi karşılığında doğan ücretini ve primini hak eder. Kural itibariyle yatırıma sonrası elde edilen kar müvekkile aittir. Fakat başta belirlenmiş olan beklenen kar üzerindeki meblağın tümü ya da kısmi olarak bir bölümünün prim adı altında vekile ihdas edilmesi mümkündür. Prim tutarı vekilin vekalet ücretine ilave gelir olmaktadır (AAOIFI, 2015: 1088).

Müvekkilin onay vermesi halinde, vekilin ortalama kar oranını sürdürmek için karın bir kısmını kar dengeleme ihtiyat fonu oluşturmak üzere ayırması caizdir. Bunda amaç müvekkilin yararındır. Yatırım faaliyetinin tasfiye ile sona erdirilmesi durumunda ihtiyat fonundaki varlıkların tamamı müvekkile ait olur. Ancak bu durumda tarafların anlaşması ile kararlaştırılan vekalet ücreti ve ihtiyat fonu için kesinti yapılan döneme ait prim vekilin hakkıdır; tasfiye işlemi buna herhangi bir zarar vermemelidir. (AAOIFI, 2015: 1089).

Yatırım vekaleti hususunda kefalet, fıkıh içerisinde başka bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. İslam hukukçular genel itibariyle, vekaleti alan kişinin ihmal veya haddi aşma gibi fiilleri olmaması durumunda, yapılan yatırımlardan zarar dahi elde etmiş olsa, bu zararı tanzim etme zorunluluğu olmadığına hükmetmektedirler.

AAOIFI'nin vekalet ve yetkisiz temsil konusunu açıklayan 23 no.lu standardın 5/2 maddesinde vekilin sorumlulukları şu şekilde açıklanmıştır (AAOIFI, 2015: 606):
“Vekil, vekalet konusu bakımından emanet hükümlerine tabi olup tazminle sorumlu değildir. Vekil ancak kastı, kusuru ile vekalet şart ve kayıtlarına aykırı davranırsa tazminle yükümlü olur. Eğer şarta muhalefet şarttan daha iyiye doğru olmuşsa bu

müvekkile ait sayılır. Örneğin belirlenen fiyattan daha fazlasına satış ya da belirlenen fiyattan daha aşağısına satın alış hallerinde aradaki fark müvekkilin kabul edilir.” Teminatlar hakkındaki standardın 2/2/2. maddesi şu şekildedir: “*Vekalet ile kefaleti aynı akit içerisinde birleştirmek caiz değildir. Çünkü vekalet ve kefalet akitlerinin hükmü (muktezası) birbirine zıttır. Yatırım vekilinin tazminle yükümlü olması şartı, sermaye ile birlikte belirli oranda bir getirinin garanti edilmesi anlamına geldiği için, bu şart, gerçekleştirilen işlemi faizli krediye çevirmektedir. Eğer vekalet akdinde kefalet şart koşulmamışsa vekil daha sonra ayrı bir sözleşme akdederek, kefalet sözleşmesiyle muamelede bulunduğu kişilere kefil olabilir. Çünkü bu halde vekil olma vasfıyla bağlantılı olarak aynı zamanda kefil olmuş sayılmaz; akdedilen sözleşmeler birbirinden ayrı olduğu için vekilin ayrı bir sözleşme ile elde ettiği kefil olma vasfı, vekaletten azledilse bile devam eder.”*

Yatırım vekilinin sermaye üzerindeki yetkisi emanet hükümlerine tabidir; vekil sermaye üzerinde emanetçidir. Yani kastı, kusuru ya da vekalet akdinin şartları hilafına davranması haricinde vekilin zararı tazmin yükümlülüğü bulunmamaktadır. Vekilin akdinin şartları hilafına davranması ile birlikte müvekkilin faydasına bir muamele yapılması bakımından eğer kar doğmuş veya varlıkların değeri artmışsa bunlar tümüyle müvekkile aittir. Ancak eğer varsa vekilin prim üzerindeki hakkına herhangi bir zarar verilmemelidir (AAOIFI, 2015: 606).

Vekalet Akdinin Hükmü ve Hukuku: Vekalet akdine bağlı olarak gerçekleştirilen işlemlerin hükmü (mülkiyetin nakli ve bedelin hak edilmesi gibi asli sonuçları) müvekkile ait iken, bu işlemlerin hukuku (malın veya bedelin ödenmesini takip etmek ve mahkeme süreçlerini yürütmek gibi ikincil sonuçlar) vekilin sorumluluğundadır (AAOIFI, 2015: 606).

Yatırım vekili kural olarak, kendi faaliyet alanı dışında olan veya kendisi ya da elemanlarınca yapılma imkânı olmayan veya müvekkilin temsil yetkisinin başkalarına devredilmesine izin verilen işler hariç, yatırım konusunun asli işleriyle ilgili başkalarını vekil kılmaya yetkili değildir. Vekilin vekiline ait temsil yetkisi, kendisini vekil kılan kişi tarafından sonlandırılrsa bile sona ermez; bu vekaleti sona erdirme yetkisi asıl müvekkile aittir. Ancak asıl müvekkil vekiline: “Üçüncü şahıslara da senin adına

vekalet etme yetkisi verebilirsin!” demişse veya herhangi bir kayıt koymaksızın mutlak olarak üçüncü şahısları vekil kılabilceği yönünde izin vermişse vekil, kendi vekilini (vekilin vekili) vekaletten azledebilir (AAOIFI, 2015: 1090).

Yatırım faaliyeti öncesinde, sözleşme içerisinde koşulan şartlara vekilin uyması gerekir. Şartların hilafına hareket edildiğinde oluşacak bir zararı vekilin tazmin etmesi gerekmektedir. Yatırım vekaleti, elde edilecek kar miktarı belirli bir oranın altında olmayacak işlemleri yapma şartıyla kurulmuş, ancak vekil belirlenen kar miktarını sağlayacak işlemleri yapma imkânı bulamamışsa, bu durumu müvekkile bildirmekle yükümlü olur. Buna rağmen vekil belirlenen kar oranının altında bir yatırım işlemine girişecek olursa, belirlenen kar oranının emsal kardan daha az olması halinde, yatırım yaptığı fon tutarının gerçekleşen karı ile benzeri işlemlerde piyasa rayicinde doğan emsal kar arasındaki farkı tazmin etmekle yükümlü olur. Vekil, yatırım faaliyetiyle ilgili olarak şart koşulan orandaki karı tazminle yükümlü tutulamaz (AAOIFI, 2015: 1090).

Yatırım vekilinin yatırım vekaletine konu fonu kendi parasına veya yönetmekte olduğu diğer fonlara katıp oluşturduğu toplam fonu kullanarak satın aldığı varlıklardan herhangi birini kendisi için satın alması, ancak her bir işlemle ilgili olarak mülkiyetin ve tazmin sorumluluğunun bu fondan vekile geçmesini sağlayan karşılıklı irade beyanlarının sunulması halinde caiz olur. Böyle bir işlemin uygulanması ise yatırım hesapları açısından imkansızdır (AAOIFI, 2015: 1091).

Ayrıca İslami finans kurumlarının danışma kurullarınca onaylanan meşru akit türlerini kullanmaları şartıyla konvansiyonel bankaları yatırım vekili olarak yetkilendirmeleri ve yine aynı kurullarca onaylanmış faaliyetlerinde değerlendirmek üzere konvansiyonel bankalara ait fonları, yapılan sözleşmelerin meşru olmayan maddeler içermemesi şartıyla, yatırım vekaleti yöntemiyle kabul etmesi caizdir (AAOIFI, 2015: 1091).

Yatırım vekaletinin karşılıklı anlaşma ile sonlandırılması veya taraflardan birinin sözleşmeyi fesih hakkını kullanması ya da hak edişleri erken ödeme yoluna gidilmesi hallerinde varsa yatırım vekili için kararlaştırılan prim/ödülde yatırım süresiyle uygun bir oranda indirimle gidilmesinde bir beis yoktur (AAOIFI, 2015: 1093).

AAOIFI tarafından standartları belirlenen yatırım vekaleti ile ilgi fikhî hükümlerin dayanakları ise şu şekilde sıralanabilir (AAOIFI, 2015: 1096-1097);

- Genel vekalet diğer tasarruflara yönelik yetkilendirme içerirken, yatırım vekaleti bir fonu işleterek değerlendirmeye yöneliktir. Diğer taraftan yatırım vekaleti bu

yönüyle mudarebe ve müşareke ile benzerlik göstermektedir. Yapısı itibariyle icare akdine benzese de yatırım vekaleti, mudarebe ve müşareke akitleri ortaklık türleri arasında yer alır

- Yatırım vekaletinin meşruiyetinin temeli; “*Yetimlerin mallarını ticarete kullanınız ki zekât onu yiyip tüketmesin!*” hadisine dayanır. Rızık kazanmakla ilgili pek çok ayet de genel anlamda bunu destekler.
- Genel vekaletin aksine yatırım vekaletinin bağlayıcı nitelikte bir akit olmasının dayanağı, bu işlemin belirli bir süreye bağlı olarak yapılmasıdır. Taraflardan birisinin, belirli haller hariç, tek taraflı olarak sözleşmeyi feshetmeyeceğine taahhüdünü içerir.
- Beklenen karın üzerinde kalan gelirin yatırım vekiline tahsis edilmesinin meşru oluşu, bu işlemin belirli bir şartın gerçekleşmesine bağlı hibe (el-hibetü'l-muallaka) niteliğinde olmasına dayanmaktadır. Zira bu tutar bir ödül ve primdir.
- Yatırım vekaleti ilişkisi, karın belirli bir miktarda olması şartıyla kurulup vekilin bu şarta muhalefet ederek vekalet sermayesini bu orandan daha az kar sağlayacak işlemlere yatırması durumunda, fiilen gerçekleşen karın piyasadaki rayiç (emsal) olan yahut başlangıçta belirlenen kar oranından düşük çıkması halinde, vekil gerçekleşen karla emsal yahut başlangıçta belirlenmiş kar arasındaki negatif farkı tazminle yükümlü kılınabilir.
- Vekalet fonu ile mudarebe fonunun birleştirilerek işletilmesinin caiz olması, yatırım vekaletinin mutlak olarak kurulması halinde bu tür bir yatırım yöntemini de kapsamına almasına dayanmaktadır. Vekilin, vekalet fonunu mudarebe fonuna katarak işletmesi halinde mudarebe karını değil vekalet ücretini almasının caiz oluşu, vekil ile müvekkil arasındaki sözleşmenin mudarebe akdi değil vekalet akdi olmasına dayanmaktadır.

Yatırım vekaletinin kullanımı ile ilgili birçok ithaf olmasına rağmen günümüz İslami finans sisteminde aşağıdaki aşamalarda kullanılmaktadır:

- Müvekkil adı verilen yatırımcı, yatırım vekili olan bir katılım bankası ya da İslami finans kuruluşuna parasını vekaleten verir,
- Bu vekalet sonucunda belli bir oranda beklenen kar tespit edilmektedir. Bu kar üzerinden vekilin ücreti de bu aşamada belirlenir,

- Vekil ikinci aşamada belirlenen getiriyi elde etmek için gereken çalışmaları yapar ancak bu beklenen getiriyi garanti etmez. Eğer elde edilen getiri, belirlenen getiriden düşük olursa müvekkil bunu kabul eder. Ancak vekilin sözleşme şartlarına aykırı hareket etmesi ya da kendi kusurundan kaynaklı durumlarda vekil anaparayı müvekkile sunmakla yükümlü olur. Elinde olmayan şartlardan dolayı beklenen getirinin altında ortaya çıkan getirilerden sorumlu değildir,
- Eğer vekalet sözleşmesi belirli bir orana bağlanmışsa, vekil bu oranın altında kar beklenen işleri müvekkile bildirmek durumundadır. Bildirmeme sonucunda elde edilecek zarar sonucu vekil müvekkile ana parayı ödemekle yükümlü olur.

Son olarak, AAOIFI fıkıh/danışma kurulu tarafından vekalet ve kefalet akitlerinin birbirinden bağımsız olarak akdedilebileceği ile ilgili kararının “Yatırım Vekaleti” adıyla beklenen getiriyi teminat altına alacak bir hatalı modele dönüştürecek yaklaşımlardan kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır. Zira AAOIFI 5 no.lu standardında kefalet ile vekalet akitlerinin aynı akitte birleştirilmesinin ve vekalet veya vedia gibi emanet akitlerinde, kefalet ya da rehin şartının ileri sürmenin caiz olmadığı vurgulanmaktadır. Ortaklardan birinin, emek sahibinin veya yatırım vekilinin gerçekleştirilecek işlem sonucunda gerek sermaye gerekse kar ile ilgili olarak tazminle yükümlü kılınması caiz değildir. Bu tür finansman yöntemlerinin kesin getirili ve garantili bir yatırım olarak pazarlanması câiz değildir. Vekalet ve kefalet işlemlerinin tek bir akitle birleştirilmesi caiz görülmemektedir. Sebebi ise, vekalet ve kefalet akitlerinin yapı itibariyle zıt hüküm içermesi ve vekilin tazmin yükümlülüğü şartının, yatırıma aktarılan fon tutarı ve getiri garantisi manasına gelmesi sebebiyle, yapılan işlem faizli kredi gibi algılanabilmektedir. Dikkat edildiğinde AAOIFI fıkıh kurulu tüm mezheplerin endişelerini göz önünde bulundurarak, vekalet ile kefaleti birleştirmek suretiyle faizli muameleye gitmenin önünü kapatmak adına şu önemli tedbirleri almıştır: Vekalet akdi kapsamında kefalet şartı ileri sürülmeyecektir. Eğer vekil ayrıca kefil olarsa bu kefalet doğrudan müvekkil lehine başkalarına kefil olmak şeklinde değil, ayrı bir kefalet akdi kapsamında vekilin muamelede ve ticarete bulunduğu müşterilerine kefaleti şeklinde gerçekleştirilecektir. Vekil ve kefil vasfı birbirinden bu surette öyle bir ayrıştırılmış olacak ki, vekil vekaletten azledilse bile kefaleti devam edecektir (Odabaşı, 2015).

2.2 Vekalet Yöntemi ile Diğer Fon Toplama Yöntemleri Mukayesesi

Bu bölümde vekalet yöntemi diğer İslami finans fon toplama yöntemleri ile mukayese edilmiştir. Bu yöntemler özel cari hesaplar, mudarebe, müşareke, özel fon havuzları, teverruk ve sukuktur.

2.2.1 Vekalet ile Özel Cari Hesapların Mukayesesi

Cari hesapların niteliği incelendiğinde bu hesapların borç verme muamelesinden ibaret olduğu görülmektedir. Borç veren (mudi) istediği anda parasının kısmen veya tamamen çekebilir. Banka ile müşteri arasında müşteri borç veren (mukriz), banka ise borç alan (mukteriz) konumundadır. Banka müşterisine sadece bu karz işlemi nedeniyle karşılığı olmayan bir menfaat sağlayamaz. AAOIFI'nin yayımladığı şer'i standartlara göre cari hesapların aslında bir karz işlemi olduğunu, bankanın cari hesaba yatırılan paranın maliki olduğunu ve aynı tutarda parayı geri ödemekle yükümlü olduğunu yani zimmetinde misliyle sabit olan bir borç olduğunu ifade eder. Bankanın cari hesap sahibi kişilere verdiği hizmetlerden ötürü ücret alması da caiz görülür. AAOIFI de bunu konuyu 19 no.lu standartta teyit etmiştir. Cari hesapların açılmasıyla ilgili şer'i hususlar; bankanın cari hesap müşterilerine herhangi bir çıkar veya müşteriye vefa borcu nedeniyle hesap açma dışında kalan diğer işlemlerle ilgili hizmet vermesi, sadece cari hesap açmaları sebebiyle hediye vermesi veya müşterinin cari hesap açma anında hediye verilmesine yönelik şart koşması da caiz olmadığı şekilde ifade edilmiştir (AAOIFI, 2015: 507).

Bunun dışında, bankanın borca karşılık gelmeyen başkaca menfaatler sağlaması caizdir. Ayrıca bankanın para yatırma ve çekme işlemi yapan müşterilerine ehemmiyet göstermek amacıyla özel oda tahsis etmesi gibi ayrıcalıklı hizmetler sunması veya bazı müşterilerine çek defteri, bankamatik kartı hizmeti sunması caizdir. Aynı şekilde sadece cari hesap müşterilerine has olmayıp genel olarak verilen hediyeler ve tanınan ayrıcalıklarda herhangi bir sakınca yoktur. (Halitoğlu, 2018: 143)

Bir vadesiz mevduat hesabı, hesap sahibi tarafından paranın yatırılıp çekilmesine izin veren bir tasarruf hesabı, cari hesap veya özel cari hesaptır. Bu işlemler bankanın defterlerine kaydedilir, ortaya çıkan bakiye, banka için bir yükümlülük olarak kaydedilir ve bankanın müşteriye borçlu olduğu tutarı temsil eder. Vadesiz mevduat hesapları,

yüzyıllar boyunca gelişen karmaşık bir gelenek ve sözleşmeler sistemi altında faaliyet göstermektedir. İlave olarak bankanın nakit yönetim riskini azaltmak için geliştirilmiş rezerv gereksinimleri gibi yasal düzenlemelere tabidir.

Özel cari hesaplar, faizli bankalardaki vadesiz hesaplara benzemektedir. Vadeye bağlanmamış ve talep halinde faiz işletilmeden geri ödenebilen hesaplardır. Bu tür hesaplara yatırılan paralar katılım bankasına verilen borç hükmündedir. Katılım bankasınca bu hesaplardaki paralar İslami finans kriterlerine göre işletilir ve elde edilen kar bankanıdır. Bu tür hesaplarda işletilen fonun hatalı veya ihmal ya da ağır kusur gibi sebeplerle dahi olsa zarar ettirilmesi halinde katılım bankasınca hesap sahiplerine münferit olarak borcunu ödemekle yükümlüdür (Aktepe, 2008: 17).

Aynı standardın ek 2 maddesinde karz sözleşmesine konu malın belirli olması gerektiği, karz alan tarafın sözleşme konusu malın teslimi anında memalik olacağı, karz sözleşmesinde hem bedelli (ivazlı) hem de teberru nitelikli akitlere ait özellikler bulunmakla birlikte teberru niteliği daha baskın olduğu, sözleşmeye konu malın tüketilmek suretiyle yararlanılabilen ve piyasada emsali bulunabilen mallardan (misli mal) olması gerektiği, karz sözleşmesinde vade şartı konulabileceği vurgulanmaktadır (AAOIFI, 2015: 520-521).

Vekalet yatırım ürünü aslında, müşterilerin ve yatırımcıların ağırlıklı olarak konvansiyonel bankalarca uygulanan cari hesaplar veya vadeli mevduat hesapların uygulanması ile İslami esaslara göre işleyen katılma hesapları yani mudarebe yatırım hesabı arasındaki boşluğu doldurmak için geliştirilebilecek bir üründür. Bir vadesiz mevduat hesabı veya cari ya da özel cari hesap akdinde, vekalet sözleşmesinde olduğu gibi faiz söz konusu edilmemektedir. Vadesiz hesapta veya cari hesaplarda bulunan mevduat, mevduat sahibi yani müşteriler tarafından istenildiğinde çekilebilmekte ve mevduat sahibine ilave bir gelir sağlamamaktadır.

Özel cari hesap sözleşmesinde yatırılan tutar, bankanın müşteriye borçlu olduğu yükümlülüğü ifade eder ve karz yani karşılığında menfaat içermeyen bir borç hükmündedir. Banka aldığı cari hesabı kendi hedef ve amaçları doğrultusunda değerlendirir çünkü para artık bankaya ait olan verilmiş bir borçtur. Dolayısıyla özel cari hesaplardaki bir zarar ziyan durumunda, bankanın herhangi bir kusuru veya haksız fiili olup olmasına bakılmaksızın, bankanı tazmin yükümlülüğü bulunmaktadır. Vekalet sözleşmesinde, bankanın yasal olarak müşteriye bir acente olarak davrandığı

varsayılmaktadır, bu yüzden para asla bankaya ait değildir. Vekalet yöntemiyle fonların işletilmesi en geniş anlamıyla; fon fazlası olan şahısların fonlarının katılım bankası tarafından vekil sıfatıyla İslami usullere göre işletilmesi ve elde edilen kazancın fon sahibi ile başta anlaşılan şartlar dahilinde paylaşılması esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla vekalet yöntemiyle işletilen bir nakit varlıktaki azalış, bir zarar ziyan söz konusu olması durumunda, bankanın herhangi bir kusuru veya haksız fiili olması halinde bankanın tazmin yükümlülüğü bulunmakta, ancak haksız fiili yoksa ya da sözleşme şartlarına riayet ettiği halde zarar oluşmuş ise tazmin etmesi gerekmemektedir.

2.2.2 Vekalet ile Katılma Hesapları Mukayesesi

Mudarebe sözlük anlamı olarak, ticaret yapmak üzere yola çıkmak anlamına gelmektedir (Çelik, 2017: 383). Kar tamamen sermaye sahibine ait ise buna bida'a denilmektedir. Kar tamamen işletene ait ise buna karz denilmektedir. Karz sözleşmesi ise, tüketilebilen misli bir malın mislinin tekrar iade edilmesi koşuluyla bir başkasına ödünç olarak verilmesidir. (Çetinkaya, 2015: 307) Karz sözleşmesi, bir kredi aracı olarak düşünüldüğünde, mudarebe sözleşmesi ile de benzerlik gösterir. Mudarebe sözleşmesi, bir taraftan sermaye diğer taraftan emek ile kurulup taraflar arasında bir ortaklık oluşturur. Kredi aracı olarak düşünüldüğünde karz sözleşmesi, elde edilen kazancın tamamen sermayeyi alan tarafa verilmesini ifade eder (Gedikli, 2012: 289).

Mudarebenin meşruluğu Kitap, Sünnet ve icma ile sabit olup, İbn Abbas tarafından bizzat uygulanmış hatta yatırdığı sermaye ile deniz yolculuğunu ve canlı hayvan almamayı şart koşarak akit için belirli koşullar ileri sürmüştür. Bir başka ifadeyle mudarebe hem sermayenin ve hem de emeğin ayrı ayrı taraflarca karşılandığı emek-sermaye ortaklığıdır. Bu akitte sermayeyi işletene mudarib, sermayenin sahibine rabbü'l mal, işletilen sermaye ise ra'sül-mal olarak nitelendirilebilir. İleriki dönemlerde gerçekleştirilecek mudarebe akitlerine zemin oluşturmak amacıyla zamanı ve sınırlarını belirleyen bir ön çerçeve anlaşması caizdir. Mudarebede, kasıt, ağır kusur, ihmal ve şarta aykırı davranma halleri hariç işletmemek şartıyla teminat alınabilir. Mudarebenin tanımlanması, içeriği, tarafların hak ve yükümlülükleri, karın paylaşılması ve aksin sonlanması gibi hükümleri AAOIFI'nin yayınladığı Şer'i standartlar içerisinde emek-sermaye ortaklığı maddesi olan 13 no.lu standartta detaylı olarak ele alınmıştır

(AAOIFI, 2015: 366). Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi'nin Abu Dabi'de gerçekleştirilen IX. Dönem Toplantısı'nda konuyla ilgili aldığı karar da bu doğrultudadır (Halitoğlu, 2018: 142) Mudarebe akdinin niteliği aşağıdaki şekildedir:

- Kıraz ve muamele terimleri de kullanılır,
- Tarafların tam ehliyet sahibi olması gerekir,
- Sermaye ile işe başlanmış ise veya akit süreli yapılmış ise iki tarafı da bağlayıcıdır,
- Emanet hükmündedir.

Mudarebe; AAOIFI'nin 13 no.lu standardının 2.maddesinde, bir tarafın koymuş olduğu sermayenin diğer tarafça ortaya koyulan emek sayesinde işletilmesi neticesinde kazanılan getirinin paylaşılması esasına dayalı olarak tesis edilen ortaklık olarak tanımlanmıştır (AAOIFI, 2015: 366). Mudarebe ortaklığının akde bağlanmasında öne sürülecek şartlar ise yine aynı 13.standardının 3 no.lu maddesinde detaylandırılmış olup, tarafların ön mutabakat niteliğinde bir prensip anlaşması yapabileceği, kar paylaşım oranlarının taraflarca belirlenebileceği, emek sahibinin teaddisi durumunda yani kusur veya ihmali söz konusu olduğunda oluşabilecek zararların tazmin edilmesinde verilecek garantilerin belirleneceği belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 367). Mudarebe akdinin kurulması ve akdin nitelikleri ise aynı standardın 3 no.lu maddesinde; mudarebe ortaklığında her iki tarafın da vekil tayin etme ve vekil olma ehliyetine haiz olmaları, mudarebe akdinin bağlayıcı olmayan bir akit olduğu ve istisnai haller hariç tarafların istedikleri an ortaklık akdini feshedebileceği, ortaklık süreli olarak belirlenmiş ise ortaklık akdinin bu süre öncesinde tek taraflı olarak sonlandırılmayacağı, ortaklık aksinin güvene yani emanet hükümlerini içeren akit grubunda yer aldığı belirtilmektedir (AAOIFI, 2015: 367).

13.standardının 7 no.lu maddesinde, mudarebede olması gereken sermayenin nakit olması gerektiği ve ancak iki tarafın da mutabık kaldığı bir uzmanın değerlemesi kaydıyla malların da sermaye olabileceği, sermayenin vasıf ve miktar bakımından yeteri kadar bilinmesi gerektiği belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 368). Standardın devamında ise 8 no.lu maddede, mudarebede kar paylaşımı akit anında herhangi bir şüpheye mahal verilmeyecek şekilde belirleneceği, kara ilaveten ücret tahsis edilmesinin caiz olmadığı, iki tarafın anlaşmasıyla belirli bir süre içinde kar paylaşım oranını değiştirilebileceği

karın ancak sermaye zarardan kurtulduktan sonra gerçekleşeceği, bir işlemdeki zararın diğer karlarla giderileceği hususları detaylandırılmıştır (AAOIFI, 2015: 369).

13.standardının 9 no.lu maddesinde ise mudarebe akdinde emek sahibi olan tarafın tasarruf yetkileri belirtilmiştir. Buna göre, emek sahibinin, mudarebe ortaklığının amacı doğrultusunda sermayeyi işletmesi ve bu süreçte yeterli çabayı sarf etmesi ve sermayenin meşru yatırım yöntemleriyle değerlendirilmesinde azami özeni göstermesi gerektiği açıklanmıştır. İlave olarak, emek sahibinin sermayeyi işletirken işleri öncelikli olarak kendisinin yapması gerektiği ancak ihtiyaç hasıl olursa uzmanlık gerektiren fiillerde vekalet veya temsilci görevlendirebileceği, vadeli veya peşin alım – satım yapabileceği, sermaye sahibinin koymuş olduğu akit şartlarına riayet etmesi gerektiği, aksi belirtilmedikçe emsal bedelinden daha aşağıda bir fiyattan satım ya da emsal bedelinden daha yüksek bir fiyattan alım yapamayacağı, emek sahibinin ortaklık sermayesinden karsız ödünç veremeyeceği (karz), bağış veya sadaka yapamayacağı belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 371).

13.standardının 10 no.lu maddesinde ise, mudarebe ortaklığının taraflardan birinin tek taraflı irade beyanıyla, tarafların karşılıklı anlaşmasıyla, süre belirlenmiş ise sürenin dolmasıyla, sermayesinin telef veya helak olmasıyla, emek sahibinin ölümü veya emek sahibi tüzel kişinin tasfiyesi ile ortaklığın sona ereceği açıklanmıştır (AAOIFI, 2015: 373).

Mudarebe ile ilgili standardın ek 2 maddesinde söz konusu ortaklığın meşruiyeti ve faydaları ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, Müzzemmil Suresi 73/20 ayetlerinde; *“Kimileri Allah’ın lütfundan nasiplerini aramak için yol tepecek, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır”* buyurulmuş olup, yeryüzünde ticari amaçla dolaşanların helal kazanç ele etmek için ticari faaliyette buldukları vurgulanmaktadır. Hadis kaynağı olarak da Abbas b. Abdülmuttalib tarafından verilen sermaye için denize açılmaması, vadiye inmemesi ve canlı varlık satın almaması şartlarını ileri sürülerek mudarebe ortaklığı yaptığı ve emek sahibinin ileri sürülen bu şartlara aykırı hareket etmesi halinde sermayeyi tazminle sorumlu olacağını ve buna da Hz. Peygamber’imizin (SAV) onayladığı bildirilmektedir. Aynı maddede Hz. Ömer’in (r.a.) bir yetim malını mudarebe akdi sermayesi ile ticaret yapması için

birisine verdiği rivayet edilmektedir. Maddenin devamında, paranın ancak işletilmesi neticesinde kazanç sağlanabileceği, faizli işlem içirme ihtimali sebebiyle paranın ücret ödeyecek birisine kiralanması caiz olmayacağı, mudarebenin yatırım amacıyla şahıslar arasında dayanışma ilişkilerini gelişmesine katkı sağlayabileceği belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 378).

5411 sayılı Bankacılık Kanununun ilgili maddelerine dayanılarak hazırlanan yönetmelik (BDDK, 2006) kapsamında, konvansiyonel bankalarca kullanılan mevduatlar ile katılım bankalarınca kullanılan ve mudarebe esaslı işlev gören katılma hesaplarının nitelik ve esasları belirlenmiştir. Buna göre söz konusu hesaplarla ilgili olarak aşağıda belirtilen hükümler uygulanmaktadır:

Katılım hesabında kullanılacak olan kar ya da zarara katılma oranı; katılım hesabı akitlerinde, hesabın çeşidine göre Kanunun 144 üncü maddesi tarafından belirlenecek azami tutar ve oranlar çerçevesinde uygulanacak olan kar ve zarara katılma oranı ya da beklenen kar oranının Kanunun bahsedilen maddesi hükümleri saklı kalmak şartı ile vade sonuna kadar değişiklik yapılamayacağı, vadesi geldiği zaman kapatılmayan hesapların hesap sahibinin yeni vade bitiminde hafta sonu tatiline denk gelmesi ve bu vadenin ilk iş gününe ertelenmesi hususunda talimat vermesi halinde yeni bir vade, söz konusu talimatın verilmemesi halinde ise aynı vade ve yenileme tarihinde geçerli olacak kar ve zarara katılma oranı üzerinden yenilenmiş sayılacağı ve hesap sahibinin kredi kurumlarından talep hakkının hesabın vadesinin sona erdiği tarihteki birim hesap değeri ya da kar payı oranı üzerinden hesaplanan miktarda olacağına, yönetim akdine dayalı katılım hesaplarının ise hesap sahibi ile katılım bankası arasında yeni bir yönetim sözleşmesi akdedilmedikçe, yenileme yapılmayarak özel cari hesaba aktarılıp, hesabın vadesi geldiği zaman yenilenmeyeceği Banka'ya önceden yazılı olarak bildirilmediği takdirde, vade otomatik olarak vade bitimini takip eden günden başlamak üzere aynı süre ile uzamaktadır. Hesap cüzdanlarında, hesap sahibinin açık adı ve unvanı, hesap açılan şubeyi gösteren kod numarası ve şube ismi, hesabın açıldığı tarihi, hesap ve cüzdan numarası, IBAN numarası, hesabın tutarı, çerçeve sözleşme hükümlerinin yer alması zorunlu durumdadır. Katılım hesabı cüzdanlarında hesabın çeşidine göre Kanunun 144. maddesi kapsamında belirlenecek azami miktar ve oranlar çerçevesinde uygulanacak kar ve zarara katılma oranı ya da beklenen kar oranı ile vade ve ihbar süresinin yer alması zorunludur.

Katılma hesapları, kar/zarar ortaklığı akdi şeklinde veya Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemeleri kapsamında belirlenen nitelikteki yatırımcılar (tüzel kişi müşteriler) ile yönetim sözleşmesine dayalı olarak açılabilir. Yönetim sözleşmesine dayalı katılım hesapları için minimum tutar Türkiye Katılım Bankaları Birliğince belirlenir ve her iki akit türüne dayalı açılan katılım hesapları ayrı ayrı fon havuzlarında işletilir. Katılım hesap açma tarihinde geçerli kar/zarara katılma oranı vade süresi sonuna kadar değiştirilemez. Vade dolduğunda hesap sahibi tarafından kapatılmaması durumunda aynı vade kar/zarara katılma oranı üzerinden yenilenmiş sayılır. Vadesi geldiğinde kapatılmayan yönetim sözleşmesine dayalı katılım hesapları ise hesap sahibiyle katılım bankası arasında yeni bir yönetim sözleşmesi akdedilmedikçe, yenilenmeyerek özel cari hesaplara aktarılmaktadır (BDDK, 2006).

İslami finans kurumlarında karı veya zararı paylaşmak üzere açtırılan hesaplar katılma hesabı olarak adlandırılır. Hesapları açan şahıs ile banka arasında mudarebe yani emek sermaye ortaklığı ilişkisi kurulmuş olur. Sermayedar yani mudi elindeki fonu işletmesi için katılım bankasına teslim eder. Banka ve hesap sahibi vade konusunda anlaşır ve vade dolmadan hesap sahibi tarafından ortaklık bitirilmek istendiğinde kendisine kar verilmeyeceği belirtilir. Banka tarafından hesap sahiplerine mutlaka kar elde edileceği taahhüt edilemez. Bu tür hesaplara yatırılan paralar belirli bir tutara kadar (100.000-TL) TMSF (Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu) güvencesi altındadır (Aktepe, 2008:18).

Vekalet yöntemi ile farklılıkları açısından ele alındığında ise mudarebe, kısa vadeli likiditeyi yönetme konusunda vekalet yöntemine göre daha kısıtlıdır (Saduk, 2012: 7).

Vekalet akdine göre, banka müşteri adına bir aracı olarak hareket eder ve parayı İslami usullere göre bir işe yatırır. Bankanın bir aracı olarak ücret alması beklenmektedir. Yatırımın beklenen getirisi başlangıçta belirlenmektedir. Yatırımdan zarar edilmesi durumunda, zarar tamamen müşteriye aittir. Yatırımın beklenen getirilerden daha iyi performans göstermesi durumunda, banka ek getirileri müşteriyle paylaşmak zorunda değildir.

Mudarebede ise, müşterinin fonları bir fon havuzunda toplanır. Bankanın fonları da bu havuzun bir parçası olabilir. Müşteriye başlangıçta herhangi bir sabit getiri sözü verilmez. Fonların havuzda toplanmasından elde edilen getiri tamamen yatırımların

performansına bağlıdır. Mudarebede fon sahiplerine yatırımın zarar etmesi halinde herhangi bir kar dağıtımını yapılamayabilir.

Hesap sahiplerinin finans kuruluşuna belli bir vade ile yatırdığı tutarlar vade sonuna kadar geri ödenmez ve vade uzadıkça hesap sahiplerinin karları da artmaktadır. Eğer vade bitmeden yatırılan para geri çekildiğinde hesap sahipleri herhangi bir kar alamaz. AAOIFI'nin 40 numaralı standardının 2/1 maddesinde (AAOIFI, 2015: 966) katılma hesapları ile ilgili kararı şu şekildedir: "İslami finans kuruluşunun emek sermaye ortaklığı esasına göre yatırımcılardan aldığı meblağlardır. Yatırım sahipleri fonlarının emek sermaye ortaklığı esasına göre işletilmesi için İslami finans kuruluşunu yetkilendirir." (Halitoğlu, 2018: 143)

Katılım bankaları hukuki, ahlaki ve ticari sebeplerle ağırlıklı olarak vekalet veya mudarebe yerine murabaha faaliyetlerini yürütmektedir. Mudarebe yasal yoldan getiri elde etme fonksiyonunun yanı sıra ilaveten faiz unsuru barındırmayan finansman yöntemi konumundadır. Faizli kredi temin etmeye alternatif olarak mudarebe yapmak suretiyle fon temini sağlanabilir. İslami finans müesseselerinin kuruluş amacına uygun olan vekalet veya ortaklık yöntemlerinin geliştirilmesi ve kolaylaştırılması için çalışmalar yapılması İslami finansın gelişimi açısından önem arz etmektedir (Aktepe, 2012: 17-22).

Katılım bankalarınca sunulan yatırım araçlarının büyük bir bölümünü katılma hesapları oluşturmaktadır.

2.2.3 Vekalet ile Özel Fon Havuzlarının ile Mukayesesi

Bankacılık Kanunu'nun ilgili maddesine dayanarak çıkarılan mevduat yönetmeliğinin¹³ yedinci maddesinde özel fon havuzları tanımlanmıştır. Türkiye'de katılım bankaları, Bankacılık Kanununun 60'ncı maddesinin 7'inci fıkrasına göre, planlanan projelerin veya diğer yatırımların finansmanı için kullanılmak üzere özel hesaplarda fon toplayarak bir veya daha fazla ay için özel fon hesabı havuzları oluşturabilirler. Bu şekilde toplanan fonlara, diğer hesap ve vadelerden bağımsız olarak farklı hesaplarda işletilmektedir. Toplanan fonlardan diğer dönem gruplarına transfer yapılmasına izin verilmez. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, özel fon havuzlarına ilişkin

¹³ "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine Ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet Ve Alacaklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" Resmî Gazete Tarihi: 1 Kasım 2006 Sayı: 26333.

olarak, açılış veya kapanış tarihinden itibaren 15 gün içinde bilgilendirilmelidir. Fonlama döneminin sonunda özel fon havuzları kapanır (Sayım ve Alakel, 2011: 156).

Özel fon havuz hesapları özü itibariyle müşareke akdine benzemekte olup, müşareke akdinin vekalet ile farklılıklarına daha önceki bölümlerde yer verilmişti. Müşareke akdinde her iki taraf sermaye ortaya koyarak ortaklık kurulmaktaydı. Müşarekede sermaye ortaklığı söz konusu olup, sermayedar gerektiğinde sözleşme ile belirlenmiş bir faaliyet için fonun kullanılmasını şart koşabilecekken, herhangi bir kısıtlama getirilmeden bankanın söz konusu sermayeyi kendi belirleyeceği İslami finans ürünlerinde değerlendirilmesine de icazet verebilir. Şayet müşarekede sermayenin işletilme şekli, fonun kullanılacağı projenin ve vadesinin belirli olması durumunda ilgili mevzuat hükümlerinde belirtilen özel şartların da sağlanmış olması kaydıyla ortaklık özel fon havuzuna dönüşebilmektedir. Dolayısıyla özel fon havuzu bu yönüyle müşareke akdine benzemektedir. Vekalet sözleşmesinde ise aracılık yani bir nevi acentelik faaliyeti söz konusudur. Müşarekede işin içerisinde yer alan her taraf kar ve zararı paylaşmaktadır. Vekalet sözleşmesinde ise sermaye sahibi bankayı ya da bir finans kuruluşunu aracı kılmakta ve bunun karşılığında bankaya ya da finans kuruluşuna bir ödeme yapmaktadır. Özel fon havuzu, müşareke ve mudarebede olduğu gibi vekalet akdinde banka zarar ya da kara ortak olmamakta; sadece aracılık faaliyeti kapsamında komisyon elde etmektedir. Vekalet sözleşmesinde banka zarardan kendi ihmali olmadığı kaydıyla sorumlu tutulmazken, diğer akitlerde her iki taraf zarardan sorumludur.

2.2.4 Vekalet ile Teverruk Mukayesesi

Teverruk, geçmişte de uygulanan ve günümüzde ise dünya genelinde İslami finansman kurumları tarafından uygulanan bir finansman yönetim tekniğidir. Kelime anlamı olarak teverruk, hayr, mal, kum rengi veya darbedilmiş gümüş manalarına gelmektedir. Kur'an'da ve hadiste gümüş para anlamında kullanılmıştır. Terim olarak teverruk ise nakit teminine yönelik olarak malın vadeli satın alınması ve o malın başka birine peşin bedelle düşük bir fiyattan satma faaliyetidir. Teverruk ve bey'ul i'ne arasında en önemli fark teverrukta mal ilk satıcıdan başka bir alıcıya aktarılması iken bey'ul i'nede ise mal birinci satıcıya geri dönmesidir. Günümüzde bireysel teverruk, organize teverruk ve ters

teverruk gibi çeşitleri bulunmakta olup, bireysel teverruk harici diğer iki uygulama modern finansal sistem tarafından türetilmiş uygulamalardır (Bayındır S., 2015: 195-197).

AAOIFI standartlarında teverruk; müsaveme yani pazarlık yoluyla veya murabaha yoluyla vadeli bir şekilde malın alınması akabinde nakit temini amacıyla aynı malın üçüncü kişiye peşin satılması şeklinde tanımlanmıştır. Bu yöntemle finans temin eden kişiye müteverrik denilir. Teverruk işleminin geçerliliği için, malın var olması, üçüncü kişiye satılmadan önce mülkiyetin satıcıya geçmesi, bağlayıcı taahhüt var ise tek taraflı olması, akdin konusunu para, altın, gümüş olmaması gerekmektedir (AAOIFI, 2015: 744).

Teverruk, bir yatırım ve finansman yöntemi değildir. Şartlarına riayet etmek kaydıyla yalnızca ihtiyaç durumu için caiz görülmüştür. Bu sebeple faizsiz finans kurumlarının emek sermaye ortaklığı (mudârebe), yatırım vekâleti, yatırım sertifikaları (sukûk) ihracı, yatırım fonları ve benzeri usulleri bırakıp faaliyetleri için fon toplamak amacıyla teverruk işlemi yapmaları doğru değildir. Teverruk ancak kurumun ihtiyaçlarını karşılayamamasına, müşterilerinin zarar etmesine ve faaliyetlerinin kesilmesine sebep olacak derecede likidite kıtlığı yaşandığında kullanılmalıdır (AAOIFI, 2015: 746). Standart bünyesinde de ifade edildiği üzere kurumlar teverruk işlemini en dar kapsamda uygulamalıdır Kurumlar, müşterilerinin ihtiyaçlarını sermaye ortaklığı (müşâreke), emek sermaye ortaklığı (mudârebe), peşin alım vâdeli kârlı satım (murâbaha), kiralama, eser sözleşmesi (istisnâ ‘) gibi yatırım ve finansman yöntemleriyle karşılayamadıkları zaman teverruka başvurmalıdırlar (AAOIFI, 2015: 752).

Günümüz İslami finans piyasalarında bu işlemler ağırlıklı olarak organize teverruk üzerinden yapılmakta olup, fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz görülmemektedir. Teverruk olarak nitelendirilmiş olsa bile gerçek bir iktisadi faaliyet olmaması, işlemleri tamamen parasal nitelikli ve kaydi olarak yapılan operasyonlardan oluşması, gerçek iktisadi faaliyetlerin türevlere oranının ortalama %2 olması, işlemlere konu malın depoda durduğu yerde bunlara bağlı olarak milyonlarca dolarlık işlemlerin yapılıyor olması gibi hususlar icazet noktasında olumsuz kanaat oluşmasına sebep olmaktadır (Bayındır S., 2015: 213-214).

Teverruk akdinin, ilk dönemlerden günümüze beyu'l-ine ve hile içeren akitler ile bir arada değerlendirildiği görülmüştür. Maliki ve Hanbeli mezhebi fakihleri beyu'l-ine

kapsamında icra edilen teverruk işlemlerini kesin olarak haram kabul etmiştir. Malın ilk satıcıya dönmediği teverruk işlemlerini ise caiz görmüş ancak bu tür muamelelere ihtiyatla yaklaşmışlardır. Günümüzde İslami finans piyasaları içerisinde organize teverruk şeklinde adlandırılan uygulamalar etrafında yürütülmektedir. Kısaca banka teverruku diye adlandırılan organize ve ters teverruk fıkıhın birçok ilkesine aykırı olduğundan caiz görülemez (Bayındır S., 2012b: 171).

AAOIFI'nin Organize piyasalarında emtia satışı başlıklı 20 numaralı standardının 4/1/1 maddesinde teverruk yöntemi ile üçüncü taraflar namına peşin bedelle emtia satın alıp, bu emtiayı müvekkili adına başka şahıslara vadeli olarak satması amacıyla vekalet verilebileceği ve bu işlemin yatırım vekaleti olarak adlandırılacağı belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 537).

Vekalet akdi ile teverruk mukayese edildiğinde her iki akitte kurumlar için birer fon temini yöntemi olması hasebiyle benzerlik göstermektedir. Teverruk akdinde nakit temini için bir malın vadeli alınıp peşin satma işlemleri gerçekleşmektedir. Aslında teverruk bir tür alım satım akdi olup, amaç malın ticaretinin yapılması değil mal aracı kılınarak nakit elde etmektir. Vekalet sözleşmesinde ise aracılık yani bir nevi acentelik faaliyeti söz konusudur. Vekalet sözleşmesinde ise sermaye sahibi bankayı ya da bir finans kuruluşunu aracı kılmakta ve bunun karşılığında bankaya ya da finans kuruluşuna bir ödeme yapmaktadır. Vekalet akdi bir çeşit temsil yetkisi içermekte iken teverruk akdinin temsil ile alakası olmayıp, doğrudan alım satım akdi olması nedeniyle temel olarak birbirinden ayrılmaktadır. Diğer taraftan teverruk işlemine konu malın alım ve satım sürecinde müşteri, finans kuruluşu vekalet sözleşmesi çerçevesinde vekil tayin ederek kendisi adına satın alma ve satma yetkisi vermektedir. Bu yönüyle aslında teverruk süreci vekalet akdi içermektedir.

2.2.5 Vekalet ile Tekafül (İslami Sigortacılık) Mukayesesi

Tekafül lügatte, karşılıklı itimat, yardımlaşma veya dayanışma manalarına gelir (Aslan, 2015: 97). Günlük kullanımdaysa tekafül, sorumluluğun üstlenilmesi, kefalet verme, yükümlülük altına girme anlamları taşımaktadır. Kelime olarak, “güvence” anlamına gelmektedir (TDK, 2018). Fıkıh bağlamında bireylerce karşılaşılabilecekleri riskler için tedbir alınmasının gerekliliği, Şer’i ilke ve esaslara aykırı olmamak koşuluyla

mümkündür (Ayub, 2007: 418). Bunun yanı sıra Hz. Muhammed (sav) döneminde “akile” olarak adlandırılan vefat veya sakatlık gibi durumlarda, bu zararların fonan temin edilmesi yönünde bir uygulamanın varlığı da bilinmektedir. Günümüz İslami finans literatürü içerisinde ise tekafül (küresel anlamda tekafül), İslami Sigortacılık kavramının tanımlanmasında kullanılır. 26 no.lu AAOIFI standardında, “İslami sigorta, belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalarıdır.” olarak tanımlanmıştır (AAOIFI, 2015: 666).

Küresel anlamda mevcutta uygulanan tekafülün geçmişi pek eski değildir. İlk olarak tekafül uygulaması önce 1979’da Sudan, akabinde ise 1984’te Malezya’da icra edilmiştir. Daha sonralarıysa Suudi Arabistan ve diğer Orta Doğu ülkelerinde giderek yaygınlaşmıştır (Ayub, 2007: 428).

Karşılıklılık felsefesine dayanan sigortacılık faaliyetlerinde, kâr amacı gütmeyen karşılıklı dayanışma düşüncesi bulunmaktadır. Kooperatif sigortacılığı olarak da tanımlanan bu faaliyette bir varlığını sigortalatmak isteyen kişi, sigorta şirketine belirli bir ücret ödeyerek üye olur, böylece kooperatifin hem ortağı hem de poliçe müşterisi olur. Sigorta şirketinin topladığı fonlar üyelerin maruz kaldıkları risklerin tazmini için kullanılır, yeterli gelmemesi halinde fonun arttırılması gerekebilir. Fonların artması durumunda ise ya üyelere iade edilir ya da gelecek için saklanır. Katılım sigortasında kooperatif şirketin sahibi ortaklar yani poliçe sahipleridir (Özüdoğru, 2018: 5).

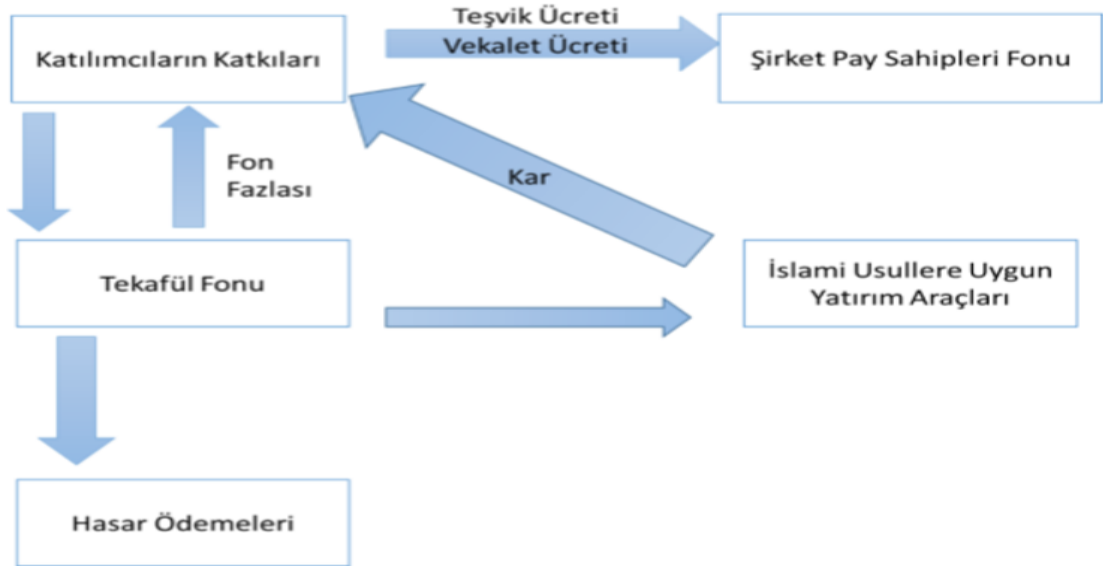
Türkiye’de tekafül faaliyetleri yakın dönemde başlamış ve uzun süre tek bir şirket üzerinden faaliyetlerini sürdürmüştür. 2017 yılında yürürlüğe girmiş olan ‘*Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*’ ile katılım sigortacılığının ana ilkeleri oluşturulmuş ve İslami bankacılığın önem arz eden unsularından sayılan tekafül, resmi olarak Türkiye’de düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre katılım sigortacılığı “*Katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda buldukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türüdür.*” şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı düzenlemeye göre tekafül sigorta şirketleri katılım sigortacılığı vekalet, mudarebe, vekalet/mudarebe karması (hibrit) model veya danışma komitesinin

onaylayacağı başka bir yönetim modellerine göre yapılabilecektir (Tekafül-Katılım Sigortası, 2018).

Türkiye’de faizsiz finans piyasasının ve faizsiz sigortacılık sektörünün gelişmesi toplumsal ve ekonomik kalkınma bakımından önem arz etmektedir. Türkiye’de faiz, belirsizlik, kumar içerdiği endişesiyle mevcut sigorta ürünlerini kullanmayan kesime hitap edecek, hassasiyeti olan kitleye ait fonları sistem içerisine katan eden, sigorta ürününün tabana yayılmasını, mali sistem şoklarına dirençli ve riskleri efektif bir şekilde yönetilen bir yapı kazandırılması önemlidir (Dalkılıç ve Ada 2014: 52).

Tekafül farklı usullerde uygulanabilmektedir. Yapı itibariyle tamamının İslami finans ilkelerine aykırı olmayacak biçimde düzenlenen akitlerden oluşması beklenmektedir. Mevcut itibariyle genellikle dört tür tekafül uygulama şekli bulunmaktadır. Bu türler, mudarebe, vekalet, bunların birleşiminden oluşan karma ve vakıf modeli yapısıdır. Bunlardan vekalet tekafül ortaklık türü, şekil 2.3’de açıklanmıştır. Vekalet dayalı tekafülde, tekafül şirketiyle katılımcı kişiler aralarında bir vekalet akdi imzalar ve şirket ücreti bu vekalet akdi mukabilinde alır. Yatırım için tahsis edilen fonlar üzerinde kazanılan kar ya da zarar için; ortaklık akdi yapılmamış olması sebebiyle şirket herhangi bir şekilde sorumlu tutulmaz. Bu model tekafül şirketleri tarafından ağırlıklı olarak kullanılmaktadır (Aslan, 2015:104).

Şekil 2.3: Vekalet Tekafül Yapısının İşleyişi

Kaynak: Islamic Finance for Dummies (Jamaldeen, 2012: 315)

Vekalet modeli içerisinde katılımcı, sigortalanma mukabilinde sigorta primi adı altında belirli tutarda katılım payı öder. Katılımcılarca ödenen sigorta primleri bir havuzda tutulur. Zarar oluşması durumunda havuzdaki fondan karşılanmaktadır. Dönem bitiminde oluşan bütün kar ile birlikte yükümlülük sonrası artan tutar katılımcılara iade edilir (Yıldırım, 2014: 52). Bu modelde, katılım sigorta şirketince katılımcıların hesaplarında toplanan fonların yükümlülükleri aşan bölümü ile şirket portföy yönetimi faaliyeti sonucunda oluşan yatırım geliri, katılımcılara iade edilir (Altıntaş, 2016: 127)

Vekalet yöntemiyle fonların işletilmesi; fon fazlası olan şahısların fonlarının katılım bankası tarafından vekil sıfatıyla İslami usullere göre işletilmesi ve elde edilen kazancın fon sahibi ile başta anlaşılan şartlar dahilinde paylaşılması esasına dayanmaktadır. Vekalet Tekafül ise, tekafül şirketiyle katılımcı arasında bir vekalet akdi imzalanarak şirket tarafından vekil ücreti mukabilinde sigorta primlerinin toplanması ve işletilmesi esasına dayanmaktadır. Fonların vekalet sözleşmesi ile toplanması ve işletilmesi yönüyle vekalet ile benzerlik arz etmekte olup, sigortacılık faaliyetlerinin icra edilmesi yönüyle de farklılık içermektedir.

2.2.6 Vekalet ile Sukuk Mukayesesi

Varlıkların nakit akımlarının menkul kıymete dönüştürülmesi veya likit olmayan varlıkların tedavül kabiliyeti olan varlıklara dönüştürülmesi şeklinde tanımlanan menkul kıymetleştirme, İslam dünyasında ortaklık ilkesine dayanmaktadır. Mevcut mal, alacak veya proje halindeki varlığın kıymetli evrak haline getirilerek yatırımcılara arz edilmesi işlemine menkul kıymetleştirme (sukuk) denir (Bayındır S., 2007a: 251).

Yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikaları olarak da adlandırılan vekalet sukuku (sukuk-u wakala), KK'ya ait varlıkların ve hakların vadeleri süresince kiralanması da dahil olmak üzere VKŞ lehine yönetilmesi sonucunda elde edilen gelirlerin sözleşme hükümleri çerçevesinde VKŞ'ye aktarılması amacıyla ihraç edilen sertifikalarıdır (SPK- Kira Sertifikaları Tebliği, madde 6/1, 2013). SPK'nın ilgili tebliği kapsamında yapılacak ihraçlarda, kaynak kuruluş ile VKŞ arasında, kaynak kuruluşa ait varlık veya hakların mülkiyeti devredilmeksizin, VKŞ lehine VKŞ'nin elde edeceği gelir ve bu gelirin hesaplanmasına ilişkin esasları içeren, sürecin yönetilmesini konu alan bir sözleşme düzenlenir (SPK- Kira Sertifikaları Tebliği, madde 6/2, 2013). Tebliğ ile ortaya konan yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikasında VKŞ'ler kira sertifikası ihraç ederek yatırımcılardan topladığı fonları bir sözleşme ile kaynak kuruluşa aktarır.

Kaynak kuruluş sözleşme konusu varlıkları VKŞ lehine yönetir. Bu yönetimden kaynak kuruluş, VKŞ'ye periyodik olarak kira veya yönetim ücreti öder. Kaynak kuruluşundan elde edilen getiri sertifika yatırımcılarına aktarılır. Vade sonunda VKŞ sözleşme konusu varlığı kaynak kuruluş veya üçüncü kişilere satarak sertifikayı sonlandır. Finansal yatırımcıya anaparayı öder. Bu modelde, VKŞ herhangi bir mülkiyet hakkına sahip olmayacağından yatırımcılar, kaynak kuruluşun varlık yönetiminden kaynaklanan riskine maruz kalabilir (Haykır, 2013: 3). Özellikle sahipliğe veya alım-satıma dayalı kira sertifikalarında varlıklar el değiştirmesi nedeniyle tescil ve tapu kaydı, tapu şerhi gibi işlemler hem masraf oluşturmakta hem de zaman almakta ve sertifika ihraçları diğer menkul kıymet ihraçlarına göre zor olabilmektedir. Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikasında varlıkları el değiştirmeden yönetmek mümkün olduğundan, yatırımcı açısından daha avantajlı olabilmektedir. (Tekin, 2017: 169).

Paranın vekaleten işletilmesi konusunda bir diğer kavram ise "Vekalet sukuku" olup, İslami finans kurumlarının kullandıkları vekalet ürününe dayanmak ve bu yönüyle diğer sukuk türlerinden ayrılmaktadır. Türkiye'de bu ürün, yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikası adı altında mevzuata dercedilmiştir. Bu sukuk türünde vekilin, ihraç eden kurum tarafından belirlenen limitlere uyması, faaliyetlerinde amaca uygunluğunu gözetmesi ve vekilin kendisine vermiş olduğu yetkileri aşmaması esastır. Vekalet sukuku, sukuk çeşitleri arasında yeni bir ürün olup, yatırımcı tarafından fonlarının yönetilmesi için bir vekil ataması ve vekilin fon yönetim faaliyeti neticesinde bir ücret veya yatırımların performansından belirli bir oranda pay alması esasına dayanmaktadır. Özetle varlık kiralama şirketi yatırımcılardan topladığı fonları bir varlık havuzu oluşturması için vekile aktarır ve bu havuzdan elde edile getirinin bir bölümü sözleşmenin yapıldığı anda anlaşılın oran üzerinden vade tarihlerinde yatırımcılara ödenir. Vekil varlık havuzunda anlaşılın kar üzerinde bir getiri elde ederse kendisinin olur, daha az getiri elde ederse bu getiri yatırımcıya aittir (Dede, 2017: 55).

Bir vekalet sukuku sözleşmesinin işleyişi şu şekildedir (DIFC-Sukuk Guidebook, 2017):

- Özel amaçlı şirket vekalet sukukunu ihraç eder,
- Yatırımcılar sukuka belli dönemlerde gelir elde etmek amacıyla yatırım yaparlar,

- Özel amaçlı şirket bir aracı (vekil) ile sözleşme yapar. Sözleşme dahilinde aracı, özel amaçlı şirket adına yatırım yapma hakkını elde eder,
- Aracı seçilen satıcılardan bir ya da birden fazla sukuka yatırım yapar,
- Yatırımlardan elde edilen gelirler yatırımcılara daha önceden belirlenen oranlarda dağıtılır. Eğer elde edilen kar daha önceden belirlenen oranı aştığı takdirde aradaki fark aracını karı olarak değerlendirilir.
- Dönemsel kar payları yatırımcılara belirlenen dönemlerde ödenir.

Vekalet sukuku, İslami yatırım fonlarının en çok kullandığı yöntemlerden birisidir. Vekalet sukuku birçok farklı enstrümana yatırım yapmaya imkân sağlaması sebebiyle yatırımcılar için cazip bir ürün olup, yatırım portföyünde İslami ilkelere uygun hisse senetleri yanında, her çeşit sukukun ve her çeşit gayrimenkul bulunabilir. Portföydeki varlıkların yarısından fazlası maddi varlıklardan oluşuyor ise sukukların ikincil piyasalarda işlem görme imkânı vardır. Vekalet türünde yatırımcı vekalet vererek bir aracı görevlendirmektedir. Görevlendirilen bu aracı yatırımcı adına belirlenen sürede bir getiri elde etmek için belli havuzda yatırım yapar ve yatırım sermayesini yönetir. Yatırımcı ve acente yani vekil arasında belli bir sözleşme yapılır. Yapılan bu sözleşme ise vekalet sözleşmesi olarak nitelendirilmektedir. Acente ile yatırımcı önceden belli bir oranda getiri için anlaşmaktadırlar. Acente anlaşılan bu getiriyi elde etmek için sermayeyi yatırım havuzunda yatırımcının adına değerlendirmektedir (DIFC-Sukuk Guidebook, 2017).

Vekalet sukuk standartları belirlenirken, anlaşmanın her maddenin ve her birinin görevleri açıkça belirtilmelidir ve sözleşme ile genel anlamda uyumlu olmalı maddeler arasında herhangi bir çelişki içermemelidir. Menkul kıymet sahiplerine ödenecek kar, projenin sonunda vekil tarafından hesaplanır ve ödenir. Fıkıh kitaplarından yola çıkarak, bu enstrümanın İslami menkul kıymetleri tasarlamak için kullanılması mümkün olabilmektedir. Bu tür menkul kıymetlerin kullanımını ve alım satımı ile iştigal olan, etkin yatırım ve portföy yönetimi yapabilen, proje veya yatırım yapmak için yeterli kaynağa sahip olmayan ve bu sözleşmedeki menkul kıymetler tabanını tasarlayabilecek bir işletme veya finans kurumu olacaktır. Finans kurumu, İslami kurallara uygun menkul kıymet ihracı yaparak, bu sukukun alıcılarının temsilcisi ve vekili olarak uygun yatırım fırsatlarına ve seçtiği kar paylaşımı sistemi kurarak yatırım yapabilir, etkin bir yatırım portföyü oluşturup, portföyün genel anlamdaki risklerini azaltarak ve yatırım süresinin sonunda sözleşme kurulum aşamasında belirlenen kar veya zarar paylaşımı yapılır.

İslami finans araçlarından mudarebe ve müşareke ortaklık esasına dayalı iken, murabaha, selem, istisna ve sukuk gibi İslami finans türleri de borçlanma esasına dayanmaktadır. Sukuk, son dönemlerde Türkiye’de ve Malezya başta olmak üzere diğer piyasalarda sıkça kullanılmaktadır. Sukuk ile fon sahibi yani yatırım sahibi, varlıkların belli bir dönem içerisinde oluşturduğu kar veya zarara ortak olmakta ve zarar etme ihtimali sebebiyle geleneksel tahvilden ayrılmaktadır. Sukuk ihraçlarının, İslami finans piyasasının %50’si gibi önemli bir büyüklüğe sahip olduğu söylenebilir. Türkiye’de ise sukuk denildiğinde kira sertifikası türü olan icare sukuku akla gelmekte olup, diğer sukuk türlerinin kullanımı çok düşük seviyelerde kalmıştır (Okulu, 2017: 104).

Sukuk, bir yandan finansman aracı niteliğindeki, diğer yandan tasarruf sahipleri için bir yatırım aracıdır. Bu yönleri ile sukuk hem mikro hem de makro ekonomik açıdan finansmana ihtiyacı olan girişimcilere önemli katkılar sağlamaktadır. (Büyükkakın & Ersan, 2016)

Faizli işlemlerin haram sayıldığı İslami finans mecrasında menkul kıymetleştirme, faiz içermeyen yatırım enstrümanı piyasaları için temel teşkil etmektedir. İslami finansman sertifikası olarak sukuk temel olarak varlıkların finansmanının sağlanması amacıyla ihraç edilmekte olup, toplanan fon ile alınmakta olan varlık veya yatırım sonucunda kazanılan getirinin Sukuk sahibine belirli dönemler itibariyle ödenmesi temeline dayanır (Küçükçolak, 2008: 23).

Sukuk sahipleri, dayanak varlığın maliki olmakta, getirisinden ve değer artış/azalışından pay almaktadır. Konvansiyonel menkul kıymet ihraççıları, belge sahiplerine sadece ana para ve faiz ödemeği taahhüt ederken, sukuk ihraç eden kurum ise yatırımcılara mülkiyet hakkı vermektedir. Faize karşı hassas olan yatırımcılar, sukukların gerçek bir varlığa dayandıkları için, bu araçlara daha kolay yatırım yapabilmektedirler (Rımaz, 2014: 15).

Sukuk ihraç süreci, menkul kıymetleştirme esasına benzerlik içerecek biçimde yürütülmekte olup, faizsiz finansman ilkesine uygun olarak yapılan bir yapılandırılmış finansman süreci içermektedir. (Aktaş, 2016: 472) Arapça ‘da sak kelimesinin çoğulu olup, İslami finans ilkelerine uygun ihraç edilen menkul kıymetler olarak anılmaktadır (Ülev vd., 2018: 71). Sukuk kavramı için literatürde İslami Tahvil, Faizsiz Bono, İslami

Finansman Bonosu, İslami Finansman Sertifikası, İslami Varlığa Dayalı Menkul Kıymet şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır (Khan, 2003: 12).

Sukuk, gayrimenkul varlık ve gayrimenkul geliştirme projelerine bağlı olarak finans piyasalarında tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Sukuk, uluslararası sermaye piyasalarında kurum/kuruluşlar için çeşitli projelerde özellikle finansmana erişim noktasında ve riski ortadan kaldıran faizsiz altyapısı ile büyük önem taşımaktadır (Çanakçı, 2014: 44). Kira sertifikaları, varlık kiralama şirketlerince, kendi nam ve sertifika sahiplerinin hesabına ve yararına, satın almak veya kiralamak suretiyle devralınan varlıkların finansmanını sağlamak amacıyla düzenlenen ve sahiplerinin bu varlıklardan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymetlerdir. Dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede kira sertifikaları ihraç edilmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2017: 2).

Türkiye’de yeni bir finansman aracı olarak ortaya çıkan Sukuk (Kira Sertifikası) uygulamalarının temel mevzuat kaynağı 1 Nisan 2010 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan Seri III, No:43 sayılı ‘Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliği’dir. Bu tebliğ ile sukukların Kurul kaydına alınarak ihraç ve Borsalara kotasyonunu teşvik etmek için borsa mevzuatında gerekli düzenlemeler yapılarak uygulamada yaşanması muhtemel sorunların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. (Alpaslan, 2014: 30)

Sukuk özellikle son dönemlerde bir ürün olarak İslami finans piyasasının öne çıkmakta ve sukuk arzları son yıllarda artış göstermektedir. Diğer taraftan sukuk talebi arzın üzerinde kalmaktadır. Sukuk talebinin, arzdan fazla olması sebebiyle de yatırımcılar almış oldukları sukuku sattıkları zaman ikame edecek yapıda bir sukuk bulamayacaklarını düşündüklerinden, ellerindeki sukuku satma konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Bunun sonucunda sukukun ikincil piyasası oldukça sık kalmakta ve sukuk piyasası sorunlarının doğmasına sebep olmaktadır (Ulusoy & Ela, 2016: 56)

Uluslararası tecrübe dikkate alındığında Türkiye’de sukuk ihraç sürecinin amacına uygun, sürdürülebilir ve kapsamlı bir kira sertifikası pazarının sağlanması amacıyla; sukukların faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olarak işletilmesi, sukukun ikincil piyasanın oluşturulması, sukuk yatırımcılarının bilgilendirilmesi ve teşviki amacıyla sukuk performansı ölçümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Yakar, Kandır ve Önal: 2013: 91).

Sukukun uygulaması genel olarak şu şekilde olmalıdır: Şirket kurulup, bu şirket caiz olan helal getiri sağlayan malı alarak belirli tutarlarda paylara ayırarak bir tür pay senedi ihraç edilir. Akabinde bu hisseler satılır (sukuk) ve sukuku satın alana mal satılmış olur. Sukuk sahipleri sukukun dönemse gelirini alır ve dilediğinde kira sertifikasını başka şahıslara satabilmektedir. Kiralanan gemi, otel, otobüs, dükkân, ev alınarak kiradan faydalanmakla, sukuk ihracı aynı hükümler ifade etmektedir. Günümüzde ise yaygın olarak kullanılan sukuk şöyle yapılmaktadır: Nakit sermaye ihtiyacındaki müessese tarafından, varlığı sürekli ve kati bir biçimde elden çıkarmadan ihtiyacı olan fonu sağlamak amacıyla 'belirli vade sonunda geri alma taahhüdüyle satar, alan şirket üzerinden geri kiralar, şirket mala karşılık kira sertifikası çıkarır, kira sertifikalarını satın alan kişiler belirli vadelerde kira getirisi alır, dönem sonunda sukuk şirkete geri satılarak, mal ilk sahibine geri satılır. Yüzyıllar önce insanların faiz içeren işlemlere zorunlu kalmalarına mâni olmak ve şekil itibariyle bile olsa meşru muameleyle ihtiyaçlarını gidermek amacıyla fıkıhçıların bir bölümü tarafından icazet verilmiş, 'bey' bi'l istiğlal' olarak isimlendirilmiş ve Mecelle içerisinde yer verilmiştir. Amaç malın satılması olmayıp, belirli bir vade için satıyor gibi muamelede bulunarak aynı gayrimenkulü geri kiralamak suretiyle nakit temini sağlamak, süre bitiminde de o menkulü veya gayrimenkulü tekrar satın almaktan ibarettir. Bu tür bir işleme icazet verilmesinin sebebi ise diğer yollardan nakit ihtiyacının karşılanmasının zorluğu ya da icazet verilmediği zaman mecburen faizli işleme bulaşma riskinin önlenmesidir. Sadece şeklin caiz görünen ama maksat olarak bir alım satım ihtiva etmeyen günümüz sukuk işlemleri, Hayrettin Karaman tarafından değerlendirilmiş ve uygun görülmemiştir (Karaman, 2013 :1).

Kaynak kuruluş (KK) ile varlık kiralama şirketi arasında yapılan birinci akdin sözleşmenin varlığın varlık kiralama şirketine devredilmesini, başlangıç aşamasında belirlenmiş olan fiyat üzerinden kaynak kuruluşa geri satılmasını, aynı zamanda da kaynak kuruluşa geri kiralanmasını içermektedir. Diğer taraftan akdin taraflarına seçim hakkı tanınmaması, sertifikaya yatırım yapanlar namına varlığı satın alan varlık kiralama şirketinin varlık ile ilgili herhangi bir tasarruf yetkisinin bulunmaması, kiralama vadesi boyunca kiracı tarafından ihmal veya kusuru hariç olası zararlardan kaynaklı risklere katlanılmaması ve tüm risklerin kaynak kuruluşta olması gibi

sebeplerle Kira Sertifikaları Yönetmeliği'nde yer verilen sukuk özelliklerinin Katılım Bankalarının çalışma ilkeleriyle uygunluk göstermediği, özü itibariyle kredi işleminin farklı şekilde yansıtıldığı kanaatine varılmıştır. Bütünsel bakış açısıyla değerlendirildiğinde, asıl amaç, KK'nın mali ihtiyaçlarının rehin verilen bir varlık ile karşılamaktır. VKŞ'nin oynadığı rol, sertifikaya yatırım yapanlar ve diğer taraflara ait hak ve yükümlülükleri korumak ve ihraç işleminin organize edilmesinin teminidir. Kiralama geliri şeklinde isimlendirilen "Kira sertifikası geliri", sertifikaya yatırım yapanların vermiş oldukları kredi mukabilinde rehin almış oldukları varlığa ait menfaati satın, elde edilen gelir sayılmaktadır ki buna fıkhîta "Riba" denir. Netice itibariyle meri düzenlemede yer alan Sukuk ile ilgili enstrümanların İslami finans ilke ve esaslarıyla örtüşmediği düşünülmektedir (Bayındır S., 2012a).

Günümüzdeki anlamıyla menkul kıymetleştirme ilk örnekleri 1970'lerde ABD, 1990'lı yıllarda ise Avrupa'da uygulanmıştır. İslam dünyasında ise ilke defa 1978'de Ürdün'de mudarebe senetleri çıkararak sukuk uygulaması başlatmıştır. Türkiye'de ise 2010 yılında SPK Tebliği ile çağdaş İslami finans ürünlerinden olan sukuk literatürümüze girmiştir (Bayındır S., 2014: 37-39).

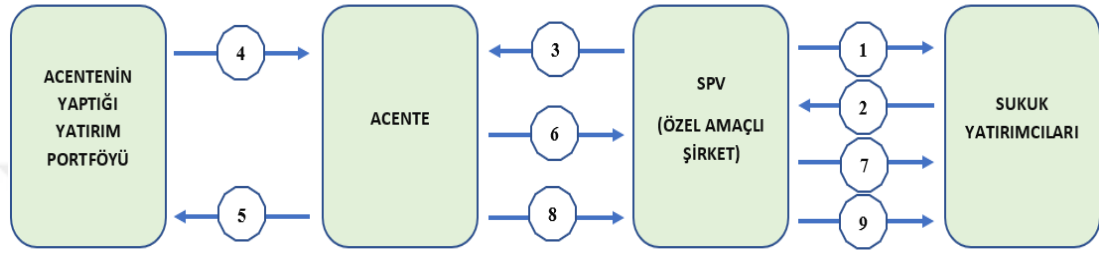
İslami finans sisteminin ilkeleri dikkate alındığında sukuk ile ilgili şu ilkeler söylenebilir: Sukuk ihracı ile elde edilen fonlar, faizsiz finans ilkeleri ile uyumlu faaliyetlerde kullanılmalı, yatırımcılar getirilerini ihraç konusu gerçek bir varlığa dayalı olarak elde etmeli, sukuk yatırımcılarının ihraç konusu varlık üzerinde mülkiyet hakkı elde etmeli, sukuk sahiplerinin vade bitiminde dayanak varlığı nominal değer yerine rayiç veya piyasa değeri ile geri alma hakkı verilmeli, sukuk ihraç akdinde kaynak kuruluş, ihraççı ve yatırımcıların sorumlulukları, hakları ve yükümlülükleri açık bir şekilde belirtilmelidir (Ülev vd., 2018: 72-73).

TKBB resmî sitesinde sektör bilgiler kısmında diğer istatistikler sekmesinde yer alan sukuk ihraçları veri setine göre Türkiye'de 2010 ve 2017 yılları arasında 23 milyar TL katılım bankaları ve 37 milyar TL kamu olmak üzere yaklaşık 60 milyar TL tutarından sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir (TKBB- Sukuk İhraçları, 2017).

Son yıllarda kira, mudarebe gibi farklı sözleşmelere dayalı olarak farklı sukuk türleri ihraç edilmiş olup, dünyanın birçok ülkesinde sukuk hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için cazip bir alternatif yatırım aracı olarak ele alınmaktadır. Bu ortaya çıkan sukuk türlerinden bir tanesi de vekalet sukuku, vekalet sözleşmesi ya da vekalettir.

Bir sukuk türü olan vekalet sukuk sözleşmesi, temelde paranın vekaleten işletilmesi düşüncesi üzerine kurulmuştur. Daha önce vekalet ile ilgili işleyişi tablo ve grafik yardımı ile izah edilmişti. Bunun dışında sukuk türlerinden olan vekalet sözleşmesin dayalı sukuk (Vekalet Sukuk) ihracı ise, sermaye sahibinin bir acente yani vekil ile anlaşarak sermayenin acente aracılığıyla işletilmesi ve yatırıma dönüştürülmesi sürecidir. Vekâlet sukuk işleyişi şekil 2.4’de gösterilmiştir (Sümer, 2016: 49).

Şekil 2.4: Vekalet Sukuk İşleyişi

Birinci adımda SPV yatırımcılardan fon toplamak için sukuk ihracı gerçekleştirir. İkinci adımda yatırımcılar, vekalet sukuk türü ile yapılan ihraç için yatırımda bulunur. Üçüncü adımda SPV topladığı fonları vekil yani acenteye aktarır. Dördüncü adımda acente faizsiz ilkelerle uyumlu yatırım portföyü oluşturur. Beşinci adımda portföyden elde edilen dönemsel gelir acenteye aktarılır. Altıncı adımda acente kendi vekalet ücretini alıp, kalanı SPV'ye aktarır. Yedinci adımda SPV yatırımcılara dönemsel ödeme yapar. Sekizinci adımda acente, portföydeki varlıkları nakde dönüştürerek itfa bedeli olarak SPV'ye aktarır. Dokuzuncu adımda SPV itfa bedelini yatırımcılara payları oranında dağıtır (A.g.e.).

Vekalet temelli sukuk; yatırımcılar namına faaliyet gösterecek kişinin, ücrete dayalı tesis edilen vekalet akdi temelinde fonu yönetmesi için yetkilendirildiği proje ya da ticari işlemlerin temsilen icra edildiği ortaklık sertifikası şeklinde tanımlanmıştır (AAOIFI, 2015: 464). Yatırım vekaletine dayalı sukuku ihraç eden taraf, yatırımda kullanılacak meblağı yönetecek olan yatırım vekili iken; yatırımcılar müvekkil konumundadır. Arz geliri, vekalet yöntemiyle işletilecek olan meblağı teşkil eder. Bu yöntemle ihraç edilen sertifikaları alan yatırımcılar, sertifikaların temsil ettiği varlıklara gelir ve gideriyle sahip olurlar. Bu yöntemde yatırımcılar birbirlerinin ortakları oldukları için, eğer kar gerçekleşirse karın da sahibi olurlar (A.g.e.: 468-469).

Vekalet sukukunun riskler ve avantajlarından bazıları şunlardır (Safaei, Samiminejad and Vahed, 2015: 10):

- Varlık portföyü, sözleşmenin süresine göre vekil tarafından seçilen İslami ilke ve esaslarla uyumlu çok çeşitli varlıklardan oluşabilmektedir. Yatırıma esas varlıkların kapsamı oldukça geniş olabilmekte ve Şeriat ilke ve esaslarına uygun olmaları koşuluyla türev ürünler de içerebilmektedir.
- Vekile portföyde yer alan yatırımları satın alarak bilanço oluşturmasına ve bu yatırımları dayanak varlık olarak kullanmasına izin vermektedir.
- Vekilin, ikincil piyasada işlem göremeyen, murabaha sözleşmeleri gibi belirli varlıkları kullanmasına imkân sağlamaktadır. Vekalet sukuk, bilançolarında çok sayıda emtia murabaha sözleşmesi yapma eğiliminde olan İslami bankalar ve finans kurumları için özellikle yararlı olabilir.

Vekalet sukukunun riski, sukuk ihracından elde edilen nakdin yatırıldığı varlıklar ile ilgilidir. Vekalet sukuku kendi içinde birtakım riskler barındırmakla birlikte, portföy çeşitlendirme aracı olarak yatırım alanlarının riskini sistematik bir şekilde asgari düzeye indirebilir (Safaei, Samiminejad and Vahed, 2015:2).

Vekalet yöntemiyle fonların işletilmesi en geniş anlamıyla; fon fazlası olan şahısların fonlarının katılım bankası tarafından vekil sıfatıyla İslami usullere göre işletilmesi ve elde edilen kazancın fon sahibi ile başta anlaşılan şartlar dahilinde paylaşılması esasına dayanmaktaydı. Sukuk ise mal, alacak veya proje halindeki varlığın menkul kıymetleştirilerek yatırımcılara ihraç edilmesi sürecidir. Özünde her ikisi yöntem de birer İslami finans fon toplama yöntemi olsa da sukuk menkul kıymetleştirme süreci içermekte, vekalet yönteminde ise vekalet hukukuna göre müvekkil adına fonların işletilmesine dayanmaktadır. Diğer taraftan İslami finans ürünleri içerisinde sukuk son yıllarda icara, mudarebe gibi farklı sözleşmelere dayalı olarak ihraç edilmekle birlikte vekalet sukuku veya vekalet sözleşmesi ya da vekalet yöntemiyle de ihraç edilmektedir. Bu sukuk türünde vekalet sözleşmesi temelinde paranın vekaleten işletilmesi düşüncesini temel almıştır. Temelde sukuk ve vekalet farklı birer fon temin yöntemi olarak karışımına çıksa da son dönemlerde vekalet dayalı sukuk işlemleri şeklinde sukuk ihraçları yapılmakta ve bu iki yöntem birleştirilerek yeni bir sukuk ihraç yöntemi şeklinde icra edilmektedir.

2.3 Vekalet Yönteminin Uluslararası Finans Alanında Uygulaması

Gelişmekte olan bir finansal sektörün etkin yönetimi, gelecekteki hayatta kalma ve güvenilirliğini sağlamak için kritik öneme sahiptir. Ürün pazarlarında artan rekabet, İslami bankacılık ve finans sektörü için gelişim ve değişimi zorunlu kılmakta, İslami temellere dayanan yeni fikirlerin geliştirilmesi, hayata geçirilmesine ve pazarın ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde uyumlu olması önem arz etmektedir. Rekabette etkin olabilmek adına İslami bankalar ve finansal kurumlar, ürün ve süreçleri yenilemek, kaliteyi artırarak performanslarını sürekli olarak geliştirmelidir (Al Salem, 2009: 196).

Vekalet kavramı, İslami bankacılık işlemlerinde tüm finans modelleri açısından yaygın olarak kullanılmaktadır. Vekilin rolü, bir finansal kuruluşu vekaleten veya müşteri tarafından finansal kurumun temsilcisi olarak atanmak suretiyle bir faaliyetin parçası olarak üstlenmektedir. İslami finans kurumların kurumsal bazdaki kredilerinde, genellikle borç alan yani kredi kullanan ile yatırımcı yani borç verenler arasında vekil sıfatıyla bağ kurmak şeklinde hareket etmektedir. Bu ağırlıklı olarak bir acente ilişkisi olarak yapılandırılmıştır (Thomson Reuters, 2011).

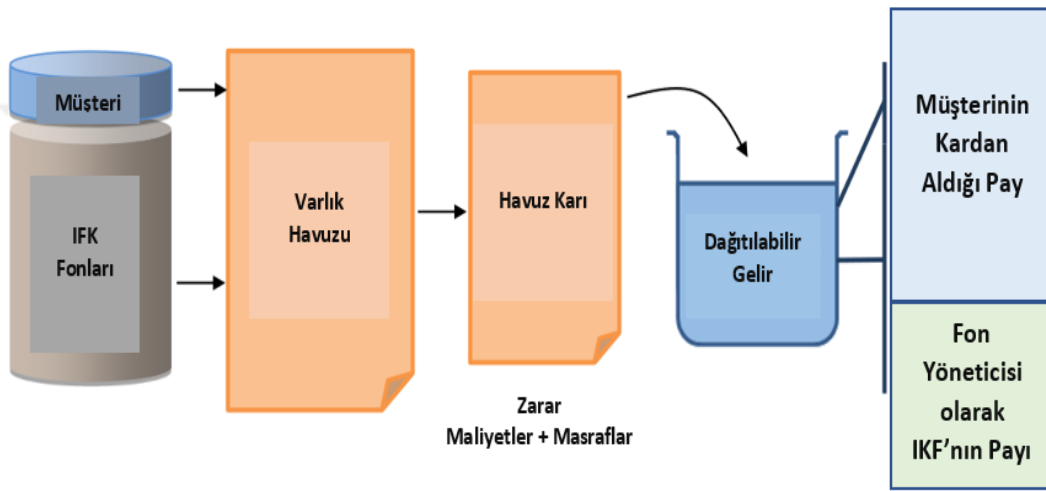
Genel itibarıyla vekalet yatırımı akdi literatür baz alındığında “Wakala” şeklinde zikredilmekte olup, bir tür acentelik akdi şeklinde uygulaması son zamanlarda görülmeye başlanmıştır. Çoğunlukla bir projenin tamamlanması veya ticari muamelenin ifa edilmesi amacıyla bir şahsı vekil tayin etme biçiminde gerçekleşmektedir. Vekalet akdinde öteki İslami finans yöntem ve enstrümanlarında olduğu üzere akdin tesisi aşamasında tüm koşulların belirlenmesi gerekir. Yapılması planlanan yatırımın, projenin ya da ticari faaliyetlerin tipi, şekli, yatırım tutarı, süresi gibi unsurların akit başlangıcında belirlenmesi önem arz etmektedir (Özcan S., 2015: 61).

İslam, servet birikimini, servetin çeşitli yatırım metotlarıyla işletilmesini, servet sahibi ile bu serveti yönetecekleri bir araya getirecek yasal metotları kabul eder. İşbu meşru metotlardan biri de bir tür fon yönetimi olan yatırım vekaleti sistemidir. “Servet Yönetim Hizmeti” şeklinde de isimlendirilebilecek olan yatırım vekaleti sisteminde, vekil olarak servet yöneticisi, birikimlerini değerlendirmek isteyen taraflardan temin

ettiği fonu başta yapılmış olan anlaşmaya uygun olarak belirli bir ücret mukabilinde veya ücret belirlenmeden vekaleten yönetmekte ve gelir üretmektedir (Odabaşı, 2018).

Şekil 2.5’de de görüleceği üzere bir müşteri yani müvekkil, vekil olarak bir IFI-Uluslararası finans kurumunu fonları karlı bir şekilde yönetilmesi için tayin eder. Vekil yani IFI fonları bir varlık havuzunda toplar ve kar elde edilmesi durumunda vekil ile müvekkil arasında sözleşme ile belirlenen şekilde kar bölüşümü yapılmaktadır (Saduk, 2012: 6).

Şekil 2.5: Vekalet İşletim Süreci

Vekalettteki temel para kazanma süreci mudarebe ya da müşarekeden farklı ya da her ikisinin de hibrit bir biçimi olan bir kar ve zarar paylaşımı (PLS-Pofit and Loss Sharing) modülüdür. Vekalet yönteminin diğer murabaha yöntemine göre birtakım avantajları vardır. Murabahanın kısa vadeli likiditeyi yönetme konusundaki vekalet yöntemine göre daha sınırlıdır. Vekalet yönteminin icra süresi murabaha göre daha kısadır. Murabahaya konu olabilecek emtia arz ve piyasasındaki sınırlamalar bulunmaktadır. Kar ve zarar paylaşımı sözleşmelerini kullanmak için uluslararası finans kurumunun kısıtlılığı bulunmamaktadır (Saduk, 2012: 8).

Özellikle uluslararası İslami finans piyasalarında “Vekalet sözleşmesi” ürünü katılım bankacılığı alanında tüzel müşteriler ve finansal kurumlardan fon sağlamak amacıyla yöntem olarak benimsenmiştir. Türkiye’de ise söz konusu ürün katılım bankacılığında kısa vadeli likit ihtiyaçların giderilmesi ve likidite yönetimi amacı ile kullanılmakta olup, yurt dışından kaynak temini maksadıyla TL ve yabancı para birimi (USD, EUR) cinsinden fon sağlama imkânı tanımaktadır.

Vekalet Arapça vekil ve acente manasına geldiği daha önce dile getirilmişti. Yatırımcı fonlarını yönetmesi için bir vekil tayin edildiği, vekilin fon yönetim ücretine ilave olarak yatırımların performansından pay aldığı, İslami yatırım fonlar tarafından en çok kullanılan yöntem vekalet sukuktur.

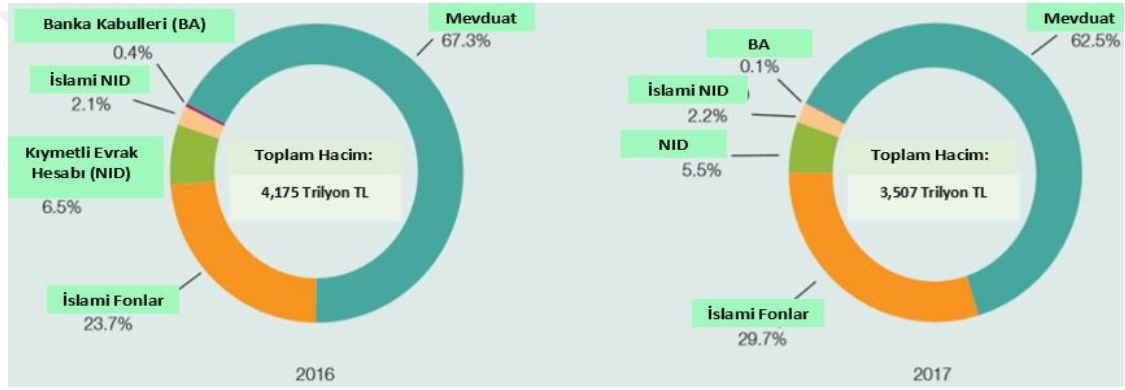
Alternatif ve temel bir enstrüman olan ve genellikle kısa vadeli finansal planlama ile nakit fazlasının yönetilmesi için kullanılan vekalet, dünyada ve İslam coğrafyasında sendikasyon ve bankalar arası işlemlerde, varlık yönetimi işlemleri, yatırım fonlarının işletilmesi gibi faaliyetlerde tercih edilmektedir. Ortadoğu’da özellikle de bankalar arası borçlanma işlemlerinde yaygın olarak işletilmektedir (Dede, 2017: 106)

Paranın vekaleten işletilmesi kavramını içeren vekalet sukuku, İslami finans kurumlarının kullandıkları vekalet ürününe dayanmak ve bu yönüyle diğer sukuk türlerinden ayrışır. Türkiye’de bu ürün, yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikası adı altında mevzuata dercedilmiştir. Bu sukuk türünde vekilin, ihraç eden kurum tarafından belirlenen limitlere uyması, faaliyetlerinde amaca uygunluğunu gözetmesi ve vekilin kendisine vermiş olduğu yetkileri aşmaması esastır. Vekalet sukuku, sukuk çeşitleri arasında yeni bir ürün olup, yatırımcı tarafından fonlarının yönetilmesi için bir vekil ataması ve vekilin fon yönetim faaliyeti neticesinde bir ücret veya yatırımların performansından belirli bir oranda pay alması esasına dayanmaktadır. Özetle varlık kiralama şirketi yatırımcılardan topladığı fonları bir varlık havuzu oluşturması için vekile aktarır ve bu havuzdan elde edilen getirinin bir bölümü sözleşmenin yapıldığı anda anlaşılabilir orandan vade tarihlerinde yatırımcılara ödenir. Vekil varlık havuzunda anlaşılabilir kar üzerinde bir getiri elde ederse kendisinin olur, daha az getiri elde ederse bu getiri yatırımcıya aittir (Dede, 2017: 55). İslami finans kurumları tarafından kâr zarar paylaşımı (PLS) esasına göre uygulanan vekalet akdi, fon sahibi bir banka ile bir banka arasında bir sözleşmedir. Fon sahibi olan müşteri bankadaki tasarruf hesabına parasını yatırır. Vekil olan banka ise bu fon ile girişimde bulunur ve parayı işletir. Banka müşterisini faaliyet karından pay almaya hak kazanan bir hissedar olarak değerlendirir (Belge ve Egresi, 2015: 10).

Malezya’nın büyük bankalarında Bank Negara Malaysia tarafından vekalet ürünü önemli düzeyde uygulanmakta olup, vekalet ürününün tanımı, akdin içeriği, gerekliliği,

sürecin nasıl işlediği, kapsamı, ücreti, yasal durumu, sözleşmenin koşulları gibi hususları içerecek şekilde banka içerisinde uygulama ve süreç dokümanları oluşturulmuştur (BNM-Bank Negara Malaysia, 2016). Şekil 2.6’da görüleceği üzere konvansiyonel bankalar ile İslami finans kurumları tarafından kullanılan yatırım fonlarının, uluslararası para piyasası işlemleri temelinde mukayese edildiğinde 2016 yılında 4,175 trilyon TL olan hacmin yaklaşık %23,7’lik kısmını İslami yatırım fonları oluştururken, 2017 yılında toplam hacim 3,507 trilyon TL’ye düşerken İslami fonların payı %29,7 olarak bir önceki yıla oranlar artış sağladığı gözlemlenmiştir (BNM-Bank Negara Malaysia, 2017: 74).

Şekil 2.6: Konvansiyonel ve İslami Fon Uluslararası Para Piyasası İşlemleri

Kaynak: Bank Negara Malaysia

Vekalet sukuku İslami yatırım fonlarının en çok kullandığı yöntemlerden birisidir. Vekalet sukuku birçok farklı enstrümana yatırım yapmaya imkân sağlaması sebebiyle yatırımcılar için cazip bir ürün olup, yatırım portföyünde İslami ilkelere uygun hisse senetleri yanında, her çeşit sukukun ve her çeşit gayrimenkul bulunabilir. Portföydeki varlıkların yarısından fazlası maddi varlıklardan oluşuyor ise sukukların ikincil piyasalarda işlem görme imkânı vardır. Vekalet sukuk, bilanço kalemleri arasında ağırlıklı olarak murabaha alacağı olan müesseselere için vekalet sukuk tipi kullanışlı bir enstrümandır. Vekalet türünde yatırımcı vekalet vererek bir aracı görevlendirmektedir. Görevlendirilen bu aracı yatırımcı adına belirlenen sürede bir getiri elde etmek için belli havuzda yatırım yapar ve yatırım sermayesini yönetir. Yatırımcı ve acente (wakeel) arasında belli bir sözleşme yapılır. Yapılan bu sözleşme ise vekalet sözleşmesi olarak nitelendirilmektedir. Acente ile yatırımcı önceden belli bir oranda getiri için anlaşmaktadırlar. Acente anlaşılan bu getiriyi elde etmek için sermayeyi yatırım havuzunda yatırımcının adına değerlendirmektedir. Vekalet sukuku mudarebeye

benzemekle birlikte birtakım farklılıklara sahiptir. Mudarebede elde edilen kar belli oranlarda sermaye sahibi ve emek sahibi arasında paylaşılırken, vekalet sözleşmesinde yatırımcı sadece önceden belirlenen karı almaktadır. Bu kar oranı üzerinde elde edilen tüm getiriler vekilin geliri olarak nitelendirilmektedir (DIFC-Sukuk Guidebook, 2017).

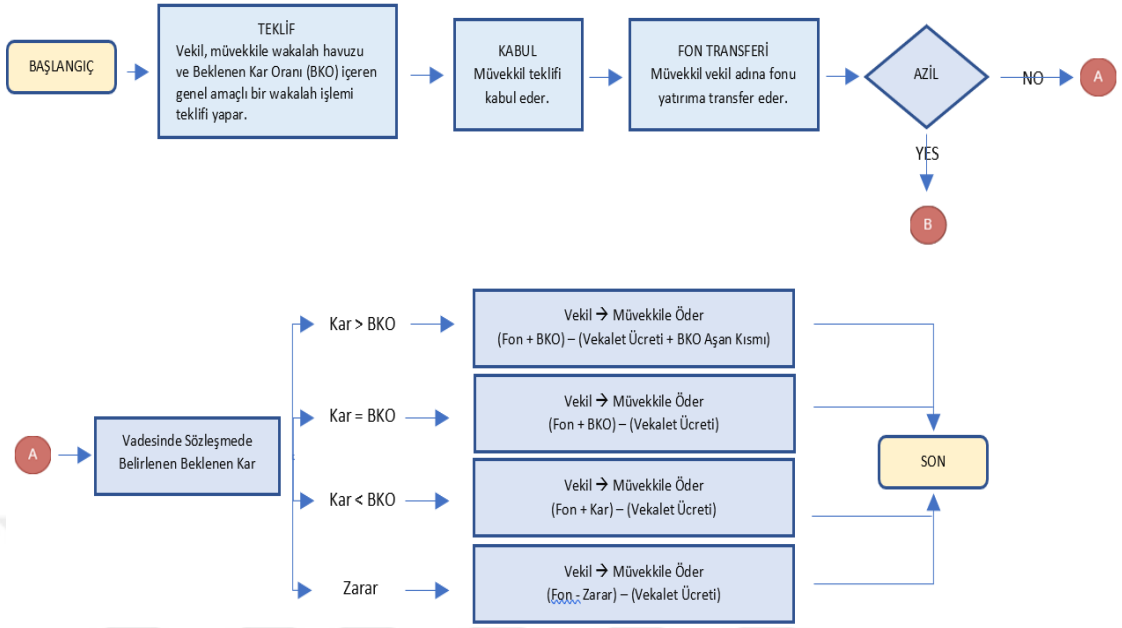
Bir vekalet sözleşmesinin işleyişi şu şekildedir (DIFC-Sukuk Guidebook, 2017):

- Özel amaçlı şirket vekalet sukukunu ihraç eder,
- Yatırımcılar sukuka belli dönemlerde gelir elde etmek amacıyla yatırım yaparlar,
- Özel amaçlı şirket bir aracı (vekil) ile sözleşme yapar. Sözleşme dahilinde aracı, özel amaçlı şirket adına yatırım yapma hakkını elde eder,
- Aracı seçilen satıcılardan bir ya da birden fazla sukuka yatırım yapar,
- Yatırımlardan elde edilen gelirler yatırımcılara daha önceden belirlenen oranlarda dağıtılır. Eğer elde edilen kar daha önceden belirlenen oranı aştığı takdirde aradaki fark aracını karı olarak değerlendirilir.
- Dönemsel kar payları yatırımcılara belirlenen dönemlerde ödenir.

IIFM¹⁴ tarafından yayımlanan bankalar arası genel yetki içeren yatırım vekaleti akdi için (Interbank Unrestricted Master Investment Wakalah Agreement) sürecin nasıl işlediği şekil 2.7’de belirtilmektedir (IIFM, 2013: 3).

¹⁴ IIFM: İslami finansal enstrümanların geliştirilmesi ve bunların ikincil piyasalarda işlem görmesini sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapmak üzere 2001 yılında Bahreyn’de Uluslararası İslami Finansal Piyasa Kurumu (IIFM) kurulmuştur. Bkz. http://www.iifm.net/about_iifm/corporate-profile

Şekil 2.7: Yatırım Vekaleti İşleyiş Süreci

Kaynak: IIFM- International Islamic Financial Market

Yukarıdaki şekil 6.2'ye göre vade sonunda veya vekilin fonu sözleşme şartlarına uygun olarak işletmesi sonucunda oluşan kar eğer beklenen kar oranının üzerinde ise, akitte belirtildiği şekilde vekil ücretini ve kararlaştırılmışsa beklenen kar oranı üzerindeki karı alır. Anapara ve beklenen kar tutarını müvekkiline iade eder. Eğer elde edilen kar tutarı beklenen kar oranı kadar veya beklenenden az ya da zarar söz konusu ise o takdirde vekil kendi vekalet ücretini alarak kalan tutarı müvekkile iade eder.

Dünya genelinde İslami finans ilkelerine uygun olarak faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar tarafından vekalet, yatırım vekaleti ve vekaletle dayalı sukuk şeklinde iki temel ürün olarak hem fon temini hem de fon kullandırım enstrümanı olarak uygulandığı görülmektedir. Yatırım vekaleti enstrümanının dünya genelinde uygulaması ile ilgili bazı örnekler ve rakamlara yer verilmesinde fayda görülmektedir. Yurtdışı banka, İslami Finans Kurum veya Kuruluşları tarafından icra edilen vekalet işlemleri ve işlem türleri için örnekler şöyle gösterilebilir:

- 15 farklı ülkede 851 şubesi ve 38.000 personeli ile dünya genelinde faaliyet gösteren Malezya'nın en büyük İslami bankalarından CIMB Islamic Bank tarafından 2017 yılında, fon kaynaklarının çeşitlendirilmesini teminen şirketin ilk borç sermaye piyasası aracı olan Vekalet Sukuku işlemini yürütmüş ve 2017 yılı Doğu Asya'da en yenilikçi ve en iyi vekalet

anlaşmaları yapan banka ödülünü almıştır. Söz konusu banka 2017 yılında yatırım vekaleti sözleşmesine dayalı toplam 6.455 milyon Malezya Ringgiti tutarında yani yaklaşık 9,553 milyon TL (25.09.2018 itibariyle kur: 1,48) şartsız geri dönülemez vekalet dayalı sukuk işlemi gerçekleştirmiştir (CIMB, 2017: 174).

- Birleşik Arap Emirlikleri bünyesinde, 1,7 milyon müşteriye hizmet veren Dubai İslam Bankası (DIB-Dubai Islamic Bank) tarafından online açılabilen vekalet yatırım hesaplarıyla, bireysel bazda fonların değerlendirilmesi ve özellikle küçük montanlı tutarların kazanç sağlanması amacıyla yatırıma transfer edilmesi amaçlanmıştır. Avantajlı Vekalet Hesabı, Aylık Ödemeli Vekalet Hesabı veya Uzun Dönemli Vekalet Hesabı (5 yıllık) şeklinde farklı türlerde müşterilerine ortalama yıllık %2,5 oranında beklenen kar oranı ile ürün sunulmakta ve vade uzadıkça beklenen kar oranı da artmaktadır. Banka kurumsal bazda ise ağırlıklı olarak sukuk ürünü ile hizmet vermektedir (DIB-Dubai Islamic Bank, 2018). Bankanın vekalet deposit hesabı ürünü ile 2017 yılı içerisinde toplam yaklaşık 147 milyar AED (Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi) yani yaklaşık 245 milyar TL (25.09.2018 itibariyle kur: 1,67) tutarında bir fon yönetimi sağlamıştır (DIB-Dubai Islamic Bank, 2017: 28).
- Birleşik Arap Emirlikleri'nin büyük bankalarından Emirates NBD tarafından müşterilere, kar elde etmek üzere icazet verilen faaliyetlere yatırım yapmak için vekil olarak bankayı yetkilendirildiği fikhi yönden uyumlu bir sözleşme olan vekalet hesabı işlemleri, "Islamic Customer Deposit" adı altında yapılmaktadır (Emirates NBD, 2018). 2017 yılı içerisinde toplam yaklaşık 60,815 milyon AED (Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi) yani yaklaşık 101,560 milyon TL (25.09.2018 itibariyle kur: 1,67) tutarında bir fon yönetimi sağlamıştır (Emirates NBD, 2017: 60).
- İngiltere'nin en eski ve en büyük perakende İslami finans özellikli bankası olan Al Rayan Bank, "vekalet hazine hesabı" adı altında asgari £50,000 ile fon toplama faaliyeti icra etmekte ve toplanan fonu İslami prensipler

doğrultusunda işleterek elde edilen karı yatırımcılarla paylaşacağını taahhüt etmektedir (Al Rayan Bank, 2018). 2017 yılı içerisinde toplam yaklaşık 1,596 milyon Sterlin tutarında bir fon yönetimi sağlamıştır (Al Rayan Bank, 2017: 22).

- Kuveyt'in en büyük İslami finans kuruluşlarından Kuwait Finance House yatırımcının anlaşılmış bir oran üzerinden şeriata uygun yatırım yapması için bankayı vekil atayabildiği ve karın itfa tarihinde anapara ile birlikte yatırımcıya ödendiği vekalet yöntemini "Al-Nuwair investment deposit" adı altında uygulamaktadır (KFH-Kuwait Finance House, 2018). 2017 yılı içerisinde toplam yaklaşık 11,6 milyar KD (Kuveyt Dinarı) yani yaklaşık 236 milyar TL (25.09.2018 itibariyle kur: 20,35) tutarında bir fon yönetimi sağlamıştır (KFH-Kuwait Finance House, 2017: 4).
- Birleşik Arap Emirlikleri'nin büyük bankalarından Abu Dhabi Commercial Bank (ADCB) tarafından vekalet yatırım hesaplarıyla (wakala deposit), asgari 50.000 AED bireysel bazda fonlar 1 yıla kadar vadelerle işletilmektedir (ADCB, 2018). 2017 yılı içerisinde toplam yaklaşık 2,498 milyon AED (Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi) yani yaklaşık 4,171 milyon TL (25.09.2018 itibariyle kur: 1,67) tutarında bir fon yönetimi sağlamıştır (ADCB, 2017: 174).
- Malezya'nın en büyük bankalarından olan Bank İslam tarafından, "Wafiyah Investment Account" (BI-Bank Islam, 2018b) adıyla bireyler, perakende firmaları ve KOBİ'lere; "Waheed Investment Account" adıyla da kurumsal ve büyük firmalara vekalet yöntemiyle fon temini faaliyeti icra etmektedir (BI-Bank Islam, 2018a). 2017 yılı için 2,265 milyon Malezya Ringiti tutarında yani yaklaşık 3,352 milyon TL (25.09.2018 itibariyle kur: 1,48) müşteri yatırım hesabı (investment accounts of customers) adı altında vekalet işlemi gerçekleştirmiştir (BI-Bank Islam, 2017: 193).
- Birleşik Arap Emirlikleri'nin büyük İslami finans kuruluşlarından Mashreq Al İslami tarafından vekalet yatırım hesaplarıyla (wakala deposit), bireysel müşterilerde asgari 100.000 AED, kurumsal müşterilerde ise asgari 500.000

AED fon yatırılarak 1 yıla kadar vadelerle işletilmektedir. Söz konusu vekalet fon hesabının açılabilmesi için banka ile fon sahipleri arasında “Master Wakala Agreement” yani “Genel Vekalet Sözleşmesi” tesis edilmektedir. Vekalet yatırımında fon işletim sürecinde kısmi para çekimi yapılamamaktadır (Mashreq Al Islami, 2018).

- Abu Dhabi İslamic Bank (ADIB) tarafında ise küçük ve orta ölçekli şirketlere tasarruf ve yatırım hesabı segmenti altında “Business Wakala Deposit” yöntemi fon toplama ürünü sunulmaktadır (ADIB- Abu Dhabi İslamic Bank, 2018).
- Boubyan Bank uhdesinde bireysel müşterilere “Fixed Wakala Deposits” kurumsal müşterilere ise “Wakala Investment” adı altında ilgili söz konusu fon toplama ürünü sunulmaktadır (Boubyan Bank, 2018).
- Noorbank tarafından hem bireysel hem de kurumsal müşterilere asgari 25.000 AED tutarında ve maksimum 3 yıl vadeli olarak “Wakala Deposits” hesabı ürünü sunulmaktadır (Noorbank, 2018).

Yukarıda sayılan tüm örnek banka uygulamalarında vekalet hesapları, karz mantığıyla çalışan cari hesap, mudarebe mantığıyla çalışan katılma yani tasarruf hesapları ile birlikte üçüncü bir fon toplama yöntemi olarak İslami finans kuruluşları tarafından müşterilere sunulduğu görülmektedir. Türkiye mevzuat yapısının elverişli olmaması sebebiyle sadece hazine departmanlarınca kısa vadeli fon ihtiyacını gidermek amacıyla kurumsal bazda kullanılan vekalet ürünü, dünya genelinde çok sayıda İslami finans kurumu tarafından tercih edildiği görülmüş olup teziminiz sadece birkaç banka bilgisi paylaşılmıştır. Örnekleme alınan bankaların bilanço ve finansal tabloları incelenerek vekalet ürünü hacmi tespit edilmekle birlikte, münferit bazda tespit edilen ürün hacmi için global ölçekte sağlıklı bir veri setine ulaşılamamıştır.

Sonuç olarak vekalet ürünü, finans kuruluşları için küresel anlamda cari ve tasarruf hesaplarına alternatif olabilecek, Türkiye’de de özel cari hesap ve katılma hesaplarına ilave bir fon toplama yöntemi sağlayacaktır. Bunun için global ölçekte sistemsel

altyapısının hazırlanması, ortak bir ürün uygulama sürecinin oluşturulması ve ortak bir raporlama yapısının tesis edilmesi beklenmektedir. Türkiye’de ise öncelikli olarak mevzuat altyapısının daha sağlıklı bir şekilde oluşturulması, mevzuatta yer alan faize yol açabilecek hükümlerin değiştirilmesi, vasıflı personel yetiştirilmesini teminen eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, ürünlerin doğru bir şekilde icra edilmesinin kontrolü için ilgili otoriteler tarafından daha aktif bir şekilde denetim faaliyetlerinin icra edilmesi, katılım bankalarının işleyişi ve ürünlerinin caizliği konusunda kamuoyu nezdinde oluşan olumsuz imajın düzeltilmesine yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması, İslami finans alanında akademik çalışmaların yaygınlaştırılması ve global ölçekte uygulamaların yakından takip edilerek genel ilke ve standartlara uygun finansal hizmetlerin verilmesi önerilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEKALET YÖNTEMİNİN TÜRKİYE’DE UYGULAMASI ve MODEL ÖNERİSİ

3.1. Yatırım Vekaleti Yönteminin Türkiye’de İşleyişi ve Mevzuat Yapısı

Katılım Bankaları Sermaye Piyasası Kanununun ve bu kanun kapsamında düzenlenen Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği çerçevesinde yatırım fonu kurma ve işletme imkanına sahiptirler. Aslında yatırım fonlarında da katılma hesaplarında olduğu gibi fon yatırımcılarının maksadı yatırım fonunun işletilmesi neticesinde oluşacak gelire ortak olmaktır. Bu işlem sonunda oluşacak kâr payı veya anapara vaadedilmemektedir. Yatırım fonu malvarlığı lie fon kurucusunun malvarlığı birbirinden ayrı olup, vekil yani fon yönetici, bu ayrı malvarlığının korunması ve muhafazasından Borçlar Kanunu’ndaki vekalet akdi hükümleri kıyasında sorumlu tutulmaktadır (Tok A., 2009: 36-37).

Katılım bankalarının fon temin yöntemleri olan özel cari hesap ile katılma hesapları dışında 18 Ekim 2018’de yürürlüğe giren yönetmelikle birlikte vekalet yöntemiyle fon toplanması enstrümanına kavuşmuştur. Önceden sadece mudaraba esasına göre katılma hesapları açılmasına izin verilirken, artık tüzel müşteriler ve kamu kurumlarına vekalet akdi çerçevesinde katılma hesabı açılması yönünde düzenleme yapılmıştır. Ancak halen önemli bir eksiklik olan bireysel müşterilere yönelik vekalet dayalı fon toplanması hususunda yasal altyapı eksik olup, mevzuat düzenlemesi ile birlikte “Yatırım Hesabı” adı altında bir ürün oluşturularak, müşterilerin yatırımlarını Banka değerlendirerek maktu ücret karşılığında meri oranlar üzerinden yapmış olduğu fon kullandırmalarından sağlanan kârın tamamı müşterilere dağıtılabilecektir. Yatırım vekaleti mevcut piyasa şartlarında İslami finans kurumlarına rekabet avantajı sağlaması adına önemli bir enstrüman olduğu, fıkhi boyutu ve tartışmalı alanların çözüme kavuşturulması ile birlikte ürünün doğru şekilde oluşturulup, tüm topluma doğru şekilde sunulması sonucu sektöre önemli katkılar sağlayacağı ifade edilebilir.

Katılım bankaları, öz kaynakları dışındaki kaynak ihtiyaçlarını topladıkları katılım fonu, fon temini ve sukuk ihracı gibi yöntemlerle karşılamaktadır. Katılım Bankaları İslam Hukukuna uygun olmak kaydıyla, Bankacılık Kanunu 48.madde kapsamında belirtilen yöntemlerle veya vadeli olarak satın alınan malın peşin olarak nakde çevrilmesi (teverruk) ya da yatırım vekaleti yollarıyla kredi kullanmaktadır. Yatırım vekaleti sözleşme kreditorler (müvekkil), yatırımcı temsilcisi ve fon temin eden (vekil) arasında akdedilir. Yatırım vekaleti sözleşme ile; müvekkil, yatırımcı temsilcisini kendi adlarına finansman belgelerini akdetmesi, emtiayı tedarikçiden satın alması ve sendikasyon işlemi ile ilgili olarak yetkilendirir. Kreditorler tarafından yapılacak ödemeler ile kreditorlerin hak ve borçları, kreditorlerin finansman belgelerindeki hak, alacak ve borçlarını devretmelerine ilişkin usuller, yatırım temsilcisinin sorumsuzluğuna ilişkin anlaşma, ödeme mekanizması, bu sözleşme ile birlikte düzenlenir (Çebi, 2016: 28).

Türkiye’de özellikle katılım bankalarının hazine departmanları tarafından alternatif ve temel bir enstrüman olan vekalet, nakit fazlasının yönetilmesi için kullanılmaktadır. Müvekkile genellikle kısa vadeli finansal planlama fırsatı sunmaktadır. Diğer taraftan sendikasyon ve bankalar arası işlemlerde, varlık yönetimi işlemleri, yatırım fonlarının işletilmesi gibi faaliyetlerde kullanılan üründür. Ortadoğuda özellikle bankaların kendi aralarındaki borçlanma işlemlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de katılım bankaları bu türü sadece yurtdışı bankalarla bankalar arası operasyonlarda kullanabilmektedirler. İslami finans kurumlarının Türkiye’de vekalet enstrümanını kullanması yönünde mevzuatın güncellenmesi ve katılım bankalarının sistem altyapılarının oluşturması gerekir. Zira vekalet havuzlarıyla diğer katılım hesapları ve havuzlardan kullanılan kredilerin ayrıştırılması gerekir ve değişik hesaplar altında izlenmelidir. Kârlar ve zararlar kullanılan türün kâr ya da hasarı oranında alıcıların hesaplarına yansıtılmalıdır. Fon toplama eşleştirmesi ve bire bir fon kullandırma yapılarak da bu türden yararlanılabilir. Vekalet hem fon temini aynı zamanda da fon kullandırma yöntemi olabilir. Zira parayı veren taraf için kredi veya yatırım, parayı alan taraf için ise fon toplama olmaktadır. Türkiye’de vekalet ürünü fon toplama olarak mevzuattan onay alınmadığından, müşterilerinden fon toplama ile katılma hesapları oluşturulamamaktadır. Ancak müşteri bazlı olarak bazı katılım bankaları bu ürünü kullanmayı tercih etmekte ve çok kısmi ölçekte de olsa kullanmaktadır. Katılım bankalarının yurtdışından aldığı vekalet ürünü katılım bankaları muhasebesinde kredi olarak kaydedilmektedir (Dede, 2017: 105-107)

Türkiye’de faizsiz finans finansa ait ilkeler BDDK tarafından “Faizsiz Finans Kanun Taslağı çalışmasında sunulmuş olup, bu çalışmaya göre bir İslami Gözetim Sistemi ve Kurulu oluşturulması planlanmıştır. Faizsiz finans ilkeleri ile uyumu sağlamak amacıyla faizsiz finans kurumlarının çalışmalarını yönlendirme, inceleme, denetleme ve faizsiz finans çalışmalarına ilişkin hukuki kararlar almakla görevli olup, bağımsız ve gizliliğe ve tutarlılığa önem veren bir kurul olarak yapılanması planlanmıştır. Kurul çalışmalarında, AAOIFI ve IFSB Standartları, Fıkhi Standartlar, Etik İlkeler, Yönetim Standartları, Denetim ve Muhasebe Standartları, Malezya, Endonezya, İran, Pakistan, Bahreyn, Sudan, Kuveyt, BAE, Lübnan’ın faizsiz finans düzenlemeleri, TKBB çalışma grubunca hazırlanan dokümanlar, Bankacılık Kanunu başta olmak üzere meri mevzuatlar ve akademik ve bilimsel kaynaklar dikkate almaktadır. Faizsiz finans taslak önerisinde nihai amaç başta tasarruf sahipleri olmak üzere faizsiz finans alanında hizmet alan ve sektörde faaliyette bulunan ilgili bütün tarafların hak ve menfaatlerini koruma altına almaktır. Faizsiz Finans Standartları Kurulunun; faizsiz finans sisteminin işleyişine dair mesleki ilkeleri, esasları, prensipleri, standartları oluşturma ve uygulama farklılıklarını gidermeye yönelik genel kurallar belirleme, alanı ile ilgili danışmanlık yapma, görüş bildirme, uyuşmazlıkları çözme ve karara bağlama gibi görev ve yetkileri olacaktır. Söz konusu kanun taslağında vekalet veya yatırım vekaleti ile ilgili genel hükümlere de yer verilmektedir (BDDK/Faizsiz Finans Kanun Taslağı, 2017).

Dünyadaki gelişmelerle birlikte Türkiye’de faizsiz bankacılık alanı da son 20 yıldır gelişmekte ve işlem hacimleri ve şube sayıları artmaktadır. Ancak henüz Türkiye’de İslami Denetleme Kurulu gibi bir yapı kurulmamış olup, yerine alanında uzman ancak farklı profillerde danışmanlar aracılığıyla kurul fonksiyonlarının sadece görüş bildirme yönü icra edilmektedir. Finans sektörünün global boyutlara ulaştığı günümüzde bu şekilde çok başlı bir yapılanmanın olması uluslararası alanda rekabet gücünü azaltan bir faktör olabilir. Ayrıca danışmanlar aracılığıyla sadece kurulun danışma ve görüş bildirme fonksiyonu gibi çalıştırılmakta olup, kontrol ve gözetim fonksiyonları ise ikinci plana bırakıldığı söylenebilir (Pehlivanlı, 2011: 65).

Yatırım vekaleti ile ilgili olarak, TKBB Danışma Kurulu tarafından değerlendirilme yapılmış ve uygulama esasları 21/09/2015 tarihli 6 no.lu komite karar ile belirlenmiştir. Fakat TKBB’de verilen prensip kararı neticesinde vekalet ürünü kitle, kişisel gibi

yaygın pazarlama kitlesine sunulmamakta hiçbir dışa dönük tanıtım, ürün faaliyetine başvurulmamaktadır (TKBB Danışma Komitesi 6 nolu Kararı, 2015).

2015 tarihli 6 numaralı danışma kurulu kararında, meşru bir yatırım işlemi yapması için başkasını vekil tayin etmenin caiz olduğu, vekaletin ücretli veya ücretsiz olabileceği, şart koşulmuş ise vekilin bu şartlara uyması gerektiği, vekilin fonu işletirken müvekkile anapara ve kâr garantisi veremeyeceği, vekilin basiretli bir tüccar gibi davranmakla mükellef olduğu yönünde karar alınmıştır. İlave olarak vekilin müvekkilin fonunu yatırıma dönüştürürken iş yaptığı muhataplarına vekaletten ayrı bir akitle kefil olabileceği ancak bu maddenin kar garantisi için kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Vekilin müvekkillerden topladığı fonların yönetimi için havuz oluşturabileceği yönünde karar almıştır. Aynı karara göre yatırım vekaletini; leasing işlemi finansmanı veya murabaha işlemi için ya da sukuk ihraç getirisi baz alınarak fon sahiplerinden yatırım vekaletine dayalı fon kabul etmek şeklinde uygulayabilirler. Ayrıca kararda katılım hesaplarının işleyişinde bir değişiklik ile yatırım vekaletine benzer ürünler de çıkarılabileceği belirtilmiştir (A.g.e.).

Türkiye’de özellikle katılım bankaları vekalet yöntemi ile işlettiği fonların kârlılık oranını katılma hesaplarına benzer şekilde beyan ederek yatırımcılardan vekalet yöntemiyle fon toplayabilir. Banka vekalet yöntemi ile topladığı fonları belirlediği kâr oranında daha yüksek bir oran ile işleterek müşterisine daha fazla kâr sağlayabilir ya da beyan ettiği bu kârın üzerindeki bölümü prim olarak alabilir. Bankanın müvekkiline baştan açıkladığı beklenen getiri oranını sağlayamaması durumunda, kendi kârından feragat edebileceği yeni düzenlemelerde belirtilmektedir. Türkiye’de henüz tam olarak mevzuat alt yapısı oluşturulmamış olan ve fon toplama yöntemlerinin revizyonu kapsamında katılım bankalarından görüş alınarak mevzuat alt yapısının hazırlanmasına çalışılan yönetim sözleşmesine dayalı katılma hesaplar aşağıdaki şekilde tanım ve süreç içermesi beklenmektedir.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından hazırlanan Araç Çeşitlendirmesi Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri Raporunda “vekalet sözleşmesi”; 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve alt düzenlemelere uygun olarak hazırlanan Vekalet Yöntemiyle Katılım Fonu Kabulüne İlişkin Tebliğ Taslağında düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Taslak tebliğde fon toplama usullerinden biri olarak vekalet ile fon toplama türü mevzusunda farklılık öngören maddelere yer verilmiş olup hali hazırda bu tür üzerinde

çalışmalar devam etmektedir. Taslak tebliğin amacı katılım bankalarının özel fon havuzlarına vekalet yöntemiyle katılım fonu kabulüne ilişkin usul ve esasları belirlemektir. Aynı dokümanda, vekalet kontratı bütün iki taraflı bir akit olup, usulünce kurulmasını müteakip taraflarını bağladığı, vekaletin fiyatlı olup olmamasının, kontratın taraflar için bütün iki taraflı ve bağlayıcı olması bakımından rastgele bir öneminin bulunmadığı belirtilmektedir. Vekaletin, herhangi bir kayıt ve koşulla sınırlandırılmamış olmaması durumunda katılım bankacılığı ilkeleri, örf ve müvekkilin çıkarı ile geçerlilik kazanacağı, vekalet akdinin, şarta bağlanabileceği ve bu koşulların bağlayıcı olduğu ve değişik tarafın rızası olmaksızın, tek taraflı olarak değiştirilemeyeceği belirtilmektedir.

Söz konusu tebliğ taslağı dışında Katılım Bankaları Birliği Danışma Kurulu'nun yatırım vekaleti ile ilgili 2 no.lu kararı bulunmaktadır. Bu kararda Kasım 2018'de yayımlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik için taslak doküman üzerinden değerlendirmeler yapılmış ve yatırım vekaleti ile ilgili kısımlar irdelenerek söz konusu yönetmelik hükümlerinin katılım bankacılığı ilke ve esaslara aykırı olmadığı yönünde karar beyan edilmiştir. Söz konusu karar ile; yönetmelik taslağında “vekalet” olarak geçen ifadelerin “yatırım vekaleti”, “beklenen kâr” olarak ifade edilen kısımların “tahmini kâr” olarak değiştirilmesi, vekalet sözleşmelerinin gerçek projeler üzerinde yapılmasına ilişkin bölümlerin eklenmesi kritik edilmiştir (TKBB Danışma Kurulu 2 nolu Kararı, 2018).

Vekalet yani yönetim sözleşmesine dayalı hesaplarda, toplanan fonların katılım bankaları tarafından işletilmesi sonucu elde edileceği beklenerek, hesap sahibi ile katılım bankası arasında mutabık kalınan kâr oranı veya tutar, “beklenen kâr” olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu tanım 18.10.2018 tarihli 30569 numaralı Resmi Gazete'de yayımlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 3 üncü maddesinde (BDDK, 2018), “beklenen kâr” ifadesi revize edilerek, *“Tahmini kâr: yatırım vekaleti sözleşmesine dayalı katılma hesaplarında toplanan fonların katılım bankaları tarafından işletilmesi sonucu kâr elde edilmesi halinde, hesap sahibi ile katılım bankası arasında fonun işletilmeye başlandığı*

tarihten önce mutabık kalınan ve bu kârdan katılma hesabı sahibinin gerçekleşen kârı geçmemek üzere hak iddia edebileceği azami oran” şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu düzenleme ile vekaletle yani yönetim sözleşmesine dayalı hesaplarla tahmini kâr oranının vade sonuna kadar değiştirilemeyeceği ve vadesinde kapatılmayan yatırım vekaletine sözleşmesine dayalı katılma hesaplarının hesap sahibi ile katılım bankası arasında yeni bir yatırım vekaleti sözleşmesi akdedilmedikçe yenilenmeyerek özel cari hesaba aktarılacağı hüküm altına alınmıştır. Ayrıca söz konusu yönetmeliğin altıncı maddesinde; katılma hesaplarının, kâr zarar ortaklığı sözleşmesine veya kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerle akdedilecek yatırım vekaleti sözleşmesine dayalı olarak açılabileceği belirtilmiştir. PLS sözleşmesine ve vekalet temelinde dayalı açılacak katılma hesaplarının farklı fon havuzları oluşturularak işletilmesi gerektiği ve vekalet temelli katılma hesapları için birim hesap değerinin, yatırılan fon ve tahmini kârın toplamından oluştuğu açıklanmıştır. Yönetmelik değişikliği ile, katılım fonu hesapları üzerinde hesap sahibinin talep hakkı ve katılım bankasının ödeme yükümlülüğünün, yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı katılma hesaplarında birim hesap değeri, yatırılan tutar ve tahmini kâr toplamı ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Söz konusu ifade ile elde edilecek kâr için birim hesap değerine bağlanan bir üst sınır getirilmesi, mevzuat anlamında karışıklığa sebep olmuş ve sektör nezdinde tartışmalara yol açmıştır. Vekalet yoluyla fon toplanması ile ilgili söz konusu yönetmelikte kâr /zarar için belirlenen sınırlarla ilgili maddelerin daha açık ve anlaşılabilir bir şekilde mevzuata aktarılması önerilmektedir. Ayrıca tahmini veya beklenen kâr ile ifade edilen kâr oranının fon sahibine garanti bir getiri sağlaması yönünde imkân tanıyan ve faize yakın bir uygulamaya sebebiyet vereceği düşünülen mevzuat düzenlemesinin yeniden ele alınması önerilmektedir.

Sözleşmede yer verilmesi, amacına uygun kullanılması ve dönem sonunda fon havuzuna aktarılması koşuluyla katılım bankalarının, katılma hesapları için vade bitiminde dağıtılacak kâr üzerinden, kâr dengeleme rezervi ayırabileceği hükmedilmiştir. Katılım bankaları tarafından kendi karlarından feragat ederek veya kâr dengeleme rezervi ile müşteriler lehine kâr dağıtımında artırım yapabileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan 28.12.2018 tarihli BDDK kararıyla da yönetmelik değişikliğinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 9 ay süreyle mevcut katılım hesaplarından belirli şartlar dahilinde yatırım vekaleti havuzlarına aktarım yapılması hususunda icrai yetki katılım bankaları keyfiyetine bırakılmıştır.

BDDK tarafından 25.01.2019 tarihinde yayımlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” 19/1ç maddesinde, katılım bankalarının fon kullandırım yöntemleri güncellenmiş ve vekalet yöntemine, “Müşteri ile imzalanan vekâlet sözleşmesi kapsamında kârın tamamı veya önceden belirlenmiş belirli bir kısmı ile zararı bankaya ait olmak üzere, gelir getirici bir faaliyeti için finansman sağlama amacıyla müşterinin vekil olarak yetkilendirilmesi işlemidir. Vekâlet yöntemleri, adi vekâlet ve yatırım vekâleti türlerinden oluşur.” şeklinde yer verilmiştir. Söz konusu mevzuat maddesi 01.01.2020 tarihinde yürürlüğe girecek olup, güncellenen mevzuatlara göre vekalet kavramı hem fon toplama yöntemleri hem de fon kullandırım yöntemleri arasında yer bulmuştur.

Mevzuat altyapısı olmadan sadece danışma kurulu kararları doğrultusunda bugüne kadar katılım bankalarının kısa vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan vekalet ürünü için, 18.10.2018 tarihli yönetmelik değişikliği ile kısmen de olsa mevzuat yönünden açık kapatılmış sayılabilir. Ancak söz konusu düzenleme ile ilgili iki önemli husus göze çarpmaktadır. AAOIFI kararlarında ve Türkiye’deki danışma kurulu kararlarında kritik edildiği üzere, beklenen kâr veya tahmini kâr oranının aslında müşteriye kesin olarak taahhüt edilen bir tutar olmadığı ve bu yönde yapılan uygulamaların faiz içerebileceği vurgulanmaktadır. Oysa ki yeni yönetmelik değişikliği ile tahmini kâr usûle uygun bir şekilde tanımlanmış ancak sonraki maddelerde kâr dengeleme rezervi ve öz kaynaktan takviye şeklinde bankanın fon sahibi lehine artırım yapabileceği hüküm altına alındığında, finans sektörü için uygulama alanında faize yakın işlemlerin yapılabileceği ve kamuoyu nezdinde itibar zedelenmesine sebep olabileceği öngörülmekte ve gerek akademik çevre gerekse sektör temsilcileri tarafından da eleştirilmektedir. Ayrıca düzenleme ile sadece tüzel kişi ve kamu sektörüne imkân tanınmış olup, bireysel müşterilerin vekalet şeklinde katılım hesabı açması hukuki olarak kısıtlanmıştır. Dünya örnekleri incelendiğinde bireysel müşteriler için ağırlıklı olarak “bireysel vekalet hesapları”, tüzel kişi müşteriler için ise “vekalet yatırım hesapları” şeklinde uygulama alanı bulan ürün için bireysel müşteri kitlesi önemli bir yer tutmaktadır.

Türkiye’de vekalet ürününün, yatırım vekaleti tanımı ile TKBB Danışma Kurulu tarafından değerlendirilmesi yapılmış ve uygulama esasları belirlenmiştir. Diğer

tarafından gerek TKBB gerekse katılım bankalarının ilgili birimleriyle yapılan istişarelerde prensip kararı gereği, henüz tam olarak mevzuat altyapısının oluşturulmamış olması ve fonun yönetim şeklindeki çekinceler sebebiyle, vekalet ürününe yönelik aktif pazarlama faaliyetinin yapılmadığı görülmüştür. Daha önce de belirtildiği üzere vekalet sözleşmeleri ağırlıklı olarak kurumsal firma veya bankalar arasından kısa vadeli fon yönetimi aracı olarak kullanılmaktaysa da İslam Hukuku açısından bireysel müşterilerle de uygulanması açısından bir sakınca olmadığı görüşü son dönemlerde savunulmaktadır.

Vekalet ürünü ihtiyaçları çerçevesinde dönemsel olarak bütün katılım bankaları tarafından uygulamaya konulmaktadır. Fakat standart kredi hesapları olarak muhasebeleştirme işlemi yapıldığından dolayı vekalet ile sağlanan fonlarla ilgili pazar büyüklüğü olarak net bir bilgi elde edilebilmesi mümkün olamamaktadır. Birkaç katılım bankası verileri üzerinden her ne kadar spesifik bazda aylık işlem hacimlerine ulaşılmış olsa da verilerin paylaşımı noktasında onay alınmadığından rakamsal bazda büyüklüğe yer verilememiştir. Ürünün muhasebeleştirilmesi süreci ile ilgili olarak diğer katılım bankaları nezdinde yapılan görüşmelerde, öz kaynaklardan ilave getiri sağlama yönteminde bütün katılım bankalarınınca uygulanmakta olduğu açıklanmıştır.

Özellikle vekalet akdi (wakala agreement) çerçevesinde katılım bankalarının ağırlıklı olarak kendi aralarında veya yurt dışı finans kurumlarıyla yapmış olduğu fon temini yöntemi ile ilgili olarak 19.10.2011 tarihinde, BDDK kendisine yapılan bir yazılı başvuruya cevaben, katılım bankalarınınca yurt dışından vekaleten temin edilen fonlarının, katılım hesapları aracılığıyla edinilen fonlar şeklinde isimlendirilemeyeceği, bunların yurt dışından sağlanan bir kredi olarak dikkate alınması gerektiği yönünde görüşü mevcuttur (BDDK, 2011).

Vekalet yöntemiyle temin edilen kredilerde finansman sağlanan kurumun İslami ilkelere uygun olarak faaliyetlerini icra eden bir kuruluş olması gerekmektedir. Türkiye’de İslami finans alanında faaliyetleri sürdüren kurumlar bağlamında 2017 sonu baz alındığında vekalet yöntemiyle elde edilen kredi toplamı tablo 1.4’te belirtilmiştir. Kuveyt Türk’ün vekalet yöntemiyle elde edilen kredi kullanımında lider konumda olduğu anlaşılmaktadır (Kahyaoğlu, 2018: 103).

Tablo 3.1: Katılım Bankaları Bazında Vekalet Kredisi Bakiyeleri

İhraç Eden Kuruluş	Bakiye (bin TL)
Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.	1.802.060
Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	2.700.635
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	61.617
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.	121.286
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	118.432,09

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>

Türkiye’deki İslami finans kurumlarının vekalet kredisi yöntemiyle kullanmış olduğu dış kaynağı vekil olarak İslami prensiplere uygun bir şekilde müşterilere aktarması mevzu bahisdir. Kaynaktan elde edilen kâr vekil olarak İslami finans kurumu ile kaynak sahibi arasında pay edilmektedir. Konvansiyonel bankalarda yabancı kaynaklı krediler (Ülke Kredileri vb) vekalet kredisine benzemekle birlikte geri ödemede herhangi bir kâr paylaşımı sistemi söz konusu değildir. Vekalet kredisinde sağlanan kaynağın faizsizlik ilkesine uygun olarak kullanılması ön şarta bağlanmaktadır (Kahyaoğlu, 2018: 112).

Vekalet Yatırımı işlemleri ile ilgili yurt dışı sendikasyon kredisi kapsamında alınan fonların işletilmesi süreci ve muhasebeleştirilmesi bir örnek işlem üzerinden incelemek gerekirse, yurt dışından “Wakala Agreement” adı altında temin edilen kredi, yurt dışı banka hesabına borç kaydı, karşılığında ise yurt dışından alınan yabancı banka kredileri hesabına alacak kaydı verilmek suretiyle muhasebeleştirilmektedir. Vekalet kredisi ilk alındığında “349002- Diğer Yabancı Kaynaklar- Yurt Dışı Bankalardan Alınan Kısa Vadeli Krediler- Vekalet” skontu borçlu; karşılığında ise 02500- Yurt Dışı Bankalar Hesabı – Yabancı Para” hesap skontu alacak çalışarak kaynak girişi sağlanmaktadır. Vekalet süresi sonunda ise muhasebe kaydı ters çalışarak işlem kapatılmakta ve süre sonunda anapara + kâr transferi sağlanmaktadır. Kâr ise, yurtdışı bankalardan alınan kredilere ödenen kârpayı adı altında, yurtdışından alınan kredilere ödenen kârpayı/faizi hesaplarında giderleştirilmektedir.

Vekalet işlemleri Açılış Muhasebesi

-----01.01.2018-----

02500- Yurt Dışı Banka Hesabı 10.000.000-USD
349002 - Vekale (Wakala) 10.000.000-USD

Vekalet Anapara + Karpayı Ödemesi Muhasebesi

-----01.02.2018-----

349002 - Vekale (Wakala) 10.000.000-USD
64900 - Y.Dışı Kredilere Ödenen Karpayları 8.000-USD

02500 - Yurt Dışı Banka Hesabı 10.000.000-USD
02500 - Yurt Dışı Banka Hesabı 8.000-USD

Vekalet ürünü sektörde yer alan bankaların pazar içerisinde rekabet halinde bulunduğu bir ürün olarak gösterilememektedir. Likiditeye olan ihtiyaç doğrultusunda bankaların vekalet ürünündeki büyüme oranı artış gösterirken, likidite fazlası olan bankaların ise vekalet bakiyelerinde düşüş görülmektedir.

Diğer taraftan söz konusu vekalet akdi işlemlerini irdelendiğimizde katılım bankalarının danışma kurullarının görüşleri de dikkate alındığında, yurt dışı bir finans kuruluşundan vekalet (vekale bi'l-istismar) usulüyle belirli bir miktarda fon temin edildiğinde müvekkil olan banka vekalet vereceği Türkiye'deki katılım bankasından, bu fonun düzgün işletemeyebilir endişesiyle bazen teminat (garanti mektubu) istediği durumlar olabilmektedir. Aslında müvekkil banka, Türkiye'deki katılım bankasına para kazanması, yatırım yapması veya ticaret yapması için fon gönderip vekalet vermiş olması sebebiyle, normal vekalet akitlerinde olduğu üzere bırakın belirli bir vade sonunda kârpayı almayı tam tersi Türkiye'deki finans kuruluşuna vekalet ücreti vermesi icap etmektedir. Üstelik vekilden teminat istenmesi de vekalet akdinin sıhhatine uymamakta ve eğer bu teminat mutlak yani sebep ne olursa olsun zararın tazmin edilmesini sağlayacaksa bu caiz olmayacağı düşünülmektedir. Ancak vekilin sözleşme şartlarına riayet etmediği, basiretli bir tacir gibi davranmadığı takdirde zararın tazminini sağlayacaksa caiz olacağı beyan edilmektedir.

Vekalet ürünü bazında Türkiye'de rekabetin azlığı ve hacminin düşük oluşunun en önemli sebebinin, mevzuat eksikliği riski içermesi olduğu söylenebilir. "Vekalet" fon

toplama yöntemi olarak Türkiye bankacılık mevzuatı kapsamında tanımlanmamış olup, katılım bankaları ürünün uygulamasına imkân tanıyacak altyapıya sahip değildir. Meri mevzuatın henüz ürüne zemin hazırlayacak altyapıya sahip olmadığı için uygulamasının yasal mevzuata aykırılık taşıdığı yönünde kritik konusu olması ihtimal dahilindedir. Bildiğimiz kadarıyla, düzenleyici organlarca (BDDK ve TKBB da dahil olmak üzere) katılım bankalarına vekalet yoluyla fon toplama için herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır.

Vekalet katılım bankaları tarafından sadece bankalararası (bank to bank) kısa vadeli fon ihtiyaçlarının giderilmesi ve fon yönetimi metodu olarak bilinmektedir. Bankacılık Kanunundaki diğer yöntemler altında değerlendirildiğini düşünülmektedir. Mevzuat olarak doğrudan tüm müşterileri kapsayacak şekilde düzenleme bulunmamakla birlikte Ekim 2018 tarihli yönetmelik değişikliğiyle tüzel kişi ve kamu kurumlarına vekalet yapılması yönünde düzenleme getirilmiştir. Özellikle bireysel müşterilerin yeni düzenlemeye yer verilmemiş olması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kâr dengeleme rezervi düzenlemesinin de uygulamada kâr garantisi gibi lanse edilmesine sebep olacağı böylece de faizli işlemlere benzer bir uygulamaya yol açacağı düşünülmektedir. Mevcutta katılım fonları ve vekalet hesapları aynı başlık altında toplanarak, klasik fon kullandırım yöntemleri (murabaha) değerlendirilmektedir.

3.2. Vekalet Ürünü Analizi ve Derinlemesine Mülakat Tekniği

Derinlemesine Mülakat veya Görüşme Tekniği; nitel araştırma tekniği olarak sosyal gerçekliklerin araştırılmasında ve doğru bir şekilde algılanmasına yardımcı olması amacıyla derinlemesine görüşme yöntemiyle yapılan bilimsel analiz yöntemini ifade etmektedir (Tekin, 2006:101-102). Söz konusu teknik birebir görüşme şeklinde özel soru teknikleri ile araştırma konusunun kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve veri toplama şeklinde gerçekleştirilmektedir. Görüşme ve mülakat aşamasında aşağıda sayılan hususlara dikkat edilmiş olup, içerik ve görüşme metodu belirlenmiştir (Demir, 2018):

Görüşme Öncesi Hazırlık ve Görüşülecek Kişilerin Tespiti: Görüşme öncesinde tez konusu yöntem hakkında bilgi sahibi olabilecek kişiler araştırılmış ve katılım bankalarının Hazine birimleri temsilcileri arasından belirlenmesi uygun bulunmuştur.

Teknik ve Özel Sorular: Görüşülen kişilerin uzmanlık alanları dikkate alınarak yetkinliklerine göre özelleştirilmiş sorular sorulmuştur.

Görüşmede Kaçınılan Hususlar: Görüşmeciyi yönlendirici sorulardan kaçınılmıştır. Cevap alınamayan veya Banka sırrı kapsamında detaylı bilgi verilmesinde sorun oluşturabilecek soruların cevaplandırılmasında ısrarcı olunmamıştır.

Çalışmanın Kısıtları: Söz konusu teknik ile elde edilen veriler ve araştırma konusunun yapısından kaynaklı bazı kısıtlar vuku bulmuştur. Bu kısıtlar; vekalet Yoluyla Finansman yönteminin mevzuat anlamında yeni olması ve yeterli performans geçmişinin olmayışı, banka yetkililerinin Banka sırrı kapsamında detaylı bilgi ve belge vermekten imtina edilmesi, aktif faaliyet gösteren katılım banka sayısının az olması ve ürün özelinde yeterli geçmişe sahip olmamaları nedeniyle görüşme kümesi darlığı şeklinde sıralanabilir.

Görüşme Konusu ve Sorulan Sorular: Vekalet mevzuatındaki düzenlemenin çok yeni olması sebebiyle henüz tüzel kişi ve kamu kuruluşlarıyla yapılan işlem adedi ve hacmine ilişkin veri seti oluşmamıştır. Dört katılım bankasının hazine birimlerindeki yönetici ve uzmanlarla yapılan görüşmelerde, katılım bankalarının fon temin yöntemlerinin neler olduğu, vekalet ürünü ile ilgili hacim bilgileri hakkında bilgiler edinilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde bireysel vekalet ürününün kullanılmadığı, TKBB nezdindeki konunun takip edildiği, bankalar arası (bank to bank) yapılan vekalet işlemlerinin aylık toplam aylık hacim ortalama 130 milyon EUR civarında olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde 18.10.2018-04.03.2019 itibariyle vekalet yöntemiyle toplanan fon büyüklüğü ortalama 8 milyar TL olarak hesaplanmıştır. Toplanan fon için ortalama vade 45-50 gün olup, vekalet ile fon kullandırımında kâr oranı %26-28 iken, vekalet yöntemiyle fon toplandığında ortalama taahhüt edilen kâr oranı yaklaşık %19-22'dir. Vekalet yöntemiyle toplanan fonların kredi şeklinde kullandırımında Genel Karşılık (yüzde 1) ve Özel Karşılık maliyet olup, mevduat olarak vekaleten fon toplanması sırasında ise Zorunlu karşılık (binde 5) ve TMSF Primi (onbinde 13) maliyet unsuru bulunmaktadır. Görüşme detayları aşağıda belirtilmiştir:

- **Bankanızın fon ihtiyaçları genel olarak hangi yöntemlerle karşılanmaktadır?**

Albaraka Türk Katılım Bankası: Bankamız fon ihtiyacı genel olarak Cari ve Katılma Hesapları, Kira Sertifikası İhraçları, Vekalet, Vaad Bazlı Döviz Swap İşlemleri, TCMB APİ İhaleleri, Sendikasyon Kredileri yöntemleri kullanılarak sağlanmaktadır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası: Genel olarak Cari ve Katılma (Mudaraba) havuzları vasıtasıyla fon temin edilmektedir. Son 5 yıldan beri hem yurtdışı ve hemde yurtiçi sukuk ihraçları da fon temin etme amacıyla gerçekleştirilmektedir. Commodity murabaha, sendikasyon ve sukuk ihraçları diğer fon toplama yöntemlerimizdir. Kısa vadeli likidite fon temin etme amaçlı ise TCMB ‘den vadeli sukuk alım satımı, Interbank piyasasından tawarruk (commodity murabaha) ve yine Interbank piyasasından vadeli swap işlemleri yapılmaktadır.

Türkiye Finans Katılım Bankası: Bankamız toplanan fonlar kalemi altında müşterimizin cari ve vadeli hesaplarda tuttuğu tutarlar en önemli payı oluşturmaktadır.

Bunun yanısıra bankamız kira sertifikası ihracı yoluyla fon toplamaktadır. Söz konusu ihraçlar yapılırken nitelikli yatırımcıya ihraç yönetiminin yanısıra halka arz yöntemini de kullanan bankamız küçük yatırımcılarında bu imkândan faydalanmasını sağlamaktadır. Müşterilerden toplanan fonlar haricinde bankalararası işlemlerle diğer bankalardan ve finansal kuruluşlardan TL ve YP bazından fon toplamaktadır. Bankalararası yapılan işlemler arasında Murabaha, Sendikasyon, Wakala, Club Deal ve İkili Borçlanmalar sayılabilir.

Vakıf Katılım: Cari hesaplar ve katılım fonları, yurtiçi ve yurtiçi bankalardan katılım bankacılığı prensiplerine uygun olarak sağlanan fonlar, vaad bazlı swap ve açık piyasa işlemleri, kira sertifikası ihraçları enstrümanları kullanılmaktadır.

TKBB: Müşterilerin yatırdıkları paralar (deposit), sukuk, öz sermaye, bankalar arası fon işlemleri (teverruk vb.)

- **Vekalet yöntemiyle fon temin edilmesi kavramını biliyor musunuz? Bu yöntemin sizce mevzuat olarak dayanağı nedir?**

Albaraka Türk Katılım Bankası: BDDK tarafından çıkarılan düzenlemelerdeki tanımlara göre, yurtdışı yerleşiklerden vekillik sözleşmesi çerçevesinde sağlanan kredidir.

Kuveyt Türk Katılım Bankası: Evet bilinmektedir. Interbank'ta önceden kullanılıyordu ancak vekalet ile alınan paralardan elde edilen getirilerin manuel takibi zor olduğundan bir dayanak varlık havuzu üzerinden takip etme kararı alındı. Şu anda bu konu ile ilgili IT geliştirmesi yapılmaktadır. Akabinde vekalet işlemlerine başlanması planlanmaktadır.

Türkiye Finans Katılım Bankası: Evet, vekalet yönetimi ile fon temini kavramını biliyoruz. Bir kimseyi veya kuruluşu bir yatırım işlemi için yetkilendirmek olarak basit olarak tanımlanabilecek vekalet için; Katılım Bankalarının yurtdışı bankalarda vekalet yöntemi ile fonları toplayıp faizsiz finans prensipleri doğrultusunda değerlendirilmesi örnek olarak verilebilir.

Vakıf Katılım: Bankacılık Kanunundaki diğer yöntemler altında değerlendirildiğini düşünülmektedir.

TKBB: Evet bu konu danışma kurulunda ele alınan konulardan bir tanesini oluşturmaktadır.

- **Çalıştığınız kurumda vekalet yöntemi kullanılmakta mıdır? Eğer vekalet yöntemi uygulanıyor ise aylık işlem hacmi nedir?**

Albaraka Türk Katılım Bankası: 2017 ve 2018 yılları için TKBB'ye iletilen veriler verileri baz alındığında 28.10.2018 tarihli mevzuat düzenlemesi öncesi aylık işlem hacmi ortalama 150 milyon TL vekalet hacmi olup, sistemsal altyapı hazırlanma süreci devam ettiğinden yeni fon temini yapılmamıştır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası: 2017 ve 2018 yılları için TKBB'ye iletilen veriler verileri baz alındığında 28.10.2018 tarihli mevzuat düzenlemesi öncesi aylık işlem hacmi ortalama 220 milyon TL olup, Şubat 2018 yılında itibaren son vekalet ürünü kullanılmamaktadır.

Türkiye Finans Katılım Bankası: Diğer bankalardan vekalet yöntemi ile fon temin edilmesi çalışmakta olduğumuz kurumda kullanılmaktadır. 2017 ve 2018 yılları için TKBB'ye iletilen veriler verileri baz alındığında 28.10.2018 tarihli mevzuat düzenlemesi öncesi aylık ortalama olarak 10 mio USD ve 50 mio EUR civarında işlem yapılmaktadır.

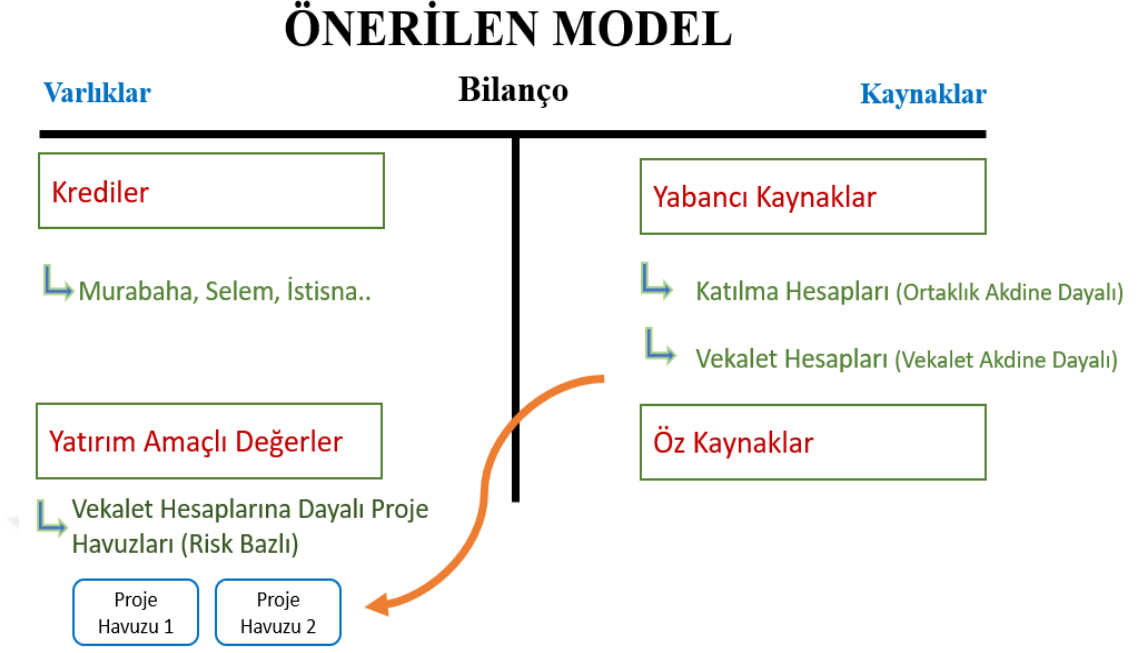
Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım: 2017 ve 2018 yılları için TKBB'ye iletilen veriler verileri baz alındığında 28.10.2018 tarihli mevzuat düzenlemesi öncesi aylık ortalama olarak 10 mio TL civarında işlem yapılmaktadır.

TKBB: Hacim bilgisi Katılım Bankaları Birliği bünyesinde bulunmamaktadır.

3.3. Yeni Model Önerisi

Kasım 2018 tarihli yönetmelik değişikliğine kadar vekalet yöntemi, ağırlıklı olarak katılım bankalarının hazine birimleri tarafından bankanın kısa vadeli fon ihtiyaçlarını karşılamak adına yurt dışından “wakala” adı altında kredi statüsünde fon temin etmek veya bankanın âtil fonlarının değerlendirmek adına başka bankaya vekalet akdi adı altında fon transfer etmek suretiyle uygulanmaktaydı. Henüz tam olarak mevzuat eksikliği giderilmemiş olmakla birlikte, yönetmelik değişikliği neticesinde vekalet akdi çerçevesinde katılım bankaları fon toplayabilmektedir. Katılım bankaları tarafından belirli vadelerde vekalet havuzları oluşturularak belirli bir oran belirlenip bu oran üzerinden fon toplanmakta ve bu fon ağırlıklı olarak bankanın aktifinde yer alan murabaha işlemlerinde kullanılmaktadır.

Şekil 3.1: Yatırım Vekaleti İşleyişi-Önerilen Model

Bankaların bilançolarının aktif (varlıklar) tarafında ağırlıklı olarak krediler ve yatırım amaçlı değerler yer almakta, pasif (kaynaklar) tarafında ise yabancı ve özkaynaklar yer almaktadır. Katılım bankaları ağırlıklı olarak pasif tarafta yer alan yabancı kaynaklar altında özel cari hesaplar ve katılma hesapları şeklinde fon toplamakta ve bu topladıkları fonları bilançonun pasif tarafında yer alan krediler başlığı altında ağırlıklı olarak murabaha şeklinde kullanılmak suretiyle kar elde etmektedir. Şekil 3.1’de önerdiğimiz modele göre; vekalet hesaplarında fon toplamadan önce, aktifte yani varlıklar tarafında önceden kriterleri ve risk seviyeleri belirlenmiş olan Vekalet Hesaplarına Dayalı Proje Havuzları tesis edilmeli ve fon yatırımcılarının bu risklilik düzeylerine göre bilinçlendirilerek müşterilerden bu havuzlardaki projeleri finanse etmek için vekalet akdine dayalı fon toplanarak bu havuzlara aktarılması beklenmektedir. Böylece vekalet akdine dayalı işlemler hem gerçek projelere dayandırılacak hem de müşteri hangi tür riskleri içerdiğini bildiği bir projeyi finanse ettiği bilecektir. Bu sayede müşteriler nezdinde ürünün şeffaflığının ve etkinliğinin artacağı düşünülmektedir. Bu yöntem hem katılım bankaları hem de diğer yatırım fonları aracılığıyla kullanılabilir.

3.4. Vekalet Dayalı Fon Toplama Yöntemi ile İlgili Politika Önerileri

Vekalet yönteminin Türkiye’de doğru bir şekilde uygulaması, işlerliğinin artırılması için katılım bankalarının, üniversitelerin, hükümetin, kamu otoritelerin (BDDK ve

TKBB vb) birtakım önlemler alması ve politikalar oluşturulması önerilmektedir. Politika önerileri kurumsal bazda aşağıdaki şekilde başlıklandırılabilir:

3.4.1. Katılım Bankaları İçin Politika Önerileri

Faizsiz bankacılık ve İslami finans ilke ve esaslarına göre faaliyetleri icra eden katılım bankalarının söz konusu fon toplama yöntemini, Türkiye mevzuat düzenlemelerine, danışma kurulu kararlarına ve uluslararası İslami finans standartlarına uygun olarak uygulaması önerilmektedir. Tahmini veya beklenen kâr oranı ile ifade edilen tutarın fon sahiplerine garanti edilen bir tutar olmadığı konusunda müşterilerin doğru bilgilendirilmesi önem arz etmektedir. Katılım bankalarının özellikle fon toplama ve kullandırım bölümleri tarafından ürünün nasıl uygulanacağı konusunda şubelerin doğru bir şekilde yönlendirmesi beklenmektedir. Faiz içeren uygulamalara dönüşmemesi adına belirli periyotlarla denetim birimleri tarafından da yapılan işlemlerin örneklem bazında kontrol edilmesi ise önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Söz konusu vekalet yoluyla fon toplanması sürecinde yukarıda belirtilen öneriler dikkate alındığında gerek bireysel gerekse kurumsal müşterilerden fon temin edilmesi sürecinin daha etkin bir şekilde sürdürüleceği ve katılım bankalarına fon toplanması bağlamında avantaj sağlayacağı kanatine varılmıştır. Fonların müşterilerden vekaleten toplanmasının, diğer fon toplama enstrümanlarına kıyasla süreci daha da kısaltacağı değerlendirilmektedir. Diğer taraftan vekaleten toplanan fonların risk bazlı yaklaşım ile değerlendirilen proje bazlı yatırımların finanse edilmesi neticesinde, üretime dayalı reel ekonomiyi destekleyecek ve iktisadi hayata katkı sağlayacaktır.

3.4.2. BDDK İçin Politika Önerileri

Mevzuat düzenlemelerinde sadece katılım bankalarının görüşlerinin alınması yerine uluslararası uygulamalar ve standartların da dikkate alınması önem arz etmektedir. Son yapılan mevzuat düzenlemeleri ile birlikte yasal alt yapısı oluşturulan vekalet ürünü ile ilgili olarak bireysel müşterileri de kapsayacak düzenlemelerin hazırlanması önerilmektedir. Yönetmelik değişikliği ile yatırım sözleşmelerine dayandırılan katılım hesapları için hesap sahibinin talep hakkı, birim hesap değeri, yatırılan tutar ve tahmini kâr toplamından oluştuğu belirtilmiştir. Söz konusu ifade ile elde edilecek kâr için birim

hesap değerine bağlanan bir üst sınır getirilmesi, mevzuat anlamında karışıklığa sebep olmuş ve sektör nezdinde tartışmalara yol açmıştır. Vekalet yoluyla fon toplanması ile ilgili söz konusu yönetmelikte kâr /zarar için belirlenen sınırlarla ilgili maddelerin daha açık ve anlaşılabilir bir şekilde mevzuata aktarılması gerekmektedir. Ayrıca tahmini veya beklenen kâr ile ifade edilen kâr oranının fon sahibine garanti bir getiri sağlaması yönünde imkân tanıyan ve faize yakın bir uygulamaya sebebiyet vereceği düşünölen mevzuat düzenlemesinin yeniden ele alınması önerilmektedir. Kâr dengeleme rezervi ile ilgili yönetmelik maddelerinin AAOIFI standartları ve İslami finans alanında uzman kişilerin görüşleri de dikkate alınarak revize edilmesi gerekmektedir.

3.4.3. TKBB İçin Politika Önerileri

Vekalet ürünü ile ilgili olarak BDDK tarafından yapılan düzenlemelerin geliştirilmesi, etkilerinin analiz edilmesi ve katılım bankalarında doğru bir şekilde uygulandığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Katılım bankaları tarafından sunulan gerek vekalet ürünü gerekse diğer ürün ve hizmetlerin müşterilere ve kamuoyuna doğru bir şekilde anlatılması amacıyla, sosyal platformların ve kendi web sitesinin etkin bir şekilde kullanılması ve tanıtım faaliyetlerinde daha aktif bir rol alınması önerilmektedir. Ayrıca sunulan ürün ve hizmetlerin doğru bir şekilde uygulandığı konusunda BDDK ile etkin iletişim kurulması beklenmektedir.

3.4.4. Hükümet İçin Politika Önerileri

Nüfusun çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de konvansiyonel bankacılığın payının %95 gibi yüksek bir oranda olması dikkate değer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Finans sistemi içerisinde son dönemlerde katılım bankalarının payının artırılması yönünde hükümet tarafından destek sağlandığı görölmekte ancak buna rağmen istenilen seviyelere ulaşamamaktadır. Faizsiz bankacılığın sektörel bazda gelişmesi ve büyümesi amacıyla, özel sektöre öncü olması bakımından devlet otoriteleri nezdinde yatırım ve harcamalar için katılım bankalarının tercih edilmesi beklenmektedir. Özellikle vekalet ürünü veya özel fon havuzları kullanılmak suretiyle devletteki âtıl fonların katılım bankalarına aktarılması ve mudaraba veya muşaraka yöntemleriyle projelerin yönetilmesi ve finansman sağlanması önerilmektedir. İlave olarak gerek vekalet ürünü gerekse diğer İslami finans ürün ve hizmetlerinin teşvik edilmesi, bireyler ve tüzel kişilikler tarafından rağbet görebilmesi adına konvansiyonel bankalara göre az

gelişmiş olan katılım bankacılığı sektörü için ayrıcalık tanınması adına yasal düzenlemelerin oluşturulması önerilmektedir.

3.4.5. Üniversiteler İçin Politika Önerileri

Başta vekalet ürünü olmak üzere İslami finans alanında kullanılabilen ürün ve hizmetlerin etkin bir şekilde analiz edilmesi, geliştirilmesi, fıkhi ve hukuki açıdan değerlendirilmesi, uluslararası uygulamaların yakından takip edilmesi beklenmektedir. Üniversitelerin İslami finans alanı ile ilgili yeni bölümler açarak, bu sektörde hem iktisadi hem de fıkhi boyutuyla uzman insan kaynağı yetiştirmesi gerekmektedir. İslam ekonomisi alanında programlara sahip üniversitelerce, ilgili kurumları ve diğer paydaşları bir araya getiren periyodik çalışmalar yapması, özelde ise vekalet yöntemini konu edinen özel bir çalıştay yapılması önerilmektedir.

3.4.6. Diyanet İçin Politika Önerileri

Türkiye’de katılım bankacılığının veya İslami finans sisteminin bankacılık/finans alanında payının daha yüksek seviyelere erişmesi bağlamında, konunun Diyanet tarafından desteklenmesi önem arz etmektedir. Faizsiz bankacılığın sektörel bazda gelişmesi ve büyümesi amacıyla, finansal ve ticari işlemlerde faiz yasağı ve diğer İslami prensiplere uygun hareket edilmesinin öneminin vurgulanması, halkın bu yönde bilinçlendirilmesi, halkın katılım bankalarına yönlendirilmesi ve katılım bankalarının tercih edilmesi yönünde görüş beyan edilmesi beklenmektedir. Özellikle vekalet ürünü ile bireylerin ellerinde bulundurduğu âtil fonların katılım bankalarına aktarılması ve bu fonların risk bazlı projelere dayalı yatırımlarda değerlendirilmesi özendirilmelidir.

SONUÇ

İslami finans, global finansal sisteminde sürdürülebilirlik ve etik ilkeler açısından öne çıkan uygulamaları ve yöntemleri içermektedir. Bunlardan bazıları oldukça sık kullanılmakla birlikte bazıları ise henüz yaygınlaşmamıştır. Tasarruf sahiplerinin birikimlerinin belirli bir sözleşme çerçevesinde finansal bir kurum tarafından onların adına işletilmesi olarak bilinen vekalet yöntemi, birçok ülkede yaygın olmasına rağmen Türkiye’de pek kullanılmamaktadır. Türkiye’de katılım bankaları aracılığıyla ağırlıklı olarak yurt dışı bankalardan kısa vadeli fon ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak vekâlet yöntemiyle fon temini sağlanmış olsa da gerek standartlarının belirlenmemiş olması gerek muhasebe ve hukuki altyapıdaki eksiklikler gerekse de fihhi açıdan tartışılmasından dolayı işlemlerin hacmi oldukça sınırlıdır.

Dünya genelindeki İslami finans kuruluşlarının kendi aralarında yaptığı borç işlemlerinde etkin bir biçimde kullanılan vekâlet yöntemi, Türkiye’de ağırlıklı olarak katılım bankalarınınca yurtdışı bankalarla yapılan işlemlerde ve son dönemlerde ise ticari mahiyetli projelerin finansmanında kullanılmaktadır. Bankalar arası vekâlet işlem hacmi ortalama aylık 130 milyon EUR civarında olup, vekâlet ile ilgili yapılan düzenleme tarihi itibarıyla (18.10.2018- 04.03.2019 tarihleri arası) vekâlet yöntemiyle toplanan fon büyüklüğü yaklaşık 10 milyar TL olarak hesaplanmıştır.

İslami finans alanında gerek ülkeler arasında gerekse Türkiye’de daha rekabetçi bir ortamın oluşacağı düşünüldüğünde “vekâlet” gibi yeni ürün ve hizmetlerin katılım bankacılığı sektörü bağlamında geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması oldukça önemlidir. Diğer taraftan özellikle katılım bankalarının hazine birimlerinde likidite yönetimi ve para piyasası işlemlerinde kullanılan organize tevarruk işlemlerinde emtia alım satım masraflarının olması ve kısa vadeli nakit ihtiyaçların giderilmesinde bunun yerine vekâlet yönteminin kullanılması önemli bir avantaj sağlayacağı açıktır.

Vekâlet yöntemiyle fon toplanması konusunda mevcut uygulamada, katılım bankaları tarafından belirli vadelerde vekâlet havuzları oluşturularak belirli bir oran belirlenip bu oran üzerinden fon toplanmakta ve bu fon ağırlıklı olarak bankanın aktifinde yer alan murabaha işlemlerinde kullanılmaktadır. Model önerisinde belirtildiği üzere, vekâlet hesaplarında fon toplamadan önce, bilanço aktifinde önceden kriterleri ve risk seviyeleri

belirlenmiş olan “Vekâlet Hesaplarına Dayalı Proje Havuzları” tesis edilmeli ve fon yatırımcılarının bu risklilik düzeylerine göre bilinçlendirilerek müşterilerden bu havuzlardaki projeleri finanse etmek için vekâlet akdine dayalı fon toplanarak bu havuzlara aktarılması beklenmektedir. Böylece vekâlet akdine dayalı işlemler hem gerçek projelere dayandırılacak hem de müşteri hangi tür riskleri içerdiğini bildiği bir projeyi finanse ettiği bilecektir. Bu sayede müşteriler nezdinde ürünün şeffaflığının ve etkinliğinin artacağı muhakkaktır.

Türkiye’de özellikle katılım bankaları tarafından vekâlet yoluyla finansman temin edilebilmesi için katılım bankacılığı mevzuatında güncelleme yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Zira vekâlet ile ilgili hem fon toplama hem de fon kullandırma tarafında yönetmelik çıkmış olmakla birlikte, söz konusu yöntemlere dair uygulama detaylarını belirtilen tebliğ veya alt düzenlemelerin henüz yayımlanmamıştır. Ayrıca mevzuatta kar garantisi şeklinde hatalı yorumlamaya sebebiyet verecek ifadelerin düzeltilmesi, tahmini kar olarak ifade edilen tanımının yeniden yapılarak söz konusu tutarın kar rezervinden veya öz kaynaktan tamamlanmasına yönelik maddelerin gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Yeniden düzenlenmesi gerekli olduğu değerlendirilen ilgili mevzuatta “Yatırım Hesabı” ve “Vekâlet Hesabı” adları altında yeni bir ürün oluşturularak, özellikle bireysel yatırımcıların fonlarının İslami finans kurumlarınca sabit bir ücret karşılığında değerlendirilebilir ve meri oranlar üzerinden yapılan fon kullanımıyla edinilen kâr direkt olarak yatırımcılara aktarılabilir. Bu sayede önemli oranlarda getiri paylaşımı ile Katılım Bankaları için sorun oluşturan düşük kâr dağıtımına bir nebze çözüm olabileceği düşünülmektedir.

Vekalet yönteminin büyük ticari müşterilerde ya da bankalar arasında finansal piyasalarda icra edilmesi durumunda İslami finans kurumlarının nakit ya da fon yönetimi sorunlarına bir nebze çözüm getirecektir. Katılım bankalarına likidite yönetimi açısından esneklik sağlayabilecek bir yapı tesis edilebilecek ve bankaların öz kaynak havuzlarının, katılım havuzları gibi kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Aktif karşılığı oluşturulmak suretiyle yatırım fonlarına benzer bir yapı tesis ederek risk ağırlıklandırılmasının yapılması ve vekâlet yatırımcısının bu riskler hakkında bilgilendirilerek proje bazlı havuzlar oluşturulması ve bu havuzların münferit bazda vekâlet yoluyla toplanan fonlarla finanse edilmesi temel unsur olmalıdır.

Türkiye’de hem vekâlet yöntemiyle finansman ürünü hem de diğer finansal ürün ve hizmetlere yönelik olarak; mevzuat altyapısının daha sağlıklı bir şekilde oluşturulması, mevzuatta yer alan faize yol açabilecek hükümlerin değiştirilmesi, İslami finans ürünlerine hakim olan ve piyasaya doğru bir şekilde bu ürün/hizmetleri sunabilen vasıflı personel yetiştirilmesini teminen eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, ürünlerin doğru bir şekilde icra edilmesinin kontrolü için ilgili otoriteler tarafından daha aktif bir şekilde denetim faaliyetlerinin icra edilmesi, katılım bankalarının işleyişi ve ürünlerinin caizliği konusunda kamuoyu nezdinde oluşan olumsuz imajın düzeltilmesine yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması, İslami finans alanında akademik çalışmaların yaygınlaştırılması ve global ölçekte uygulamaların yakından takip edilerek genel ilke ve standartlara uygun finansal hizmetlerin verilmesi önerilmektedir.

Vekalet yönteminin fıkhi boyutunda yer alan tartışmalı uygulamaların uzmanları tarafından incelenerek çözüme kavuşturulması ve uygulama standartlarının oluşturulması durumunda, Türkiye’nin 2023 hedefleri doğrultusunda yürütülen İstanbul Finans Merkezi projesinin en önemli bileşenini oluşturan İslami Finans Merkezi olma yönünde bir adım daha atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI, (2015). *Faizsiz Finans Standartları*. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions Standards, Çev. T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yayın No: 10, İstanbul.
<http://www.tkbb.org.tr/documents/Yonetmelikler/FAIZSIZ-FINANS-STANDARTLARI.pdf> [09.09.2018]
- ADCB-Abu Dhabi Commercial Bank. (2017). Annual Financial Report. Banka Sitesi.
https://www.adcb.com/images/ADCB_2017_Annual_Report_English.pdf
[25.09.2018]
- ADCB-Abu Dhabi Commercial Bank. (2018). “Wakala Deposits”. Banka Resmî Sitesi.
<https://www.adcb.com/islamicbanking/accountsdeposits/wakala/index.asp>
[25.09.2018]
- ADIB-Abu Dhabi Islamic Bank. (2018). “Business Wakala Deposit”, Saving and Investment. Banka Resmî Sitesi.
https://www.adib.ae/en/Pages/Business_Deposits_Business_Wakala_Deposit.aspx [25.09.2018]
- AGC-Ancient Gold Coin. (2018). *Lydia Gold Coins*.
<https://www.ancientgoldcoins.com/lydia-gold-heavy-stater-xf-ngc-560bc.html>
[30.09.2018]
- Ağkan, Faruk. (2018). *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2): 235–245.
- Ahmad, Imran & Shabbir, Ghulam. (t.y.). Frequently Asked Questions (FAQs) on Islamic Banking. Islamic Banking Department, State Bank of Pakistan, Karachi.
<http://www.sbp.org.pk/departments/ibd/FAQs.pdf> [25.09.2018]
- Ahmed, Hurşid. (2011). *İslam'da Ekonomik Kalkınma*. Çev: Fatih Kul, Ed: Faruk Yılmaz, İslam Ekonomi Felsefesi. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Akgündüz, Said Nuri. (2017). *İslâm Hukukunda Yed-İ Adl*. Dergiabant AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,5(9):109-118

- Akkuş, Hilmi Tunahan. (2017). *Türk Bankacılık Sektöründeki Katılım Bankalarının Finansal İstikrarının Stres Testi Yöntemiyle Analizi*. (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aktaş, Mehmet Murat. (2016). *Ortaklığa Dayalı İslâmî Yapılandırılmış Finansman Ürünü: Muşaraka Sukuk*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi: 467-487.
- Aktepe, İshak Emin. (2008). “*Katılım Bankacılığı*”. Türkiye Finans Katılım Bankası Ders Notları. İstanbul.
- Aktepe, İshak Emin. (2012). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*, TKBB Eğitim Programı Ders Notları. Sivas.
- Ali, Mohammed Imad. (2016). *Wakala (Agency Contract)*. Marifa Academy of Islamic Banking and Finance. <https://www.linkedin.com/pulse/wakala-agency-contract-marifa-team> [01.09.2018]
- Alpaslan, Halil İbrahim. (2014). *Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmesi) Ve Muhasebeleştirilmesi*. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi: 6 (11).
- Al Rayan Bank. (2017). *Annual Financial Reports*. (Yıllık Faaliyet Raporu). Banka Resmî Sitesi. <https://www.alrayanbank.co.uk/media/421314/al-ryan-bank-annual-report-and-financial-statements-2017-v7-online.pdf> [25.09.2018]
- Al Rayan Bank. (2018). “*Wakala Helps Generate Competitive Returns for Large, Bespoke Investments*”, *Wakala Treasury Deposit*. <https://www.alrayanbank.co.uk/savings/wakala/> [25.09.2018]
- Al Salem, Fouad. (2009). “*Islamic Financial Product Innovation*”. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*. Vol. 2 No. 3, pp. 187-200 Emerald Group Publishing Limited. Gulf University for Science and Technology, Kuwait.
- Altıntaş, Kadir Murat. (2016). *Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2): 115-142.
- Apak, Âdem. (2011). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi, Hz. Muhammed (S.A.V.) Dönemi*. Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Araz, Yunus. (2016). *İslam Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar*. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi, (46): 81-129.

- Arı, Abdüsselam. (t.y.). *Akit Teorisi I-II*. İLİTAM Ders Notu. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Armağan, Servet. (2003). *İslam Hukuku Ders Notları*. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- Aslan, Hakan. (2015). *Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler Ve Çözüm Önerileri*. Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 1(1).
- Aslan, Hakan & Özdemir, Mücahit. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*. SETA/Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Ankara.
- Atılğan, Yusuf Kenan. (1996), *İslam’ın Ekonomik Politikaları*. Nesil Yayınları, İstanbul.
- Aybakan, Bilal (2013). Türkiye Diyanet Vakfı-TDV. İslam Araştırmaları Merkezi. “Vekâlet”.c 43,s 1-6.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=430006>
[07.09.2018]
- Ayub, Muhammed (2007), *Understanding Islamic Finance*, John Wiley and Sons Ltd. The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ, England.
- Aydınbaş, Yunus Emre. (2018). “*Kaydi Para ve Kaydi Paranın İslam Fıkhı Açısından Değerlendirilmesi (Makale)*”.
<http://islamiktisadi.net/index.php/2017/01/08/kaydi-para-kaydi-paranin-islam-fikhi-acisindan-degerlendirilmesi-makale/> [06.01.2019]
- Bardakoğlu, Ali. (2000). Türkiye Diyanet Vakfı-TDV. İslam Araştırmaları Merkezi. “*Ücret (İcare)*”. c 21, s 379-388.
<http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=%C3%BCcret>
[17.08.2018]
- Bayındır, Abdülaziz. (2000). *Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Toplumunda Madeni Paralar ve Kâğıt Paralar*. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2).
- Bayındır, Servet. (2005a). *İslâm Fıkhı Penceresinden, Faizsiz Bankacılık*. Rağbet Yayınları, İstanbul.

- Bayındır, Servet. (2005b). Finansal Türev Varlıklar ve Bu Varlıklar Üzerine Yapılan Sözleşmelerin Fıkhi Tahlili. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:12. İstanbul.
- Bayındır, Servet. (2007a). *Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları ve Fıkıhtaki Yeri*. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 16, İstanbul.
- Bayındır, Servet. (2007b). “*Kur’an’da Piyasa ve İnsan Hürriyeti*”. Kur’an ve Hürriyet. Uluslararası Bilimsel Konferans, İstanbul.
- Bayındır, Servet. (2009). Asya ve Afrika Kültürünün Dünyaya Bir Armağanı: Faizsiz Bankacılık, (Bildiriler, 38. ICANAS), Ankara.
- Bayındır, Servet. (2012a). Kira Sertifikalarına ve Varlık Kiralama Şirketlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğe İlişkin Fıkhi Açından Değerlendirme Raporu (Sukuk Raporu).
- Bayındır, Servet. (2012b). “*Modern Faizsiz Finansman Araçlarından Teverruk ve GES’in Fıkhi Tahlili*”. Fıkhi Açından Finans ve Altın İşlemleri. Tartışmalı İlmi Toplantı. Konevi Kültür Merkezi Konya.
- Bayındır, Servet. (2014). *İslami Finansta Para ve Sermaye Piyasası İşlemleri (Tarihsel Gelişim ve Mevcut Durum)*. Uluslararası Tarihi, Teorisi ve Pratiğiyle İslam İktisadı ve Finansı Konferansı. Borsa İstanbul. Raffles Otel, İstanbul.
- Bayındır, Servet. (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)*, Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Baykara, Halid Velid. V. (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi* (Y. Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Baysa, Hüseyin. (2004). *İslam Hukukunda Ribanın İletisi*. (Y. Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2006). “*Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*” Resmî Gazete Tarihi: 1 Kasım 2006 Sayı: 26333 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101-10.htm> [11.09.2018]
- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2011). Wakala Sözleşmesi Kapsamında Alınan Kredilerle İlgili Görüşü. Düzenleme Daire Başkanlığı. Karar Tarihi: 19.10.2011.

- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2017). Faizsiz Finans Kanun Taslağı. Uygulama III Dairesi.
- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2018). “*Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*” Resmî Gazete Tarihi: 18 Ekim 2018 Sayı: 30569, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181018-2.htm> [10.11.2018]
- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2019). “*Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*” Resmî Gazete Tarihi: 25 Ocak 2019 Sayı: 30666, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190125-11.htm [20.02.2019]
- BDDK/Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2018). Yatırım Vekaleti Havuzlarına Proje Aktarılması. Düzenleme Daire Başkanlığı. Karar Tarihi: 28.12.2018.
- Belge, Rauf & Egresi, Istvan. (2015). *Development of Islamic Banking in Turkey*. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series.
- Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin. (1344). *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarâbâd VI, 111.
- BI-Bank Islam. (2017). Annual Financial Reports (Yıllık Finansal Raporlar). Banka Resmî Sitesi. http://www.bankislam.com.my/home/assets/uploads/BI_IAR17_Eng_Financial.pdf [25.09.2018]
- BI-Bank Islam. (2018a). Waheed Investment Account (Wakalah). Fund Performance Report. http://www.bankislam.com.my/home/assets/uploads/ENG_FPR-Waheed-Q4-2017.pdf [25.09.2018]
- BI-Bank Islam. (2018b). Wafiyah Investment Account (Wakalah). Fund Performance Report. http://www.bankislam.com.my/home/assets/uploads/ENG_FPR-Wafiyah-Q4-2017.pdf [25.09.2018]
- Bikun, Refik İsa. (2004). *İş Ahlâkı*, Çev. Ahmet Yaşar. İktisadi Girişim İş Ahlakı Derneği Yayınları, İstanbul. https://www.researchgate.net/publication/273629788_IGIAD_2013_Is_Ahlaki_Raporu_IGIAD_2013_Turkey_Business_Ethics_Report [11.09.2018]

- Bilmen, Ömer Nasuhi. (1952). *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye*, c 5, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 337.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. (t.y). *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, c 6, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul. s 311- 367.
- BNM-Bank Negara Malaysia. (2016). “Wakalah Concept Paper”. Wakala Uygulama ve Süreç Dokümanı. Banka Resmî Sitesi. http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_shariah/Wakalah.pdf [26.09.2018]
- BNM-Bank Negara Malaysia. (2017). Annual Financial Statements. Banka Resmî Sitesi. http://www.bnm.gov.my/files/publication/ar/en/2017/ar2017_book.pdf [26.09.2018]
- Boubyan Bank. (2018). “Wakalah Investment Deposit”, Corporate Banking. Banka Resmî Sitesi. <https://boubyan.bankboubyan.com/en/corporate-banking/products/wakala-investment/> [26.09.2018]
- Broaddus, Alfred. (1975). “*Aggregating the Monetary Aggregates: Concepts and Issues*”, Economic Review, Federal Reserve Bank of Richmond (November/December) pp 3-12.
- Büyükakın, Figen & Ersan, Bilal. (2016). *Finansal Krizlere Karşı Sukukun Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 40-52.
- Chapra, Umer ve Ayengin, Tevhit. (2003). “*İslam Ekonomi Bilimine İhtiyaç Var Mı?*”. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi III, Sayı: 1.
- Chapra, Umer Muhammad. (2018). “*İslam İktisadında Ahlak ve Adalet*”. Çev. Prof. Dr. Mehmet Saraç ve Melih Oktay. İSİFAM Yayınları, Yayın No.2. Bölüm 7. İstanbul, s.159-186.
- Choudhury, Masudul Alam. (2007). *Money in Islam, A Study in Islamic Political Economy*. Routledge International Studies in Money And Banking. New York.
- CIMB. (2017). Annual Reports (Yıllık Faaliyet Raporu). Banka Resmî Sitesi. https://www.cimb.com/content/dam/cimbgroup/pdf-files/annual-reports/CIMB_AR_2017_180413.pdf [25.09.2018]
- Cürçani, Ebu'l-Hasen Ali bin Muhammed bin Ali. (2007). *Kitabu't-Tarifat*, tah. Adil Enver Hıdır, Daru'l Marife, Beyrut,
- Çalış, Halit & Hacak, Hasan. (2007). Türkiye Diyanet Vakfı-TDV. İslam Araştırmaları Merkezi. “*Rehin*”. c 34 s 539. İstanbul.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=340539>
[17.08.2018]

- Çanakcı, Mehmet. (2014). *Çok Kutuplu Dünyada İslami Finans Piyasalarının Gelişimi ve Sukuk İhraçları*. Türkiye İslam İktisadı Dergisi, 1(2), 43-58.
- Çarkacıoğlu, Abdurrahman. (2016). *Kripto Para Bitcoin*. Sermaye Piyasası Kurulu, Araştırma Dairesi. Araştırma Raporu.
- Çebi, Av. Uğur. (2016). “Katılım Bankalarının Dış Borçlanmalarının Hukuki Yönleri” Sunumu. “Katılım Bankacılığı Uygulamaları” Paneli, İstanbul Barosu Finans Hukuku Komisyonu. (İngiltere Mahkeme Kararı: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2013/2670.html> [02.09.2018])
- Çelik, Ahmet. (2009). İş Hukukunda Ücret Kavramı. <http://www.tazminathukuku.com/arastirma-yazilari/is-hukukunda-ucet-kavrami.htm> [30.08.2018]
- Çelik, Ali. (2000). *Takriri Sünnet*. Diyanet İlmi Dergi. c 36. s 2. http://isamveri.org/pdfdr/D00033/2000_c36/2000_c36_2/2000_c36_2_CELI KA.pdf [02.09.2018]
- Çelik, İmran. (2017). *Meşru Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı*. Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3).
- Çetinkaya, Esra. (2015). *Tokat Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Hukukunda Karz Sözleşmesi (1805-1843/1220-1258)*.
- Çizakça, Murat. (1999). *İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları Tarihi*. Çev. Şehnaz Laykel. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Çürük Akten, Suna. (2013). *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi ve Çözüm Önerileri*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Dalkılıç, Nilüfer ve Ada, Ayşen Altun. (2014). “Sigortacılıkta Tekafül Sisteminin Değerlendirilmesi”, Sigorta Araştırmaları Dergisi, (10), 39-53. <http://www.tsev.org.tr/fileman/Uploads/YayinlarPDF/sad10.pdf> [27.09.2018]
- Davies, Glyn. (2002). *A History of Money, rom Ancient Times to the Present Day*. University of Wales Press, Cardiff.

- Dede, Kenan. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları*. TKBB Yayınları. Erkam Matbaası. İstanbul.
- Demir, Zafer (2018). *Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (Kobi) Finansal Problemlerin Çözümünde Girişim Sermayesi Fonlarının Önemi Ve Rolü: Katılım Bankacılığına Yeni Bir Model Önerisi* (Doktora Tezi). İstanbul T.C.Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dereci, Mustafa. (2017). “Country Case Turkey”. Katılım Bankacılığı Ürün Geliştirme Çalıştayı, Etkinlik Sunumları. TKBB Yayınları. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Session8_Country-Case_Turkey_Mustafa_Dereci.pdf [18.09.2018]
- DIFC-Dubai International Financial Centre. (2017). Sukuk Guidebook. Kurum Resmi Sitesi.<http://cibafi.org/ControlPanel/Documents/Laws/Dubai%20International%20Financial%20Centre%20Sukuk%20Guidebook%20UAE.pdf> [18.09.2018]
- DIB-Dubai İslamic Bank (2017). Annual Financial Reports-2017, Basel III- Pillar III Disclosures. https://www.dib.ae/docs/default-source/disclosures/dib-pillar_iii_disclosures_ye_2017_v3_0_final.pdf [25.09.2018]
- DIB-Dubai İslamic Bank (2018). “Choose a Wakala Deposit”. <https://www.dib.ae/personal/deposits> [25.09.2018]
- DİB-Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması* <http://www2.diyanet.gov.tr/StratejiGelistirme/Afisanlari/dinihayat.pdf> [17.08.2018]
- DİB-Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *İlmihal*. Cilt 1, s 430-440. https://dibwebfiles1we1.blob.core.windows.net/webfiles/diyanet.gov.tr/UserFiles/DiniBilgiler/ilmihal_cilt_1.pdf [17.08.2018]
- Döndüren, Hamdi. (1992). “İslam Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları”, İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri. Ensar Neşriyat. İstanbul. s 167.
- Döndüren, Hamdi. (1996). *İslâm Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanma Yöntemleri*, İLAM Araştırma Dergisi. c I, s 2.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. (1996). Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Araştırmaları Merkezi. “Garar”, c 13, s 366-371. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=garar> [17.08.2018]

- Duman, Soner. (2014). “*Günümüz Fıkhî-İktisadî Problemlerin Değerlendirilmesinde Fıkıh Mirasımız İle İlişki Biçimimiz*”. İslami Finansta Ürün Geliştirme ve Fetva Süreçleri. İslam Ekonomisi ve Finansı Çalıştayları. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Durmuş, Abdullah. (2015a). “*İslam Hukuku Açısından Vekalet Sözleşmesi*”. 2015 Güz Dönemi Ders Notları Sunumu. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul.
- Durmuş, Abdullah. (2015b). “*Akitlerin Taksimi*”. 2015 Güz Dönemi Ders Notları Sunumu. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul.
- Dünya Dinleri. (2015).” İslam Hukuku'nda Ticarete Vekalet ve Vekalet Sözleşmesi”. Müslümanlık ve Hukuki Hayat. https://www.dunyadinleri.com/dunya-dinleri/muslumanlik-ve-hukuk-hayat/oku_islam-hukukunda-ticarete-vekalet-ve-vekalet-sozlesmesi [08.09.2018]
- El-Arabî, El-Kâdî Muhammed bin Abdilleh ebû Bekir bin. (2003). Ahkâmu'l-Kurân, Ta'lîku Muhammed Abdulkâdir Atâ', Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye. Beyrut.
- El-Buhârî, Ebû Abdilleh Muhammed bin İsmâ'îl. (1422). El-Câmi'u'l-Müsnedi's-sahîh, Tahkîku Muhammed Zuheyr bin'n-Nâsır en-Nâsır, Dâru Tevkî'n-Necât, Beyrut.
- El-Gamal, Mahmoud. (2006). *Islamic finance: Law, Economics, and Practice*. Cambridge University Press.
- Elgari, Mohamed Ali (2003), “*Credit Risk in Islamic Banking and Finance*”, Islamic Economic Studies, Vol. 10, No. 2. King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia.
- El-Kâsânî, Alâu'd-Dîn ebû Bekir bin Mes'ûd bin Ahmed. (1986). *Bedâi'u'sSanâi' fi Tertîbu's-Şerâi'*, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 79/6.
- El-Kurtubî, Ebû Abdilleh Muhammed bin Ahmed bin Ebî Bekir bin Ferah Şemsi'd-Dîn. (1964). *El-Câmi'u li-Âhkâmi'l-Kurân, Tahkîku Ahmed Beradûnî*, Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, el-Kâhire, 376/10.
- El-Kurtubî, Ebû'l-Velîd Muhammed bin Ahmed bin Rüşd. (1988). *El-Mukadimât el-Mumehhedât*, Tahkîku Muhammed Hıccî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 52/3.
- Emîn Efendî, Ali Haydar Havace. (1991). *Duraru'l-Hukkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 491/3.

- Emirates NBD. (2017). Annual Reports (Yıllık Faaliyet Raporu). Banka Resmî Sitesi.
https://www.emiratesnbd.com/plugins/FinanceManagement/AnnualReport/FinancialEnglish/EmiratesNBD_Consolidated_FinancialStatement_2017.pdf
[25.09.2018]
- Emirates NBD. (2018). “*What is Wakala?*”. <http://www.emiratesnbd.com/en/personal-banking/accounts/deposit-accounts/wakala-deposits/> [09.09.2018]
- Ençakar, Orhan. (2017). *Hanefî Fıkıh Literatüründe Gelenek Oluşturan Kayıp Bir Metin: Muhtasarü'l-Kerhî*. İslâm Araştırmaları Dergisi, (37), 7-32.
- Erkan, Vehbi Umut. (2013). “6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Vekalet Sözleşmesinde Vekalet Verenin Ödeme Borcu Dışındaki Diğer Borçları”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(2). 441-472.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1811/19111.pdf> [22.09.2018]
- Ersin, İrfan, & Duran, Selman. (2017). *Faizsiz Finans Döngüsünü Oluşturma Açısından Adil Ekonomik Düzen Söyleminin Kredileşme İlkeleri Ve Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi*. Electronic Turkish Studies, 12(8).
- Ersoy, Arif. (1987). *Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli (Faizsiz Kredileşme Sistemi)*. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İSAV İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Ersoy, Arif. (2014). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 4.baskı. Ankara.
- Es-Serahsî, Muhammed bin Ahmed bin Ebi Sehl. (1993). *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut. 19/22.
- Esirgen, Seda Örsten. (2013). *Mecelle ve Fransız Medeni Kanun’u Çerçevesinde Vekalet Sözleşmesi*. Ankara Barosu Dergisi. Ankara.
- Eskici, Mustafa Mürsel. (2007). *Türkiye’deki Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri* (Y. Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ez-Zerka, Mustafa Ahmet. (1993). *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, Çev. Servet Armağan, İstanbul. Timaş Yayınlan, s. 401; Armağan. İslam Ekonomisi. s. 73.
- Ez-Zerka, Mustafa Ahmet & en-Neccar, Abdulaziz. (2011). *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta*. Çev. Hayrettin Karaman. İz Yayıncılık, 3.baskı. İstanbul.

- Fakhry, Majid. (2004). *A History of Islamic Philosophy*. Columbia University Press. London.
- Gedikli, Fethi. (1996). “16. ve 17. Asır Osmanlı Şer‘iyye Sicillerinde Mudarebe Ortaklığı: Galata Örneği”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Gedikli, Fethi. (1998). “Osmanlı Şirket Kültürü: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Mudârebe Uygulaması”. İz Yayıncılık, İstanbul, s 225-235.
- Gedikli, Fethi. (2012). “Galata Şer‘iyye Sicillerinde Mudârebe-Karz İlişkisi. Osmanlı Hukuku: Makaleler”, İstanbul, Gündoğan Yayınları.
- Gençoğlu, Aylin Yonca. (2013). *Ticari Kapitalizminden Sanayi Kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm*. Toplum Bilimleri Dergisi, 7(13), 79-94.
- GIFR /Global Islamic Finance Report. (2017). Overview of The Global Islamic Finance Industry. Dubai Islamic Bank. 37-38. http://www.gifr.net/gifr2017/ch_01.pdf [08.09.2018]
- GIFR /Global Islamic Finance Report. (2018). Overview of The Global Islamic Finance Industry. <https://www.astanafindays.org/storage/media/5b55d014d1e42.pdf> [28.05.2019]
- Gönen, Doruk. (2005). “İslam Hukukunda Mudarebe (Emek ve Sermaye) Şirketinde Tarafların Hak ve Borçları”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 63(1-2), 192-212.
- Halitoğlu, İsmail. (2018). *Yatırım Araçlarının Fıkhi Niteliği*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(8), 139-163. Kilis.
- Hamidullah, Mohammad. (1944). *Interest Free Credit Society*, Maarif. Azamgarh, Vol. 53. No. 3.
- Hasan, Masudul. (2004). *History of Islam*. Adam Publishers & Distributors.
- Haydar, Ali. (1330). *Dureru'l Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1330 III. İstanbul. <http://www.alim.gen.tr/haber/vekalet> [30.08.2018]
- Haykır, Bekir Emre. (2013). “Yeni bir finansman aracı: Kira Sertifikaları (Sukuk)” <http://tokkder.org/tokkder-dergi/2036> [08.09.2018]

- Hazine Müsteşarlığı. (2017). TÜFE'ye Endeksli Kira Sertifikası, Yatırımcı Kılavuzu. <https://hazine.gov.tr/File/Index?id=a4bea02c-c0ba-42de-804c-8c21135435b7> [14.09.2018]
- Hosen, Muhamad Nadratuzzaman, & Nahrawi, Amirah Ahmad. (2012). "Comparative Analysis of Islamic Banking Products Between Malaysia and Indonesia". International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences, 1(2), 120. <http://www.hrmars.com/admin/pics/699.pdf> [21.09.2018]
- Hussain, Mumtaz & Shahmoradi, Asghar & Turk, Rima. (2015). *An Overview of Islamic Finance*. IMF Working Paper WP/15/120.
- IFSB-Islamic Financial Services Board. (2013). İslami Finansal Hizmetler Veren Kurumların İçin Revize Edilmiş Sermaye Yeterliliği Standardı. Standart No:434. s 102. Kuala Lumpur.
- IFSB- Islamic Financial Services Board. (2018). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*. World Bank Group. June 2018. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/World-Bank-Islamic-Finance-Bulletin-Issue-36-June-2018.pdf> [30.08.2018]
- IIFM/ International Islamic Financial Market. (2013). Operational Guidance Memorandum For International Islamic Financial Market, Interbank Unrestricted Master Investment Wakalah Agreement. Bahreyn.
- IMF/ International Money Fund. (2019). *Global Economic Outlook Report*. https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD [05.005.2019]
- Iqbal, Zamir & Mirakhor, Abbas. (2011). *An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice*. John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd. 1 Fusionopolis Walk, #07-01, Solaris South Tower, Singapore.
- İbn Kudâme, Muvaffaku'd-Dîn Abdullah bin Ahmed bin Muhammed. (1968). el-Muğnî. *Mektebetu'l-Kâhire*, el-Kahire.
- İlmihal I. (1998). "İbadetlerde Vekalet". İman ve İbadet. Diyanet İşleri Başkanlığı. c 1, 566.
- İsmail, İbrahim Muhammed. (1990). *Çağdaş Ekonomik Doktrinler ve İslam*. Çeviren: Cemal Aydın, Boğaziçi Yayınları. İstanbul.

- Jamaldeen, Faleel. (2012), *Islamic Finance for Dummies*, John Wiley&Sons, New Jersey, USA.
- Kaan, Enver Osman. (2018). *Finansman Kaynağı Olarak Bey'bi'l-Vefâ Bey'bi'l-İstiğlâl, Bey'u'l-Îne*. Dil ve Edebiyat Araştırmaları, (17), 223-251.
- Kahyaoğlu, Sezer & Özkara, Zülfi Umut. (2018). *Katılım Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar*. Gazi Yayınları, Ankara.
- Kallek, Cengiz. (1992). *Hız Peygamber Döneminde Devlet ve Piyasa*. Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İkisat Dizisi: 2. İstanbul.
- Karakoç, Sezai. (2013). *İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, 13.baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Hayreddin. (t.y.). *Fıkıh (İslâm İbadet ve Hukuk İlmi)*. <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/gelismeler/0047.htm> [08.09.2018]
- Karaman, Hayreddin. (2013, 7 Kasım). *İslami Bono*. Yenişafak Gazetesi. <http://yenisafak.mobi/yazarlar/HayrettinKaraman/islam%C3%AE-bono/40476> [18.09.2018]
- Karasu, Oğuz. (2016). *“2008 Küresel Finans Krizi Sonrasında İslami Finans Araçlarının Analizi”* (Y. Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Karim, Adiwarmar. (2003). *Bank Islam: analisis fiqih dan keuangan*. International Institute of Islamic Thought. 239.
- Kavalcı, Bayram Ali. (2017). *Mecelle Kanunu Nedir?* <http://www.kackar53.com/mecelle-kanunu-nedir-makale,1414.html> [31.08.2018]
- Kayapınar, Hüseyin. (2013). *Vekalet*. Şamil İslam Ansiklopedisi. <http://www.alim.gen.tr/haber/vekalet> [31.08.2018]
- Kayıhan, Şaban & Ünlütepe, Mustafa. (2014). *Vekâlet Sözleşmesinin Kendine Özgü Sona Erme Sebepleri*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. s 3. İstanbul.
- KFH-Kuwait Finance House. (2017). *Annual Financial Reports (Dönemsel Raporlar)*. Banka Resmî Sitesi. <https://www.kfh.com/en/reports/kuwait/Financial->

Reports/Interim-2018-Q1/document_en/ConsoldFinStQ1-18Eng.pdf.pdf
[25.09.2018]

- KFH-Kuwait Finance House. (2018). “KFH Launches Al-Nuwair Investment Deposit”. Banka Resmî Sitesi.<https://www.kfh.com/en/home/Personal/Investments/Short-Term/-Al-Nuwwair--Deposit.html> [25.09.2018]
- Khan, Mahmood ul Hasan & Hussain, Fida. (2005). Monetary Aggregates in Pakistan: Theoretical and Empirical Underpinnings. MPRA, Munich Personal RePEc Archive. The State Bank of Pakistan.
- Khan, Muhammad Akram. (2003). *Islamic Economics and Finance: Glossary (Second Edition)*. London: Routledge. s 129.
- Kisbet, Mustafa. (2015). *İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi*. İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi. c 1. s 2.
- Koç, İlker. (t.y.). “Faizsiz Finans İlkelerine Uyum Sağlanmasına İlişkin Hükümler”. Faizsiz Finans Kanun Taslağı Sunumu. BDDK Uygulama III Dairesi.
- Konday, Münire. (2006). *Özel Finans Kurumlarının Türkiye'deki Gelişim Süreci Ve Bir Uygulama*. (Tezsiz Y. Lisans). DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Korkut, Cem & Bulut, Mehmet. (2017). *XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Koyuncu, Hasan. (2008). *Para Vakıfları: Muhasebe Defterlerine Göre 17.Yüzyıl İstanbul Uygulaması*. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi VIII, s 1. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
- Koyuncu, Berk Kenan & Sayın, Feyza. (2012). *Kefalet ve Garanti Sözleşmeleri Açısından Uyarılama Sorununa Bir Bakış*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 70(1), 319-356.
- König, Susanne. (2001). *The Evolution of Money, From Commodity Money to E Money*. UNICERT IV Program.
- Köse, Murtaza. (1998). *İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Tüzel Kişilik*. Ekev Akademi Dergisi c: 1 Sayı:2. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara. http://isamveri.org/pdfdrd/D01777/1998_2/1998_2_KOSEM.pdf [02.09.2018]
- Köse, Murtaza. (2008). *İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekalet-Temsil İlişkisi*. Ekev Akademi Dergisi Yıl: 12 Sayı: 34.

http://isamveri.org/pdfdrg/D01777/2008_34/2008_34_KOSEM.pdf
[02.09.2018]

- Kudat, Aydın. (2015). İslam Hukukunda Temsil ve Amacı. Adam Akademi, Cilt 5(1):33-62.<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/147380> [11.09.2018]
- Kumcu, Yağmur & Akıncı, Sevgi. (2017). *Islamic Banking And Interest-Free Insurance in Financial Markets; The Case of Turkey*.
- Kurt, İsmail. (2011). *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri*. İslami İlimlerde Metodoloji. Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantıları. Çamlıca Sabahattin Zaim Kültür Merkezi, İstanbul.
- Kutluata, Münir (t.y). Sakarya’da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası. 77. Konferans, Erzurum Üniversitesi, İşletme Fakültesi.
- Küçükçolak, Necla. (2008). Faizsiz Finansman Sertifikası Sukuk’un Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt:45, Sayı:520.
- Lewis, Meryvn & Algaoud, Latifa. (2001). *Islamic banking*. Edward Elgar Publishing, number 1488.
- Lewis, Meryvn & Hassan, Kabir. (2007). *Handbook of Islamic banking*. Edward Elgar Publishing Ltd. Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA.
- Mashreq Al Islami, (2018). “Term Deposits Wakala” and “Wakala Deposit”. Banka Resmî Sitesi.<http://www.mashreqalislami.com/en/business/institutional-liquidity/wakala/index.asp>[25.09.2018]
- Maurer, Bill. (2005). *Mutual Life, Limited: Islamic Banking, Alternative Currencies, Lateral Reason*. Princeton University Press.
- Mecelle. (1877). Ahmet Cevdet Paşa. *Mecelle-i Ahkam-i Adliye*. İstanbul.s 1466.
- Merginani, Burhanüddin Ebu’l-Hasan Ali b. Ebu Bekir. (1990). *El-Hidâye*. Çev. Ahmet Meylani. Kahraman Neşriyat, 2. Baskı, 3. Cilt.
- Mohammad Safaei, Roya Samiminejad and Meysam Fadaei Vahed. (2015). *Wakala Sukuk, A Financing Instrument with Reducing Risk Approach*. Tehran & Imam Sadegh University, Tehran. <https://saracenssolicitors.co.uk/banking-finance/agency-arrangements-wakala-islamic-finance> [09.09.2018]
- Najafi. (1974). *Javaher Alkalam*. Tehran: Dar Alkotob Aleslamiyyah

- Nezhad, Mansour Zarra. (2004). “A Brief History of Money in Islam and Estimating the Value of Dirham and Dinar”. Review of Islamic Economics, Vol. 8, No. 2. Shahid Chamran University, Ahvaz, İran.
- NoorBank. (2018). “Wakalah Deposit”, Private Banking. Banka Resmî Sitesi. <https://www.noorbank.com/personal/deposits/wakala-deposit> [26.09.2018]
- Obaidullah, Mohammed. (2005). *Islamic Financial Services*. İslam Ekonomileri Araştırma Merkezi, Kral Abdulaziz Üniversitesi. Cidde, Suudi Arabistan. <http://iugc.yolasite.com/resources/Text%20Book%2002%20-%20Islamic%20Financial%20Services%20-%20Mohammed%20Obaidullah.pdf> [21.09.2018]
- Odabaşı, Mehmet. (2015). Yatırım Vekaleti (Investment Agency – Wakalah) Faizli İşlemlere Örtü Olmasın. <https://katilimdunyasi.com/2015/08/24/yatirim-vekaleti-faizli-islemlere-ortu-olmasin/> [15.09.2018]
- Odabaşı, Mehmet. (2018). *Yeni Bir Finansman Yöntemi Olarak Yatırım Vekâleti*. Bankacılık ve Finansa İslami Bakış Sempozyumu, 10 Mart 2018, İstanbul.
- Oğuz, Arzu. (1991). *Roma ve Türk Hukukunda İnançlı İşlem ve Vekalet Sözleşmelerinin Karşılaştırılması*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, C. 41.
- Okulu, Abdullah. (2017). *Sukuk Uygulamaları ve Dünya Sukuk Piyasasının Gelişimi*. (Y. Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Orman, Sabri. (2010). *İktisat, Tarih ve Toplum*. 3. Baskı. Küre Yayınları. İstanbul
- Orman, Sabri. (2013). *Gazali'nin İktisat Felsefesi*. 4. Baskı. İnsan yayınları. İstanbul.
- Oruç, Faruk Emrah. (2011). *İslâm Hukukunda Deyn*. (Y. Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özcan, Seyran. (2015). *Finansman Aracı Olarak Sukuk ve Muhasebeleştirilmesi*. World Of Accounting Science, 17(3).
- Özcan, Tahsin. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara: TTK Yayınları, s 80-86.
- Özcan, Tahsin. (2006). *Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları*. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, s 14, İstanbul.
- Özdemir, Recep. (2016). *Fıkhî Hükümlerde Değişim ve Gelişim İmkânı*. Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi. 227.

- Özsoy, İsmail (1995). “Faiz” *İslam Ansiklopedisi*, 12.Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını. <https://islamansiklopedisi.org.tr/faiz> [28.08.2018]
- Özsoy, İsmail (2012). *Fıkıh Doktrininde Para ve Faiz*. Fıkhî Açından Finans Ve Altın İşlemleri Sempozyumu. Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslamî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), Konya.
- Özsoy, İsmail (2012). “Türkiye’de Katılım Bankacılığı”. İslam Bankacılığı Ders Notları. İstanbul.
- Özüdoğru, Haşim. (2018). *Katılım Sigortacılığı ve Türkiye'deki Durumu*. Third Sector Social Economic Review, 53 (1), 1-16.
- Pamuk, Şevket. (2012). Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Beşinci Baskı, İstanbul.
- Pehlivanlı, Davut. (2011). *Dünyada İslami Denetleme Kurulu Uygulaması ile Türkiye Faizsiz Bankacılık Uygulamaları Karşılaştırması*. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar. Maltepe Üniversitesi, İİBF, Muhasebe ve Denetim Bölümü. Cilt: 48 Sayı: 552.
- Rahman, Yahia Abdul. (2015). *İslam’da Bankacılık ve Finansman (Toplumsal Temelli Bankacılık Teknikleri ve Yöntemleri)*. Çeviren: Salih Tuğ ve Abdullah Tuğ. T.C.İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. Elma Matbaası 1. baskı. İstanbul.
- Rımaz, Mostafa. (2014). *İslami Finansal Araçlarının Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması*, (Y. Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ross, Stephen. (2003). *Fundamentals of Corporate Finance*. 6th Edn. McGraw-Hill Irwin Publications, New York: 167.
- Rung, Greg & Hollingsworth, Travis & Brandenburg, Rico. (2011). Islamic finance: Building 150 Financial Institutions by 2020. Oliver Wyman Financial Services. https://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/files/insights/financial-services/2014/WebsiteUpdates/Islamic+Finance_150+financial+institutions+by+2020.pdf [27.08.2018].
- Saduk, Ghazzali. (2012). *AAOIFI- World Bank Annual Conference on Islamic Banking and Finance, Investment Accounts Murabaha vs Wakala*. Alinma Bank.

- <http://www.iefpedia.com/english/wp-content/uploads/2013/02/Mr-Ghazzali-Saduk-Investment-Accounts-Murabaha-vs-Wakala.pdf> [21.09.2018]
- Sağlam, Hadi. (2012). *İslam Hukuku ve Modern Hukuk Mukayesesi, Gayesi Hukuki Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi, Vekalet Örneği*. E-Akademi. Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi. s 129
- Saklan, Bilal. (1986). *Nübüvvetin İlmi İcazı*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(2).
- Sarı, Suat. (2004). *Vekalet Sözleşmesinin Tek Taraflı Olarak Sona Erdirilmesi*. Beşir Kitabevi. İstanbul. s 70-71.
- Sarıgül, Haşmet. (2015). *Sendikasyon Kredisi Kullanım Duyurularının Bankaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi*. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi. Cilt 7, Sayı 12, s 113-129.
- Sayım, Ferhat & Alakel, Murat. (2011). *The Participation Banking And Its Comparison With Deposit Banking In The Turkish Finance Market*. Yalova University, Economics and Administration Sciences Faculty. s 152 – 162.
- Sayman, Zübeyde. (2007). *İbn Rüşd'ün" Bidayetü'l-Müctehid" Adlı Eserinde Zâhiri Mezhebine Ait Görüşlerin Tahkiki*. (Y. Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Schoon, Natalie. (2008). *Islamic Finance-Overwiev*. Article in European Business Organization Law Review. Kasım 2008.
- Shahide, Awwal. (1998). *Alloma Addemashghiyah*, Tehran: Dar Alelm
- Sekreter, Ahmet. (2011). *Sharing of Risks in Islamic Finance*. IBSU Scientific Journal, 5(2):13-20.<https://www.econstor.eu/obitstream/10419/54653/1/68243759X.pdf> [21.09.2018]
- Solak, Mehmet Yuşa. (t.y.). “Vekalet Uygulamalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. TKBB Sunum Dokümanları. İstanbul.
- Soner Yakar, Serkan Yılmaz Kandır ve Yıldırım Beyazıt Önal. (2013). “Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi”, *Bankacılar Dergisi*, s 84. 72-94.
- Sorularla İslamiyet. (2018). “Vekalet”. <https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/vekalet> [30.08.2018]
- Söyler, İlhami. (2014). *Hukuki ve Mali Boyutlarıyla Sukuk (Kira Sertifikaları)*. Birinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

- SPK-Sermaye Piyasası Kurulu. (2013). *Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.1)*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130607-14.htm> [08.09.2018].
- S&P- Standard & Poor's. (2017). *İslamic Finance Outlook, Global Ratings. 2017 Edition*.<https://www.spratings.com/documents/20184/0/Islamic%2BFinance%2BOutlook%2B2017/5abbe572-c826-4622-bd13-1aba725281fc> [29.09.2018]
- Sümer, Gökhan & Onan, Fatih (2016). *Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları*. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3), 296-308. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287159> [28.09.2018]
- Sümer, Eren. (2016). *Sukukun Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi*. (Yayımlanmamış Planlama Uzmanlığı Tezi). T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Şekerci, Osman. (1981). *İslam Şirketler Hukuku, Emek Sermaye Şirketi*. Marifet Yayınları, İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet. (2013). *İslâm İktisadına Giriş*. Dergâh Yayınları. 3. baskı. İstanbul.
- Tanaydı, Yasincan. (2016). *Türk Katılım Bankacılığının Kurumsal Performansı ve Sürdürülebilir Rekabetteki Stratejik Hedefleri; Türkiye Uygulama Örnekleri*. (Y. Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tanrıverdi, Hasan. (1998). *İslam Hukukunda ve Modern Hukukta Vekalet Akdi*. (Doktora Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- TDV-Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Araştırmaları Merkezi. "*Hükûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*". c 18, s 319.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d180319>
[01.09.2018]
- TDV-Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Araştırmaları Merkezi. "*Lukata*". c 27, s 225.
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=270224> [02.09.2018]
- TDV-Türkiye Diyanet Vakfı. İslam Araştırmaları Merkezi. "*Vekil*". c 43, s 10.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/vekil--esma-i-husna> [27.03.2019]
- TDK-Türk Dil Kurumu. (2018). *Büyük Türkçe Sözlüğü*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=verilst&ayn1=bas&kelime1=tekefful [01.05.2018]

- Tekafül-Katılım Sigortası. (2018). İslami Sigortacılık Uygulaması.
<http://www.tekafulsigorta.com/> [13.08.2018]
- Tekin, Abdullah. (2017). Türkiye Kira Sertifikaları ile İslami Finans Piyasalarındaki Eşdeğer Ürünler Arasında Bir Karşılaştırma. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20(2): 169.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. Sosyoloji Dergisi, s. 3(13):101-116.
- Tekin, Leyla. (2010). *Vekilin Müvekkilin Talimatlarına Uyuma Yükümlülüğü*. (Y. Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Thiagaraja, Sasikala, et al., (2014). The Islamic Finance Handbook a Practitioner's Guide to the Global Markets. Ed.: Redmoney. Wiley Finance Series, Singapore.
- Thomas, Aquinas. (2018). *Aristo*. İktisat Sözlüğü Ekonomi Terimleri.
<https://www.iktisatsozlugu.com/nedir-1196-ARİSTO#.W4qFnfZuJuk>
[13.08.2018]
- Thomson Reuters (2011). Middle East Report, International Financing Review / IFRE.
<http://www.ifre.com/exploring-islamic-agency/1611511.fullarticle> [11.08.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2015). TKBB Danışma Komitesi Kararı, Karar No:6. *Yatırım Vekaleti/Wakala/Vekale Bi'l-İstismar*. [Karar Tarihi: 21.09.2015]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2017). Faizsiz Finans Varlıklarının Gelişimi, Global Faizsiz Finans, Faaliyet Raporu, Katılım Bankaları 2017.
http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_2017_TR-Final.pdf
[29.09.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). TKBB Danışma Kurulu Kararı. *Yatırım Vekaleti*. Karar No:2. [Karar Tarihi: 30.06.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2017). Araç Çeşitlendirmesi Sorun Tanımı ve Çözüm Önerileri Raporu (Taslak).
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2017). Sukuk İhraçları 2010-2017 Dönemi, Sektör Bilgileri, Diğer İstatistikler. <http://www.tkbb.org.tr/diger-istatistikler>
[29.09.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). IV.Dönem_Katılım Bankaları Aktif Büyüklük Sıralaması, Sektör Bilgileri, Veri Seti, Aktif Büyüklük Sıralaması.
<http://www.tkbb.org.tr/veri-seti> [29.05.2019]

- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). *Mukayeseli Tablolar (7.ay). Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri*. <http://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar> [09.09.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). 17. TKBB Olağan Genel Kurulu. Ekonomi ve Katılım Bankacılığı Görünüm ve Beklentiler. TKBB Yayınları, Genel Sunumlar. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/17-TKBB-Genel-Kurul-Sunumu.pdf> [29.09.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). Katılım Bankaları-Yıllık Sektör Raporları, TKBB Yayınları. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB_2017_TR-Final.pdf [24.09.2018]
- TKBB-Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2018). Faizsiz Finans Sözlüğü. “Wakala Nedir?”. <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1376> [11.08.2018]
- Tok, Özen. (2014). *Kadı Sicillerine Göre Vadeli Alacakların Teminatında Rehin Uygulamaları (XVII. Yüzyıl Ortalarında Kayseri Örneği)*. Electronic Turkish Studies, 9(7).
- Tok, Ahmet (2009), “İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler”, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara.
- Topuz, Seçkin. (2001). “Türk Hukukunda Vekalet Sözleşmesinde Vekilin Özen Borcu”. (Y. Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2018), *Adrese Dayalı Nüfus Sayım Sonuçları*. <https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/n-fus-verileri> [28.05.2019]
- Türker, Hülya. (2010). *İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Öneriler*, (Yeterlilik Etüdü). Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Ankara.
- Ulusoy, Ahmet & Ela, Mehmet. (2016). *Sukukun İkinci El Piyasa Sorunu*. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 55-70.
- Usmani, Muhammad Taqi. (2004). *An Introduction to Islamic Finance*. Arham Shamsi. Karachi, Pakistan

- Usmani, Muhammad Imran Ashraf. (2002). *Meezan Bank's Guide to Islamic banking*. Darul Ishaat, Karachi, Pakistan, p 45.
- Ülev, Salih vd. (2018). *Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar*. TKBB Yayınları, Yayın No: 8. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Finansmaninda-Yeni-Yaklasimler.pdf> [28.09.2018]
- Walter, John R. (1989). “*Monetary Aggregates: A User's Guide*”, Economic Review, Federal Reserve Bank of Richmond (January/February) pp 20-28.
- Warde, Ibrahim. (2000). *Islamic Finance in the Global Economy*. Edinburgh University Press.
- WB-World Bank. (2017). “*Universal Financial Access 2020*”. <http://ufa.worldbank.org/> [29.09.2018]
- Yaran, Rahmi. (2011). *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri (Eşya Hukuku ve Borçlar Hukuk)*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı Ankara.
- Yelek, Kâmil. (2016). *Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Bey 'Bi'l-Vefânın İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Journal Of Islamic Law Studies, (27).
- Yıldırım, İsmail. (2014). *Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*. Hitit Üniversitesi. Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 6, Sayı 2.
- Yıldız, Hakkı Dursun. (1994). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. Kombassan Şirketler Topluluğu. Konya.
- Yılmaz, Ahmed. (1996). *Anonim Şirketi ve İslam Hukuku*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İlahiyat Vakfı Yayınları No:3. Harran Üniversitesi, Şanlıurfa. http://isamveri.org/pdfdrq/D01392/1996_2/1996_2_YILMAZA.pdf [24.09.2018]
- Yördem, Yılmaz. (2016). *Osmanlı Hukukunda Kefalet Sözleşmesi*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 34, Diyarbakır. 25-38.
- Yurdaydın, Hüseyin. (1971). *İslam Tarihi Dersleri*. Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları. c 1. <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/599.pdf> [20.09.2018]
- Yüce Demir, Özlem. (2009). *Vekalet Sözleşmesinde Tarafların Borçları*. (Y. Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Zaim, Sabahaddin. (1995). *İslam-İnsan-Ekonomi*, 2. Baskı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Zeynu'd-Dîn Muhammed bin Ebî Bekir bin Abdi'l-Kâdir er-Râzî. (1999). *Muhtâru's-Sihâh, Tahkîku Yûsuf eş-Şeyh Muhammed, el-Mektebetu'l-Asriyye*. Beyrut, s.183.

Zeytinoğlu, Erol. (1992), *İslam'da ve Diğer Sistemlerde Faiz, Para, Faiz ve İslam*. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İlmî Neşriyat. İstanbul. s 91-92.
<http://hikmet.net/faizin-tarifi-ve-tarihi/> [29.08.2018]

ÖZGEÇMİŞ

Muhammet Kürşat ÖZTÜRK

İstiklal Mh. Enes Sk. No. 28 D:7

Ümraniye, İstanbul

Email: kursatozturk1@hotmail.com

Tel: 0 505 825 6004

A. EĞİTİM

Doktora: İZÜ, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans, 2018, İstanbul

Yüksek Lisans: FÜ, İşletme Yönetimi (MBA), 2012, İstanbul

Lisans: DEÜ, İ.İ.B.F, Maliye, 2000, İzmir

B. MESLEKİ DENEYİM

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., İç Kontrol Başkanlığı, Kıdemli Denetçi- 12 yıl

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Uyum Başkanlığı- 3 yıl

C. SAHİP OLUNAN SERTİFİKALAR

CCSA (Certification in Control Self-Assessment)

CRMA (Certification in Risk Management Assurance)